

Республикалық ғылыми-танымдық, педагогикалық журналы

ІСКЕР ҰСТАЗ

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігіне тіркеліп №ЗТ-2024-0504751 ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының сайтында 2024 жылы Аттестаттауға ұсынылған басылымдардың тізіміне енген №ЗТ-2024-05047485

№69 (сәуір айы) 2026 жыл

Куанбаева Айгуль Алмағалиевна

Атырау облысы, Мақат ауданы
"Болашақ" бөбекжай бақшасы
Педагог - психолог

Республикалық ғылыми-
танымдық, педагогикалық журнал

Іскер ұстаз

3-сәуір 2026 жыл №69

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігіне тіркеліп
№ЗТ-2026-0504751

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының сайтында
2026 жылы 20-қаңтарда зерттеу қызметін жариялау үшін
ұсынылатын басылымдар тізіміне енген

№ЗТ-2026-05047485

<https://www.uba.edu.kz/storage/app/media/TIZIM%2021.01.2026%202026%202026.pdf>

Шығу жиілігі: айына 3 рет жарық көреді

Материалдар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қабылданады.

Жарияланған фактілер мен мәліметтердің дұрыстығына
автор жауапты.

Меншік иесі: «Білім шуағы» Республикалық ғылым мен білімді
қолдау орталығы «Іскер ұстаз» журналы

Бас редактор: Уразбаева Нургул Назаркуловна +77711410882

Бас редактор: Уразбаева Нургул Назаркуловна

Редакциялық алқаның құрамы:

Оракова Амангул Шахарбековна, Абай атындағы Қазақ Ұлттық университеті педагогика және психология кафедрасының доценті, педагогика ғылымдарының кандидаты, Бельгия Жоғары мектебінің Гонорар профессоры, Халықаралық Ақпараттандыру Академиясының академигі

Наметкулова Фарида Джанузаковна, Абай атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Математиканы, физиканы және информатика кафедрасы, Математиканы, физиканы және информатиканы оқыту әдістемесі кафедрасының аға оқытушысы, педагогика ғылымдарының кандидаты

Мейрбеков Мырзабай Балтабаевич, Тарих ғылымының кандидаты, Ж.Ташенов атындағы университетінің аға оқытушысы

Спатаева Бакытгул Курбановна, Оқу-ағарту министрлігінің әдіскері, қазақ тілі мен әдебиеті магистрі, педагог-шебер

Молдадосова Алтынай Кайыповна. Тарих магистрі, “Ыбырай Алтынсарин” медалінің иегері, “Үздік ұстаз”-2020, педагог-шебер

Пазылова Алтынай Абуовна, .“Ыбырай Алтынсарин” медалінің иегері, “Үздік ұстаз”-2021, педагог-шебер, 2024 жылғы “Қазақстан Мұғалімі” Ұлттық Сыйлығының ТОП-50 финалисті

Имадуллаев Олжас Раимбекович, “Үздік ұстаз”-2024, педагог-шебер

Уразбаева Айгул Назаркуловна, Математика магистрі, Педагог-шебер

Уриستمов Галымжан Маханбетович, Педагог-шебер

Техникалық редактор: Уриستمов Галымжан Маханбетович

Жауапты хатшы: Уразбаева Нургул Назаркуловна

Редакцияның мекен-жайы:

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
Төле би көшесі 298/3, 7 индекс: 050031

МАТЕМАТИКА БЕЗ ФОРМУЛ: ЛОГИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ

Бахитова Динара Колканатовна

Актюбинская область г.Актобе

КГУ «Общеобразовательная средняя школа-гимназия имени Д.Конаева»

Учитель математики

Аннотация

Бұл мақалада 5-сынып оқушыларының логикалық және сыни ойлау қабілеттерін дамытудағы логикалық тапсырмалардың маңызы қарастырылады. Математиканы тек формула мен есептеу жиынтығы ретінде емес, ойлауды дамытатын, талдауға, салыстыруға, дәлелдеуге, шешім қабылдауға үйрететін пән ретінде оқыту қажеттілігі негізделді. Бастауыш буыннан орта буынға өткен кезеңде оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру, математикалық қызығушылығын сақтау, өз ойын жүйелі жеткізу, дәлел келтіру, қорытынды жасау дағдыларын қалыптастыруда формуласыз логикалық тапсырмалардың тиімділігі талданады. Мақалада логикалық есептердің түрлері, оларды 5-сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне сай іріктеу жолдары, сабақ құрылымына кіріктіру тәсілдері, оқыту барысында қолданылатын әдіс-тәсілдер мен бағалау жолдары кеңінен сипатталады. Сонымен қатар, логикалық есептерді қолданудың білім сапасына, оқушының пәнге қызығушылығына, дербес ойлауына және функционалдық сауаттылығына ықпалы көрсетіледі. Практикалық бағыттағы мысалдар арқылы мұғалімнің сабақта оқушыны дайын алгоритммен емес, өз бетінше ойлауға жетелеуінің маңыздылығы ашылады. Мақала Қазақстан мектептерінде математика пәнін оқыту тәжірибесіне бейімделіп жазылған.

Аннотация

В статье рассматривается значение логических задач в развитии логического и критического мышления учащихся 5-х классов. Обосновывается необходимость преподавания математики не только как системы формул и вычислений, но и как предмета, развивающего мышление, умение анализировать, сравнивать, делать выводы, аргументировать и принимать решения. Особое внимание уделяется тому, что в период перехода из начальной школы в среднее звено важно сохранить познавательный интерес школьников, сформировать устойчивую учебную мотивацию и развивать у них способность к самостоятельному рассуждению. В статье раскрываются виды логических задач, особенности их отбора с учетом возрастных возможностей пятиклассников, способы включения таких заданий в структуру урока, а также методы организации работы и оценивания. Подчеркивается влияние логических задач на качество знаний, математическую речь, функциональную грамотность, самостоятельность и учебную активность учащихся. Через практико-ориентированные примеры показывается, что «математика без формул» является не упрощением содержания, а эффективным инструментом глубокого интеллектуального развития школьников. Материал статьи адаптирован к условиям работы учителя математики в школах Казахстана.

Abstract

This article examines the role of logical problems in developing logical and critical thinking skills in 5th-grade students. It substantiates the idea that mathematics should be taught not only as a system of formulas and calculations, but also as a subject that develops reasoning, analysis, comparison, argumentation, conclusion-making, and decision-making abilities. Special attention is given to the transitional stage from primary to lower secondary school, when it is essential to maintain students' cognitive interest, strengthen motivation, and foster independent thinking. The article describes the main types of logical tasks, principles for selecting them according to the age characteristics of 5th graders, and ways of integrating such tasks into lesson structure. It also discusses teaching strategies and assessment approaches related to logical problem-solving. The author emphasizes that logical tasks positively influence the quality of learning, mathematical language, functional literacy, independence, and active participation in class. Through practical examples, the paper demonstrates that "mathematics without formulas" is not a simplification of the subject, but an effective means of deep intellectual development. The article is adapted to the context of mathematics teaching in Kazakhstan schools.

Ключевые слова: логические задачи, критическое мышление, логическое мышление, математика в 5 классе, функциональная грамотность, математическая грамотность, познавательная активность, проблемное обучение, учащиеся 5-х классов.

Математика в школьном сознании очень часто ассоциируется прежде всего с числами, формулами, уравнениями, правилами и обязательной точностью вычислений. Такая традиционная картина, безусловно, отражает важную сторону предмета, однако не исчерпывает его сущности. Математика в гораздо большей степени является наукой о мышлении, связях, закономерностях, доказательстве, структуре и порядке. Особенно важно помнить об этом в 5 классе, когда ученик переходит из начальной школы в среднее звено и сталкивается с новыми форматами учебной деятельности, более высоким уровнем самостоятельности, новым темпом усвоения материала и возрастающими требованиями к рассуждению. Именно в этот период закладываются основы учебной устойчивости, уверенности в собственных интеллектуальных возможностях и отношения к математике как к предмету либо интересному, либо сложному и отталкивающему. Поэтому задача учителя математики состоит не только в том, чтобы объяснить арифметические и геометрические понятия, но и в том,

чтобы показать школьнику: математика — это увлекательная интеллектуальная деятельность, в которой можно искать, сомневаться, проверять, сопоставлять, строить предположения и находить решение разными путями. В этом контексте особую педагогическую ценность приобретает направление, которое условно можно обозначить как «математика без формул». Речь идет не об отказе от формульного аппарата и не об упрощении содержания обучения, а о целенаправленном включении в образовательный процесс логических задач, требующих от учащихся прежде всего рассуждения, а не механического применения выученного алгоритма. Такие задания позволяют вывести ребенка за рамки шаблонного вычисления и поставить его в позицию исследователя, который должен понять условие, выделить существенные признаки, отбросить лишнее, построить цепочку умозаключений и прийти к выводу. Логические задачи создают ситуацию интеллектуального поиска, в которой математика раскрывается как пространство мысли.

Для учащихся 5 класса эта форма работы особенно полезна по нескольким причинам. Во-первых, в возрасте 10–11 лет дети сохраняют природную любознательность и склонность к игровой познавательной активности, но в то же время уже готовы к более сложным операциям анализа и сравнения. Во-вторых, именно в 5 классе происходит переход от конкретного восприятия к элементам абстрактного мышления, и логические задачи становятся удобным мостом между наглядностью и теоретичностью. В-третьих, такие задания снижают страх перед математикой у тех детей, которые не всегда быстро считают, но умеют нестандартно мыслить, замечать закономерности и делать неожиданные, но верные выводы. В результате ученик начинает осознавать, что успех в математике определяется не только скоростью вычислений, но и качеством мышления.

Логическое мышление представляет собой способность последовательно рассуждать, устанавливать причинно-следственные связи, выявлять закономерности, классифицировать объекты по существенным признакам, строить умозаключения и проверять их правильность. Критическое мышление, в свою очередь, связано с умением не принимать информацию без анализа, задавать вопросы, сопоставлять факты, находить противоречия, обосновывать собственную точку зрения и оценивать правильность решения. В школьной практике эти два вида мышления тесно переплетаются. Когда ученик решает логическую задачу, он не просто ищет ответ, а учится думать шаг за шагом, проверять свои гипотезы, замечать ошибки, аргументировать выбор и объяснять, почему один путь решения подходит, а другой — нет. Таким образом, логические задачи становятся не только средством развития математических умений, но и важным инструментом формирования универсальных учебных действий.

Современное образование в Казахстане ориентировано на развитие функциональной грамотности, самостоятельности, навыков анализа информации и способности применять знания в жизненных ситуациях. Эти ориентиры напрямую связаны с обучением через проблемные, поисковые и логические задания. Если ученик привыкает работать только по образцу, он оказывается зависимым от внешней подсказки и испытывает затруднения в новой ситуации. Если же он регулярно сталкивается с задачами, где нужно подумать, выдвинуть предположение, доказать его или опровергнуть, он постепенно формирует устойчивую интеллектуальную самостоятельность. Именно поэтому логические задачи в 5 классе следует рассматривать не как дополнительный развлекательный материал, а как полноценный компонент методической системы преподавания математики.

Под логическими задачами можно понимать широкий круг заданий, в которых решение достигается преимущественно путем рассуждения, анализа условий и построения последовательных выводов. Это могут быть задачи на поиск закономерностей, сравнение, установление соответствий, исключение невозможных вариантов, классификацию, перестановки, комбинаторные рассуждения, работу с истинностью и ложностью высказываний, пространственное воображение, задачи-шутки с серьезным содержанием, а также текстовые задания с нестандартным способом решения. Важно отметить, что в 5 классе такие задачи должны быть не просто интересными, но и педагогически выверенными: слишком сложные задания вызывают разочарование, а слишком легкие не запускают мыслительную активность. Следовательно, учитель должен отбирать материал, учитывая возраст учащихся, их познавательный опыт, уровень подготовки и конкретные цели урока.

Одним из наиболее доступных видов логических заданий для пятиклассников являются задачи на закономерности. Например, учащимся предлагается ряд чисел, фигур, слов или объектов, где нужно определить принцип построения последовательности и продолжить ее. На первый взгляд это простая деятельность, однако именно она формирует умение видеть структуру, замечать повторяемость и строить обобщение. Не менее важны задачи на классификацию и выделение лишнего. Здесь школьник учится сравнивать объекты по признакам, определять основание для объединения и осознавать, что один и тот же предмет можно включить в разные группы в зависимости от критерия. Такие упражнения развивают гибкость мышления и помогают лучше понимать смысл математических понятий.

Особую ценность имеют задачи на рассуждение методом исключения. В них учащийся поэтапно анализирует данные условия и убирает невозможные варианты, пока не остается единственно верное решение. Например, задачи о том, кто где сидит, кто выбрал, кто когда пришел, если известны определенные ограничения. Подобные задания хорошо развивают последовательность мышления, внимание к формулировкам и умение удерживать в памяти несколько связей одновременно. Они особенно полезны в 5 классе, потому что учат работать с информацией системно, не торопясь, с опорой на логику, а не на догадку.

Большую роль играют и занимательные задачи на переливание, взвешивание, движение по условным маршрутам, разрезание фигур, составление комбинаций. Такие задания демонстрируют ребенку, что математика присутствует не только в учебнике, но и в окружающем мире, в бытовых и игровых ситуациях.

Благодаря этому снижается формальность учебного процесса и возрастает личностная включенность школьника. Когда ученик видит, что задача похожа на загадку, головоломку или реальную проблему, он охотнее включается в поиск решения. Это особенно важно для 5-классников, у которых учебная мотивация во многом зависит от эмоционального отклика и интереса.

С методической точки зрения логические задачи могут выполнять на уроке разные функции. Они могут использоваться в начале занятия как интеллектуальная разминка, чтобы включить класс в работу и настроить на активное мышление. В основной части урока такие задания помогают подвести учащихся к новому понятию, организовать проблемную ситуацию или закрепить материал в нестандартной форме. В конце урока логическая задача может выступать как средство рефлексии, позволяя выявить, насколько ученики научились рассуждать, применять знания и аргументировать ответ. Кроме того, логические задания эффективно используются на факультативах, математических кружках, неделях математики, олимпиадной подготовке и в качестве домашней творческой работы.

Важно подчеркнуть, что сама по себе логическая задача еще не гарантирует развития мышления. Решающее значение имеет способ организации работы с ней. Если учитель сразу показывает правильный ответ и готовую схему решения, развивающий потенциал задания снижается. Гораздо продуктивнее создать атмосферу исследовательского поиска: предложить учащимся внимательно прочитать условие, задать уточняющие вопросы, высказать версии, сравнить предположения, обосновать шаги решения, найти и исправить ошибки. В такой модели урока ученик перестает быть пассивным потребителем объяснения и становится активным участником мыслительного процесса.

Эффективным приемом является коллективное обсуждение логической задачи. В ходе такого обсуждения дети учатся слушать друг друга, сравнивать способы решения, замечать сильные и слабые стороны рассуждений, отстаивать собственную позицию с помощью доказательств. Здесь развивается не только логика, но и математическая речь. Учащимся важно не просто получить ответ, а уметь объяснить, как они к нему пришли. Формулы в данном случае уступают место словам, аргументам, логическим связкам: «если», «потому что», «следовательно», «значит», «невозможно, так как...». Именно через такую речевую практику формируется культура рассуждения, которая затем переносится и на решение более формализованных математических задач. Нельзя не отметить связь логических задач с развитием критического мышления. В повседневной школьной практике дети нередко стремятся найти ответ как можно быстрее, не проверяя его на соответствие условию. Логическая задача заставляет их остановиться и задуматься: все ли данные я учел, нет ли скрытого противоречия, действительно ли мое решение единственно возможное, можно ли доказать его правильность? Такая внутренняя проверка — важнейший элемент критического мышления. Ученик учится сомневаться конструктивно, не довольствоваться первым пришедшим в голову вариантом, а анализировать его обоснованность. В дальнейшем это качество выходит далеко за пределы урока математики и становится значимым для общего интеллектуального развития личности.

Для 5-классников особенно полезны задания, в которых имеется несколько возможных путей решения. В этом случае учитель может показать, что математика — не всегда движение по одной заранее заданной траектории. Один ученик может решать через таблицу, другой — через схему, третий — через последовательное исключение, четвертый — устным рассуждением. Сопоставление таких подходов развивает гибкость мышления и формирует уважение к интеллектуальному разнообразию. Кроме того, ребенок начинает понимать, что ошибка — не повод отказаться от поиска, а естественная часть мыслительного процесса. Это принципиально важно для формирования уверенности и учебной мотивации.

В условиях казахстанской школы логические задачи имеют еще одну важную функцию: они помогают реализовать практико-ориентированный и компетентностный подход. Ученики должны не только знать материал, но и уметь действовать в ситуации неопределенности, находить способы решения, работать с информацией, сотрудничать, объяснять выводы. Логические задания органично вписываются в эти требования, так как они естественным образом формируют навыки анализа, коммуникации, аргументации и самоконтроля. При этом их можно адаптировать под языковую среду класса, уровень подготовки учащихся и конкретные темы учебной программы.

Например, при изучении натуральных чисел логические задачи могут быть связаны с упорядочиванием, сравнением, поиском скрытых закономерностей. При работе с величинами и единицами измерения можно использовать задания на сопоставление, оценку, выбор наиболее рационального решения. На уроках по теме «дроби» или «геометрические фигуры» полезны задания на визуальное рассуждение, составление фигур, деление на части, поиск инвариантов. Даже если задача напрямую не требует формул, она поддерживает математический стиль мышления и готовит почву для более серьезного освоения теоретического материала.

Приведем типичные примеры логических задач, уместных в 5 классе. Первая группа — задачи на внимание к формулировке. Например: «На дереве сидели 7 воробьев. Охотник выстрелил, 1 воробей упал. Сколько воробьев осталось на дереве?» Такая задача сразу показывает, что математическое решение не сводится к механическому вычитанию. Ученик должен соотнести условие с жизненной ситуацией и понять, что после выстрела остальные птицы улетят. Вторая группа — задачи на упорядочивание и сравнение: «Алия выше Даны, но ниже Сауле. Кто самая высокая?» Здесь важна способность выстроить отношение между объектами. Третья группа — задачи на истинность суждений: «Из трех утверждений верно только одно. Какое?» Они развивают точность мышления и умение анализировать логическую структуру высказываний. Четвертая группа —

комбинаторные задачи: «Сколькими способами можно составить расписание из трех разных уроков?» Подобные задания вводят детей в культуру систематического перебора вариантов.

Однако ценность логических задач определяется не только их содержанием, но и тем, как учитель выстраивает систему работы. Если такие задания используются эпизодически, как редкое развлечение, их влияние ограничено. Если же они становятся регулярной частью уроков, появляется накопительный эффект: учащиеся постепенно осваивают стратегии анализа, учатся не бояться сложных условий, начинают получать удовольствие от интеллектуального напряжения. Поэтому учителю целесообразно выстраивать целую линию логических заданий — от простых к более сложным, от наглядных к абстрактным, от коллективного решения к более самостоятельному.

Существенным является и вопрос оценивания. При работе с логическими задачами важно учитывать не только конечный ответ, но и ход рассуждения. Иногда ученик может допустить арифметическую неточность, но при этом продемонстрировать грамотную логическую стратегию. В традиционной системе оценивания такие проявления мышления нередко остаются незамеченными, тогда как именно они являются главным образовательным результатом. Поэтому учителю желательно использовать элементы критериального оценивания: понимать, умеет ли ученик анализировать условие, выделять существенную информацию, строить последовательное рассуждение, объяснять ход решения, проверять результат. Такой подход соответствует современным образовательным принципам и делает оценку более развивающей.

Отдельного внимания заслуживает эмоционально-психологический аспект. Многие дети уже к 5 классу приходят с установкой, что математика — это трудно, скучно или «не для них». Логические задачи помогают изменить это восприятие. Они вводят в урок элемент интеллектуальной игры, удивления, открытия. Когда ученик, который обычно не проявлял себя в вычислительных заданиях, вдруг успешно решает нестандартную задачу, меняется его отношение к предмету и к самому себе. Возникает ситуация успеха, которая является мощным фактором учебной мотивации. Особенно важно создавать такие ситуации в классе, где уровень учащихся неоднороден.

В практике работы учителя математики можно использовать разные формы организации: индивидуальную, парную, групповую. Парная и групповая работа особенно полезны, когда задача требует обсуждения и поиска нескольких идей. В таком формате дети учатся не только думать, но и взаимодействовать: договариваться, слушать, уточнять, совместно проверять гипотезы. При этом роль учителя меняется: он становится не просто источником готового знания, а организатором мыслительной деятельности. Это соответствует современному пониманию педагогики как пространства сотрудничества и развития.

Логические задачи также имеют большое значение для подготовки к более сложным видам учебной деятельности в последующих классах. Умение внимательно читать условие, видеть скрытые связи, не терять данные, строить доказательство и проверять результат необходимо и при решении алгебраических задач, и при изучении геометрии, и при работе с текстами в других предметных областях. Следовательно, систематическая работа с логическими задачами в 5 классе выполняет не только текущую, но и перспективную функцию. Она закладывает фундамент дальнейшей математической культуры учащихся.

В условиях цифровизации образования логические задачи можно успешно сочетать с современными образовательными технологиями. Учитель может использовать интерактивные платформы, карточки, визуальные схемы, цифровые тренажеры, презентации с пошаговым обсуждением, онлайн-викторины. Однако при этом важно не подменять смысловую глубину внешней яркостью. Главное в логической задаче — не эффектность подачи, а организация настоящего мыслительного усилия. Цифровые инструменты полезны тогда, когда они помогают визуализировать, структурировать, обсуждать и проверять рассуждение, а не просто ускорять получение ответа.

Таким образом, «математика без формул» в работе с учащимися 5-х классов представляет собой важное и перспективное направление методики преподавания. Логические задачи развивают у школьников способность мыслить последовательно, критично и самостоятельно, повышают интерес к предмету, формируют математическую речь, поддерживают учебную мотивацию и способствуют развитию функциональной грамотности. Они особенно ценны в переходный период между начальной и основной школой, когда необходимо сохранить уверенность ребенка в своих интеллектуальных возможностях и показать ему подлинную глубину математики. Для учителя математики Казахстана такая работа актуальна не только с точки зрения повышения качества знаний, но и с позиции формирования личности ученика, способного анализировать, рассуждать, принимать обоснованные решения и творчески подходить к решению задач.

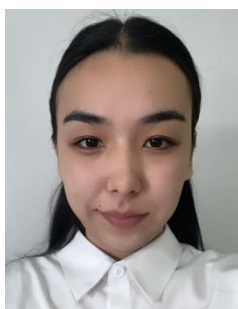
В заключение следует отметить, что логические задачи не являются второстепенным приложением к «настоящей» математике. Напротив, именно через них часто раскрывается сущность математического мышления как культуры доказательства, точности и интеллектуальной честности. Чем раньше ученик начнет воспринимать математику не как набор формул для запоминания, а как пространство размышления и поиска, тем глубже будет его понимание предмета и тем устойчивее его учебная мотивация. Поэтому включение логических задач в уроки математики 5 класса следует считать важным условием развития логического и критического мышления, а также одним из эффективных путей повышения качества современного математического образования.

Использованные источники

1. Государственный общеобязательный стандарт среднего образования Республики Казахстан.

2. Учебная программа по предмету «Математика» для 5 класса общеобразовательной школы Республики Казахстан.
3. Выготский Л. С. *Мышление и речь*.
4. Пиаже Ж. *Речь и мышление ребенка*.
5. Брунер Дж. *Процесс обучения*.
6. Поля Д. *Как решать задачу*.
7. Занков Л. В. *О развитии умственных способностей школьников*.
8. Давыдов В. В. *Проблемы развивающего обучения*.
9. Блум Б. *Таксономия образовательных целей*.
10. Хуторской А. В. *Ключевые компетенции и образовательные стандарты*.
11. Петерсон Л. Г. *Деятельностный метод обучения: образовательная система*.
12. Талызина Н. Ф. *Педагогическая психология*.
13. Матюшкин А. М. *Проблемные ситуации в мышлении и обучении*.
14. Ильин Е. П. *Мотивация и мотивы*.
15. Материалы международных исследований PISA по развитию математической грамотности школьников.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Журатбек Жаншуақ Әлімбекқызы
Түркістан облысы Ордабасы ауданы
Бақ Төре негізгі орта мектебі
Қазақ тілі және әдебиеті пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту мәселелері жан-жақты қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде білім алушылардың тек теориялық білімді меңгеруі жеткіліксіз, олар оны өмірлік жағдайларда тиімді қолдана алуы тиіс. Мақалада тілдік дағдыларды дамыту, мәтінмен жұмыс істеу, сыни ойлау, коммуникативтік құзыреттілік және шығармашылық қабілеттерді қалыптастыру жолдары терең талданады. Сонымен қатар, заманауи әдіс-тәсілдер мен цифрлық технологияларды қолданудың маңызы айқындалады.

Аннотация

В данной статье подробно рассматриваются вопросы развития функциональной грамотности учащихся на уроках казахского языка и литературы. В современных условиях образования важно не только усвоение теоретических знаний, но и умение применять их в реальной жизни. В статье анализируются пути развития языковых навыков, работы с текстом, критического мышления, коммуникативной компетенции и творческих способностей. Также раскрывается значение современных методов обучения и цифровых технологий.

Abstract

This article explores in detail the development of functional literacy in Kazakh language and literature classes. In modern education, it is important not only to acquire theoretical knowledge but also to apply it effectively in real-life situations. The article analyzes the development of language skills, text analysis, critical thinking, communicative competence, and creativity. It also highlights the importance of modern teaching methods and digital technologies.

Қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамның алған білімін күнделікті өмірде тиімді қолдана білу қабілеті. Бұл ұғым тек оқу жетістіктерімен ғана шектелмейді, ол тұлғаның өмірлік дағдыларын, әлеуметтік бейімделуін, сыни ойлауын және өзін-өзі дамыту қабілетін қамтиды.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәндері функционалдық сауаттылықты дамытуда ерекше рөл атқарады. Себебі бұл пәндер арқылы оқушылар тек тілдік білім алып қана қоймай, өз ойын жеткізу, пікір білдіру, мәтінді түсіну, талдау, бағалау сияқты маңызды дағдыларды меңгереді. Сонымен қатар, әдеби шығармалар арқылы оқушылардың дүниетанымы кеңейіп, рухани құндылықтары қалыптасады.

Қазақ тілі сабағында оқушылардың тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдылары дамытылса, әдебиет сабағында көркем мәтінді түсіну, талдау, интерпретация жасау, кейіпкерлер әрекетіне баға беру қабілеттері қалыптасады. Бұл дағдылардың барлығы функционалдық сауаттылықтың негізін құрайды.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту – бұл кешенді, жүйелі және мақсатты ұйымдастырылған үдеріс. Ол оқушылардың тек тілдік білімін ғана емес, олардың ойлау қабілетін, коммуникативтік дағдыларын, шығармашылығын және өмірлік құзыреттіліктерін дамытуға бағытталады.

Ең алдымен, функционалдық сауаттылықтың негізгі компоненттерінің бірі – **тілдік құзыреттілік**. Тілдік құзыреттілік дегеніміз – оқушының тілдік нормаларды меңгеруі және оны әртүрлі коммуникативтік жағдайларда дұрыс қолдана білуі. Қазақ тілі сабақтарында бұл дағдыны дамыту үшін мәтінмен жұмыс ерекше маңызға ие. Мәтін – тілдік бірліктердің жиынтығы ғана емес, ол – ақпарат көзі, мәдени құндылықтардың көрінісі. Сондықтан оқушылар мәтінді тек оқып қана қоймай, оны түсініп, талдап, өз ойын білдіре алуы тиіс.

Мәтінмен жұмыс барысында оқушылардың **оқылым сауаттылығы** қалыптасады. Бұл – ақпаратты түсіну, негізгі ойды анықтау, автордың көзқарасын ажырату, мәтінге сыни тұрғыдан қарау сияқты дағдыларды қамтиды. Сонымен қатар, **жазылым дағдыларын** дамыту да функционалдық сауаттылықтың маңызды бөлігі болып табылады. Оқушылар эссе, пікір, хат, мақала жазу арқылы өз ойын жүйелі жеткізуге үйренеді.

Қазақ тілі сабақтарында **коммуникативтік әдістерді** қолдану функционалдық сауаттылықты дамытуда өте тиімді. Диалог, пікірталас, рөлдік ойындар, топтық жұмыстар оқушылардың сөйлеу дағдыларын жетілдіреді. Мұндай тапсырмалар оқушыларды еркін сөйлеуге, өз пікірін дәлелдеуге және басқалардың пікірін құрметтеуге үйретеді.

Әдебиет сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту **көркем мәтінді талдау** арқылы жүзеге асады. Әдеби шығармаларды оқу барысында оқушылар кейіпкерлердің іс-әрекетін бағалайды, оқиға желісін талдайды, автордың идеясын түсінеді. Бұл үдеріс оқушылардың сыни ойлауын дамытып, олардың өмірлік тәжірибесін байытады.

Сонымен қатар, әдебиет сабағында **шығармашылық тапсырмалардың** маңызы зор. Мысалы, кейіпкерге хат жазу, шығарманы жалғастыру, альтернативті аяқталу нұсқасын ұсыну, сахналық қойылым жасау сияқты тапсырмалар оқушылардың қиялын, шығармашылық қабілетін дамытады. Бұл өз кезегінде олардың функционалдық сауаттылығын арттырады.

Қазіргі білім беру жүйесінде **сыни ойлау дағдыларын дамыту** ерекше орын алады. Сыни ойлау – ақпаратты талдау, салыстыру, бағалау және өз пікірін негіздеу қабілеті. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында бұл дағдыларды дамыту үшін түрлі стратегиялар қолданылады: INSERT, кластер, Венн диаграммасы, дебат, эссе жазу және т.б.

Сонымен қатар, **цифрлық технологияларды қолдану** функционалдық сауаттылықты дамытудың жаңа мүмкіндіктерін ашады. Онлайн платформалар, электронды оқулықтар, мультимедиялық ресурстар сабақтың тиімділігін арттырады. Оқушылар интернет арқылы ақпарат іздеп, оны талдап, өз жұмыстарында қолдана алады. Бұл олардың цифрлық және ақпараттық сауаттылығын қалыптастырады.

Бұл үдерісте **мұғалімнің рөлі** ерекше. Мұғалім оқушылардың танымдық әрекетін ұйымдастырып, олардың қызығушылығын арттыруы тиіс. Ол заманауи әдістерді меңгеріп, сабақта тиімді қолдана білуі қажет. Сонымен қатар, мұғалім әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеріп, олардың қабілеттерін дамытуға жағдай жасауы тиіс. Функционалдық сауаттылықты дамытуда **бағалау жүйесі** де маңызды. Қалыптастырушы бағалау оқушыларға өз білім деңгейін анықтауға, қателерін түзетуге мүмкіндік береді. Кері байланыс арқылы оқушылар өздерінің жетістіктері мен кемшіліктерін көріп, алға ұмтылады.

Жалпы алғанда, қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бұл үдеріс олардың тек білімін ғана емес, өмірлік дағдыларын қалыптастырады.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту – бұл тек оқушылардың білімін тексеру немесе жаңа материалды меңгерту емес, олардың **кешенді тұлға ретінде қалыптасуына бағытталған ұзақ мерзімді үдеріс**. Функционалдық сауаттылық дегеніміз – оқушының алған білімін өмірлік жағдайларда тиімді қолдану қабілеті, яғни бұл тек тілдік дағдыларды меңгеруді ғана емес, сонымен бірге **логикалық ойлау, сыни талдау, ақпаратты бағалау, коммуникативтік және шығармашылық қабілеттерді дамыту** сияқты күрделі дағдыларды да қамтиды.

Қазіргі заман талабына сәйкес, оқушылар тек оқу бағдарламасында көрсетілген білімді меңгеріп қана қоймай, оны **күрделі өмірлік және әлеуметтік жағдайларда тиімді қолдана білуі тиіс**. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні осы тұрғыдан ерекше рөл атқарады, себебі бұл пәндер оқушыларды **тілдік мәдениетке, әдеби талғамға, ой-қабілетке және тұлғалық дамуға бағыттайды**. Сабақ барысында мәтінмен жұмыс жасау, кейіпкерлердің іс-әрекетін талдау, шығармашылық тапсырмалар орындау арқылы оқушылар өз ойларын жүйелі жеткізуге, ақпаратты саралап талдауға, өз пікірін дәлелдеуге және басқа адамдардың пікірін түсінуге үйренеді.

Функционалдық сауаттылықты дамыту тек жеке сабақтарда ғана жүзеге аспайды, ол **оқушының жалпы танымдық әрекетіне, мектептік және сыныптан тыс іс-әрекетіне ықпал етеді**. Мысалы, мәтінді талдау кезінде оқушы тек негізгі ойды анықтап қана қоймай, автордың көзқарасын бағалап, оқиғаның мәнін өз өмірлік тәжірибесімен байланыстыра алады. Бұл дағдылар оның сыни ойлауын жетілдіреді, болашақта күрделі өмірлік шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, **коммуникативтік дағдыларды дамыту** функционалдық сауаттылықтың ажырамас бөлігі болып табылады. Сабақтағы диалог, пікірталас, рөлдік ойындар және топтық тапсырмалар оқушыларға өз ойларын еркін жеткізуге, басқаларды тыңдауға, пікірін дәлелдеуге үйретеді. Мұндай дағдылар тек мектеп қабырғасымен шектелмей, жеке және әлеуметтік өмірде де аса маңызды.

Әдебиет сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда **шығармашылық тәсілдер** ерекше рөл атқарады. Кейіпкерге хат жазу, оқиғаның альтернативті соңын ойлап табу, сахналау жұмыстары, эссе немесе әңгіме жазу сияқты тапсырмалар оқушылардың қиялын, шығармашылық ойлауын және тұлғалық көзқарасын жетілдіреді. Бұл тек білім беру процесін байытып қана қоймай, олардың **өзіндік көзқарасын қалыптастырып, жеке тұлға ретінде дамуына ықпал етеді**.

Қазіргі білім беру жағдайында **цифрлық және ақпараттық технологияларды қолдану** функционалдық сауаттылықты дамытуда қосымша мүмкіндіктер ашады. Онлайн платформалар, электронды оқулықтар, интерактивті тапсырмалар сабақтың тартымдылығын арттырып, оқушылардың өз бетімен ақпарат іздеуге, оны талдауға және шығармашылық тапсырмаларда қолдануға қабілеттілігін дамытады. Бұл оларға тек тілдік немесе әдеби дағдыларды ғана емес, **цифрлық сауаттылық пен ақпаратты дұрыс игеру қабілетін** қалыптастырады. Функционалдық сауаттылықты дамытуда **мұғалімнің рөлі ерекше**. Мұғалім тек білім жеткізуші емес, ол оқушылардың танымдық әрекетін бағыттайтын, олардың қызығушылығын арттыратын, мотивация беретін және жеке ерекшеліктерін ескеретін жетекші тұлға болып табылады. Мұғалім заманауи әдістерді, технологияларды меңгеріп, сабаққа тиімді енгізе білуі тиіс. Сонымен қатар, оқушылардың функционалдық сауаттылығын бағалау жүйесі де маңызды, себебі дұрыс ұйымдастырылған бағалау оқушыларға өз қателерін түсінуге, жетістіктерін көріп, дамуға мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда, қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту – бұл **оқушының жан-жақты дамуына бағытталған кешенді процесс**, ол тілдік дағдылардан бастап сыни ойлау, шығармашылық қабілеттер, әлеуметтік және цифрлық құзыреттіліктерге дейінгі барлық аспектілерді қамтиды. Функционалдық сауатты оқушы – бұл **өз бетінше ойлай алатын, ақпаратты дұрыс талдай алатын, өз пікірін жеткізе білетін, шығармашыл және әлеуметтік жағынан жауапты тұлға**, ал мұндай тұлға – қазіргі қоғамда табысты болудың басты кепілі.

Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқыту барысында мұғалімдер **инновациялық әдістерді тиімді пайдаланып**, практикалық тапсырмаларға басымдық беруі, оқушылардың белсенділігін арттыруы және олардың әрқайсысының қабілеттерін дамытуға жағдай жасауы тиіс. Тек осындай үйлесімді әдістемелік және педагогикалық тәсіл арқылы ғана біз заманауи талаптарға сай, бәсекеге қабілетті, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыра аламыз.

Қорытындылай келе, функционалдық сауаттылықты дамыту тек білім беру процесінің мақсаты емес, ол – **ұлттың интеллектуалдық әлеуетін арттыру және болашақ қоғамның дамуына үлес қосу** болып табылады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтары бұл мақсатқа жетудің басты құралдарының бірі, себебі тіл мен әдебиет арқылы оқушылар тек білім алады ғана емес, олардың ой-өрісі, рухани мәдениеті және тұлғалық дамуы қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы.
2. OECD халықаралық PISA зерттеулері бойынша материалдар.
3. Полат Е.С. «Современные педагогические технологии».
4. Беспалько В.П. «Педагогика и прогрессивные технологии обучения».
5. Қараев Ж.А. «Деңгейлеп оқыту технологиясы».
6. Кларин М.В. «Инновационные модели обучения».
7. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні бойынша оқу бағдарламалары.
8. Қазіргі білім беру технологиялары бойынша ғылыми еңбектер жинағы.
9. Оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуға арналған әдістемелік құралдар.

МЕКТЕПШІЛІК БАҚЫЛАУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ - БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ

Станбекова Гульнарис Берлибековна

Алматы қаласы Түрксіб ауданы

"№83 гимназия" КММ

Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары

Аннотация

Бұл мақалада мектепшілік бақылау жүйесін жетілдірудің теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Білім беру сапасын арттырудағы мектеп әкімшілігінің, соның ішінде директордың оқу ісі жөніндегі орынбасарының рөлі талданады. Сонымен қатар, бақылау, мониторинг, талдау және кері байланыс жүйелерін тиімді ұйымдастырудың жолдары ұсынылады. Мақалада заманауи цифрлық технологиялар мен деректерге негізделген басқару тәсілдері арқылы мектепшілік бақылаудың тиімді моделін қалыптастыру мәселелері жан-жақты сипатталады.

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические и практические основы совершенствования внутришкольной системы контроля. Анализируется роль администрации школы, в частности заместителя директора по учебной работе, в повышении качества образования. Предлагаются эффективные методы организации мониторинга, анализа и обратной связи. Особое внимание уделяется использованию цифровых технологий и управлению на основе данных для формирования эффективной системы внутришкольного контроля.

Annotation

This article explores the theoretical and practical foundations of improving the internal school monitoring system. It analyzes the role of school administration, particularly the deputy principal for academic affairs, in enhancing the quality of education. The paper proposes effective approaches to organizing monitoring, analysis, and feedback mechanisms. Special attention is given to the use of digital technologies and data-driven management in developing an effective internal control system in schools.

Мектепшілік бақылау жүйесі – білім беру ұйымының сапалы жұмыс істеуін қамтамасыз ететін негізгі тетіктердің бірі. Қазіргі білім беру жүйесінде оқу сапасын арттыру тек мұғалімнің кәсіби шеберлігіне ғана емес, сонымен қатар басқару тиімділігіне, жүйелі бақылау мен талдауға тікелей байланысты. Осы тұрғыдан алғанда, мектепшілік бақылау – тек тексеру құралы емес, ол білім беру сапасын тұрақты жетілдірудің, педагогикалық процесті басқарудың маңызды элементі болып табылады.

Мектепшілік бақылаудың басты мақсаты – оқу-тәрбие процесінің сапасын арттыру, оқушылардың білім деңгейін жүйелі түрде бақылау, педагогтердің кәсіби дамуына ықпал ету және білім беру нәтижелерін тұрақты жақсарту. Бұл процесс тек бақылау жүргізумен шектелмейді, ол кешенді түрде жоспарлау, мониторинг, талдау, түзету және қайта бағалау кезеңдерін қамтиды. Сондықтан мектепшілік бақылау жүйесін жетілдіру – бұл білім беру ұйымының стратегиялық дамуымен тығыз байланысты мәселе.

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесіне қойылатын талаптардың артуы, халықаралық зерттеулердің (PISA, TIMSS, PIRLS) нәтижелері, цифрлық трансформация үдерістері мектепшілік бақылау жүйесін жаңа деңгейге көтеруді талап етеді. Бұл жерде дәстүрлі бақылау формаларымен қатар, деректерге негізделген басқару, цифрлық аналитика, оқу жетістіктерін мониторингтеу жүйелері ерекше маңызға ие болып отыр.

Мектепшілік бақылау жүйесін жетілдіру ең алдымен оның құрылымдық жүйелілігін қамтамасыз етуден басталады. Яғни бақылау нақты жоспарланған, кезең-кезеңімен жүзеге асатын, мақсатқа бағытталған болуы тиіс. Бақылау түрлері (алдын ала, ағымдағы, қорытынды) нақты анықталып, әрқайсысының мақсаты мен міндеттері айқын белгіленуі қажет. Сонымен қатар, бақылау объектілері (сабақ сапасы, оқушылардың білім деңгейі, бағалау жүйесі, әдістемелік жұмыс) кешенді түрде қамтылуы тиіс.

Мектепшілік бақылаудың тиімділігі көбіне директордың оқу ісі жөніндегі орынбасарының кәсіби құзыреттілігіне байланысты. Ол оқу процесін ұйымдастырушы ғана емес, сонымен қатар аналитик, зерттеуші, стратег болуы тиіс. Оның басты міндеті – тек бақылау жүргізу емес, алынған нәтижелерді талдау, проблемаларды анықтау және оларды шешу жолдарын ұсыну. Бұл жерде педагогикалық талдау ерекше рөл атқарады. Себебі талдау нәтижесінде ғана нақты шешімдер қабылданып, білім сапасын арттыруға бағытталған іс-шаралар жоспарланады.

Мектепшілік бақылау жүйесінде мониторинг жүргізу маңызды орын алады. Мониторинг – бұл оқу процесінің жағдайын жүйелі түрде бақылау, деректер жинау және талдау арқылы білім сапасының динамикасын анықтау

процесі. Мониторинг нәтижелері білім сапасының деңгейін ғана емес, сонымен қатар оның өзгеру себептерін де анықтауға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде басқарушылық шешімдердің тиімділігін арттырады.

Қазіргі уақытта мектепшілік бақылауда цифрлық технологияларды қолдану кеңінен дамып келеді. Kundelik.kz, Google Classroom, BilimLand сияқты платформалар арқылы оқушылардың оқу жетістіктерін нақты уақыт режимінде бақылауға болады. Сонымен қатар, Learning Analytics құралдары арқылы оқушылардың үлгерімі, қатысу белсенділігі, тапсырмаларды орындау сапасы туралы толық ақпарат алуға мүмкіндік бар. Бұл деректер негізінде мұғалімдердің жұмысын талдау, оқу процесін жетілдіру бағыттарын анықтау жеңілдейді.

Мектепшілік бақылаудың тағы бір маңызды аспектісі – кері байланыс жүйесі. Бақылау нәтижелері тек есеп беру үшін ғана емес, мұғалімдерге әдістемелік көмек көрсету, олардың кәсіби дамуына ықпал ету үшін қолданылуы тиіс. Кері байланыс конструктивті, нақты және дамуға бағытталған болуы керек. Бұл педагогтердің мотивациясын арттырып, олардың жұмыс сапасын жақсартуға ықпал етеді.

Білім сапасын арттыруда критериялы бағалау жүйесінің тиімділігін талдау да мектепшілік бақылаудың маңызды бөлігі болып табылады. БЖБ және ТЖБ нәтижелерін жүйелі түрде талдау арқылы оқушылардың біліміндегі олқылықтарды анықтауға болады. Сонымен қатар, бұл нәтижелер мұғалімдердің оқыту әдістерінің тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді. Осы деректер негізінде оқыту процесіне түзетулер енгізу – білім сапасын арттырудың маңызды шарты.

Мектепшілік бақылау жүйесін жетілдіру барысында ұлттық құндылықтарды да ескеру қажет. Қазақ халқының ұлы ағартушылары – Ы.Алтынсарин, А.Байтұрсынұлы, М.Жұмабаев еңбектерінде білім беру сапасын арттыру, мұғалімнің рөлі, оқыту әдістері туралы маңызды ойлар айтылған. Бұл идеялар қазіргі заманғы білім беру жүйесінде де өзекті болып табылады және мектепшілік бақылау жүйесін жетілдіруде негіз ретінде қолданылуы мүмкін.

Сонымен қатар, мектепшілік бақылау жүйесінде инновациялық педагогикалық әдістерді енгізу маңызды. Lesson Study, Action Research сияқты тәсілдер арқылы мұғалімдер өз тәжірибесін зерттеп, оны жетілдіре алады. Бұл әдістер бақылау мен талдауды тәжірибемен ұштастырып, нақты нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Мектепшілік бақылау жүйесін жетілдірудің тағы бір маңызды бағыты – оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған жұмыстарды бақылау. Бұл тек білімді меңгеру деңгейін ғана емес, оны өмірде қолдану қабілетін де бағалауды талап етеді. Сондықтан бақылау тапсырмалары өмірлік жағдаяттарға негізделген, практикалық бағытта болуы тиіс.

Қорытындылай келе, мектепшілік бақылау жүйесін жетілдіру – білім беру сапасын арттырудың негізгі құралдарының бірі. Бұл жүйе тек бақылау емес, ол басқару, талдау, дамыту және жетілдіру процесі. Заманауи талаптарға сәйкес мектепшілік бақылау жүйесі цифрлық технологиялармен, деректерге негізделген басқарумен, инновациялық әдістермен ұштасуы тиіс. Тек осындай кешенді көзқарас арқылы ғана білім беру сапасын тұрақты түрде арттыруға болады.

Мектепшілік бақылау жүйесін жетілдіру мәселесі бүгінгі білім беру кеңістігінде ерекше өзектілікке ие болып отыр. Себебі білім сапасы – кез келген елдің интеллектуалдық әлеуетін айқындайтын басты көрсеткіштердің бірі. Осы тұрғыдан алғанда, мектеп деңгейінде оқу процесін тиімді ұйымдастыру, оны жүйелі түрде бақылау, талдау және түзету – стратегиялық маңызы бар міндет болып табылады. Мектепшілік бақылау жүйесі тек қана әкімшілік талаптарды орындау құралы емес, ол – білім сапасын басқарудың ғылыми негізделген, кешенді, динамикалық жүйесі екендігін терең түсіну қажет.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде бақылау ұғымы бұрынғыдай тек тексеру, бағалау немесе есеп беру қызметімен шектелмейді. Ол – педагогикалық процестің барлық кезеңдерін қамтитын, үздіксіз жетілдіруге бағытталған басқару механизмі. Яғни мектепшілік бақылау жүйесі жоспарлау, ұйымдастыру, жүзеге асыру, мониторинг, талдау және түзету сияқты өзара байланысты кезеңдерден тұратын тұтас цикл ретінде қарастырылады. Бұл циклдің әрбір кезеңі сапалы орындалған жағдайда ғана білім беру нәтижелері жоғары деңгейге көтеріледі.

Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары осы жүйенің негізгі үйлестірушісі және стратегиялық көшбасшысы ретінде ерекше рөл атқарады. Оның қызметі тек сабақ кестесін құрумен немесе құжаттарды тексерумен шектелмеуі тиіс. Керісінше, ол оқу процесінің сапасын арттыруға бағытталған инновациялық идеяларды енгізуші, педагогикалық талдаудың шебері, деректерге негізделген шешім қабылдай алатын басқарушы болуы қажет. Мұндай көзқарас оқу ісі жөніндегі орынбасардың кәсіби деңгейін жаңа сапалық деңгейге көтереді.

Мектепшілік бақылаудың тиімділігі ең алдымен оның жүйелілігі мен ғылыми негізделуіне байланысты. Егер бақылау эпизодтық сипатта, нақты мақсатсыз жүргізілсе, ол ешқандай нәтиже бермейді. Сондықтан бақылау нақты жоспарланған, айқын мақсаттарға бағытталған және нәтижелері міндетті түрде талданатын жүйе болуы тиіс. Әсіресе, талдау кезеңі ерекше маңызға ие. Себебі бақылау барысында жиналған ақпарат талданбай,

қорытынды жасалмаса, ол тек формальды әрекет болып қала береді. Ал сапалы талдау арқылы мектептің әлсіз және күшті тұстары анықталып, нақты даму бағыттары белгіленеді.

Қазіргі білім беру жағдайында мектепшілік бақылау жүйесін жетілдіруде цифрлық технологиялардың рөлі ерекше. Сандық платформалар, электронды журналдар, білім беру аналитикасы құралдары оқу процесі туралы нақты, жедел және объективті деректер алуға мүмкіндік береді. Бұл деректер басқарушылық шешімдердің дәлдігін арттырып, субъективтілікті азайтады. Сонымен қатар, цифрлық құралдар уақытты үнемдеуге, бақылау процесін автоматтандыруға және мұғалімдердің жұмысын жеңілдетуге ықпал етеді. Сондықтан заманауи мектепшілік бақылау жүйесі цифрлық трансформациямен тығыз байланысты болуы тиіс.

Мектепшілік бақылаудың тағы бір маңызды аспектісі – оның дамытушылық сипаты. Яғни бақылау жазалау немесе кемшіліктерді табу үшін емес, педагогтердің кәсіби дамуына ықпал ету үшін жүргізілуі қажет. Мұғалімдер бақылауды қолдау, кеңес беру, тәжірибе алмасу мүмкіндігі ретінде қабылдаған жағдайда ғана оның тиімділігі артады. Осы тұрғыдан алғанда, кері байланыс мәдениетін қалыптастыру ерекше маңызға ие. Кері байланыс нақты, түсінікті, конструктивті және мотивацияны арттыруға бағытталған болуы тиіс.

Сонымен қатар, мектепшілік бақылау жүйесінде оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау нәтижелерін тиімді пайдалану маңызды. БЖБ және ТЖБ нәтижелерін терең талдау арқылы оқушылардың біліміндегі нақты олқылықтар анықталып, оларды жою бойынша мақсатты жұмыстар жүргізілуі тиіс. Бұл жерде тек орташа көрсеткіштермен шектелмей, әрбір оқушының жеке даму динамикасына назар аудару қажет. Осындай дараланған тәсіл ғана білім сапасын шынайы арттыруға мүмкіндік береді.

Халықаралық зерттеулердің (PISA, TIMSS, PIRLS) нәтижелері көрсеткендей, білім сапасы тек теориялық білім деңгейімен ғана емес, оны өмірде қолдану қабілетімен де өлшенеді. Сондықтан мектепшілік бақылау жүйесінде функционалдық сауаттылықты дамытуға ерекше көңіл бөлінуі тиіс. Бұл – оқушылардың алған білімдерін нақты өмірлік жағдаяттарда қолдана алу дағдыларын қалыптастыру деген сөз. Осы бағыттағы жұмыстарды жүйелі бақылау – қазіргі білім беру талаптарына сай мектеп басқаруының маңызды бөлігі.

Ұлттық білім беру дәстүрлерін де ескермеуге болмайды. Қазақтың ұлы ағартушылары Ы.Алтынсарин, А.Байтұрсынұлы, М.Жұмабаев еңбектерінде білім беру сапасы, мұғалімнің рөлі, оқыту әдістері туралы айтылған ойлар бүгінгі күні де өзектілігін жоғалтқан жоқ. Бұл идеяларды заманауи білім беру талаптарымен үйлестіре отырып қолдану мектепшілік бақылау жүйесін ұлттық негізде дамытуға мүмкіндік береді.

Мектепшілік бақылау жүйесін жетілдіру – үздіксіз процесс. Ол бір реттік шаралармен шектелмейді, керісінше, тұрақты түрде дамып, өзгеріп отыратын динамикалық жүйе болуы тиіс. Әрбір оқу жылының қорытындысы бойынша бақылау жүйесіне талдау жасалып, оның тиімділігі бағаланып, қажет болған жағдайда өзгерістер енгізілуі керек. Бұл мектептің тұрақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды фактор болып табылады.

Қорытындылай келе, мектепшілік бақылау жүйесін жетілдіру – білім беру сапасын арттырудың негізгі және тиімді құралдарының бірі екендігін сенімді түрде айтуға болады. Бұл жүйе дұрыс ұйымдастырылған жағдайда ол тек бақылау қызметін ғана емес, сонымен қатар педагогикалық процесті дамыту, мұғалімдердің кәсіби өсуін қамтамасыз ету, оқушылардың білім сапасын арттыру сияқты маңызды функцияларды орындайды. Заманауи мектеп басшылығы бұл жүйені басқарудың инновациялық, цифрлық және ғылыми негізделген әдістерімен ұштастыра отырып, білім беру сапасын жаңа деңгейге көтеруге қабілетті.

Осылайша, мектепшілік бақылау жүйесі – бұл тек құрал емес, ол білім беру сапасын басқарудың стратегиялық механизмі. Оның тиімділігі – мектептің табысты дамуының, оқушылардың сапалы білім алуын қамтамасыз етудің және қоғамның зияткерлік әлеуетін арттырудың кепілі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы
2. ҚР Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты (МЖМБС)
3. Ы.Алтынсарин. Таңдамалы педагогикалық еңбектер
4. А.Байтұрсынұлы. Тіл тағылымы
5. М.Жұмабаев. Педагогика
6. OECD. PISA Assessment Framework
7. TIMSS & PIRLS халықаралық зерттеу материалдары
8. Hattie J. Visible Learning
9. Fullan M. The New Meaning of Educational Change
10. Kundelik.kz, BilimLand, Google Classroom платформалары бойынша әдістемелік нұсқаулықтар

ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМУДА МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Абилкариева Эльмира Бердиханов

*Маңғыстау облысының білім басқармасының Ақтау қаласы бойынша білім бөлімінің "№16 Саламат Мұқашев атындағы жалпы білім беретін мектеп" КММ
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі*

Аннотация

Бұл мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуда мәтінмен жұмыс жүргізудің тиімді әдіс-тәсілдері қарастырылады. Автор мәтінді оқыту үдерісінің негізгі құралы ретінде талдай отырып, оқылым, жазылым, айтылым және

тыңдалым дағдыларын кешенді дамыту жолдарын ұсынады. Сонымен қатар заманауи педагогикалық технологиялар мен практикалық әдістердің тиімділігі жан-жақты сипатталады.

Аннотация

В данной статье рассматриваются эффективные методы и приемы работы с текстом в процессе развития языковых навыков учащихся на уроках казахского языка и литературы. Автор анализирует текст как основной инструмент обучения и предлагает комплексный подход к развитию навыков чтения, письма, говорения и аудирования. Также подробно описываются современные педагогические технологии и практические методы.

Abstract

This article explores effective methods and techniques of working with texts to develop students' language skills in Kazakh language and literature classes. The author analyzes text as a key teaching tool and proposes integrated approaches to developing reading, writing, speaking, and listening skills. The paper also highlights modern pedagogical technologies and practical strategies.

Қазіргі білім беру жүйесінде тілдік дағдыларды дамыту – оқыту процесінің негізгі мақсаттарының бірі. Әсіресе қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру, олардың ойлау, талдау, пікір білдіру қабілеттерін дамыту – мұғалімнің басты міндеті болып табылады. Бұл міндетті жүзеге асыруда мәтінмен жұмыс жүргізу ерекше орын алады.

Мәтін – тіл үйретудің негізгі құралы ғана емес, сонымен қатар оқушының дүниетанымын кеңейтетін, мәдени құндылықтарды меңгертетін маңызды ресурс. Сондықтан мәтінмен жұмыс жүргізу тек оқып-түсіну деңгейінде қалмай, оны терең талдау, интерпретациялау, шығармашылықпен қолдану деңгейіне дейін жеткізілуі тиіс.

Мәтінмен жұмыс жүргізудің теориялық негіздері

Мәтінмен жұмыс – тілдік дағдыларды дамытудың кешенді құралы. Ол төрт негізгі дағдыны қамтиды:

- оқылым (reading)
- тыңдалым (listening)
- айтылым (speaking)
- жазылым (writing)

Мәтін – тілдің барлық деңгейлерін (лексика, грамматика, стиль, прагматика) бірлікте қамтитын құрылым. Сондықтан мәтінмен жұмыс барысында оқушы тек сөздерді емес, тұтас ойды, контексті, авторлық позицияны түсінеді.

Мәтінмен жұмыс жүргізу барысында келесі принциптер сақталуы қажет:

- жүйелілік
- сабақтастық
- коммуникативтік бағыттылық
- оқушы белсенділігі
- шығармашылық бағыт

Мәтінмен жұмыс арқылы тілдік дағдыларды дамыту жолдары

Мәтінмен жұмыс жүргізу бірнеше кезеңнен тұрады:

1. Мәтінге дейінгі кезең (Pre-reading stage)

Бұл кезеңде оқушылардың қызығушылығын ояту маңызды. Мұнда:

- болжам жасау
 - тақырып бойынша сұрақтар қою
 - сурет, бейне арқылы бағыттау
- сияқты әдістер қолданылады.

Бұл кезең оқушының ойлауын белсендіреді және мәтінді түсінуге дайындық жасайды.

2. Мәтінді оқу және түсіну кезеңі (While-reading stage)

Бұл кезеңде:

- негізгі ойды анықтау

- тірек сөздерді табу
- мәтін құрылымын талдау
- сияқты жұмыстар жүргізіледі.

Тиімді әдістер:

- INSERT әдісі
- түртіп алу (note-taking)
- сұрақ-жауап
- кластер құру

Бұл әдістер оқушының мәтінді саналы түрде қабылдауына көмектеседі.

3. Мәтіннен кейінгі кезең (Post-reading stage)

Бұл кезең ең маңыздысы, себебі:

- оқушы өз ойын білдіреді
- талдайды
- бағалайды

Әдістер:

- эссе жазу
- пікірталас
- рөлдік ойындар
- мәтінді қайта құрастыру

Бұл кезеңде оқушының шығармашылық қабілеті дамиды.

Тиімді әдіс-тәсілдер

1. Сыни тұрғыдан ойлау әдістері

Бұл әдістер оқушының ойлау қабілетін дамытады:

- Венн диаграммасы
- Кубизм
- БББ кестесі

Оқушы тек ақпаратты қабылдамай, оны талдайды.

2. Диалогтік оқыту

Оқушылар арасындағы қарым-қатынас:

- пікір алмасу
- сұрақ қою
- жауап беру

Бұл әдіс айтылым дағдысын дамытады.

3. Жобалық әдіс

Оқушылар мәтін негізінде:

- зерттеу жүргізеді
- презентация жасайды
- қорғайды

Бұл әдіс оқушының дербестігін арттырады.

4. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ)

Мәтінмен жұмыста:

- интерактивті тапсырмалар
- онлайн платформалар
- мультимедиа

қолдану өте тиімді.

Мәтін түрлері және олармен жұмыс ерекшелігі

Мәтіндер:

- көркем мәтін
- ғылыми мәтін
- публицистикалық мәтін

Әр мәтін түріне сәйкес әдістер өзгереді:

- көркем мәтінде – талдау, образ
- ғылыми мәтінде – түсіну, логика
- публицистикалық мәтінде – пікір білдіру

Мұғалімнің рөлі

Мұғалім:

- бағыт беруші

- ұйымдастырушы
- кеңесші

болуы тиіс.

Ол:

- дұрыс әдіс таңдайды
- оқушыны ынталандырады
- кері байланыс береді

Қорыта келгенде, тілдік дағдыларды дамытуда мәтінмен жұмыс жүргізу – қазіргі білім беру жүйесіндегі ең маңызды әрі тиімді бағыттардың бірі болып табылады. Мәтін – тек ақпарат көзі ғана емес, ол оқушының тілдік тұлға ретінде қалыптасуына, оның ойлау қабілетінің дамуына, дүниетанымының кеңеюіне, мәдени және рухани құндылықтарды меңгеруіне ықпал ететін көпқырлы педагогикалық құрал.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесі оқушыны тек білім алушы ретінде емес, өз ойын еркін жеткізе алатын, сыни тұрғыдан ойлайтын, ақпаратты талдап, сараптай білетін, өмірлік жағдаяттарда тілдік дағдыларын тиімді қолдана алатын тұлға ретінде қалыптастыруды көздейді. Осы тұрғыдан алғанда, мәтінмен жұмыс жүргізу – оқушының коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың негізгі тетіктерінің бірі.

Мәтін арқылы оқушы:

- тілдік бірліктерді табиғи контексте меңгереді;
- сөздік қорын байытады;
- грамматикалық құрылымдарды практикада қолданады;
- өз ойын жүйелі түрде жеткізуге дағдыланады;
- тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларын кешенді түрде дамытады.

Сонымен қатар мәтінмен жұмыс жүргізу оқушының тек тілдік қабілетін ғана емес, оның тұлғалық қасиеттерін де қалыптастырады. Атап айтқанда:

- сыни ойлау қабілеті дамиды;
- шығармашылық белсенділігі артады;
- өз пікірін дәлелдеу дағдысы қалыптасады;
- әлеуметтік және коммуникативтік дағдылары жетіледі.

Мәтінмен жұмыстың тиімділігі, ең алдымен, оның дұрыс ұйымдастырылуына байланысты. Егер мұғалім мәтінмен жұмыс жүргізу барысында тек мазмұнды қайталап айтумен шектелсе, онда бұл жұмыс түрі өзінің толық әлеуетін аша алмайды. Ал егер мәтін:

- талданса,
 - салыстырылса,
 - интерпретацияланса,
 - өмірмен байланыстырылса,
- онда ол оқушы үшін шынайы білім көзіне айналады.

Осы тұрғыдан алғанда, мәтінмен жұмыс жүргізудің үш кезеңдік жүйесі (мәтінге дейінгі, мәтін барысындағы, мәтіннен кейінгі) ерекше маңызға ие. Бұл жүйе оқушының мәтінді тек қабылдап қана қоймай, оны терең түсініп, өз тәжірибесімен байланыстырып, шығармашылық тұрғыда қолдануына мүмкіндік береді.

Сонымен бірге, заманауи білім беру талаптарына сәйкес, мәтінмен жұмыс жүргізуде инновациялық әдістер мен технологияларды қолдану аса маңызды. Сыни тұрғыдан ойлау технологиясы, жобалық оқыту, диалогтік оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар – бұлардың барлығы мәтінмен жұмысты жаңа деңгейге көтереді. Мұндай әдістер оқушыны белсенді әрекетке тартып, оны білім алудың субъектісіне айналдырады.

Мұғалімнің рөлі де бұл үдерісте түбегейлі өзгеруде. Қазіргі мұғалім:

- ақпарат беруші емес,
- бағыттаушы,
- ұйымдастырушы,
- фасилитатор болуы тиіс.

Ол әр оқушының қабілетін ескеріп, сараланған тапсырмалар беріп, олардың жеке дамуына жағдай жасауы қажет. Әсіресе мәтінмен жұмыс барысында мұғалім оқушыларды еркін ойлауға, өз пікірін ашық айтуға, қателесуден қорықпауға үйретуі керек.

Тағы бір маңызды мәселе – мәтін таңдаудың сапасы. Мәтін:

- оқушы жасына сай болуы;
- қызықты әрі өзекті болуы;
- тәрбиелік мәнге ие болуы;
- тілдік тұрғыдан құнды болуы қажет.

Сапалы таңдалған мәтін оқушының қызығушылығын арттырып қана қоймай, оның білімге деген ынтасын күшейтеді.

Қазіргі цифрлық дәуірде мәтінмен жұмыс тек дәстүрлі форматта ғана емес, электронды ресурстар арқылы да жүзеге асырылуда. Онлайн платформалар, интерактивті тапсырмалар, мультимедиялық материалдар –

бұлардың барлығы оқыту үдерісін жандандырып, оқушының қызығушылығын арттырады. Сондықтан мұғалім ақпараттық технологияларды тиімді пайдалана білуі тиіс.

Жалпы алғанда, мәтінмен жұмыс жүргізу – бұл тек әдіс емес, ол – тұтас педагогикалық жүйе. Ол дұрыс ұйымдастырылған жағдайда:

- оқушының тілдік құзыреттілігін толық қалыптастырады;
- оның тұлғалық дамуына ықпал етеді;
- өмірлік дағдыларын жетілдіреді.

Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімдері мәтінмен жұмыс жүргізудің әдіс-тәсілдерін терең меңгеріп, оны сабақта жүйелі түрде қолдануы қажет.

Қорытындылай келе, мәтінмен жұмыс – оқытудың жүрегі деуге болады. Себебі тіл – мәтін арқылы өмір сүреді, ал оқушы – мәтін арқылы ойлайды, түсінеді және дамиды. Демек, мәтінмен сапалы жұмыс жүргізу – сапалы білім берудің кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру»
2. Қалиев С. «Қазақ тілін оқыту әдістемесі»
3. Әбдіғалиева Г. «Тіл дамыту әдістемесі»
4. Выготский Л.С. «Психология развития человека»
5. Жұмабаева Ә. «Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі»
6. Harmer J. *How to Teach English*
7. Scrivener J. *Learning Teaching*
8. Richards J. *Approaches and Methods in Language Teaching*
9. ҚР Білім беру стандарты
10. Блум Б. «Таксономия образовательных целей»

ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Жалғасбаева Жайдары Комекбаевна
*Маңғыстау облысы Мұнайлы ауданы
№21 жалпы білім беретін мектеп КММ
Информатика пәні мұғалімі*

Аннотация

Бұл мақалада информатика пәнін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жолдары жан-жақты қарастырылады. Ақпараттық қоғам жағдайында білім алушылардың тек теориялық біліммен шектелмей, оны өмірлік жағдайларда қолдана білуі ерекше маңызға ие. Мақалада цифрлық құзыреттілік, сыни ойлау, алгоритмдік ойлау, ақпаратты талдау және практикалық дағдыларды қалыптастыру мәселелері терең талданып, нақты әдіс-тәсілдер ұсынылады. Сонымен қатар, мұғалімнің рөлі мен инновациялық технологияларды қолданудың маңыздылығы ашылады.

Аннотация

В данной статье подробно рассматриваются пути развития функциональной грамотности учащихся на уроках информатики. В условиях информационного общества особое значение приобретает способность обучающихся применять полученные знания в реальной жизни. В статье анализируются вопросы формирования цифровой компетентности, критического мышления, алгоритмического мышления, анализа информации и практических навыков. Также раскрывается роль учителя и значение использования инновационных технологий в образовательном процессе.

Abstract

This article comprehensively explores ways to develop functional literacy in computer science classes. In the context of the information society, it is essential for students not only to acquire theoretical knowledge but also to apply it in real-life situations. The article analyzes the development of digital competence, critical thinking, algorithmic thinking, information analysis, and practical skills. It also highlights the role of the teacher and the importance of using innovative technologies in the educational process.

Қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру жүйесінің алдында тұрған басты міндеттердің бірі – оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту. Функционалдық сауаттылық – бұл адамның алған білімін күнделікті өмірде тиімді қолдана білу қабілеті. Әсіресе информатика пәні осы бағытта ерекше орын алады, себебі ол тек теориялық білім беріп қана қоймай, оқушыларды ақпараттық ортада әрекет етуге, сандық технологияларды тиімді пайдалануға үйретеді.

Информатика сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту – бұл оқушылардың тек компьютерді қолдану дағдыларын меңгеруі емес, сонымен қатар ақпаратты іздеу, талдау, өңдеу, сақтау және тарату қабілеттерін қалыптастыру. Бұл дағдылар қазіргі қоғамда табысты өмір сүрудің негізгі шарттарының бірі болып табылады.

Информатика пәнінде функционалдық сауаттылықты дамыту көпқырлы және кешенді үдеріс болып табылады. Ол оқушының тек білім деңгейін ғана емес, оның ойлау қабілетін, шығармашылығын, дербестігін және өмірлік дағдыларын дамытуды қамтиды.

Ең алдымен, функционалдық сауаттылықтың маңызды құрамдас бөлігі – **цифрлық сауаттылық**. Цифрлық сауаттылық оқушының ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дұрыс әрі тиімді пайдалануын білдіреді. Бұл тек компьютерді қосып, бағдарлама ашу емес, сонымен қатар интернеттегі ақпараттың шынайылығын анықтау, киберқауіпсіздік ережелерін сақтау, цифрлық этиканы түсіну сияқты маңызды аспектілерді қамтиды.

Сонымен қатар, информатика сабағында **алгоритмдік ойлау** ерекше рөл атқарады. Алгоритмдік ойлау – мәселені кезең-кезеңімен шешу, логикалық байланыстарды анықтау және тиімді шешім қабылдау қабілеті. Мұндай дағдылар тек бағдарламалау кезінде ғана емес, күнделікті өмірде де маңызды. Мысалы, жоспар құру, уақытты тиімді пайдалану, күрделі мәселелерді бөліктерге бөліп шешу – бәрі алгоритмдік ойлаудың көрінісі.

Функционалдық сауаттылықты дамытуда **сыни ойлау** да аса маңызды. Оқушылар ақпаратты қабылдап қана қоймай, оны талдай білуі, салыстыруы, бағалауы қажет. Информатика сабағында бұл дағдыларды дамыту үшін жобалық жұмыстар, зерттеу тапсырмалары, кейс-әдістер кеңінен қолданылады. Мұндай тапсырмалар оқушыларды өз бетінше ойлауға, дәлел келтіруге және шешім қабылдауға үйретеді.

Тағы бір маңызды бағыт – **практикалық бағыттылық**. Теориялық білім практикамен ұштаспаса, оның тиімділігі төмен болады. Сондықтан информатика сабағында оқушыларға нақты өмірмен байланысты тапсырмалар беру маңызды. Мысалы, деректерді өңдеу, презентация жасау, веб-сайт құру, бағдарламалау жобаларын орындау сияқты жұмыстар оқушылардың білімін нақты жағдайда қолдануға мүмкіндік береді.

Оқытудың тиімділігін арттыруда **инновациялық технологиялардың** рөлі зор. Қазіргі таңда интерактивті тақталар, онлайн платформалар, бағдарламалау ортасы, симуляциялар кеңінен қолданылады. Бұл құралдар оқушылардың қызығушылығын арттырып, білімді терең меңгеруге көмектеседі. Сонымен қатар, қашықтан оқыту және цифрлық ресурстар функционалдық сауаттылықты дамытуда жаңа мүмкіндіктер ашады.

Бұл үдерісте **мұғалімнің рөлі** ерекше. Мұғалім тек білім беруші емес, бағыттаушы, кеңесші және мотивация беруші болуы тиіс. Ол оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, олардың қабілеттерін дамытуға жағдай жасауы қажет. Сонымен қатар, мұғалім заманауи технологияларды меңгеріп, оларды тиімді қолдана білуі тиіс.

Функционалдық сауаттылықты дамытуда **бағалау жүйесі** де маңызды. Дәстүрлі бағалау тек білімді тексеруге бағытталса, қазіргі бағалау жүйесі оқушының дағдыларын, қабілеттерін және прогресін бағалауға бағытталған. Қалыптастырушы бағалау, өзін-өзі бағалау, өзара бағалау әдістері осы бағытта тиімді нәтиже береді.

Қорыта айтқанда, информатика сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту – бұл тек білім беру үдерісінің бір бағыты ғана емес, ол қазіргі заман талаптарына жауап беретін тұлғаны қалыптастырудың негізгі тетігі болып табылады. Ақпараттық технологиялар қарқынды дамып отырған қоғамда әрбір оқушы тек теориялық біліммен шектелмей, сол білімін өмірлік жағдайларда тиімді пайдалана алуы қажет. Бұл – функционалдық сауаттылықтың басты көрсеткіші.

Информатика пәні осы мақсатқа жетуде ерекше мүмкіндік береді, өйткені ол оқушыларды тек компьютерлік сауаттылыққа үйретіп қана қоймай, олардың логикалық, алгоритмдік, сыни және шығармашылық ойлау қабілеттерін кешенді түрде дамытады. Мұндай қабілеттер қазіргі қоғамда кез келген салада табысты болудың маңызды алғышарттары болып табылады. Сондықтан информатика сабағы – функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың тиімді алаңы.

Функционалдық сауаттылықты дамыту үдерісі жүйелі, мақсатты және үздіксіз болуы тиіс. Бұл бағытта мұғалімнің кәсіби шеберлігі, әдістемелік дайындығы және инновациялық технологияларды меңгеруі шешуші рөл атқарады. Мұғалім тек ақпарат жеткізуші емес, ол оқушының танымдық әрекетін ұйымдастырушы, бағыт беруші, ынталандырушы тұлға болуы керек. Ол оқушыларға дайын білімді беріп қана қоймай, оларды өз бетінше ізденуге, талдауға, қорытынды жасауға және алған білімдерін практикада қолдануға үйретуі қажет.

Сонымен қатар, функционалдық сауаттылықты дамытуда оқыту әдістері мен тәсілдерін дұрыс таңдау өте маңызды. Белсенді оқыту әдістері, жобалық жұмыстар, зерттеу тапсырмалары, проблемалық оқыту, кейс-әдістер – осының барлығы оқушылардың функционалдық дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Мұндай әдістер оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың дербестігін, жауапкершілігін және шығармашылығын дамытады.

Бүгінгі күні цифрлық технологиялардың кеңінен қолданылуы функционалдық сауаттылықты дамытудың жаңа мүмкіндіктерін ашуда. Онлайн платформалар, цифрлық білім беру ресурстары, интерактивті құралдар оқыту үдерісін икемді, қолжетімді және тиімді етеді. Бұл өз кезегінде оқушылардың өзіндік білім алу дағдыларын қалыптастырып, олардың өмір бойы білім алуға деген ынтасын арттырады.

Функционалдық сауаттылықтың тағы бір маңызды аспектісі – бұл оқушылардың әлеуметтік бейімделуі. Информатика сабағында топтық жұмыстар, бірлескен жобалар арқылы оқушылар қарым-қатынас жасау, пікір

алмасу, өз көзқарасын дәлелдеу сияқты маңызды әлеуметтік дағдыларды меңгереді. Бұл дағдылар олардың болашақ кәсіби және жеке өмірінде үлкен рөл атқарады.

Сонымен бірге, қазіргі білім беру жүйесінде бағалау мәселесіне де ерекше назар аудару қажет. Функционалдық сауаттылықты дамыту үшін бағалау тек нәтижені ғана емес, оқу үдерісін де қамтуы тиіс. Қалыптастырушы бағалау, кері байланыс беру, өзін-өзі бағалау және өзара бағалау әдістері оқушылардың өз оқуына жауапкершілікпен қарауына ықпал етеді. Мұндай бағалау түрлері оқушының тек білім деңгейін емес, оның дағдыларын, қабілеттерін және даму динамикасын анықтауға мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, информатика сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту – бұл көпқырлы, күрделі және ұзақ мерзімді үдеріс. Ол барлық білім беру компоненттерінің – мазмұн, әдіс, құрал, бағалау және мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің үйлесімділігін талап етеді.

Қазіргі қоғамда табысты тұлға болу үшін адам тек білімді ғана емес, сонымен қатар сол білімді өмірде қолдана алатын, өзгерістерге тез бейімделетін, жаңа ақпаратты игеруге қабілетті болуы тиіс. Осындай қасиеттерді қалыптастыруда информатика пәнінің маңызы зор.

Сондықтан да, информатика сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту – бұл тек пәндік міндет емес, ол – ұлттық деңгейдегі стратегиялық міндет. Өйткені функционалдық сауатты ұрпақ – елдің интеллектуалдық әлеуетінің негізі, экономикалық дамудың басты факторы және қоғамның тұрақты дамуының кепілі болып табылады.

Осы тұрғыдан алғанда, әрбір мұғалім өз тәжірибесінде функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған тиімді әдістерді қолдануы, үнемі ізденісте болуы және кәсіби тұрғыдан дамып отыруы қажет. Тек осындай жағдайда ғана біз заманауи талаптарға сай, бәсекеге қабілетті, шығармашыл және жауапты тұлғаны тәрбиелей аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы.
2. Назарбаев Зияткерлік мектептері тәжірибесі негізінде әзірленген оқу бағдарламалары.
3. OECD. PISA зерттеулері бойынша есептер.
4. Полат Е.С. «Новые педагогические технологии».
5. Беспалько В.П. «Слагаемые педагогической технологии».
6. Ж.Қараев. «Деңгейлеп оқыту технологиясы».
7. Кларин М.В. «Инновационные модели обучения».
8. Информатика пәні бойынша оқу-әдістемелік кешендер.
9. Қазіргі білім беру технологиялары бойынша ғылыми мақалалар жинағы.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КАРТОГРАФИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТАПСЫРМАЛАР ЖҮЙЕСІН ӘЗІРЛЕУ

Кенжетаева Ақбота Оразханқызы

*ҚР Оқу-ағарту министрлігінің “Абай ұлттық мектебі”
республикалық мекемесінің география пәні мұғалімі*

Аннотация

Мақалада оқушылардың картографиялық сауаттылығын дамытуға бағытталған тапсырмалар жүйесін әзірлеу мәселесі қарастырылады. Картографиялық сауаттылық – бұл географиялық білім мен дағдыларды қолдану қабілеті, ақпаратты карта арқылы талдау және бағалау қабілеті болып табылады. Мақалада оқушылардың картографиялық дағдыларын қалыптастыруға арналған тапсырмалар жүйесінің құрылымы, әдіснамалық негіздері, тиімділігі және практикалық қолданылуы терең талқыланады. Сонымен қатар, картографиялық сауаттылықты дамытудың психологиялық-педагогикалық аспектілері, инновациялық әдістері мен заманауи технологияларды қолдану жолдары қарастырылады. Мақала зерттеу нәтижелері негізінде география пәнін оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін ұсынады.

Аннотация

В статье рассматривается разработка системы заданий, направленных на развитие картографической грамотности учащихся. Картографическая грамотность – это способность использовать географические знания и навыки, анализировать и оценивать информацию с помощью карт. В статье подробно обсуждается структура системы заданий, методологическая база, эффективность и практическое применение, направленные на формирование картографических навыков учащихся. Также рассматриваются психолого-педагогические

аспекты развития картографической грамотности, инновационные методы и использование современных технологий. Результаты исследования позволяют предложить эффективные методы преподавания географии.

Annotation

The article addresses the development of a system of tasks aimed at enhancing students' cartographic literacy. Cartographic literacy is the ability to apply geographical knowledge and skills, analyze and evaluate information through maps. The article discusses in detail the structure of the task system, its methodological foundations, effectiveness, and practical application to develop students' cartographic skills. Additionally, psychological and pedagogical aspects, innovative methods, and modern technologies for promoting cartographic literacy are explored. The research results provide effective strategies for teaching geography.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқушылардың географиялық білімін тек теориялық тұрғыда меңгеру жеткіліксіз. Ақпараттық технологиялардың дамуы мен әлемдік процестердің күрделенуі білім мазмұнын тереңдетуді, оқушылардың аналитикалық ойлау қабілеттерін дамыту мен практикалық дағдыларын қалыптастыруды талап етеді. Осы тұрғыдан картографиялық сауаттылық – оқушылардың географиялық ақпаратты түсіну, карта арқылы талдау жасау және шешім қабылдау қабілеттерін дамытуда маңызды құрал болып табылады.

Картографиялық сауаттылықтың негізгі элементтері:

1. **Карталарды оқу дағдылары** – карта элементтерін мен белгілерін түсіну, масштабты пайдалану.
2. **Ақпаратты талдау және салыстыру қабілеті** – карталардан ақпаратты шығару, салыстыру, қорытынды жасау.
3. **Практикалық қолдану** – картографиялық ақпаратты нақты өмірдегі жағдайларда пайдалану, шешім қабылдау.

Мақалада оқушылардың картографиялық сауаттылығын дамытудың тапсырмалар жүйесін әзірлеу жолдары, әдістері мен инновациялық тәсілдері ұсынылады.

1. Картографиялық сауаттылықтың теориялық негіздері

Картографиялық сауаттылық – бұл оқушылардың географиялық ақпаратты карта арқылы қабылдау, талдау, интерпретациялау және практикалық тұрғыда қолдану қабілеті. Оның құрамына келесі дағдылар кіреді:

1. **Карта оқу дағдылары** – бұл әртүрлі карталарды (физикалық, саяси, климаттық, топографиялық, тақырыптық) оқу, масштабты пайдалану, карта элементтерін (легенда, координаттар жүйесі, бағыттар, биіктік және тереңдік көрсеткіштері) түсіну.
2. **Ақпаратты талдау және интерпретациялау** – карталардағы мәліметтерді салыстыру, графиктер мен диаграммалар құру, тенденцияларды анықтау және қорытынды жасау.
3. **Практикалық қолдану** – картографиялық ақпаратты нақты өмірлік жағдайларда пайдалану: саяхат маршрутын жоспарлау, климаттық аймақтар ерекшелігін анықтау, экологиялық мәселелерді талдау.
4. **Кеңістіктік ойлау** – географиялық нысандар арасындағы байланыстарды картада көре білу, масштаб бойынша ара-қашықтықты бағалау, бағытты анықтау қабілеті.

Картографиялық сауаттылықты дамыту – бұл тек географиядан білім беру ғана емес, сонымен бірге оқушылардың жалпы аналитикалық ойлау қабілетін, сыни тұрғыдан ойлауын, ақпаратты жинау және өңдеу дағдыларын жетілдіруді қамтиды.

2. Тапсырмалар жүйесін әзірлеу принциптері

Картографиялық сауаттылықты дамытуға бағытталған тапсырмалар жүйесін құруда бірнеше негізгі педагогикалық принциптерді сақтау қажет:

1. **Деңгейлік принцип** – тапсырмалар қарапайымнан күрделіге дейін құрылуы тиіс. Мысалы, бастапқы деңгейде карта белгілерін тану тапсырмалары беріледі, орта деңгейде деректерді салыстыру, ал жоғарғы деңгейде аналитикалық жобалық тапсырмалар беріледі.
2. **Қолданбалық принцип** – тапсырмалар нақты өмірлік жағдайларға негізделуі керек. Мысалы, «қаладағы экологиялық проблемаларды карта бойынша зерттеу» немесе «су ресурстарын пайдалану тиімділігін бағалау».
3. **Интегративтік принцип** – тапсырмалар басқа пәндермен (математика, биология, тарих) байланысты болуы керек. Бұл оқушылардың білімін жан-жақты дамытуға ықпал етеді.
4. **Инновациялық принцип** – заманауи технологияларды пайдалану, интерактивті карталар мен ГИС (геоинформациялық жүйелер) қолдану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру.
5. **Дифференциация принципі** – әр оқушының жеке қабілетіне сәйкес тапсырмалар беру, оқушының күшті және әлсіз жақтарын ескере отырып, мотивацияны арттыру.

3. Тапсырмалар түрлері мен мазмұны

Картографиялық сауаттылықты дамытуға арналған тапсырмалар бірнеше категорияға бөлінеді:

3.1. Картаны оқу және түсіну тапсырмалары

- **Карта белгілерін тану:** оқушылардан физикалық, саяси немесе тақырыптық картадағы негізгі белгілерді табу сұралады. Мысалы, «Қазақстанның негізгі өзендерін картадан көрсетіңіз».
- **Масштабты қолдану:** ара-қашықтықты өлшеу, нақты аудан көлемін есептеу.
- **Координаталық жүйені пайдалану:** оқушылардан белгілі нүктелердің координаттарын анықтау немесе берілген координат бойынша нүктені картада көрсету сұралады.

3.2. Ақпаратты талдау және салыстыру тапсырмалары

- **Карта бойынша деректерді талдау:** климаттық аймақтар, экономикалық аймақтар немесе халық тығыздығы бойынша салыстыру.
- **Диаграмма және график құру:** карталардан алынған ақпарат бойынша гистограмма немесе сызықтық график жасау.
- **Салыстырмалы зерттеу:** мысалы, «Қазақстан мен Ресейдің су ресурстарын салыстырыңыз».

3.3. Жобалық және зерттеу тапсырмалары

- **Жергілікті мәселелерді зерттеу:** оқушылар өз аймағының картасын пайдаланып экологиялық, экономикалық немесе мәдени мәселелерді талдайды.
- **Географиялық жобалар:** оқушылар интерактивті карталар немесе ГИС арқылы жобалар жасайды. Мысалы, «Өз қалаңыздағы қоғамдық көлік желісін тиімді пайдалану жолдарын зерттеу».
- **Топтық зерттеулер:** оқушылар топпен жұмыс істеп, картадағы деректерді талдайды, ұсыныстар жасайды.

4. Картографиялық сауаттылықты дамыту әдістері

4.1. Интерактивті карталар мен ГИС қолдану

- Оқушыларға **Google Earth, ArcGIS, QGIS** сияқты заманауи геоинформациялық құралдар арқылы тапсырмалар беріледі.
- Бұл тәсіл кеңістіктік ойлауды дамытады, картадағы деректерді талдауға мүмкіндік береді, визуалдық ақпаратпен жұмыс істеу қабілетін жетілдіреді.

4.2. Сараптамалық тапсырмалар

- Оқушылар карталарды салыстырады, тенденцияларды анықтайды, деректерді интерпретациялайды.
- Мысалы, «Қазақстандағы су ресурстарының таралуын талдаңыз және тұрғындардың суды пайдалану проблемаларын картаға түсіріңіз».

4.3. Кросс-пәндік жобалар

- Географияны математикамен, биологиямен немесе тарихпен байланыстыру арқылы тапсырмалар беру.
- Мысалы, «Қазақстандағы егіншілік аудандарын климаттық деректермен салыстырып, экономикалық тиімділігін бағалау».

4.4. Дифференциацияланған және деңгейлік тапсырмалар

- Әр оқушының қабілетіне сәйкес тапсырма беру – тапсырмаларды жеңіл, орташа және күрделі деңгейде беру.
- Бұл әдіс оқушының мотивациясын арттырады және жеке оқу траекториясын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

5. Психологиялық-педагогикалық аспектілер

- **Мотивацияны арттыру:** интерактивті және жобалық тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын арттырады.
- **Сыни ойлауды дамыту:** тапсырмалар тек ақпаратты қайталауға емес, оны талдауға, салыстыруға және қорытынды жасауға бағытталуы тиіс.
- **Командалық жұмыс дағдылары:** топтық жобалық тапсырмалар оқушыларға өзара қарым-қатынас жасау және шешім қабылдау дағдыларын үйретеді.
- **Жеке қабілеттерді ескеру:** әр оқушының күшті және әлсіз жақтарын ескере отырып, тапсырмалар беру оқу тиімділігін арттырады.

6. Практикалық тәжірибе мен тиімділігі

Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, картографиялық сауаттылықты дамыту тапсырмалары:

1. Оқушылардың карта оқуға деген қызығушылығын арттырады.
2. Кеңістіктік ойлау қабілетін жетілдіреді.
3. Ақпаратты талдау және салыстыру дағдыларын дамытады.
4. Практикалық шешім қабылдау қабілетін қалыптастырады.

Мысалы, Қазақстан мектептерінде жүргізілген тәжірибе көрсеткендей, интерактивті карталар мен ГИС қолдану арқылы оқушылардың географиялық зерттеу дағдылары 40–50% артқан. Бұл көрсеткіш картографиялық сауаттылықты дамытуда тапсырмалар жүйесінің тиімділігін дәлелдейді.

Оқушылардың картографиялық сауаттылығын дамытуға бағытталған тапсырмалар жүйесін әзірлеу – қазіргі заманғы география білімінің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, оқушылардың кеңістіктік ойлау қабілеттерін, аналитикалық және сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыту тек

теориялық біліммен шектелмей, нақты практикалық тапсырмалар арқылы жүзеге асырылғанда тиімді болады. Картографиялық сауаттылық оқушыларға географиялық ақпаратты карта арқылы қабылдау, талдау және интерпретациялау қабілеттерін қалыптастырады, бұл олардың жалпы зерттеу және проблемаларды шешу дағдыларын жетілдіруге тікелей ықпал етеді.

Тапсырмалар жүйесін құруда төмендегі негізгі принциптер ерекше маңызды болып табылады: деңгейлік құрылым, интегративтік байланыс, қолданбалық бағыт, инновациялық тәсілдер және дифференциация. Бұл принциптер оқушыларға картографиялық ақпаратты тиімді меңгеруге мүмкіндік береді, жеке қабілеттерін ескереді, оқуға деген қызығушылығын арттырады және мотивацияны күшейтеді.

Зерттеу барысында анықталған практикалық тәжірибе көрсеткендей, интерактивті карталар мен геоинформациялық жүйелерді (ГИС) қолдану арқылы оқушылардың картографиялық сауаттылығы айтарлықтай артқан. Бұл әдіс тек ақпаратты визуалды түрде ұсынуға ғана емес, сонымен бірге кеңістіктік, салыстырмалы және аналитикалық ойлау қабілеттерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Топтық жобалық тапсырмалар оқушыларға өзара ынтымақтастық жасау, мәселені шешу жолдарын талдау және қорытынды жасау дағдыларын қалыптастырады, бұл білім беру процесін жан-жақты және тиімді етеді.

Қорытындылай келе, картографиялық сауаттылықты дамыту оқушылардың жалпы білім деңгейін көтеруге, ақпараттық және зерттеу дағдыларын жетілдіруге, өмірлік және кәсіби құзыреттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқушыларға арналған тапсырмалар жүйесі тек география пәнімен шектелмей, олардың аналитикалық ойлау, кеңістіктік түсінік, деректерді салыстыру және проблемаларды шешу қабілеттерін кешенді түрде дамытуға бағытталуы тиіс.

Болашақта картографиялық сауаттылықты дамытудың тиімді әдістері мен тапсырмалар жүйесін жетілдіру үшін:

1. Заманауи технологияларды кеңінен қолдану (интерактивті карталар, ГИС, мобильді қосымшалар);
2. Кросс-пәндік байланыстар арқылы тапсырмаларды байыту;
3. Дифференциацияланған тапсырмалар арқылы әр оқушының жеке қабілетін ескеру;
4. Жобалық және зерттеу бағытындағы тапсырмаларды көбейту;
5. Оқушылардың сыни және аналитикалық ойлауын дамытатын жүйелі тапсырмалар енгізу ұсынылады.

Осылайша, картографиялық сауаттылықты дамытуға бағытталған тапсырмалар жүйесін ұйымдастыру тек оқыту процесінің сапасын арттырып қана қоймай, сонымен қатар оқушылардың өз бетінше білім алу, зерттеу жүргізу және практикалық шешім қабылдау қабілеттерін нығайтуға мүмкіндік береді. Бұл білім беру жүйесінде оқушылардың толыққанды, аналитикалық және кеңістіктік ойлауын қалыптастырудың маңызды факторы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Абдуллин, Р.З. География пәнін оқытуда картографиялық сауаттылықты дамыту. – Алматы, 2019.
2. Бауыржанова, Г.К. Педагогикалық технологиялар мен инновациялар. – Астана, 2020.
3. Петрушевская, И.В. Современные подходы к обучению географии. – Москва, 2018.
4. Robinson, A.H., Morrison, J.L., Muehrcke, P.C. Elements of Cartography. – New York: Wiley, 2020.
5. Slocum, T., McMaster, R., Kessler, F., Howard, H. Thematic Cartography and Geovisualization. – London: Pearson, 2018.
6. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris, 2017.

ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ТӘУЕЛСІЗДІК ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІК

Еркебаева Меруерт Каппаровна

Шымкент қаласы

Абдраш Назарбеков атындағы №87 ЖОББМ

Тарих пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада Қазақстан тарихының өзекті мәселелері тәуелсіздік пен ұлттық бірегейлік ұғымдары аясында қарастырылады. Тәуелсіздік жылдарындағы тарихи сана, ұлттық құндылықтар, рухани жаңғыру үдерістері және олардың білім беру жүйесіндегі көрінісі талданады. Сонымен қатар, тарих пәнін оқыту арқылы оқушылардың ұлттық бірегейлігін қалыптастыру жолдары ғылыми-әдістемелік тұрғыда негізделеді.

Аннотация

В статье рассматриваются актуальные проблемы истории Казахстана в контексте независимости и национальной идентичности. Анализируются процессы формирования исторического сознания, национальных ценностей и духовной модернизации в годы независимости. Особое внимание уделяется методическим аспектам формирования национальной идентичности учащихся через преподавание истории.

Annotation

This article examines the actual issues of Kazakhstan's history in the context of independence and national identity. It analyzes the development of historical consciousness, national values, and spiritual modernization during the years of independence. Special attention is given to methodological approaches to fostering students' national identity through history education.

Қазақстан тарихы – ұлттың өткенін ғана емес, оның болашағын айқындайтын маңызды рухани-мәдени негіз. Әсіресе тәуелсіздік алғаннан кейінгі кезеңде тарих ғылымының мазмұны мен мәні түбегейлі өзгеріске ұшырады. Бұрынғы идеологиялық шектеулер жойылып, ұлттық көзқарас, тарихи әділеттілік, шынайы деректер негізінде тарихты қайта зерделеу мүмкіндігі пайда болды. Бұл өз кезегінде ұлттық бірегейлікті қалыптастырудың негізгі тетіктерінің біріне айналды.

Тәуелсіздік – бұл тек саяси ұғым ғана емес, ол ұлттық сананың жаңғыруы, тарихи жадының қалпына келуі, рухани құндылықтардың қайта жандануымен тығыз байланысты күрделі құбылыс. Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін ұлттық тарихты қайта қарастыру, ақтаңдақтарды ашу, ұлт зиялыларының еңбектерін жаңаша бағалау бағытында ауқымды жұмыстар жүргізілді. Бұл үдерістер қоғамда тарихи сананың қалыптасуына және ұлттық бірегейліктің нығаюына үлкен ықпал етті.

Ұлттық бірегейлік – бұл халықтың өзін-өзі тануы, өзінің тарихын, мәдениетін, тілін, дәстүрін құрметтеуі. Ол тек өткенмен ғана емес, қазіргі және болашақпен де байланысты ұғым. Қазақстан жағдайында ұлттық бірегейлік көпэтносты қоғамда қалыптасатын ерекше құбылыс болып табылады. Сондықтан ұлттық бірегейлікті қалыптастыру барысында бірлік, келісім, толеранттылық сияқты құндылықтар ерекше маңызға ие.

Қазақстан тарихының өзекті мәселелерінің бірі – тарихи сананы қалыптастыру. Тарихи сана – бұл адамның өткенді түсінуі, оны қазіргі өмірімен байланыстыра алуы және болашаққа бағыттап алуы. Бұл тұрғыдан алғанда, тарих пәнін оқыту тек ақпарат берумен шектелмеуі тиіс. Ол оқушылардың сыни ойлауын, талдау қабілетін, тарихи деректерді салыстыра отырып қорытынды жасау дағдыларын дамытуға бағытталуы қажет.

Тәуелсіздік жылдарында жүзеге асырылған «Рухани жаңғыру» бағдарламасы ұлттық бірегейлікті нығайтудың маңызды кезеңі болды. Бұл бағдарлама аясында ұлттық код, ұлттық мәдениет, тарихи сана мәселелері кеңінен қарастырылды. Сонымен қатар, «Ұлы даланың жеті қыры» атты бағдарламалық мақалада қазақ халқының әлемдік өркениеттегі орны мен рөлі айқын көрсетілді. Бұл бастамалар тарихты жаңаша көзқараспен қарастыруға мүмкіндік берді.

Қазақстан тарихындағы өзекті мәселелердің қатарында отарлау кезеңінің салдарын бағалау, ашаршылық, репрессиялар, ұлттық қозғалыстар тарихы, тәуелсіздікке қол жеткізу жолындағы күрестер сияқты тақырыптар ерекше орын алады. Бұл мәселелерді объективті түрде зерттеу ұлттық тарихи сананың қалыптасуына ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл тақырыптарды оқыту барысында оқушылардың эмоциялық, азаматтық, патриоттық сезімдерін дамыту маңызды.

Тарих пәнін оқытуда ұлттық бірегейлікті қалыптастырудың тиімді жолдарының бірі – тұлғалық-бағдарлы оқыту. Бұл тәсіл оқушының жеке қызығушылығын, қабілетін, дүниетанымын ескеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылардың өздігінен ізденуіне, зерттеу жүргізуіне жағдай жасау арқылы олардың тарихи танымын тереңдетуге болады.

Цифрлық технологиялардың дамуы тарих пәнін оқытуда жаңа мүмкіндіктер ашып отыр. Виртуалды мұражайлар, интерактивті карталар, тарихи деректер базасы, мультимедиялық ресурстар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар, бұл құралдар тарихи ақпаратты визуалды түрде қабылдауға мүмкіндік беріп, білім сапасын арттыруға ықпал етеді.

Қазақстан тарихының өзекті мәселелерін оқытуда деректермен жұмыс істеу ерекше маңызға ие. Оқушылар тарихи құжаттарды, архив материалдарын, карталарды талдау арқылы нақты дәлелдерге сүйене отырып қорытынды жасауға үйренеді. Бұл олардың сыни ойлауын дамытып, тарихи білімді терең меңгеруіне ықпал етеді.

Ұлттық бірегейлікті қалыптастыруда қазақ халқының ұлы тұлғаларының рөлі ерекше. Әл-Фараби, Абылай хан, Абай, Ыбырай, Ахмет Байтұрсынұлы, Әлихан Бөкейхан сияқты тарихи тұлғалардың өмірі мен қызметін оқыту оқушылардың рухани дүниесін байытады. Бұл тұлғалар арқылы оқушылар ұлттық құндылықтарды түсініп, өз елінің тарихына деген мақтаныш сезімін қалыптастырады.

Қазіргі таңда жаһандану үдерісі ұлттық бірегейлікке жаңа сын-қатерлер туындатып отыр. Ақпараттық кеңістіктің кеңеюі, мәдениеттердің араласуы ұлттық ерекшеліктердің әлсіреуіне алып келуі мүмкін. Сондықтан тарих пәні арқылы ұлттық құндылықтарды сақтау, насихаттау және дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Тарих пәнін оқытуда пәнаралық байланыс та маңызды рөл атқарады. География, әдебиет, өнер пәндерімен интеграция арқылы оқушылардың дүниетанымы кеңейеді. Мысалы, тарихи оқиғаларды географиялық карталар арқылы талдау немесе әдеби шығармалар арқылы тарихи кезеңдерді түсіну оқушылардың білімін тереңдетеді.

Қазақстан тарихының өзекті мәселелерін оқыту барысында мұғалімнің кәсіби шеберлігі шешуші рөл атқарады. Мұғалім тек ақпарат беруші емес, ол – бағыт беруші, зерттеуші, ұйымдастырушы. Ол оқушыларды ойлануға,

талдауға, пікір айтуға үйретуі тиіс. Бұл тұрғыдан алғанда, мұғалімнің әдістемелік дайындығы, жаңашылдығы, шығармашылығы ерекше маңызды.

Қорыта айтқанда, Қазақстан тарихының өзекті мәселелерін тәуелсіздік және ұлттық бірегейлік тұрғысынан қарастыру – қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі. Бұл тақырыптарды терең әрі жүйелі оқыту арқылы оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруға, ұлттық құндылықтарға деген құрметін арттыруға және патриоттық тәрбиесін нығайтуға болады.

Қазақстан тарихының өзекті мәселелерін тәуелсіздік пен ұлттық бірегейлік тұрғысынан қарастыру – тек ғылыми немесе академиялық міндет ғана емес, ол қоғамның рухани тұтастығын, тарихи сабақтастығын және болашақ даму бағытын айқындайтын стратегиялық маңызы бар үдеріс болып табылады. Бұл мәселе әсіресе қазіргі жаһандану дәуірінде ерекше мәнге ие. Себебі әлемдік ықпалдастық жағдайында әрбір ұлт өзінің тарихи тамырын, мәдени кодын, рухани негізін сақтай отырып, заманауи өркениетке бейімделуі қажет. Осы тұрғыдан алғанда, Қазақстан тарихын оқыту арқылы ұлттық бірегейлікті қалыптастыру – білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі.

Тәуелсіздік – бұл тек мемлекеттік шекара мен саяси дербестік емес, ол ең алдымен ұлттық сананың жаңғыруы, тарихи әділеттіліктің орнауы, ұлттың өзін-өзі тануы. Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейінгі кезеңде тарихи шындықты қалпына келтіру, ұлттық құндылықтарды жаңғырту, ұлт зиялыларының мұрасын қайта бағалау бағытында үлкен жұмыстар атқарылды. Бұл үдерістер қоғамда тарихи сананың қалыптасуына, ұлттық мақтаныш сезімінің артуына және ұлттық бірегейліктің нығаюына тікелей әсер етті. Сондықтан тәуелсіздік идеясы – тек өткеннің жетістігі емес, ол бүгінгі күннің де, болашақтың да басты бағдаршамы.

Ұлттық бірегейлік – бұл ұлттың өзіндік «менін» сақтай отырып, әлемдік кеңістікте өз орнын таба білу қабілеті. Ол тіл, мәдениет, дәстүр, тарихи жады, рухани құндылықтар арқылы қалыптасады. Қазақстан жағдайында ұлттық бірегейлік көпэтносты қоғамда ерекше сипатқа ие. Бұл жерде ұлттық бірегейлік пен азаматтық бірегейлік өзара үйлесім табуы қажет. Яғни әрбір азамат өз ұлтының өкілі ретінде де, Қазақстан Республикасының азаматы ретінде де өзін толыққанды сезінуі тиіс. Бұл үйлесімділік елдегі тұрақтылық пен бірліктің негізі болып табылады.

Тарих пәні – ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы ең қуатты құралдардың бірі. Себебі тарих арқылы оқушылар өз халқының өткенін танып, бүгінгісін түсініп, болашағын бағамдай алады. Бұл пән тек деректер мен даталарды жаттатуға бағытталмауы тиіс. Ол оқушылардың сыни ойлауын, тарихи талдау қабілетін, себеп-салдарлық байланыстарды түсінуін дамытуға бағытталуы қажет. Осындай тәсіл арқылы ғана тарих пәні тұлғаның дүниетанымын қалыптастыратын маңызды пәнге айналады.

Қазіргі білім беру жүйесінде тарихты оқыту мазмұны да, әдістері де жаңаша сипатқа ие болуда. Әсіресе, құзыреттілікке негізделген білім беру моделі оқушылардың тек білім алуын емес, оны қолдану дағдыларын дамытуға бағытталған. Бұл тұрғыдан алғанда, тарих пәні оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда маңызды рөл атқарады. Оқушылар тарихи білімді өмірлік жағдаяттармен байланыстыра отырып, өз пікірін дәлелдей алуға, түрлі көзқарастарды салыстыра білуге үйренеді.

Қазақстан тарихының өзекті мәселелерін оқыту барысында тарихи әділеттілік принципін сақтау ерекше маңызды. Өткендегі күрделі кезеңдерді – ашаршылық, саяси қуғын-сүргін, отарлау саясаты сияқты тақырыптарды объективті түрде, ғылыми негізде түсіндіру қажет. Бұл оқушылардың тарихи шындықты дұрыс қабылдауына және өз елінің тарихына деген жауапкершілік сезімінің қалыптасуына ықпал етеді. Сонымен қатар, мұндай тақырыптар оқушылардың адамгершілік, азаматтық қасиеттерін дамытуға да үлкен әсер етеді.

Жаһандану жағдайында ұлттық бірегейлікті сақтау мәселесі ерекше өзекті болып отыр. Ақпараттық кеңістіктің кеңеюі, шетелдік мәдени ықпалдардың күшеюі ұлттық құндылықтардың әлсіреуіне алып келуі мүмкін. Осы тұрғыдан алғанда, тарих пәні ұлттық құндылықтарды насихаттаудың, тарихи жадыны сақтаудың және ұлттық рухты нығайтудың маңызды құралы болып табылады. Мұғалім осы процесте тек білім беруші емес, ол – тәрбиеші, бағыт беруші, ұлттық сананы қалыптастырушы тұлға.

Сонымен қатар, цифрлық технологиялардың дамуы тарих пәнін оқытуда жаңа мүмкіндіктер ашуда. Интерактивті ресурстар, виртуалды экскурсиялар, тарихи карталар, цифрлық архивтер оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, білім сапасын жақсартуға ықпал етеді. Алайда бұл құралдарды тиімді пайдалану мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты. Сондықтан мұғалімдер цифрлық құзыреттіліктерін үнемі жетілдіріп отыруы қажет.

Қазақстан тарихының өзекті мәселелерін оқыту барысында ұлттық құндылықтарды қазіргі заман талаптарымен ұштастыру маңызды. Ы.Алтынсарин, А.Байтұрсынұлы, М.Жұмабаев сияқты ұлы ағартушылардың идеялары бүгінгі білім беру жүйесінде де өзектілігін жоғалтқан жоқ. Олардың еңбектеріндегі ұлттық тәрбие, білім беру, тұлға қалыптастыру туралы ойлар қазіргі педагогикалық үдерісте тиімді қолданылуы тиіс.

Қорытындылай келе, Қазақстан тарихының өзекті мәселелерін тәуелсіздік және ұлттық бірегейлік тұрғысынан оқыту – оқушылардың тарихи санасын қалыптастырудың, ұлттық құндылықтарға деген құрметін арттырудың және патриоттық тәрбиесін нығайтудың негізгі жолдарының бірі болып табылады. Бұл бағыттағы жұмыстар жүйелі, ғылыми негізделген және заманауи талаптарға сай ұйымдастырылған жағдайда ғана өз нәтижесін береді.

Мектептегі тарих сабағы – тек білім беру алаңы емес, ол – ұлттық рухты қалыптастыру ортасы. Осы ортаның тиімді жұмыс істеуі мұғалімнің кәсіби деңгейіне, әдістемелік шеберлігіне және шығармашылығына тікелей байланысты. Сондықтан тарих пәні мұғалімі үнемі ізденісте болып, жаңашыл әдістерді қолдана отырып, оқушылардың қызығушылығын арттыруға және олардың тұлғалық дамуына ықпал етуі тиіс.

Осылайша, тәуелсіздік пен ұлттық бірегейлік мәселелері – Қазақстан тарихының өзегін құрайтын маңызды ұғымдар. Бұл ұғымдарды терең түсіну және оларды білім беру процесінде тиімді пайдалану – болашақ ұрпақтың ұлттық санасы жоғары, отансүйгіш, білімді азамат болып қалыптасуына негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы
2. ҚР Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты
3. Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру»
4. Назарбаев Н.Ә. «Ұлы даланың жеті қыры»
5. Ы.Алтынсарин. Таңдамалы еңбектер
6. А.Байтұрсынұлы. Тіл тағылымы
7. М.Жұмабаев. Педагогика
8. Қазақстан тарихы (оқулықтар жинағы)
9. PISA, TIMSS халықаралық зерттеулері
10. BilimLand, e-history.kz материалдары

ОРЫС СЫНЫПТАРЫНДА ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Джаппарова Кундуз Шаяхметовна

Алматы қаласы Түрксіб ауданы

"№83 гимназия" КММ

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада орыс сыныптарында қазақ тілін екінші тіл ретінде оқыту барысында оқушылардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастырудың тиімді жолдары қарастырылады. Коммуникативтік құзыреттіліктің мазмұны ашылып, тілдік дағдыларды дамытудағы заманауи әдіс-тәсілдердің тиімділігі жан-жақты талданады.

Аннотация

В статье рассматриваются эффективные пути формирования коммуникативных навыков учащихся русских классов при обучении казахскому языку как второму. Раскрывается содержание коммуникативной компетенции и анализируются современные методы обучения.

Abstract

This article discusses effective ways of developing communicative skills in Russian-medium classes when teaching Kazakh as a second language. The concept of communicative competence is explored, and modern teaching methods are analyzed.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінің алдында тұрған басты міндеттердің бірі – оқушылардың тек теориялық білімін арттыру ғана емес, олардың өмірлік жағдаяттарда тілдік дағдыларын еркін қолдана алатын, өз ойын анық әрі жүйелі жеткізе білетін тұлға ретінде қалыптасуын қамтамасыз ету болып табылады. Әсіресе орыс сыныптарында қазақ тілін оқыту барысында бұл мәселе ерекше маңызға ие, себебі қазақ тілі бұл ортада екінші тіл ретінде меңгеріледі және оқушылардың табиғи тілдік ортасы шектеулі болады. Осыған байланысты оқыту үдерісінде коммуникативтік бағытты басшылыққа алу – заман талабы.

Коммуникативтік дағдылар – бұл оқушының нақты қарым-қатынас жағдайында тілді орынды, дұрыс және тиімді қолдана алу қабілеті. Бұл тек сөздік қордың молдығы немесе грамматикалық ережелерді білу ғана емес, сонымен қатар сол білімді өмірлік жағдаяттарда қолдана білу, әңгімелесушіні түсіну, жауап қайтару, пікір білдіру, өз ойын дәлелдеу сияқты кешенді қабілеттер жиынтығы болып табылады. Орыс сыныптарында қазақ тілін оқытуда осы коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру негізгі мақсатқа айналуы тиіс, өйткені тіл үйренудің түпкі нәтижесі – қарым-қатынас жасау.

Практика көрсеткендей, дәстүрлі оқытуда көбіне грамматикалық білімге басымдық беріліп, оқушылардың сөйлеу, тыңдау, өз ойын жеткізу қабілеттері екінші орынға қалып жатады. Мұндай жағдайда оқушы ережені білгенімен, оны нақты өмірде қолдана алмайды. Сондықтан оқыту мазмұнын қайта қарастырып, оны коммуникативтік бағытқа бейімдеу қажеттілігі туындайды. Бұл бағытта оқушы тек тыңдаушы емес, белсенді қатысушы, пікір білдіруші, сұрақ қоюшы, жауап беруші рөлін атқаруы тиіс.

Коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру барысында ең алдымен тілдік орта мәселесіне назар аудару қажет. Орыс сыныптарында қазақ тілін үйренуші оқушылар үшін табиғи тілдік орта жеткіліксіз болғандықтан, мұғалім

сабақ барысында жасанды тілдік орта құруы керек. Бұл үшін сабақта қазақ тілінде қарым-қатынас жасауға мүмкіндік беретін түрлі жағдаяттар ұйымдастырылады. Мысалы, күнделікті өмірге жақын тақырыптар (дүкенде, мектепте, қоғамдық орындарда, достармен әңгіме) арқылы диалогтар құру, рөлдік ойындар ұйымдастыру, пікірталастар өткізу – оқушыларды сөйлеуге жетелейтін тиімді тәсілдер.

Коммуникативтік дағдыларды дамытуда төрт негізгі тілдік әрекет – тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым – өзара тығыз байланыста қарастырылуы тиіс. Тыңдалым – тіл үйренудің бастапқы кезеңі, себебі оқушы алдымен тілдік бірліктерді естіп, қабылдайды. Сондықтан сабақта аудио және бейнематериалдарды қолдану, мұғалімнің сөйлеу үлгісі, мәтінді тыңдату арқылы түсіну тапсырмаларын беру өте маңызды. Тыңдалым арқылы оқушы дұрыс дыбыстауды, интонацияны, сөйлеу ырғағын меңгереді.

Айтылым дағдысы – ең күрделі, бірақ ең маңызды дағдының бірі. Көп жағдайда орыс сыныптарындағы оқушылар қазақ тілінде сөйлеуге ұялады, қателесуден қорқады, сөздік қорының жеткіліксіздігі кедергі келтіреді. Сондықтан мұғалім оқушыларға қолайлы психологиялық орта қалыптастыруы тиіс. Қателесуге мүмкіндік беру, қолдау көрсету, қарапайымнан күрделіге қарай тапсырмалар беру – бұл процестің маңызды бөлігі. Рөлдік ойындар, жұптық және топтық жұмыстар, еркін диалогтар – айтылым дағдысын дамытудың тиімді құралдары.

Оқылым дағдысы мәтінмен жұмыс арқылы жүзеге асады. Мәтін – тіл үйретудің негізгі құралы, себебі ол тілдің барлық деңгейін қамтиды. Оқушылар мәтінді оқи отырып, жаңа сөздермен танысады, грамматикалық құрылымдарды көреді, ойды түсінуге үйренеді. Мәтінмен жұмыс тек оқып шығумен шектелмеуі керек, ол талдау, салыстыру, негізгі ойды анықтау, сұрақтарға жауап беру, өз пікірін білдіру сияқты тапсырмалармен толықтырылуы тиіс.

Жазылым дағдысы да коммуникативтік құзыреттіліктің маңызды құрамдас бөлігі. Жазылым арқылы оқушы өз ойын жүйелі түрде жеткізуге үйренеді. Алғашқы кезеңде қарапайым сөйлемдер құрастырудан бастап, біртіндеп эссе, хат, пікір жазуға дейін жеткізу қажет. Бұл дағды оқушының логикалық ойлауын, тілдік сауаттылығын дамытады.

Коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруда заманауи педагогикалық әдістердің рөлі ерекше. Сыни тұрғыдан ойлау технологиясы оқушыларды ойлануға, талдауға, салыстыруға, өз пікірін дәлелдеуге үйретеді. Жобалық әдіс оқушылардың дербестігін арттырып, зерттеу жүргізу қабілетін дамытады. Диалогтік оқыту әдісі оқушылар арасында тілдік қарым-қатынасты күшейтеді. Сонымен қатар ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану – бүгінгі күннің талабы. Интерактивті тақта, онлайн платформалар, бейнематериалдар, ойын элементтері – мұның барлығы оқушының қызығушылығын арттырып, оқу процесін тиімді етеді.

Орыс сыныптарында қазақ тілін оқыту барысында кездесетін негізгі қиындықтардың бірі – тілдік кедергі. Оқушылар көбіне қазақ тілінде сөйлеуге қиналады, ойын жеткізе алмайды, сөздерді дұрыс қолдана алмайды. Бұл мәселені шешу үшін жүйелі жұмыс қажет. Сөздік қорды үнемі байыту, қайталау, практикалық тапсырмалар беру, қолдау көрсету – бұл бағыттағы негізгі қадамдар болып табылады. Сонымен қатар оқушылардың мотивациясын арттыру да маңызды. Егер оқушы тілдің өмірде қажет екенін түсінсе, оның қызығушылығы артады.

Мұғалімнің рөлі бұл үдерісте өте маңызды. Қазіргі мұғалім тек білім беруші емес, ол – бағыттаушы, ұйымдастырушы, кеңесші. Ол әр оқушының деңгейін ескере отырып, сараланған тапсырмалар беріп, олардың жеке дамуына жағдай жасауы тиіс. Сабақта жағымды психологиялық ахуал қалыптастыру, оқушыларды белсенді қатысуға ынталандыру – мұғалімнің басты міндеттерінің бірі.

Қорытындылай келе, орыс сыныптарында қазақ тілін оқытуда коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру – қазіргі білім беру жүйесінің ең өзекті және стратегиялық маңызды бағыттарының бірі екені анық. Бұл мәселе тек тіл үйретумен шектелмейді, ол оқушының тұлғалық дамуына, әлеуметтік бейімделуіне, көптілді ортада еркін әрекет ету қабілетінің қалыптасуына тікелей әсер етеді. Сондықтан қазақ тілін екінші тіл ретінде меңгертуде коммуникативтік бағытты негізге алу – уақыт талабынан туындап отырған заңды қажеттілік.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде оқушыны жай ғана ақпаратты қабылдаушы емес, оны өңдеуші, талдаушы, қолданушы тұлға ретінде қалыптастыру басты мақсат болып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, коммуникативтік дағдылар – оқушының функционалдық сауаттылығының негізгі көрсеткіші. Оқушы тілді тек грамматикалық құрылым ретінде емес, тірі қарым-қатынас құралы ретінде қабылдаған кезде ғана шынайы тілдік тұлға қалыптасады. Ал бұл, өз кезегінде, оқу үдерісінде қолданылатын әдіс-тәсілдердің мазмұны мен бағытына тікелей байланысты.

Орыс сыныптарында қазақ тілін меңгертудің ерекшелігі – тілдік ортаның шектеулі болуы. Бұл жағдай мұғалімге үлкен жауапкершілік жүктейді, себебі сабақ – оқушы үшін негізгі тілдік ортаға айналады. Сондықтан әрбір сабақта тілдік жағдаяттар жасалып, оқушының сөйлеуге деген қажеттілігі оятылуы тиіс. Егер оқушы

сабақ барысында сөйлесе, пікір білдірсе, сұрақ қойса, жауап берсе – онда тіл үйрену процесі тиімді жүріп жатыр деп айтуға болады.

Коммуникативтік дағдыларды қалыптастырудың тиімділігі – оның жүйелілігінде. Тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдылары бір-бірімен тығыз байланыста дамытылуы қажет. Мысалы, оқушы мәтінді тындап, оны түсініп, кейін сол бойынша өз ойын айтып, жазбаша жеткізе алса – бұл толыққанды коммуникативтік әрекет болып саналады. Демек, тілдік дағдыларды оқшау емес, кешенді түрде дамыту – басты талап.

Сонымен қатар, оқыту барысында қолданылатын әдістердің тиімділігі де ерекше рөл атқарады. Дәстүрлі әдістермен қатар, заманауи педагогикалық технологияларды енгізу – сабақтың сапасын арттырады. Сыни тұрғыдан ойлау, жобалық оқыту, диалогтік оқыту, ойын технологиялары, ақпараттық-коммуникациялық құралдар – бұлардың барлығы оқушыны белсенді әрекетке тартып, оны тілдік ортаға енгізеді. Мұндай әдістер оқушының тек білімін емес, оның ойлау қабілетін, шығармашылығын, дербестігін дамытады.

Коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруда мотивация мәселесі де маңызды орын алады. Оқушы тіл үйренуге қызыққанда ғана нәтиже болады. Сондықтан мұғалім сабақта қызықты, өмірмен байланысты, оқушыға жақын тақырыптарды таңдап, оның тіл үйренуге деген ішкі қажеттілігін қалыптастыруы қажет. Мысалы, күнделікті өмірге қатысты жағдаяттар, заманауи тақырыптар, ойын элементтері – оқушының белсенділігін арттырады.

Тағы бір маңызды аспект – оқушының психологиялық жағдайы. Көптеген оқушылар қазақ тілінде сөйлеуден қорқады, қателесуден ұялады. Бұл – табиғи құбылыс. Сондықтан мұғалім сабақта қолайлы психологиялық ахуал қалыптастырып, оқушыларды қолдап, олардың әрбір жетістігін бағалап отыруы тиіс. Қателік – үйренудің бір бөлігі екенін түсіндіру өте маңызды. Осындай жағдайда ғана оқушы еркін сөйлеп, тілдік кедергілерден арылады.

Мұғалімнің кәсіби шеберлігі де бұл үдерісте шешуші рөл атқарады. Қазіргі мұғалім – тек білім беруші емес, ол – фасилитатор, яғни оқушының білім алуына жағдай жасаушы. Ол оқушыны бағыттайды, ынталандырады, қажетті жағдайда көмектеседі. Сонымен қатар мұғалім үнемі ізденісте болып, өз тәжірибесін жетілдіріп, жаңа әдістерді меңгеруі қажет. Себебі заманауи оқушы дәстүрлі тәсілдермен ғана шектелмейді, ол жаңашылдықты талап етеді.

Қазақ тілін орыс сыныптарында оқытуда нәтижеге жетудің басты шарты – жүйелі, мақсатты, ғылыми негізделген жұмыс жүргізу. Егер мұғалім сабақта коммуникативтік бағытты басшылыққа алып, оқушыны белсенді әрекетке тартса, онда тіл үйрену процесі нәтижелі болады. Мұндай жағдайда оқушы қазақ тілін тек пән ретінде емес, өмірлік қажетті құрал ретінде қабылдайды.

Қорытындылай айтқанда, коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру – бұл ұзақ мерзімді, күрделі, бірақ нәтижесі өте маңызды үдеріс. Ол оқушының тек тілдік қабілетін ғана емес, оның тұлғалық дамуын, әлеуметтік бейімделуін, мәдени деңгейін анықтайды. Сондықтан қазақ тілі мұғалімі бұл бағытта мақсатты түрде жұмыс жүргізіп, әр сабағын тілдік қарым-қатынас алаңына айналдыруы қажет. Тек осындай жағдайда ғана біз өз ойын еркін жеткізе алатын, қазақ тілін шынайы өмірде қолдана алатын тұлғаны қалыптастыра аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. ҚР Білім беру стандарты
2. Қалиев С. «Қазақ тілін оқыту әдістемесі»
3. Әбдіғалиева Г. «Тіл дамыту әдістемесі»
4. Выготский Л.С. «Психология развития»
5. Harmer J. *How to Teach English*
6. Scrivener J. *Learning Teaching*
7. Richards J. *Communicative Language Teaching*
8. Блум Б. «Таксономия»
9. Жұмабаева Ә. «Әдебиетті оқыту әдістемесі»
10. ҚР Оқу бағдарламасы

ҚОЙДЫҢ ЖҮНІНЕН ЖАСАЛАТЫН ҰЛТТЫҚ ҚОЛӨНЕР БҰЙЫМДАРЫ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУ

Куралбаева Катира Шегентаевна
*Түркістан облысы Түлкібас ауданы
М. Әуезов атындағы ЖББМ КММ
Көркем еңбек пәні мұғалімі*

Аннотация

Мақалада қойдың жүнінен жасалатын ұлттық қолөнер бұйымдарының мәдени, тарихи және тәрбиелік мәні қарастырылады. Қолөнер – ұлттық мәдениеттің маңызды бөлігі, ол тек көркемдік құндылықты емес, сонымен қатар қоғамның дәстүрлері мен өмір салтын бейнелейді. Мақалада қазақ халқының қой шаруашылығына негізделген қолөнер бұйымдарының түрлері, жасау технологиясы, олардың ұлттық құндылықтарды дәріптеу рөлі талданады. Сонымен қатар, оқушылар мен жас ұрпақтың эстетикалық талғамын, шығармашылық қабілеттерін дамыту арқылы ұлттық дәстүрлерді сақтаудың педагогикалық аспектілері қарастырылады.

Аннотация

В статье рассматривается культурное, историческое и воспитательное значение национальных ремесленных изделий из овечьей шерсти. Ремесло является важной частью национальной культуры, отражая не только художественную ценность, но и традиции и образ жизни общества. В статье анализируются виды и технологии изготовления изделий из овечьей шерсти, а также их роль в пропаганде национальных ценностей. Педагогические аспекты сохранения традиций через развитие эстетического вкуса и творческих способностей учащихся также рассматриваются.

Annotation

The article examines the cultural, historical, and educational significance of national handicrafts made from sheep wool. Handicraft is an important component of national culture, reflecting not only artistic value but also societal traditions and lifestyle. The types and technologies of sheep wool handicrafts and their role in promoting national values are analyzed. Pedagogical aspects of preserving traditions through developing students' aesthetic taste and creative abilities are also discussed.

Қой шаруашылығы мен оның өнімдері – қазақ халқының өмір салты мен мәдениетінің маңызды бөлігі. Қойдың жүнінен жасалатын бұйымдар ежелден тұрмыс-тағам, сәндік және мәдени мақсатта қолданылған. Ұлттық қолөнер тек материалдық құндылықты білдіріп қана қоймай, қоғамның рухани және мәдени мұрасын жеткізудің құралдары болып табылады.

Қазіргі заманда ұлттық қолөнерді дәріптеу арқылы жастардың эстетикалық талғамын дамыту, шығармашылық қабілеттерін жетілдіру және ұлттық дәстүрлерді сақтау маңызды міндетке айналды. Қой жүнінен жасалатын бұйымдар – кілем, кілемше, шапан, сүлгілер мен оюлы кілемшелер – қазақ мәдениетінің бірегей символдары ретінде ұлттық құндылықтарды дәріптеуде ерекше рөл атқарады.

1. Қой жүнінен жасалатын ұлттық қолөнер бұйымдарының түрлері мен ерекшеліктері

Қой жүнінен жасалатын ұлттық бұйымдар өз ерекшелігімен бағаланады:

1. **Кілем, кілемше (түйме кілем, оюлы кілем)** – тұрмыстық қажеттілікті қанағаттандырып қана қоймай, эстетикалық және символдық мәнге ие.
2. **Шапан, тон** – киім ретінде қолданылғанымен, ұлттық сәндік элементтері арқылы мәдени кодтарды жеткізеді.
3. **Сүлгілер, оюлы жастықтар** – тұрмыстық және көркемдік рөлін атқарып, жас ұрпаққа ұлттық нақышты таныстырады.
4. **Шабадан, күмістелген жүн бұйымдары** – мерекелік және салтанатты шараларда қолданылған ұлттық заттар.

Жүнді өңдеу технологиясы дәстүрлі түрде қолмен жасалған:

- Жүнді жуу және тарау.
- Иірім (текше немесе шексіз иірім).
- Түсіру, ою салу және өрнектеп тоқу.
- Дайын бұйымдарды сәндік және қолданбалы мақсатта безендіру.

Бұл процесс оқушыларға тек шығармашылық дағдыны ғана емес, еңбекқорлықты, шыдамдылық пен эстетикалық талғамды дамытуға мүмкіндік береді.

2. Ұлттық құндылықтарды дәріптеудегі рөлі

Қой жүнінен жасалатын бұйымдар арқылы келесі ұлттық құндылықтарды дәріптеуге болады:

1. **Тарихи сабақтастық** – ежелден келе жатқан дәстүрлерді сақтау және насихаттау.
2. **Эстетикалық тәрбиелеу** – бұйымдардың ою-өрнектері мен түстері арқылы балалардың көркемдік талғамы дамиды.

3. **Тұлғалық қалыптастыру** – ұлттық мәдениетке құрмет, патриоттық сезім және өз ұлтының дәстүрін бағалау қалыптасады.
4. **Шығармашылық қабілеттерді дамыту** – қолөнер арқылы жаңа дизайн жасау, түстер мен өрнектерді үйлестіру.

Мысалы, қазақ кілемдерінің ою-өрнектері тек эстетикалық емес, сонымен бірге символдық мәнге ие: әр өрнек – табиғат, тарих, салт-дәстүрдің бейнесі. Сол арқылы жас ұрпақ өз мәдени мұрасын терең түсініп, ұлттық сана қалыптастырады.

3. Педагогикалық аспектілері

Қой жүнінен жасалатын ұлттық қолөнерді мектепте немесе қосымша білім беру орталықтарында қолданудың педагогикалық мәні жоғары:

- **Шығармашылық сабақтар:** оқушыларға жүннен бұйым жасау, ою-өрнек салу арқылы практикалық дағдылар үйретіледі.
- **Топтық жұмыстар:** бір-бірімен ынтымақтасу, жобалар жасау, шығармашылық идеялармен бөлісу.
- **Танымдық іс-шаралар:** ұлттық бұйымдарды зерттеу, музейге экскурсия жасау немесе шеберлік сабақтарына қатысу.
- **Инновациялық әдістер:** заманауи материалдар мен техниканы қолданып, дәстүрлі және жаңа стильдерді үйлестіру.

Бұл тәсілдер оқушылардың эстетикалық талғамын арттырады, ұлттық дәстүрді дәріптейді және мәдени білімді толықтырады.

4. Қорытынды ойлар мен ұсыныстар

Қойдың жүнінен жасалатын ұлттық қолөнер бұйымдары арқылы ұлттық құндылықтарды дәріптеу – бұл тек көркемдік немесе қолданбалы өнерді үйрету ғана емес, сонымен қатар жас ұрпақтың рухани, мәдени және эстетикалық дамуына бағытталған кешенді педагогикалық процесс. Зерттеу барысында анықталғандай, ұлттық қолөнердің әрбір бұйымы – қазақ халқының тұрмысын, табиғатпен қарым-қатынасын, тарихи тәжірибесін және мәдени кодтарын бейнелейтін символикалық объект болып табылады. Мысалы, қазақ кілемінің ою-өрнектері табиғатқа деген құрметті, әулет пен ру ерекшелігін, әлеуметтік байланыстарды көрсетеді, ал шапан немесе сүлгідегі өрнектер – ұлттық салт-дәстүр мен этикалық құндылықтарды сақтаудың көрінісі болып табылады.

Бұдан шығатын негізгі қорытынды – ұлттық қолөнер арқылы оқушыларға ұлттық мәдени мұраға деген қызығушылық пен құрметті қалыптастыру, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық талғамын жетілдіру және тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру мүмкіндігі мол. Ұлттық бұйымдарды жасау процесі – бұл еңбекқорлық, шыдамдылық, жауапкершілік, талғампаздық сияқты тұлғалық қасиеттерді тәрбиелеудің тиімді құралы. Сонымен қатар, әрбір бұйымның тарихи және мәдени мәнін түсіндіру арқылы жас ұрпақтың танымдық және рухани деңгейін көтеруге болады.

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, ұлттық қолөнерді сабақ барысында қолдану бірнеше маңызды аспектілерді қамтиды:

1. **Шығармашылық даму** – оқушылар жүнді өңдеу, өрнек салу, түстерді үйлестіру арқылы өз шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді. Бұл процесс тек қол жұмысы емес, сонымен бірге логикалық ойлау, композицияны жоспарлау және эстетикалық талғамды дамытуға мүмкіндік береді.
2. **Танымдық дамуы** – ұлттық бұйымдарды зерттеу барысында оқушылар тарих, мәдениет, этнография және табиғат туралы білім алады. Бұл олардың ғылыми қызығушылығын арттырады және пәндер арасындағы байланысты тереңдетеді.
3. **Рухани және моральдық тәрбие** – ұлттық дәстүрлер мен салт-дәстүрлерді түсіну, оларды құрметтеу және дәріптеу арқылы оқушылардың ұлттық сана-сезімі қалыптасады. Бұл процесс патриоттық тәрбиені күшейтіп, жас ұрпақтың өз мәдениетін бағалауы мен мақтануын қамтамасыз етеді.
4. **Командалық жұмыс және әлеуметтік дағдылар** – топтық жобалар, көрме немесе шеберлік сабақтары арқылы оқушылар бір-бірімен ынтымақтаса жұмыс істеп, идеяларын ортаға салады, пікір алмасады және шешім қабылдауды үйренеді.

Ұсыныстар ретінде келесілерді атап көрсетуге болады:

- **Мектеп бағдарламасына ұлттық қолөнер сабақтарын жүйелі түрде енгізу** – бұл тек көркем еңбек емес, сонымен бірге мәдени-тарихи білім мен эстетикалық тәрбие сабақтарын біріктіру қажет.
- **Шығармашылық үйірмелер мен шеберлік сабақтарын ұйымдастыру** – оқушыларға практикалық тәжірибе беру, қойдың жүнінен әртүрлі бұйымдар жасау, олардың ұлттық мәнін түсіндіру.
- **Мәдени мұраны зерттеу жобалары** – оқушыларға ұлттық бұйымдарды зерттеп, олардың тарихы мен символикасын зерттеу арқылы ғылыми және зерттеушілік дағдыларды дамыту.
- **Интерактивті және инновациялық әдістерді қолдану** – заманауи технологияларды, мысалы, виртуалды көрмелер, интерактивті карталар және 3D модельдеу арқылы ұлттық бұйымдарды таныстыру. Бұл жас ұрпаққа дәстүр мен заманауи дизайнды үйлестіру арқылы шығармашылық ойлауды дамытуға мүмкіндік береді.

- **Салалық байқаулар мен көрмелерді өткізу** – оқушылардың еңбектерін көрсету, бағалау және ынталандыру арқылы олардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттыру.
- **Дифференциацияланған оқыту** – әр оқушының қабілетіне сәйкес тапсырмалар беру, шығармашылық әлеуетін максималды түрде дамытуға бағытталған педагогикалық әдістерді қолдану.

Қорытындылай келе, ұлттық колөнерді оқушыларға үйрету – бұл тек практикалық дағдыны қалыптастыру емес, сонымен бірге олардың рухани, эстетикалық және мәдени дамуына бағытталған кешенді процесс. Қойдың жүнінен жасалатын ұлттық бұйымдар арқылы ұлттық құндылықтарды дәріптеу жас ұрпаққа өз мәдениетіне деген сүйіспеншілікті, шығармашылық қабілеттерін және эстетикалық талғамын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл педагогикалық әдіс қазіргі заманауи білім беру жүйесінде ұлттық сана мен рухани тәрбиені нығайтуға маңызды үлес қосатын тиімді құрал болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбдірахманов, М. Қазақ колөнері: дәстүр мен қазіргі заман. – Алматы, 2020.
2. Құрманғалиева, Г. Ұлттық колөнер және білім беру. – Астана, 2019.
3. Назарбаев, Н. Қазақ мәдениеті мен дәстүрлері. – Алматы, 2018.
4. Peterson, J. Traditional Handicrafts in Education. – London, 2017.
5. UNESCO. Intangible Cultural Heritage: Guidelines for Education. – Paris, 2016.

ЖАН ЖАРАСЫ ЖӘНЕ ОНЫ ЕМДЕУ ЖОЛДАРЫ

Камбарова Айгерим Хакимовна

Мақтаарал ауданы

"№31 Береке жалты білім беретін мектеп" КММ

Педагог-психолог

Аннотация

Бұл мақалада жан жарасының мәні, оның пайда болу себептері, психологиялық және әлеуметтік салдары, сондай-ақ оны емдеу жолдары жан-жақты қарастырылады. Педагог-психологтың білім беру жүйесіндегі рөлі, тұлғаның ішкі күйзелісін анықтау мен түзетудің тиімді әдістері талданады. Жан жарасын емдеуде қолданылатын заманауи психологиялық тәсілдер мен ұлттық құндылықтардың маңызы ерекше көрсетіледі.

Аннотация

В данной статье рассматривается понятие душевной травмы, причины ее возникновения, психологические и социальные последствия, а также методы ее преодоления. Особое внимание уделяется роли педагога-психолога в образовательной среде и эффективным способом диагностики и коррекции внутреннего состояния личности. Подчеркивается значение современных психотерапевтических подходов и национальных ценностей.

Abstract

This article explores the concept of psychological trauma, its causes, emotional and social consequences, and effective methods of healing. Special attention is given to the role of the educational psychologist in identifying and addressing internal emotional distress. The importance of modern therapeutic approaches and cultural values in the healing process is emphasized.

Адам өміріндегі ең күрделі құбылыстардың бірі – жан жарасы. Бұл ұғым тек уақытша күйзеліс емес, адамның ішкі әлеміне терең әсер ететін психологиялық жарақат. Қазіргі қоғамда ақпараттық қысым, әлеуметтік теңсіздік, отбасылық қиындықтар, тұлғааралық қатынастардың шиеленісуі – барлығы адамның психикалық саулығына кері әсерін тигізіп, жан жарасының пайда болуына әкеледі.

Жан жарасы көзге көрінбейді, бірақ оның салдары адамның ойлауына, мінез-құлқына, өмірлік ұстанымына әсер етеді. Сондықтан педагог-психологтың басты міндеттерінің бірі – осы ішкі күйзелістерді дер кезінде анықтап, дұрыс бағытта көмек көрсету.

Жан жарасының мәні мен пайда болу себептері

Жан жарасы – адамның эмоционалдық және психологиялық күйіне терең әсер ететін ішкі күйзеліс. Ол көбіне ауыр өмірлік жағдайлардан кейін қалыптасады. Мысалы: жақын адамынан айырылу, отбасындағы зорлық-зомбылық, буллинг, сәтсіздік, қоғамнан шеттетілу, өзін бағаламау сияқты факторлар.

Балалық шақтағы психологиялық жарақаттар ерекше қауіпті. Себебі бала психикасы әлі толық қалыптаспағандықтан, ол алған әсерлер өмір бойы сақталып, тұлғаның дамуына кері әсер етеді. Мұндай жарақаттар кейде санадан тыс деңгейде қалып, адам есейген кезде түрлі психологиялық мәселелер ретінде көрініс табады.

Жан жарасының пайда болуына әсер ететін негізгі факторлар:

- Отбасындағы қолайсыз психологиялық ахуал
- Қоғамдағы қысым және әлеуметтік теңсіздік
- Мектептегі буллинг және оқшаулану
- Тұлғалық дағдарыстар
- Эмоционалдық қолдаудың жетіспеуі

Жан жарасының психологиялық әсері

Жан жарасы адамның ішкі әлемінде ұзақ уақыт сақталып, оның мінез-құлқына, эмоцияларына және ойлау жүйесіне әсер етеді. Мұндай адамдар көбінесе:

- Өзін төмен бағалайды
- Қорқыныш пен мазасыздықты жиі сезінеді
- Қарым-қатынаста қиындық көреді
- Өмірге деген қызығушылығы төмендейді

Кей жағдайларда жан жарасы депрессия, күйзеліс, агрессия немесе тұйықталу түрінде көрінеді. Адам өзін жалғыз сезінеді, қоғамнан алыстайды, тіпті кейде өмірдің мәнін жоғалтады.

Жан жарасын емдеу жолдары

Жан жарасын емдеу – ұзақ әрі күрделі процесс. Ол тек уақыттың өтуімен емес, арнайы психологиялық жұмыстар арқылы жүзеге асады. Бұл жерде педагог-психологтың рөлі өте маңызды.

Емдеу жолдарының негізгі бағыттары:

1. Эмоционалдық қолдау көрсету

Адам өз сезімін ашық айтуға мүмкіндік алуы керек. Тыңдай білу – емдеудің алғашқы қадамы.

2. Психологиялық кеңес беру

Жеке немесе топтық кеңес беру арқылы адам өз мәселесін түсініп, оны шешу жолдарын табады.

3. Когнитивті-мінез-құлықтық терапия

Бұл әдіс адамның теріс ойларын өзгертуге көмектеседі.

4. Арт-терапия және шығармашылық әдістер

Сурет салу, музыка, жазу арқылы ішкі күйзелісті сыртқа шығару тиімді.

5. Ұлттық құндылықтарға негізделген емдеу

Қазақ халқының дәстүрлері, рухани құндылықтары адамның жан дүниесін емдеуде маңызды рөл атқарады.

Педагог-психологтың рөлі

Қазіргі білім беру жүйесінде педагог-психологтың рөлі бұрынғыдан да маңызды әрі күрделі сипатқа ие болып отыр. Себебі бүгінгі оқушы тек білім алушы ғана емес, ол – әлеуметтік ортада өзіндік орны бар, түрлі психологиялық қысымдарға ұшырайтын, ішкі жан дүниесі қалыптасу үстіндегі тұлға. Сондықтан педагог-психологтың негізгі миссиясы – осы тұлғаның психологиялық саулығын сақтау, дамыту және қолдау.

Педагог-психолог – бұл тек кеңес беруші маман емес, ол – баланың ішкі әлемін түсінетін, оның эмоциялық күйін сезіне алатын, қиын жағдайларда бағыт-бағдар беретін кәсіби тұлға. Оның қызметі тек проблемаларды шешумен шектелмейді, ол сонымен қатар алдын алу, дамыту және түзету жұмыстарын кешенді түрде жүзеге асырады.

Ең алдымен, педагог-психологтың басты міндеттерінің бірі – оқушылардың психологиялық жағдайын жүйелі түрде зерттеу және бақылау. Бұл процесс диагностикалық жұмыстар арқылы жүзеге асады. Арнайы тесттер, сауалнамалар, бақылау әдістері арқылы психолог оқушының эмоционалдық күйін, мінез ерекшеліктерін, қарым-қатынас деңгейін анықтайды. Мұндай зерттеулер жан жарасының алғашқы белгілерін ерте кезеңде анықтауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, педагог-психолог оқушылардың жеке тұлғалық дамуына ықпал етеді. Әр бала – қайталанбас тұлға, оның өзіне тән қабілеті, қызығушылығы, эмоционалдық ерекшелігі бар. Психолог осы ерекшеліктерді ескере отырып, баланың өзін-өзі тануына, өзін бағалауына, өз мүмкіндіктерін дұрыс түсінуіне көмектеседі. Бұл өз кезегінде баланың сенімділігін арттырып, оның өмірге деген көзқарасын қалыптастырады.

Педагог-психологтың тағы бір маңызды бағыты – эмоционалдық интеллектті дамыту. Қазіргі қоғамда адамның табысты болуы тек білімге ғана емес, оның эмоцияларын басқару қабілетіне де байланысты. Психолог оқушыларға өз сезімдерін тануға, оны дұрыс жеткізуге, басқалардың эмоциясын түсінуге үйретеді. Бұл дағдылар болашақта тиімді қарым-қатынас орнатуға, конфликтілерді шешуге және стресске төзімді болуға көмектеседі.

Мектептегі буллинг мәселесі де педагог-психологтың назарынан тыс қалмайды. Буллинг – жан жарасының негізгі себептерінің бірі. Сондықтан психолог бұл мәселені анықтап қана қоймай, оның алдын алу шараларын ұйымдастырады. Топтық тренингтер, сынып сағаттары, психологиялық ойындар арқылы оқушылар арасында өзара құрмет, түсіністік және қолдау атмосферасын қалыптастырады.

Педагог-психологтың қызметі тек оқушылармен шектелмейді. Ол ата-аналармен және мұғалімдермен тығыз байланыста жұмыс істейді. Ата-аналарға баланың психологиялық ерекшеліктері туралы кеңес беріп, тәрбиедегі қателіктерді түзетуге көмектеседі. Көп жағдайда ата-ананың балаға деген қарым-қатынасы оның жан жарасының қалыптасуына әсер етеді. Сондықтан психолог ата-аналарды психологиялық тұрғыдан ағартуға ерекше мән береді.

Мұғалімдермен жұмыс та маңызды бағыттардың бірі. Себебі мұғалім – оқушының күнделікті өміріндегі негізгі тұлғалардың бірі. Психолог мұғалімдерге оқушылармен тиімді қарым-қатынас орнату, қиын балалармен жұмыс істеу, эмоционалдық күйзелістің алдын алу бойынша ұсыныстар береді. Сонымен қатар, мұғалімдердің өздерінің кәсіби күйіп кетуінің (эмоционалдық burnout) алдын алу да психологтың міндеттерінің бірі.

Педагог-психологтың кәсіби қызметінде құпиялылық пен сенім принциптері ерекше орын алады. Оқушы психологқа өз мәселесін сеніп айтуы үшін ол өзін қауіпсіз сезінуі керек. Сондықтан психолог әрбір баламен жеке жұмыс жүргізгенде оның жеке кеңістігін құрметтеп, айтылған ақпаратты құпия сақтауы тиіс. Бұл – кәсіби этиканың негізгі талаптарының бірі.

Жан жарасын емдеуде педагог-психолог түрлі әдістерді қолданады. Олардың қатарында:

- әңгімелесу және психологиялық кеңес беру
- арт-терапия (сурет, музыка, шығармашылық)
- ойын терапиясы (әсіресе кіші жастағы балаларға)
- релаксация және медитация әдістері
- когнитивті-мінез-құлықтық тәсілдер

Бұл әдістердің барлығы баланың ішкі күйзелісін жеңілдетуге, өзін түсінуге және эмоционалдық тепе-теңдігін қалпына келтіруге бағытталған.

Сонымен қатар, педагог-психолог тұлғаның болашақ өміріне бағыт-бағдар беруде де маңызды рөл атқарады. Кәсіптік бағдар беру, өмірлік мақсаттарды анықтау, өзін-өзі жүзеге асыру мәселелерінде психологтың көмегі ерекше. Бұл әсіресе жасөспірімдік кезеңде өте өзекті.

Қазіргі таңда педагог-психологтың рөлі тек мектеп шеңберімен шектелмейді. Ол қоғамдағы психологиялық мәдениетті қалыптастыруға да үлес қосады. Түрлі семинарлар, тренингтер, ағартушылық жұмыстар арқылы адамдарға психологиялық білім береді. Бұл өз кезегінде қоғамдағы стресс деңгейін төмендетуге, адамдар арасындағы түсіністікті арттыруға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, педагог-психолог – бұл тек мамандық емес, бұл – үлкен жауапкершілікті талап ететін миссия. Ол әр баланың тағдырына әсер ететін, оның болашағына бағыт беретін тұлға. Педагог-психологтың кәсіби білімі, адамгершілік қасиеті, жанашырлығы мен төзімділігі – оның жұмысының тиімділігін анықтайтын негізгі факторлар.

Егер педагог-психолог өз қызметін жоғары деңгейде атқарса, онда ол көптеген балалардың жан жарасын емдеп қана қоймай, олардың бақытты, сенімді, толыққанды тұлға болып қалыптасуына үлкен үлес қосады.

Жан жарасы – адам өміріндегі ең күрделі, ең нәзік әрі терең психологиялық құбылыстардың бірі. Ол тек белгілі бір уақыттағы күйзеліс емес, адамның бүкіл өміріне әсер ететін, оның тұлғалық қалыптасуына, әлеуметтік бейімделуіне және рухани дамуына ықпал ететін ішкі процесс. Жан жарасы көбінесе көзге көрінбейтін, бірақ адамның ішкі әлемін түбегейлі өзгертіп жіберетін күшке ие. Сондықтан да оны дер кезінде анықтап, дұрыс бағытта емдеу – тек психологтардың ғана емес, бүкіл қоғамның маңызды міндеті.

Қазіргі заманда жан жарасының таралуы артып отырғаны жасырын емес. Ақпараттық технологиялардың дамуы, әлеуметтік желілердің ықпалы, адамдар арасындағы шынайы қарым-қатынастың азаюы, бәсекелестіктің күшеюі – мұның барлығы адамның психологиялық тұрақтылығына әсер етуде. Әсіресе жасөспірімдер мен балалар арасында эмоционалдық күйзелістердің көбеюі алаңдатарлық жағдай. Бұл – педагог-психологтардың

жұмысын одан әрі маңызды ете түседі.

Жан жарасын емдеу – бір күнде немесе қысқа уақытта жүзеге асатын процесс емес. Бұл – уақытты, шыдамдылықты, кәсіби қолдауды қажет ететін күрделі жол. Ең бастысы – адамның өзінің ішкі жағдайын мойындауы және көмек қабылдауға дайын болуы. Өкінішке қарай, кейбір адамдар психологиялық көмекке жүгінуді әлсіздік деп қабылдайды. Бұл – қоғамда әлі де болса психологиялық мәдениеттің жеткілікті деңгейде қалыптаспағанын көрсетеді. Сондықтан бұл бағытта ағартушылық жұмыстар жүргізу өте маңызды.

Педагог-психологтың рөлі осы тұрғыда ерекше. Ол тек кеңес беруші ғана емес, сонымен қатар тұлғаның ішкі әлемін түсінетін, оны қолдайтын, дұрыс бағытқа жетелейтін маман. Әсіресе мектеп жағдайында психологтың жұмысы баланың болашақ өміріне тікелей әсер етеді. Себебі дәл осы кезеңде тұлғаның негізі қаланады. Егер бала өз эмоцияларын дұрыс түсініп, оны басқаруды үйренсе, ол болашақта көптеген қиындықтарды жеңе алатын тұлға болып қалыптасады.

Жан жарасын емдеуде тек заманауи психологиялық әдістер ғана емес, ұлттық құндылықтардың да маңызы зор. Қазақ халқының дәстүрлері, үлкенді құрметтеу, отбасы құндылықтары, рухани тәрбие – адамның ішкі тұрақтылығын қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. «Жақсы сөз – жарым ырыс» деген халық даналығының өзі сөздің емдік қасиетін көрсетеді. Демек, кейде дұрыс айтылған бір ауыз сөз адамның жан жарасын жеңілдетуге үлкен ықпал етуі мүмкін.

Сонымен қатар, жан жарасын алдын алу мәселесі де өте маңызды. Алдын алу – емдеуден әлдеқайда тиімді. Бұл үшін:

- мектептерде психологиялық қолдау жүйесін күшейту
- ата-аналардың психологиялық сауаттылығын арттыру
- балалармен ашық және сенімді қарым-қатынас орнату
- буллинг пен зорлық-зомбылықтың алдын алу сияқты кешенді жұмыстар жүргізілуі қажет.

Жан жарасын емдеуде ең бастысы – адамға сенім мен үміт беру. Әрбір адам қандай қиындыққа тап болса да, оны жеңуге қабілетті екенін сезінуі керек. Психологиялық қолдау – бұл тек кеңес беру емес, бұл – адамға өзінің құндылығын сезіндіру, оның өмірінің мәні бар екенін ұғындыру.

Қорытындылай келе, жан жарасы – өмірдің ажырамас бөлігі болғанымен, оны жеңуге болады. Ол үшін кәсіби көмек, жақындардың қолдауы, адамның ішкі күш-жігері және дұрыс бағытталған тәрбие қажет. Педагог-психолог осы үдерісте негізгі көпір қызметін атқарады. Оның кәсібилігі, адамгершілігі және жанашырлығы – көптеген тағдырларды өзгерте алатын күш.

Адам жаны – нәзік әлем. Оны түсіну, қорғау және емдеу – үлкен жауапкершілік. Егер қоғам осы мәселеге бейжай қарамаса, онда біз психологиялық тұрғыдан сау, рухани бай, бақытты ұрпақ тәрбиелей аламыз. Ал бұл – кез келген мемлекеттің болашағы үшін ең маңызды құндылықтардың бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Sigmund Freud – Психоанализ негіздері
2. Carl Rogers – Клиентке бағытталған терапия
3. Aaron Beck – Когнитивті терапия негіздері
4. Daniel Goleman – Эмоционалдық интеллект
5. Қазақстан Республикасының білім беру стандарттары
6. Қазіргі психология және педагогика оқулықтары
7. Жас ерекшелік психологиясы бойынша ғылыми еңбектер

GRAMMATICAL STRUCTURES AND RULES IN ENGLISH

Низамова Феруза Сайдуллаевна

Түркістан облысы Сайрам ауданы

№3 Хамза атындағы жалпы білім беретін мектеп КММ

Ағылшын тілі пәні мұғалімі

Аннотация

Ағылшын тіліндегі грамматикалық құрылымдар мен ережелер оқушылардың тілдік дағдыларын дамытудың негізгі компоненті болып табылады. Мақала сөйлем құрылымдары, сөз таптары, етістік формалары мен шақтары, грамматикалық ережелер және олардың оқу процесінде қолданылуын кеңінен талқылайды. Мұғалімдерге практикалық әдістер ұсынылады, соның ішінде жаттығулар, рөлдік ойындар және контекстік тапсырмалар.

Аннотация

Грамматические структуры и правила английского языка являются основой развития языковых навыков учащихся. Статья подробно рассматривает структуру предложений, части речи, формы и времена глаголов, грамматические правила и их применение в учебном процессе. Для преподавателей предложены практические методы, включая упражнения, ролевые игры и контекстные задания.

Annotation

Grammatical structures and rules in English are fundamental for developing students' language skills. This article extensively explores sentence structures, parts of speech, verb forms and tenses, grammatical rules, and their application in the learning process. Practical teaching strategies are provided, including exercises, role-playing activities, and contextual tasks to enhance students' understanding and proficiency.

English grammar forms the structural foundation of the English language and plays a pivotal role in communication. Mastery of grammar enables learners not only to convey their thoughts clearly but also to understand complex texts, engage in academic writing, and participate effectively in spoken communication. In the classroom, the role of a teacher is critical, as they guide students through the intricate rules and patterns that constitute English grammar. Grammar encompasses a variety of elements including sentence structures, parts of speech, verb tenses, agreement rules, punctuation, and syntax. For learners in Kazakhstan and worldwide, understanding these structures is essential to achieve fluency, accuracy, and confidence in using English. Teaching grammar effectively requires a combination of theoretical explanation, practical exercises, contextual examples, and interactive methods that allow learners to internalize the rules through experience.

Sentence Structure

The structure of a sentence is one of the most fundamental components of English grammar. English primarily follows the Subject-Verb-Object (SVO) order, which dictates that a sentence begins with the subject, followed by the verb, and then the object. For example, in the sentence "The teacher explains the lesson," **the teacher** is the subject performing the action, **explains** is the verb indicating the action, and **the lesson** is the object receiving the action. Understanding the SVO pattern is crucial because it forms the basis of constructing clear and grammatically correct sentences.

Beyond simple sentences, English makes extensive use of compound and complex sentence structures. Compound sentences link two independent clauses with coordinating conjunctions such as *and*, *but*, or *or*, allowing the expression of multiple ideas with clarity. For example, "The student studied hard, and he passed the exam" demonstrates the use of two equal clauses connected by *and*. Complex sentences, on the other hand, combine an independent clause with one or more dependent clauses to express more nuanced ideas, such as "Although the student was tired, he completed his homework." By mastering sentence structures, learners can vary their writing style, convey ideas more effectively, and avoid repetitive or monotonous expressions. Teachers can guide students in recognizing patterns, analyzing sentence components, and creating exercises that encourage sentence transformation and expansion.

Parts of Speech

English grammar is built on eight main parts of speech: nouns, pronouns, verbs, adjectives, adverbs, prepositions, conjunctions, and interjections. Each category serves a unique role in sentence construction. Nouns are words that name people, places, things, or ideas, forming the core of many sentences. Pronouns replace nouns to prevent repetition, e.g., *he*, *she*, *it*, *they*. Verbs indicate actions, events, or states of being, forming the core of predicate structure. Adjectives provide descriptive information about nouns, while adverbs modify verbs, adjectives, or other adverbs to add detail regarding manner, time, frequency, or degree. Prepositions show relationships between nouns or pronouns and other elements of the sentence, often indicating location, time, or direction. Conjunctions link words, phrases, or clauses, ensuring logical connections between ideas, and interjections express sudden emotions or reactions, such as *wow* or *oh*. A thorough understanding of parts of speech enables teachers to explain complex grammatical patterns, such as subject-verb agreement, verb tense usage, and sentence modifiers, with greater clarity. Activities such as word classification, sentence reconstruction, and contextual exercises can reinforce this knowledge.

Verb Forms and Tenses

One of the most challenging aspects of English grammar for learners is the use of verb forms and tenses. English verbs convey not only the action but also the time frame and nature of the action. The three primary tenses—past, present, and

future—each include four aspects: simple, continuous (progressive), perfect, and perfect continuous. For example, the present tense includes the following:

- **Simple:** *She studies every day.* (habitual action)
- **Continuous:** *She is studying now.* (ongoing action)
- **Perfect:** *She has studied the lesson.* (completed action with relevance to the present)
- **Perfect Continuous:** *She has been studying for two hours.* (action that started in the past and continues into the present)

Past and future tenses follow similar patterns, with variations to indicate completed or ongoing actions relative to a specific point in time. Irregular verbs, which do not follow standard conjugation rules, add complexity. Modal verbs, such as *can*, *must*, *should*, express ability, necessity, or possibility, and auxiliary verbs, such as *have*, *be*, support tense formation and voice. Teaching verb forms and tenses effectively involves demonstrating their functions, providing ample examples, and creating practice activities that reinforce accurate usage. Timeline exercises, sentence transformation drills, and contextual dialogues are highly effective for internalizing verb usage.

Grammatical Rules and Syntax

Grammar rules dictate how words combine to form meaningful and accurate sentences. Syntax, the arrangement of words in a sentence, is essential for logical flow and clarity. Important rules include subject-verb agreement, correct use of articles (*a*, *an*, *the*), pronoun consistency, punctuation, and word order. For instance, correct subject-verb agreement ensures that a singular subject takes a singular verb (*He runs fast*), while a plural subject takes a plural verb (*They run fast*). Punctuation rules, such as the correct placement of commas, periods, and semicolons, also contribute significantly to clarity. Teachers can employ exercises such as sentence diagramming, error correction, and guided composition to help students understand and apply these rules effectively. Practical application of grammar in writing, speaking, and reading activities ensures that learners can use English accurately and confidently in real-life contexts.

Practical Implications for Teaching

Teaching English grammar in Kazakhstan requires both theoretical understanding and practical application. Teachers should adopt strategies that make grammar engaging and relevant. Techniques include interactive exercises, role-playing scenarios, peer correction, contextual sentence building, and the integration of digital tools, such as language learning apps and online exercises. Encouraging extensive reading in English allows students to observe grammatical structures in authentic contexts, reinforcing their understanding naturally. Additionally, integrating grammar teaching with communication tasks, such as dialogues, presentations, and writing assignments, helps students internalize rules while developing fluency. The teacher's role is not only to explain rules but also to create an environment where learners can experiment, make mistakes, and receive constructive feedback.

English grammar serves as the fundamental framework upon which effective communication, both written and spoken, is built. The mastery of grammatical structures—ranging from sentence construction and parts of speech to verb tenses and syntax—is not merely an academic exercise; it is a practical necessity for learners who wish to engage successfully in any form of English communication. Understanding these structures allows students to express ideas with clarity, precision, and nuance, avoiding common errors that can distort meaning or reduce credibility in both academic and professional contexts.

For teachers, particularly in Kazakhstan and other multilingual settings, the role extends beyond the transmission of rules. Educators must act as facilitators of understanding, providing learners with clear explanations, meaningful examples, and opportunities to apply rules in real-life contexts. The process of teaching grammar should be dynamic and interactive, combining explanation with practice through exercises, contextualized writing, reading comprehension, and spoken activities. For instance, sentence transformation exercises, error correction tasks, and role-playing dialogues enable students to internalize grammatical patterns while simultaneously developing communicative competence.

Moreover, the teaching of grammar cannot be separated from the cultivation of linguistic intuition. Students benefit from repeated exposure to English in authentic contexts, such as reading literature, engaging in discussions, or listening to native speakers. This exposure allows learners to recognize patterns, develop a natural sense of syntax and vocabulary usage, and gain confidence in applying grammatical rules spontaneously. For teachers, integrating authentic materials—such as news articles, literary texts, or multimedia content—into lessons enriches students' understanding and encourages critical thinking about language usage.

An advanced understanding of grammar also empowers students to handle more complex linguistic structures, such as compound-complex sentences, passive voice, and conditional forms, which are essential for academic writing and professional communication. Additionally, grammar proficiency enhances learners' abilities to edit, revise, and improve their own writing, fostering independence and lifelong learning skills. Teachers can support this process by providing structured feedback, encouraging self-correction, and guiding students through iterative practice.

In conclusion, English grammatical structures and rules form the backbone of effective communication, linguistic accuracy, and cognitive development in language learners. Mastery of grammar is a multifaceted endeavor that combines theoretical knowledge with practical application, requiring ongoing practice, reflection, and exposure. Teachers play a critical role in shaping this journey, guiding students from basic sentence construction to complex expression, while nurturing both confidence and competence. By emphasizing not only the rules but also the functional use of grammar in authentic contexts, educators can ensure that learners do more than memorize rules—they develop the ability to use English fluidly, creatively, and accurately in real-life situations. Ultimately, grammar is not an obstacle but a powerful tool that enables learners to unlock the full potential of the English language, fostering effective communication, critical thinking, and intercultural understanding in a globalized world.

References

1. Azar, B. S., & Hagen, S. A. (2017). *Understanding and Using English Grammar* (5th Edition). Pearson Education.
2. Murphy, R. (2019). *English Grammar in Use: A Self-Study Reference and Practice Book* (5th Edition). Cambridge University Press.
3. Swan, M., & Walter, C. (2014). *How English Works: A Grammar Practice Book*. Oxford University Press.
4. Celce-Murcia, M., & Larsen-Freeman, D. (2015). *The Grammar Book: An ESL/EFL Teacher's Course*. Heinle ELT.
5. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching* (5th Edition). Pearson Education.
6. Eastwood, J. (2018). *Oxford Guide to English Grammar*. Oxford University Press.

1-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӨРКЕМ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Таекеева Галия Бахытжановна

Алматы облысы Қарасай ауданы

“Жібек жолы ауылындағы жаңа қазақ орта мектебі” КММ

Бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада 1-сынып оқушыларының көркем жазу дағдыларын қалыптастырудың теориялық және практикалық негіздері жан-жақты қарастырылады. Көркем жазу – бастауыш білім берудің маңызды құрамдас бөлігі ретінде оқушының сауатты жазу, ұқыптылық, эстетикалық талғам және моторлық дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Мақалада көркем жазуды қалыптастырудың әдіс-тәсілдері, тиімді педагогикалық технологиялар, цифрлық құралдарды қолдану мүмкіндіктері, ұлттық құндылықтарға негізделген тапсырмалар және практикалық мысалдар ұсынылған. Сонымен қатар, оқушылардың жазу мәдениетін дамытудағы мұғалімнің рөлі мен мониторинг жүргізу жолдары талданады.

Аннотация

В данной статье рассматриваются теоретические и практические основы формирования навыков красивого письма у учащихся 1 класса. Красивое письмо является важной составляющей начального образования, способствующей развитию грамотности, аккуратности, эстетического вкуса и моторики учащихся. В статье представлены эффективные методы и технологии обучения, возможности использования цифровых ресурсов, задания с национальным содержанием и практические примеры. Также анализируется роль учителя и способы мониторинга развития письменных навыков.

Annotation

This article explores the theoretical and practical foundations of developing handwriting skills in first-grade students. Handwriting is an essential component of primary education that contributes to literacy, neatness, aesthetic sense, and fine motor development. The article presents effective teaching methods, modern pedagogical technologies, the use of digital tools, culturally relevant tasks, and practical examples. It also examines the teacher's role and approaches to monitoring students' handwriting progress.

Көркем жазу – бастауыш сыныптағы білім берудің ең маңызды әрі іргелі компоненттерінің бірі болып табылады. Әсіресе 1-сынып оқушылары үшін жазу дағдыларын қалыптастыру тек әріптерді дұрыс жазумен шектелмейді, ол баланың жалпы танымдық дамуына, сөйлеу мәдениетіне, ойлау қабілетіне және тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына тікелей әсер етеді. Көркем жазу арқылы оқушының ұқыптылығы, төзімділігі, зейіні, эстетикалық талғамы дамиды. Сондықтан бұл үдеріс бастауыш білім берудің мазмұнында ерекше орын алады.

Бастауыш сынып оқушыларының жазу дағдыларын қалыптастыру – күрделі әрі көпқырлы педагогикалық процесс. Бұл үдеріс физиологиялық, психологиялық және әдістемелік аспектілердің өзара байланысын талап етеді. 1-сынып оқушыларының қол бұлшықеттері әлі толық дамымағандықтан, жазу кезінде олар тез шаршайды, әріп элементтерін дұрыс орындауда қиындықтарға тап болады. Осыған байланысты көркем жазуды үйрету барысында мұғалім оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеріп, кезең-кезеңмен, жүйелі түрде жұмыс жүргізуі тиіс.

Көркем жазу дағдыларын қалыптастырудың алғашқы кезеңінде оқушылардың ұсақ моторикасын дамыту маңызды рөл атқарады. Саусақ жаттығулары, графикалық диктанттар, сызықтар мен геометриялық пішіндерді салу арқылы балалардың қол қозғалысы үйлестіріледі. Бұл жаттығулар жазу процесіне дайындық кезеңі болып табылады. Сонымен қатар, балалардың дұрыс отыруы, қаламды дұрыс ұстауы, дәптерді дұрыс орналастыруы сияқты гигиеналық талаптарды сақтау да маңызды. Бұл талаптар сақталмаған жағдайда жазу сапасы төмендеп, оқушының денсаулығына кері әсер етуі мүмкін.

Көркем жазуды үйретудің келесі кезеңінде әріп элементтерін меңгеру жүзеге асады. Бұл кезеңде оқушылар әріптердің құрылымын, олардың жазылу ретін, биіктігін, көлбеулігін үйренеді. Мұғалім әрбір әріпті тақтада үлгі ретінде көрсетіп, оның жазылу жолын түсіндіреді. Оқушылар алдымен ауада, кейін дәптерде жазу арқылы

дағдыларын қалыптастырады. Әріп элементтерін дұрыс жазу – көркем жазудың негізі болып табылады. Сондықтан бұл кезеңде мұғалімнің бақылауы мен түзету жұмыстары ерекше маңызды.

Көркем жазу дағдыларын қалыптастыруда заманауи педагогикалық технологияларды қолдану тиімді нәтиже береді. Интерактивті әдістер, ойын технологиялары, цифрлық платформалар арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыруға болады. Мысалы, LearningApps, Wordwall, Kahoot платформалары арқылы әріптерді дұрыс жазуға арналған ойындар ұйымдастыру оқушылардың белсенділігін арттырады. Сонымен қатар, планшет пен интерактивті тақта арқылы жазу жаттығуларын орындау балалардың мотивациясын күшейтеді.

Ұлттық құндылықтарға негізделген тапсырмалар көркем жазу дағдыларын қалыптастыруда ерекше орын алады. Қазақтың мақал-мәтелдерін, жаңылтпаштарын, ұлттық нақыштағы сөздерді жаздыру арқылы оқушылардың тілдік қоры байып, рухани дүниесі қалыптасады. Мысалы, «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей» сияқты мақалдарды көркем жазу арқылы оқушы тек жазу дағдысын ғана емес, тәрбиелік мәні бар ақпаратты да меңгереді. Бұл әдіс оқыту мен тәрбиені ұштастыруға мүмкіндік береді.

Көркем жазу дағдыларын қалыптастыруда мұғалімнің рөлі ерекше. Мұғалім оқушыға бағыт-бағдар беруші, қолдаушы және үлгі көрсетуші болуы тиіс. Әр оқушының жазу қарқыны мен деңгейі әртүрлі болғандықтан, мұғалім саралап оқыту әдісін қолдануы қажет. Кейбір оқушыларға қосымша қолдау көрсетілсе, ал кейбіреулеріне күрделірек тапсырмалар ұсынылады. Бұл тәсіл оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді.

Оқушылардың көркем жазу дағдыларын дамытуда жүйелі мониторинг жүргізу маңызды. Кіріс, аралық және қорытынды диагностика арқылы оқушылардың даму деңгейі анықталады. Бұл мәліметтер негізінде мұғалім оқу үдерісін жоспарлап, қажетті түзетулер енгізеді. Сонымен қатар, оқушылардың жетістіктерін мадақтау олардың мотивациясын арттырады. Мысалы, «Ең көркем жазу», «Үлгілі дәптер» сияқты номинациялар арқылы оқушыларды ынталандыруға болады.

Көркем жазу – тек техникалық дағды емес, ол оқушының тұлғалық дамуына әсер ететін маңызды құрал. Жазу барысында оқушының ойы жүйеленіп, сөйлеу мәдениеті қалыптасады. Сонымен қатар, көркем жазу оқушының өзін-өзі бағалауына, жауапкершілік сезімінің артуына ықпал етеді. Сондықтан бұл дағдыны қалыптастыруға ерекше көңіл бөлу қажет.

Жоғарыда қарастырылған барлық теориялық және практикалық аспектілерді жүйелей отырып, 1-сынып оқушыларының көркем жазу дағдыларын қалыптастыру бастауыш білім берудің сапасын айқындайтын негізгі факторлардың бірі екендігін нақты айтуға болады. Көркем жазу – бұл тек әріптерді дұрыс әрі әдемі жазу дағдысы ғана емес, ол баланың ойлау мәдениетін, зейін тұрақтылығын, ұқыптылығын, жауапкершілігін және эстетикалық талғамын қалыптастыратын кешенді құбылыс. Осы тұрғыдан алғанда, көркем жазуды меңгерту үдерісі білім беру жүйесінде тек техникалық дағды ретінде емес, тұлғалық дамудың маңызды құралы ретінде қарастырылуы тиіс.

Бастауыш сыныптың алғашқы кезеңінде қалыптасқан жазу дағдылары оқушының кейінгі оқу жетістіктеріне тікелей әсер етеді. Егер оқушы 1-сыныпта дұрыс әрі көркем жазуға дағдыланса, ол кейінгі сыныптарда жазба жұмыстарын орындауда қиындыққа тап болмайды, өз ойын жүйелі әрі сауатты жеткізе алады. Керісінше, бастапқы кезеңде қалыптаспаған немесе дұрыс бағытталмаған жазу дағдылары оқушының оқу мотивациясының төмендеуіне, жазба жұмыстарынан қашқақтауына, тіпті оқу үлгерімінің төмендеуіне алып келуі мүмкін. Сондықтан көркем жазу дағдыларын қалыптастыру – ұзақ мерзімді нәтижеге бағытталған стратегиялық маңызды міндет.

Көркем жазуды тиімді қалыптастыру үшін мұғалімнің кәсіби шеберлігі шешуші рөл атқарады. Мұғалім тек білім беруші емес, сонымен қатар бағыттаушы, түзетуші, мотивация беруші тұлға болуы тиіс. Әсіресе 1-сынып оқушыларымен жұмыс барысында мұғалімнің сабырлылығы, жүйелілігі, баланың психологиялық ерекшеліктерін түсінуі ерекше маңызға ие. Әрбір оқушының жазу қарқыны, қол моторикасының дамуы, қабылдау деңгейі әртүрлі болғандықтан, оқыту үдерісінде сараланған және жеке тәсілдерді қолдану міндетті. Мұғалім оқушының жетістігін дер кезінде байқап, оны мадақтау арқылы оқу мотивациясын арттыра алады.

Көркем жазу дағдыларын қалыптастыруда дәстүрлі әдістер мен заманауи технологияларды үйлестіре қолдану – бүгінгі білім беру талаптарына сәйкес келетін тиімді бағыттардың бірі. Дәстүрлі әдістер (үлгі көрсету, көшіріп жазу, жаттығу жұмыстары) оқушының жазу техникасын қалыптастыруда маңызды болса, заманауи цифрлық құралдар (интерактивті платформалар, графикалық қосымшалар, визуалды материалдар) оқушының қызығушылығын арттыруға, оқу үдерісін жандандыруға мүмкіндік береді. Бұл екі бағыттың үйлесімі оқытудың сапасын арттырып, нәтижелілігін қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, көркем жазу дағдыларын қалыптастыруда ұлттық мазмұнды енгізу оқушылардың рухани-адамгершілік дамуына оң әсер етеді. Қазақ халқының мақал-мәтелдері, нақыл сөздері, ұлттық құндылықтарға негізделген мәтіндер арқылы оқушылар тек жазу дағдысын ғана емес, сонымен қатар ұлттық дүниетанымды, мәдениетті, тәрбиелік құндылықтарды меңгереді. Бұл өз кезегінде тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал етеді. Яғни көркем жазу – тек оқу дағдысы емес, ол тәрбиелік құрал ретінде де үлкен маңызға ие.

Оқушылардың көркем жазу дағдыларын дамыту барысында жүйелі мониторинг жүргізу де аса маңызды. Диагностикалық жұмыстар арқылы оқушының бастапқы деңгейі анықталып, оқу үдерісінің әр кезеңінде оның даму динамикасы бақыланады. Бұл мұғалімге оқыту әдістерінің тиімділігін бағалауға, қажет болған жағдайда

түзету жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мониторинг нәтижелері оқушылардың жетістіктерін айқындап, оларды ынталандыруға негіз болады.

Көркем жазу дағдыларын қалыптастыруда ата-анамен байланыс орнату да маңызды факторлардың бірі болып табылады. Үйде баланың жазу жаттығуларын дұрыс орындауына жағдай жасау, оның жетістіктерін қолдау, оқу үдерісіне қызығушылығын арттыру – ата-ананың басты міндеттерінің бірі. Мұғалім мен ата-ананың бірлескен жұмысы ғана оқушының жан-жақты дамуына толық мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылықты дамыту басты мақсаттардың бірі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, көркем жазу дағдылары функционалдық сауаттылықтың негізін құрайды. Себебі оқушы өз ойын жазбаша түрде сауатты, түсінікті әрі көркем жеткізе алуы тиіс. Бұл дағды тек мектепте ғана емес, өмірдің барлық саласында қажет. Сондықтан көркем жазуға үйрету – оқушыны өмірге дайындаудың маңызды кезеңі.

Жалпы алғанда, 1-сынып оқушыларының көркем жазу дағдыларын қалыптастыру – кешенді, көпқырлы және үздіксіз үдеріс. Бұл үдеріс баланың физиологиялық, психологиялық ерекшеліктерін ескеруді, тиімді әдіс-тәсілдерді қолдануды, жүйелі бақылау мен бағалауды талап етеді. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі, шығармашылық ізденісі және оқушыға деген жанаңшырылығы осы үдерістің табысты жүзеге асуының негізгі кепілі болып табылады.

Сондықтан бастауыш сыныпта көркем жазу дағдыларын қалыптастыруға ерекше көңіл бөлу – сапалы білім берудің, функционалдық сауатты тұлға тәрбиелеудің және ұлттық құндылықтарға негізделген ұрпақ қалыптастырудың маңызды шарты болып табылады. Көркем жазу дағдысы қалыптасқан оқушы – болашақта өз ойын анық, сауатты, мәдениетті түрде жеткізе алатын, жауапкершілігі жоғары, эстетикалық талғамы қалыптасқан тұлға ретінде дамиды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалар. – Алматы.
2. Байтұрсынұлы А. Тіл тағылымы. – Алматы.
3. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы.
4. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Алматы.
5. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Бастауыш білім беру стандарты.
6. Выготский Л.С. Психология развития ребенка.
7. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения.
8. ҚР жаңартылған білім беру бағдарламасы.
9. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии.
10. Коменский Я.А. Ұлы дидактика.

ВОЛЕЙБОЛ

Исмаилов Абдурахман Ирисматович

*Түркістан облысы Сайрам ауданы
“ОРИОН жеке жалпы орта мектебі” ЖШС
Дене шынықтыру пәні мұғалімі*

Аннотация

Бұл мақалада волейбол ойынының теориялық негіздері, оның дене шынықтыру сабағындағы маңызы, оқушылардың физикалық және тұлғалық дамуына әсері жан-жақты қарастырылады. Волейбол – оқушылардың жылдамдық, ептілік, төзімділік, үйлесімділік сияқты қабілеттерін дамытумен қатар, ұжымдық жұмыс, тәртіп, жауапкершілік қасиеттерін қалыптастыратын тиімді құрал. Мақалада волейболды оқыту әдістері, ойын техникасы, қауіпсіздік ережелері және практикалық жаттығулар жүйесі кеңінен сипатталады.

Аннотация

В данной статье рассматриваются теоретические основы волейбола, его значение в уроках физической культуры, а также влияние на физическое и личностное развитие учащихся. Волейбол способствует развитию скорости, ловкости, выносливости, координации движений, а также формирует навыки командной работы, дисциплины и ответственности. В статье подробно описаны методы обучения, техника игры, правила безопасности и система практических упражнений.

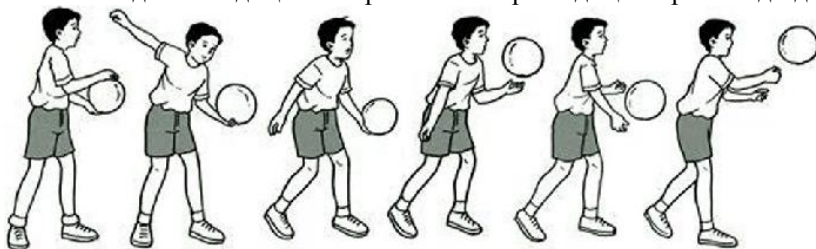
Annotation

This article examines the theoretical foundations of volleyball, its role in physical education lessons, and its impact on students' physical and personal development. Volleyball develops speed, agility, endurance, and coordination, while also fostering teamwork, discipline, and responsibility. The article presents teaching methods, game techniques, safety rules, and a system of practical exercises.

Волейбол – әлемдегі ең танымал спорт түрлерінің бірі болып табылады және мектеп бағдарламасында ерекше орын алады. Бұл ойын өзінің қарапайымдылығымен, қолжетімділігімен және жоғары эмоционалдық әсерімен ерекшеленеді. Волейбол сабағы оқушылардың тек дене дайындығын арттырып қана қоймай, олардың психологиялық, әлеуметтік және тұлғалық дамуына да ықпал етеді. Әсіресе мектеп жасындағы балалар үшін

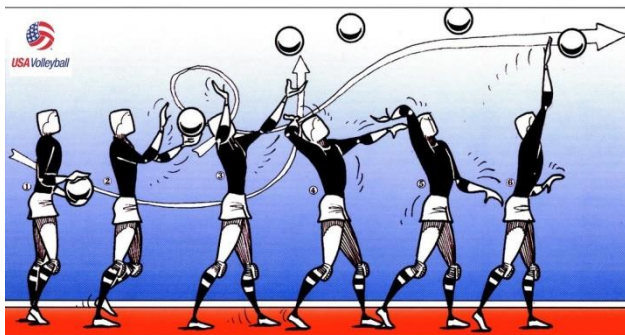
бұл ойын қозғалыс белсенділігін арттырудың, салауатты өмір салтын қалыптастырудың тиімді құралы болып табылады.

Волейбол ойынының негізгі мақсаты – допты тор арқылы қарсыластың алаңына түсіріп, қарсыластың оны қабылдай алмауын қамтамасыз ету. Ойын барысында әр команда алты ойыншыдан тұрады және әр ойыншының өз орны мен міндеті бар. Бұл оқушыларды тәртіпке, ұйымдасқан әрекетке және бір-біріне сенім артуға үйретеді. Волейболда әрбір әрекет – қабылдау, беру, шабуылдау, тосқауыл қою – нақты үйлесімділікті талап етеді. Сондықтан бұл ойын ұжымдық жұмыс дағдыларын қалыптастыруда өте тиімді.

Дене шынықтыру сабағында волейболды оқыту кезең-кезеңмен жүзеге асырылады. Алдымен оқушылар ойынның негізгі ережелерімен танысады, кейін техникалық элементтерді меңгереді. Волейболдағы негізгі техникалық тәсілдерге допты қабылдау, допты беру, шабуыл соққысы және тосқауыл қою жатады. Бұл элементтердің әрқайсысы арнайы жаттығулар арқылы қалыптастырылады. Мысалы, допты төменнен қабылдау үшін оқушыларға бастапқы қалыпты дұрыс ұстау, қолды біріктіру, допты дәл бағыттау үйретіледі. Ал жоғарыдан беру кезінде саусақтардың дұрыс орналасуы, қол қозғалысының үйлесімділігі ерекше маңызды.

Волейбол ойыны оқушылардың физикалық қасиеттерін жан-жақты дамытуға мүмкіндік береді. Бұл ойын барысында жылдамдық, ептілік, күш, төзімділік және икемділік дамиды. Сонымен қатар, көз бен қолдың үйлесімділігі, кеңістікті бағдарлау қабілеті жетіледі. Бұл қасиеттер тек спортта ғана емес, күнделікті өмірде де маңызды рөл атқарады. Волейбол сабақтары оқушылардың қозғалыс белсенділігін арттырып, денсаулығын

нығайтады.

Волейболды оқытуда қауіпсіздік ережелерін сақтау өте маңызды. Сабақ барысында оқушылардың жарақат алмауы үшін мұғалім барлық жаттығуларды дұрыс ұйымдастыруы қажет. Ойын алдында міндетті түрде қыздыру жаттығулары жүргізіледі, алаңның жағдайы тексеріледі, оқушылардың киімі мен аяқ киімі спорт талаптарына сәйкес болуы тиіс. Сонымен қатар, оқушыларға ойын кезінде бір-біріне кедергі келтірмеу, қауіпсіз қашықтықты сақтау сияқты ережелер түсіндіріледі.

Волейбол сабағында оқыту әдістері әртүрлі болуы мүмкін. Мұғалім түсіндіру, көрсету, қайталау, ойын әдістерін тиімді үйлестіре қолдануы тиіс. Әсіресе ойын элементтерін қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырады. Мысалы, шағын жарыстар, эстафеталар, топтық тапсырмалар арқылы оқушылардың белсенділігін арттыруға болады. Сонымен қатар, қазіргі таңда цифрлық технологияларды қолдану да тиімді. Видео талдау, интерактивті жаттығулар, онлайн платформалар арқылы оқушылардың дағдыларын жетілдіруге болады.

Волейбол ойыны оқушылардың тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда да маңызды рөл атқарады. Бұл ойын арқылы оқушыларда жауапкершілік, тәртіп, табандылық, жеңіске деген ұмтылыс қалыптасады. Сонымен қатар, ұжымда жұмыс істеу, бір-біріне қолдау көрсету, өзара сыйластық сияқты әлеуметтік дағдылар дамиды. Бұл қасиеттер оқушылардың болашақ өмірінде үлкен маңызға ие.

Қорытындылай келе, волейбол ойыны – дене шынықтыру пәнінің мазмұнында ерекше орын алатын, оқушылардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуын кешенді түрде қамтамасыз ететін әмбебап құрал болып табылады. Бұл спорт түрі тек қозғалыс белсенділігін арттырумен шектелмей, оқушы тұлғасының жан-жақты қалыптасуына ықпал ететін тиімді педагогикалық ресурс ретінде қарастырылады. Волейбол арқылы оқушылардың дене дайындығы жақсарып қана қоймай, олардың бойында жауапкершілік, тәртіп, ұйымшылдық, өзара көмек және жеңіске деген ұмтылыс сияқты маңызды қасиеттер қалыптасады.

Мектеп жағдайында волейболды тиімді оқыту – мұғалімнің кәсіби шеберлігіне, әдістемелік сауаттылығына және шығармашылық ізденісіне тікелей байланысты. Әрбір сабақ жүйелі жоспарланып, оқушылардың жас және жеке ерекшеліктері ескерілген жағдайда ғана күтілетін нәтижеге қол жеткізуге болады. Әсіресе, 5–9 сынып оқушылары үшін волейбол – физикалық дамумен қатар, эмоционалдық тұрақтылық пен әлеуметтік бейімделуді

қалыптастыратын маңызды құрал. Ойын барысында оқушылар түрлі жағдайларда шешім қабылдауды, өз әрекеттеріне жауап беруді, командалық мүддені жеке мүддеден жоғары қоюды үйренеді.

Волейболды оқыту үдерісінде техникалық дағдыларды меңгеру мен тактикалық ойлауды дамыту қатар жүруі тиіс. Оқушы тек допты қабылдап немесе беріп қана қоймай, ойын жағдайын талдай білуі, қарсыластың әрекетін болжай алуы, өз командасымен үйлесімді жұмыс істеуі қажет. Бұл дағдылар жүйелі жаттығулар мен тәжірибелік ойындар арқылы қалыптасады. Сондықтан сабақ барысында тек жаттығулармен шектелмей, ойын элементтерін, жарыс форматтарын, топтық тапсырмаларды кеңінен қолдану қажет.

Қазіргі білім беру кеңістігінде цифрлық технологияларды пайдалану да волейболды оқытудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Видео талдау арқылы оқушылар өз қателіктерін көріп, түзете алады, ал интерактивті тапсырмалар олардың қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар, дене шынықтыру сабағында заманауи әдістерді қолдану оқушылардың сабаққа деген ынтасын күшейтіп, олардың белсенді қатысуын қамтамасыз етеді.

Волейбол сабақтарының тағы бір маңызды қыры – денсаулық сақтау бағыты. Дұрыс ұйымдастырылған жаттығулар, қауіпсіздік ережелерін сақтау, жүктемені тиімді бөлу оқушылардың денсаулығын нығайтуға мүмкіндік береді. Бұл тұрғыда мұғалімнің бақылауы мен бағыт-бағдары аса маңызды. Әрбір оқушының физикалық мүмкіндіктерін ескеріп, жеке жұмыс жүргізу – жарақаттың алдын алудың және нәтижелілікті арттырудың негізгі шарты.

Сонымен қатар, волейбол – тәрбиелік мәні зор спорт түрі. Бұл ойын арқылы оқушыларда өзара сыйластық, әділдік, төзімділік, жеңілісті қабылдай білу және жеңісті дұрыс бағалау сияқты қасиеттер қалыптасады. Ұжымдық ойын болғандықтан, әрбір оқушы өз әрекетінің команда нәтижесіне әсер ететінін түсінеді. Бұл олардың әлеуметтік жауапкершілігін арттырып, болашақта қоғамда белсенді тұлға болып қалыптасуына негіз болады.

Жалпы алғанда, волейбол – мектептегі дене шынықтыру пәнінің тиімді құралдарының бірі ретінде оқушылардың жан-жақты дамуына жағдай жасайды. Бұл ойын арқылы оқушылар тек дене дайындығын жетілдіріп қана қоймай, өмірлік маңызды дағдыларды меңгереді. Сондықтан волейболды оқытуға ғылыми-әдістемелік тұрғыдан жүйелі көзқарас қалыптастыру, заманауи технологияларды енгізу, ұлттық және тәрбиелік мазмұнмен толықтыру – бүгінгі күннің өзекті міндеттерінің бірі болып табылады.

Осылайша, волейбол сабағы – тек спорттық жаттығу емес, ол оқушының тұлғалық дамуына бағытталған, тәрбиелік және білімдік маңызы жоғары педагогикалық үдеріс. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі мен дұрыс ұйымдастырылған оқу үдерісі арқылы волейбол оқушыларды салауатты өмір салтына баулып, олардың физикалық және рухани дамуына зор үлес қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Алтынсарин Ы. Таңдамалы педагогикалық еңбектер.
2. Жұмабаев М. Педагогика.
3. Байтұрсынұлы А. Оқу құралдары.
4. Қазақстан Республикасы білім беру стандарты.
5. Ашмарин Б.А. Теория и методика физического воспитания.
6. Железняк Ю.Д. Волейбол: теория и методика обучения.
7. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры.
8. ҚР дене шынықтыру пәні бағдарламасы.
9. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии.
10. Интернет ресурстары және цифрлық платформалар.

ҚЫЗЫҚТЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІ

Адахимова Нилуфар Камилжановна

Түркістан облысы Сайрам ауданы

№42 Фурқат атындағы жалпы білім беретін мектеп" КММ

Ағылшын тілі пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада ағылшын тілін оқытуды қызықты әрі тиімді ұйымдастыру жолдары қарастырылады. Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру әдістері, заманауи технологияларды қолдану, ойын элементтері мен шығармашылық тапсырмалардың рөлі талданады. Сонымен қатар, мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен мотивациялық тәсілдері жан-жақты сипатталады.

Аннотация

В данной статье рассматриваются эффективные и интересные методы преподавания английского языка. Анализируются способы повышения мотивации учащихся, использование игровых технологий, креативных заданий и современных образовательных инструментов. Особое внимание уделяется роли учителя в создании увлекательной учебной среды.

Abstract

This article discusses engaging and effective approaches to teaching English. It explores methods of increasing student motivation, using games, creative tasks, and modern technologies in the classroom. Special attention is given to the teacher's role in creating an interactive and enjoyable learning environment.

Қазіргі таңда ағылшын тілі – әлемдік қатынас құралына айналған маңызды пәндердің бірі. Дегенмен, көптеген оқушылар үшін бұл пән қиын, кейде тіпті қызықсыз болып көрінуі мүмкін. Мұндай жағдайдың негізгі себептері – дәстүрлі оқыту әдістерінің басым болуы, тілдік орта тапшылығы және оқушылардың мотивациясының төмендігі.

Сондықтан ағылшын тілін оқытуда басты мақсат – тек білім беру емес, сонымен қатар оқушыны қызықтыру, оның пәнге деген сүйіспеншілігін ояту. “Қызықты ағылшын тілі” ұғымы осы қажеттіліктен туындайды. Бұл – оқытудың заманауи, креативті, интерактивті тәсілдерін қолдану арқылы жүзеге асатын үдеріс.

Ағылшын тілін қызықты оқытудың маңызы

Қызықты сабақ – нәтижелі сабақ. Егер оқушы сабаққа қызығушылықпен қатысса, онда ол материалды тез әрі тиімді меңгереді. Қызығушылық – оқудың ішкі мотивациясының негізі.

Қызықты оқытудың негізгі артықшылықтары:

- Оқушының белсенділігі артады
- Тілді табиғи түрде меңгереді
- Қорқыныш пен қысылу сезімі азаяды
- Шығармашылық қабілеті дамиды

Мұндай сабақтарда оқушы тек тыңдаушы емес, белсенді қатысушыға айналады.

Қызықты ағылшын тілі сабағын ұйымдастыру әдістері

Ағылшын тілін қызықты етіп өткізу үшін мұғалім әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы қажет. Солардың ішінде ең тиімділері төмендегідей:

1. Ойын технологиялары

Ойын – оқытудың ең тиімді құралдарының бірі. Әсіресе бастауыш және орта буын оқушылары үшін ойын арқылы оқу өте нәтижелі.

Мысалдар:

- Word games (сөздік ойындар)
- Role play (рөлдік ойындар)
- Quiz және жарыстар

Ойын барысында оқушылар еркін сөйлеп, тілдік кедергілерден арылады.

2. АКТ (ақпараттық-коммуникациялық технологиялар)

Заманауи оқушылар технологиямен тығыз байланысты. Сондықтан сабақта:

- интерактивті тақта
 - бейнероликтер
 - онлайн платформалар (Quizlet, Kahoot)
- қолдану сабақтың қызықтылығын арттырады.

3. Шығармашылық тапсырмалар

Шығармашылық – тіл үйренудің маңызды бөлігі. Оқушыларға:

- эссе жазу
 - диалог құрастыру
 - постер жасау
- сияқты тапсырмалар беру олардың тілдік қабілетін дамытады.

4. Коммуникативтік әдіс

Бұл әдіс бойынша басты мақсат – сөйлесу. Оқушылар:

- пікір алмасады
- сұрақ-жауап жүргізеді
- топпен жұмыс істейді

Нәтижесінде тіл өмірлік жағдайда қолданылады.

Мұғалімнің рөлі

Ағылшын тілі мұғалімі – тек білім беруші ғана емес, ол – мотивация беруші, бағыттаушы және шабыттандырушы тұлға.

Мұғалімнің негізгі міндеттері:

- Оқушыларды қызықтыру
- Қолайлы психологиялық орта құру
- Әр оқушының ерекшелігін ескеру
- Сабақты әртараптандыру

Жаксы мұғалім сабаққа эмоция қосады, ал эмоция – есте сақтаудың ең күшті құралы.

Қызықты сабақтың психологиялық аспектісі

Ағылшын тілін меңгеру – тек тілдік дағды емес, сонымен қатар психологиялық процесс. Оқушы жаңа тілде сөйлеген кезде ол тек сөздерді емес, өзінің ішкі сенімін, эмоциясын, қорқынышын да бірге алып шығады. Сондықтан ағылшын тілі сабағында психологиялық ахуал ерекше маңызды рөл атқарады.

Көптеген оқушылар шет тілінде сөйлеуден қорқады. Бұл қорқыныштың негізгі себептері:

- Қателесуден ұялу
- Сыныптастарының күлкісінен қорқу
- Өз мүмкіндігін төмен бағалау
- Бұрынғы сәтсіз тәжірибелер

Осындай кедергілер оқушының белсенділігін төмендетіп, оның тіл үйренуге деген қызығушылығын жояды. Сондықтан мұғалімнің басты міндеттерінің бірі – қауіпсіз, қолдаушы, сенімді психологиялық орта қалыптастыру.

Оқушы өзін еркін сезінгенде ғана ол тілде сөйлей бастайды. Еркіндік – тіл үйренудің негізгі шарты. Егер бала қателесуден қорықпаса, ол батыл сөйлейді, тәжірибе жинайды және тез дамиды.

Сондықтан сабақ барысында:

Қателесуге мүмкіндік беру – өте маңызды қағида. Қате – бұл әлсіздік емес, ол – үйренудің бір бөлігі. Мұғалім қателерді жазалау құралы емес, дамыту құралы ретінде қарастыруы тиіс. Мысалы, оқушының қатесін бірден түзетудің орнына, оны жұмсақ түрде дұрыс нұсқамен алмастыру немесе кейін талқылау тиімді.

Қолдау көрсету – оқушының сенімін арттыратын негізгі фактор. Мұғалімнің жылы сөзі, қолдауы, түсіністігі оқушының өзін қауіпсіз сезінуіне мүмкіндік береді. Әсіресе тұйық немесе сенімсіз балалар үшін бұл өте маңызды.

Мадақтау – мотивацияның ең күшті құралдарының бірі. Кішкентай жетістіктің өзі бағалануы керек. “Well done!”, “Good job!”, “Excellent!” сияқты қарапайым сөздердің өзі оқушының келесі әрекетіне үлкен әсер етеді.

Сонымен қатар, психологиялық жайлылықты қалыптастыру үшін мұғалім келесі аспектілерге назар аударуы қажет:

- **Эмоциялық байланыс орнату** – мұғалім мен оқушы арасында сенімді қарым-қатынас болуы тиіс
- **Сыныптағы позитивті атмосфера** – достық, қолдау, өзара құрмет
- **Топтық жұмыс** – оқушылар бір-біріне көмектесіп, еркін қарым-қатынас орнатады
- **Қызықты контент** – оқушыға жақын тақырыптар, өмірмен байланысты тапсырмалар

Психологиялық тұрғыдан қолайлы ортада оқушы тек тіл үйреніп қана қоймайды, ол өз ойын ашық жеткізуді, өзіне сенуді, өз пікірін қорғауды үйренеді. Бұл – тұлғалық дамудың маңызды көрсеткіші.

Ағылшын тілі сабағы – тек грамматика мен сөздік қорды меңгеру емес, бұл – тұлғаның өзін-өзі таныту алаңы. Егер мұғалім осыны дұрыс ұйымдастыра алса, онда әрбір сабақ оқушы үшін қызықты әрі пайдалы тәжірибеге айналады.

“Қызықты ағылшын тілі” – бұл қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды бағыттардың бірі. Ол тек оқыту әдісі емес, бұл – оқушының тұлғалық дамуына, оның ішкі мотивациясына, эмоционалдық жағдайына әсер ететін кешенді педагогикалық процесс.

Қазіргі заманда білім беру тек ақпарат берумен шектелмеуі тиіс. Ең бастысы – оқушыны үйренуге үйрету, оны қызықтыру, оның ішкі әлеуетін ашу. Ағылшын тілі пәні осы тұрғыда ерекше мүмкіндік береді. Себебі бұл пән арқылы оқушы тек жаңа тіл меңгеріп қана қоймай, әлеммен байланыс орнатады, мәдениетаралық коммуникацияға түседі, өз ойын еркін жеткізуге үйренеді.

Қызықты сабақ – оқушының жүрегіне жол табатын сабақ. Мұндай сабақта:

- оқушы белсенді
- ол қателесуден қорықпайды
- өз ойын ашық айтады
- жаңа білімді қызығушылықпен қабылдайды

Мұғалімнің кәсіби шеберлігі дәл осы жерде көрінеді. Ол сабақты тек жоспар бойынша өткізуші емес, ол – шығармашыл ұйымдастырушы, психолог, мотиватор. Әрбір сабақ – бұл шағын қойылым секілді, онда мұғалім де, оқушы да белсенді рөл атқарады.

Сонымен қатар, ағылшын тілін қызықты оқыту – болашаққа инвестиция. Бүгінгі оқушы – ертеңгі маман. Егер ол тілді еркін меңгерсе, онда оның мүмкіндіктері де кеңейеді. Ол әлемдік білімге, ақпаратқа, мәдениетке қол жеткізе алады.

Қазіргі мұғалім үнемі ізденісте болуы керек. Жаңа технологияларды меңгеру, заманауи әдістерді қолдану, оқушылардың қызығушылығын зерттеу – мұның барлығы оның кәсіби дамуының бөлігі. Тек осындай мұғалім ғана “қызықты сабақ” ұғымын шынайы жүзеге асыра алады.

Қорытындылай келе, “Қызықты ағылшын тілі” – бұл:

- оқушының мотивациясын арттыратын
 - психологиялық жайлылықты қамтамасыз ететін
 - шығармашылықты дамытатын
 - нәтижелі білім беретін
- тиімді педагогикалық жүйе.

Егер әрбір ағылшын тілі мұғалімі осы қағидаларды басшылыққа алса, онда біз тек тіл білетін емес, сонымен қатар еркін ойлайтын, өзіне сенімді, бәсекеге қабілетті тұлғаларды тәрбиелей аламыз.

Ал бұл – білім берудің ең басты мақсаты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Jeremy Harmer – How to Teach English
2. Jack C. Richards – Communicative Language Teaching

3. Stephen Krashen – Second Language Acquisition Theory
4. Қазақстан Республикасының білім беру бағдарламалары
5. Ағылшын тілін оқыту әдістемесі бойынша оқулықтар

АРИФМЕТИКАЛЫҚ ПРОГРЕССИЯ ЖӘНЕ ГЕОМЕТРИЯЛЫҚ ПРОГРЕССИЯ

Иманова Халида Рахманкуловна

Түркістан облысы Сайрам ауданы

№3 Хамза атындағы жалпы білім беретін мектеп КММ

Математика пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада арифметикалық және геометриялық прогрессия ұғымдары, олардың негізгі қасиеттері, формулалары және мектеп курсындағы маңызы жан-жақты қарастырылады. Прогрессиялар оқушылардың логикалық ойлауын, талдау және жалпылау дағдыларын дамытуда маңызды құрал болып табылады. Мақалада прогрессияларды оқытудың тиімді әдістері, практикалық есептер, өмірмен байланысы және цифрлық технологияларды қолдану жолдары ұсынылады.

Аннотация

В статье рассматриваются арифметическая и геометрическая прогрессии, их свойства, формулы и значение в школьном курсе математики. Прогрессии способствуют развитию логического мышления, анализа и обобщения. Представлены методы обучения, практические задачи и использование цифровых технологий.

Annotation

This article discusses arithmetic and geometric progressions, their properties, formulas, and importance in school mathematics. Progressions develop logical thinking, analytical and generalization skills. The article presents teaching methods, practical problems, and the use of digital tools.

Арифметикалық және геометриялық прогрессиялар – мектеп математикасының маңызды бөлімдерінің бірі болып табылады. Бұл тақырыптар оқушылардың тек есеп шығару дағдыларын ғана емес, сонымен қатар логикалық ойлауын, заңдылықтарды байқай білу қабілетін және абстрактілі ойлауын дамытуға ықпал етеді. Прогрессия ұғымы – белгілі бір заңдылықпен құрылған сандар тізбегі. Мұндай тізбектер табиғатта, экономикада, күнделікті өмірде кеңінен кездеседі.

Арифметикалық прогрессия – бұл әрбір келесі мүшесі алдыңғы мүшесіне тұрақты сан қосу арқылы алынатын тізбек. Бұл тұрақты сан арифметикалық прогрессияның айырымы деп аталады. Арифметикалық прогрессия оқушыларға бірқалыпты өзгерісті түсінуге көмектеседі. Мысалы, күн сайын бірдей мөлшерде ақша жинау немесе бірқалыпты жылдамдықпен қозғалу сияқты жағдайлар арифметикалық прогрессияға жатады.

$$a_n = a_1 + (n - 1)d$$

Бұл формула арқылы арифметикалық прогрессияның кез келген n -ші мүшесін табуға болады. Мұндағы (a_1) – бірінші мүше, (d) – айырма, (n) – мүшенің реттік саны.

Сонымен қатар арифметикалық прогрессияның алғашқы n мүшесінің қосындысын табу формуласы да маңызды:

$$S_n = \frac{(a_1 + a_n)n}{2}$$

Бұл формула оқушыларға үлкен есептерді тиімді әрі жылдам шешуге мүмкіндік береді.

Геометриялық прогрессия – әрбір келесі мүшесі алдыңғы мүшесіне тұрақты санды көбейту арқылы алынатын тізбек. Бұл тұрақты сан еселік деп аталады. Геометриялық прогрессия көбінесе жылдам өсетін немесе кемитін құбылыстарды сипаттайды. Мысалы, халық санының өсуі, бактериялардың көбеюі немесе банктегі пайыздық өсім – осы прогрессияға жатады.

$$b_n = b_1 \cdot q^{n-1}$$

Мұндағы (b_1) – бірінші мүше, (q) – еселік, (n) – мүшенің нөмірі.

Ал геометриялық прогрессияның қосындысы:

$$S_n = \frac{b_1(q^n - 1)}{q - 1}$$

Бұл формулалар оқушыларға күрделі есептерді жүйелі түрде шешуге көмектеседі.

Арифметикалық және геометриялық прогрессияларды оқыту барысында олардың айырмашылығы мен ұқсастықтарын түсіндіру маңызды. Арифметикалық прогрессияда сандар бірқалыпты өссе немесе кемісе, геометриялық прогрессияда өсім немесе кему қарқыны үдей түседі. Бұл айырмашылықтарды нақты мысалдар арқылы көрсету оқушылардың түсінуін жеңілдетеді.

Оқыту барысында практикалық есептерді қолдану ерекше тиімді. Мысалы, депозиттегі ақша өсімін есептеу, кадаммен өсетін қатарларды талдау немесе күнделікті өмірдегі заңдылықтарды табу арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыруға болады. Сонымен қатар, цифрлық құралдарды қолдану (GeoGebra, Desmos) арқылы прогрессияларды график түрінде көрсету оқушылардың визуалды қабылдауын жақсартады.

Бұл тақырып функционалдық сауаттылықты дамытуда да маңызды. Себебі оқушылар алған білімдерін нақты өмірлік жағдайларда қолдана алады. Прогрессиялар арқылы оқушылар экономикалық есептерді, пайыздық өсімдерді, жоспарлау мәселелерін шешуді үйренеді.

Қорытындылай келе, арифметикалық және геометриялық прогрессиялар тақырыбы мектеп математикасының мазмұнында ерекше маңызға ие, себебі бұл бөлім оқушылардың тек формулаларды меңгеруімен ғана шектелмей, олардың логикалық ойлауын, заңдылықтарды тану қабілетін, талдау және жалпылау дағдыларын жан-жақты дамытуға бағытталған іргелі ұғымдардың бірі болып табылады. Прогрессиялар – бұл тек сандар тізбегі емес, ол табиғаттағы, қоғамдағы, экономикадағы көптеген процестердің математикалық моделі ретінде қарастырылады. Сондықтан бұл тақырыпты терең әрі жүйелі меңгеру оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Арифметикалық прогрессия оқушыларға бірқалыпты өзгерістерді түсінуге мүмкіндік береді. Бұл ұғым арқылы оқушылар тұрақты өсім немесе кему процестерін сипаттай алады. Ал геометриялық прогрессия, керісінше, үдемелі өзгерістерді сипаттайды, яғни өсімнің немесе кемудің қарқыны уақыт өткен сайын өзгеріп отырады. Бұл айырмашылықты түсіну оқушылардың математикалық модельдеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Мысалы, банк салымдарының өсуі, халық санының өзгеруі, радиациялық ыдырау сияқты құбылыстар геометриялық прогрессия арқылы түсіндіріледі. Осылайша, оқушылар математиканың өмірмен тығыз байланыста екенін сезінеді.

Бұл тақырыпты оқыту барысында мұғалімнің рөлі ерекше. Мұғалім тек формулаларды түсіндіріп қана қоймай, оқушылардың ойлау әрекетін ұйымдастырушы, бағыттаушы, зерттеушілік қабілетін дамытушы тұлға болуы тиіс. Әсіресе, күрделі тақырыптарды меңгеруде оқушыларға дайын білімді беру емес, оларды өздігінен заңдылықтарды табуға жетелеу маңызды. Мысалы, арифметикалық прогрессияның формуласын дайын күйінде бермей, қарапайым мысалдар арқылы оқушылардың өздеріне қорытынды жасатқызу – тиімді әдістердің бірі. Бұл тәсіл оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, білімді терең әрі саналы түрде меңгеруге мүмкіндік береді.

Арифметикалық және геометриялық прогрессияларды оқытуда практикалық бағыттылықты күшейту – қазіргі білім беру талаптарының бірі. Себебі бүгінгі таңда оқушылардан тек теориялық білім ғана емес, оны өмірлік жағдайларда қолдана білу қабілеті талап етіледі. Осы тұрғыдан алғанда, прогрессияларға байланысты есептерді күнделікті өмірмен байланыстырып беру ерекше маңызды. Мысалы, несие төлемдерін есептеу, жинақ ақшаның өсуін анықтау, уақыт бойынша өзгерістерді талдау сияқты есептер оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың білімінің өміршендігін қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, цифрлық технологияларды пайдалану бұл тақырыпты оқытудың тиімділігін арттырады. GeoGebra, Desmos сияқты бағдарламалар арқылы прогрессияларды график түрінде көрсету оқушылардың абстрактілі ұғымдарды нақтырақ түсінуіне көмектеседі. Бұл әсіресе визуалды қабылдауы жақсы дамыған оқушылар үшін тиімді. Сонымен бірге, интерактивті тапсырмалар, онлайн тесттер, цифрлық ойындар арқылы оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыруға болады. Бұл өз кезегінде білім сапасының жоғарылауына әсер етеді.

Прогрессиялар тақырыбы оқушылардың математикалық мәдениетін қалыптастыруда да маңызды рөл атқарады. Оқушылар формулаларды қолдану арқылы есептерді жүйелі түрде шешуді, дәлелдеуді, қорытынды жасауды үйренеді. Бұл дағдылар олардың тек математика пәнінде ғана емес, басқа пәндерде де табысты болуына ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл тақырып оқушылардың шыдамдылығын, табандылығын, мақсатқа жету қабілетін дамытады. Себебі кейбір есептерді шешу үшін бірнеше кадамды ойластырып, жүйелі түрде әрекет ету қажет.

Арифметикалық және геометриялық прогрессиялар – жоғары сынып математикасының негізін құрайтын маңызды тақырыптардың бірі. Бұл тақырыпты терең меңгеру алгебраның басқа бөлімдерін, мысалы,

функцияларды, теңдеулерді, туындыларды түсінуге негіз болады. Сондықтан бұл бөлімді оқытуда мұғалім ерекше жауапкершілікпен қарап, оқушылардың білімін берік қалыптастыруы тиіс.

Жалпы алғанда, арифметикалық және геометриялық прогрессиялар тақырыбы – оқушылардың логикалық, аналитикалық және сыни ойлауын дамытатын, математиканың өмірмен байланысын көрсететін, функционалдық сауаттылықты қалыптастыратын маңызды құрал. Бұл тақырыпты тиімді меңгерген оқушы тек есеп шығара алатын ғана емес, сонымен қатар өмірлік мәселелерді математикалық тұрғыдан талдай алатын, саналы шешім қабылдайтын тұлға ретінде қалыптасады.

Сондықтан да бұл тақырыпты оқытуда жүйелілік, көрнекілік, практикалық бағыттылық және заманауи технологияларды қолдану принциптерін сақтау – бүгінгі күннің басты талабы. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен әдістемелік құзыреттілігі осы үдерістің нәтижелілігін анықтайтын негізгі фактор болып табылады. Осы талаптарды ескере отырып ұйымдастырылған оқу үдерісі ғана оқушылардың терең білім алуына, олардың математикалық сауаттылығының артуына және болашақта табысты тұлға болып қалыптасуына мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Алтынсарин Б. Таңдамалы еңбектер.
2. Байтұрсынұлы А. Тіл және оқыту әдістемесі.
3. Жұмабаев М. Педагогика.
4. Аймауытов Ж. Психология.
5. Қазақстан Республикасы Білім стандарты.
6. Колмогоров А.Н. Алгебра негіздері.
7. Никольский С.М. Алгебра оқулығы.
8. GeoGebra, Desmos платформалары.
9. ҚР жаңартылған білім беру бағдарламасы.
10. Математика пәні әдістемелік нұсқаулығы.

ЖАСАНДЫ САНА МЕН ТІРІ ЖҮЙЕЛЕР ДИАЛОГЫ

Алимкулова Динара Елтановна

Мағжан Жұмабаев атындағы №29 орта мектебінің биология пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада жасанды сана мен тірі жүйелер арасындағы өзара байланыс пен «диалог» ұғымы биологиялық және технологиялық тұрғыдан қарастырылады. Автор тірі ағзалардың күрделі ұйымдасуы мен жасанды интеллект жүйелерінің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын талдай отырып, олардың өзара әрекеттесу мүмкіндіктерін сипаттайды. Сонымен қатар биология мен цифрлық технологиялардың тоғысуы, биоинформатика, нейрожелілер және болашақтағы ғылыми бағыттар жан-жақты зерттеледі.

Аннотация

В данной статье рассматривается взаимодействие искусственного интеллекта и живых систем с биологической и технологической точки зрения. Анализируются сходства и различия между живыми организмами и искусственными системами, а также возможности их взаимодействия. Особое внимание уделяется развитию биоинформатики, нейросетей и перспективам интеграции технологий и биологии.

Annotation

This article explores the interaction between artificial intelligence and living systems from both biological and technological perspectives. It analyzes similarities and differences between living organisms and artificial systems, as well as the potential for their interaction. Special attention is given to bioinformatics, neural networks, and future integration of biology and technology.

Қазіргі ғылым мен технологияның қарқынды дамуы табиғи және жасанды жүйелердің өзара байланысын жаңа деңгейге көтерді. Биология мен информатика, нейроғылым мен инженерия арасындағы шекаралар біртіндеп жойылып, олардың тоғысында жаңа ғылыми бағыттар пайда болуда. Осындай бағыттардың бірі — жасанды сана мен тірі жүйелер арасындағы «диалог» ұғымы.

Жасанды сана (artificial intelligence) — адамның ойлау қабілетін модельдейтін жүйе болса, тірі жүйелер — табиғаттың эволюция нәтижесінде қалыптасқан күрделі биологиялық құрылымдар. Бұл екі жүйе әртүрлі табиғатқа ие болғанымен, олардың арасында көптеген ұқсастықтар бар: акпарат өңдеу, бейімделу, үйрену, қоршаған ортамен әрекеттесу.

Осы мақалада жасанды сана мен тірі жүйелердің өзара әрекеттесу ерекшеліктері, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтары, сондай-ақ болашақтағы даму мүмкіндіктері қарастырылады.

Тірі жүйелердің ерекшеліктері және олардың интеллектуалдық табиғаты

Тірі жүйелер — бұл өзін-өзі реттейтін, өзін-өзі жаңартатын және қоршаған ортаға бейімделетін күрделі құрылымдар. Олар молекулалық деңгейден бастап экожүйеге дейінгі әртүрлі деңгейде ұйымдасқан.

Биологиялық жүйелердің басты ерекшелігі — олардың ақпаратты өңдеу қабілеті. Мысалы, адамның жүйке жүйесі сыртқы ортадан сигнал қабылдап, оны өңдеп, жауап реакциясын қалыптастырады. Бұл процесс белгілі бір деңгейде «ойлау» әрекетіне ұқсайды.

Жасушалар да белгілі бір мағынада «ақпараттық жүйе» болып табылады. Олар генетикалық ақпаратты сақтап, оны жүзеге асырады. Бұл — тірі жүйелердің интеллектуалдық табиғатын көрсететін маңызды фактор.

Сонымен қатар тірі ағзаларда үйрену және бейімделу қабілеті бар. Эволюция барысында ағзалар қоршаған ортаға бейімделіп, өз құрылымын жетілдіреді. Бұл қасиет жасанды жүйелерді дамытуда үлгі ретінде қарастырылады.

Жасанды сана: құрылымы мен жұмыс принциптері

Жасанды сана — алгоритмдер мен деректерге негізделген жүйе. Ол адамның когнитивтік процестерін модельдеуге бағытталған. Қазіргі таңда нейрондық желілер, машиналық оқыту, терең оқыту сияқты технологиялар кеңінен қолданылады.

Жасанды жүйелердің жұмыс істеу принципі биологиялық жүйелерге ұқсас. Мысалы, жасанды нейрондық желілер адамның миындағы нейрондардың жұмысын модельдейді. Олар ақпаратты қабылдап, өңдеп, белгілі бір нәтиже шығарады.

Алайда жасанды сана мен тірі жүйелердің айырмашылықтары да бар. Жасанды жүйелер алдын ала берілген алгоритмдерге тәуелді болса, тірі жүйелер өздігінен дамып, бейімделе алады.

Соған қарамастан, қазіргі AI жүйелері үйрену қабілетіне ие болып, уақыт өте келе өз жұмысын жетілдіре алады. Бұл олардың тірі жүйелерге жақындай түскенін көрсетеді.

Жасанды сана мен тірі жүйелер арасындағы «диалог»

«Диалог» ұғымы бұл жерде тек тілдік қарым-қатынас емес, ақпарат алмасу, өзара әрекеттесу және ықпалдасу мағынасында қолданылады.

Бүгінгі таңда жасанды сана тірі жүйелерді зерттеуде кеңінен қолданылады. Мысалы, биоинформатика саласында генетикалық ақпаратты талдау үшін AI алгоритмдері пайдаланылады. Бұл тірі жүйелердің құрылымы мен функциясын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Керісінше, тірі жүйелер де жасанды интеллектті дамытуға әсер етеді. Биологиялық жүйелердің жұмыс принциптері AI алгоритмдерін жетілдіруге негіз болады.

Сонымен қатар медицинада жасанды интеллект адамның ағзасымен «диалог» жүргізе алады. Мысалы, диагноз қою, емдеу әдістерін таңдау сияқты процестерде AI маңызды рөл атқарады.

Бұл өзара байланыс ғылымның жаңа бағытын — биотехнология мен жасанды интеллекттің интеграциясын қалыптастырады.

Қиындықтар мен этикалық мәселелер

Жасанды сана мен тірі жүйелердің өзара әрекеттесуі ғылым мен технологияда жаңа мүмкіндіктер ашқанымен, бұл үдеріс бірқатар күрделі қиындықтар мен терең этикалық мәселелерді де қатар алып келеді. Бұл мәселелер тек техникалық деңгейде ғана емес, философиялық, әлеуметтік және биологиялық тұрғыдан да маңызды болып табылады.

Ең алдымен, жасанды жүйелердің қарқынды дамуы олардың автономдылық деңгейінің артуына әкелуде. Егер жасанды интеллект толық тәуелсіз шешім қабылдайтын жүйеге айналса, оның әрекетін бақылау мәселесі туындайды. Бұл әсіресе медицина, биоинженерия және экожүйелерді басқару сияқты салаларда аса маңызды. Мысалы, AI диагноз қою немесе емдеу әдісін таңдауда қателік жіберсе, оның салдары адам өміріне тікелей әсер етуі мүмкін. Осы тұрғыдан алғанда, жасанды жүйелердің жауапкершілігі мен оны кімнің бақылауы қажет екендігі — әлі толық шешімін таппаған мәселе.

Келесі маңызды мәселе — биологиялық деректердің қауіпсіздігі. Қазіргі таңда генетикалық ақпарат, ДНҚ құрылымы, медициналық мәліметтер сияқты деректер цифрлық форматта сақталып, өңделуде. Жасанды интеллект осы деректерді талдауда кеңінен қолданылады. Алайда мұндай мәліметтердің құпиялығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету — өте күрделі міндет. Егер генетикалық ақпарат заңсыз қолданылса немесе үшінші тараптарға берілсе, бұл жеке тұлғаның құқықтарына ғана емес, тұтас қоғамға қауіп төндіруі мүмкін.

Сонымен қатар адам мен машина арасындағы шекараның бұзылуы да маңызды этикалық сұрақтарды туындатады. Мысалы, нейроинтерфейстер арқылы адам миына тікелей әсер ету немесе оны цифрлық жүйелермен байланыстыру мүмкіндігі пайда болуда. Бұл адамның табиғи болмысы мен жасанды элементтердің арақатынасын қайта қарастыруға мәжбүр етеді. Адам қай жерде «адам» болып қалады, ал қай жерде технологиямен бірігеді деген сұрақтар философиялық тұрғыдан да өзекті.

Тағы бір мәселе — технологияға тәуелділік. Егер адамдар барлық интеллектуалдық тапсырмаларды жасанды жүйелерге жүктесе, олардың өз бетінше ойлау, талдау, шешім қабылдау қабілеті төмендеуі мүмкін. Бұл әсіресе білім беру саласында маңызды. Оқушылар дайын жауаптарға сүйеніп, шығармашылық ойлау дағдыларын жоғалту қаупіне ұшырайды.

Экологиялық аспектілерді де ескермеуге болмайды. Жасанды интеллект жүйелерін дамыту үшін үлкен көлемде энергия мен ресурс қажет. Бұл өз кезегінде қоршаған ортаға әсер етеді. Ал тірі жүйелер табиғи тепе-теңдікке негізделгендіктен, жасанды жүйелердің шамадан тыс дамуы экожүйеге жанама әсер етуі мүмкін.

Сондай-ақ әлеуметтік теңсіздік мәселесі де туындайды. Жасанды интеллект технологиялары барлық елдерде немесе барлық әлеуметтік топтарда бірдей қолжетімді емес. Бұл білім мен технологияға қолжетімділік тұрғысынан айырмашылықтарды күшейтуі мүмкін.

Осы аталған мәселелердің барлығы жасанды сана мен тірі жүйелердің өзара әрекеттесуін реттеуде кешенді көзқарас қажет екенін көрсетеді. Ғылыми жетістіктермен қатар, этикалық нормалар, құқықтық реттеу және қоғамдық бақылау қатар дамуы тиіс. Тек осындай үйлесімділік жағдайында ғана бұл бағыт адамзатқа пайдалы бола алады.

Болашақтағы даму перспективалары

Жасанды сана мен тірі жүйелердің диалогы болашақта ғылым мен технологияның жаңа кезеңін қалыптастырады. Бұл бағыт тек бір саланың емес, бірнеше ғылымның — биология, информатика, нейроғылым, медицина, инженерия — тоғысында дамитын кешенді үдеріс болып табылады.

Алдағы уақытта биоинженерия саласында үлкен серпілістер күтілуде. Жасанды интеллекттің көмегімен ғалымдар адам ағзасының құрылымын тереңірек зерттеп, жасанды органдар жасауға мүмкіндік алады. Бұл трансплантология саласын түбегейлі өзгертіп, донор тапшылығы мәселесін шешуге ықпал етуі мүмкін. Сонымен қатар генетикалық ауруларды ерте анықтау және емдеу әдістері жетілдіріледі.

Нейроинтерфейстер — болашақтың ең қызықты бағыттарының бірі. Бұл технология адам миы мен компьютер арасында тікелей байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Болашақта адамдар тек ой арқылы құрылғыларды басқара алуы мүмкін. Бұл мүмкіндігі шектеулі жандар үшін ерекше маңызды, себебі олар қозғалыссыз-ақ технологияларды пайдалана алады.

Сонымен қатар білім беру саласында да үлкен өзгерістер болады. Жасанды интеллект әрбір оқушыға жеке бағдарлама құрып, оның қабілетіне сәйкес білім береді. Бұл оқыту сапасын арттырып қана қоймай, білім алуды тиімді әрі қызықты етеді. Биология пәнін оқытуда да виртуалды зертханалар, симуляциялар арқылы күрделі процестерді түсіндіру жеңілдейді.

Тағы бір маңызды бағыт — синтетикалық биология. Бұл салада ғалымдар жасанды түрде жаңа тірі жүйелер құрастыруға ұмтылуда. Жасанды интеллект бұл процесті модельдеу мен болжауда маңызды рөл атқарады. Бұл медицинада, ауыл шаруашылығында, экологияда жаңа шешімдер ұсынуы мүмкін.

Сонымен қатар экожүйелерді басқаруда да AI қолдану кеңейеді. Мысалы, климат өзгерісін болжау, биоалуантүрлілікті сақтау, табиғи ресурстарды тиімді пайдалану сияқты мәселелерде жасанды интеллект маңызды құралға айналады.

Болашақта адам мен жасанды жүйелер арасындағы байланыс одан әрі тереңдей түседі. Олар бір-бірін толықтырып, үйлесімді жүйе ретінде жұмыс істеуі мүмкін. Бұл «гибридті интеллект» ұғымының қалыптасуына алып келеді, яғни адам мен машинаның бірлескен интеллектуалдық әрекеті.

Алайда бұл мүмкіндіктермен қатар жауапкершілік те артады. Ғылым мен технологияның дамуы адамзаттың құндылықтарына қайшы келмеуі тиіс. Сондықтан болашақта бұл саланы дамытуда этикалық, құқықтық және әлеуметтік аспектілер ерекше назарда болуы қажет.

Жасанды сана мен тірі жүйелердің диалогы — болашақ ғылымының негізгі бағыттарының бірі. Ол адамзатқа жаңа мүмкіндіктер ашып, өмір сапасын жақсартуға ықпал етеді. Бірақ бұл мүмкіндіктерді дұрыс пайдалану — ең басты міндет.

Жасанды сана мен тірі жүйелердің диалогы — қазіргі ғылым мен білім беру саласындағы ең күрделі әрі маңызды тақырыптардың бірі. Бұл мәселе тек технологиялық жаңалықтармен шектелмей, адамның табиғаты, оның болмысы, болашағы туралы терең сұрақтарды қамтиды.

Бүгінгі таңда жасанды интеллект тірі жүйелерді зерттеуде, түсінуде және басқаруда қуатты құралға айналды. Ол биологиялық процестерді модельдеуге, күрделі деректерді талдауға және жаңа ғылыми жаңалықтар ашуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар тірі жүйелердің өзіндік қасиеттері — бейімделу, өзін-өзі реттеу, эволюция — жасанды жүйелерді жетілдіруде маңызды үлгі болып отыр.

Бұл екі жүйенің өзара әрекеттесуі ғылымның жаңа бағытын қалыптастырып, білім беру мазмұнын да өзгертуге ықпал етеді. Әсіресе биология пәнін оқытуда бұл тақырып оқушылардың ғылыми дүниетанымын кеңейтіп, олардың сыни ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар бұл бағыт адамзат алдында үлкен жауапкершілік жүктейді. Жасанды интеллектті дамыту барысында оның қауіпсіздігі, этикалық нормаларға сәйкестігі, адам құндылықтарын сақтау мәселелері бірінші орында тұруы тиіс.

Қорытындылай келе, жасанды сана мен тірі жүйелердің диалогы — тек ғылыми құбылыс емес, ол адамзаттың болашағын айқындайтын маңызды фактор. Бұл бағытты дұрыс дамыту арқылы біз жаңа технологиялық жетістіктерге қол жеткізіп қана қоймай, табиғат пен технология арасындағы үйлесімділікті сақтай аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Campbell, N. *Biology*
2. Alberts, B. *Molecular Biology of the Cell*
3. Russell, S., Norvig, P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*
4. Kandel, E. *Principles of Neural Science*
5. UNESCO ғылыми баяндамалары (AI және биология)
6. Қазақстан Республикасының білім беру стандарттары
7. Биология және нейроғылым бойынша ғылыми мақалалар
8. Интернет ресурстары (биоинформатика, нейрожелілер, AI зерттеулері)

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MODERN EDUCATION

Тойшибекова Багила Батырбековна

Мағжан Жұмабаев атындағы №29 орта мектебінің ағылшын тілі пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада жасанды интеллекттің заманауи білім берудегі рөлі қарастырылады. ЖИ құралдарының оқыту процесін жекелендіру, оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту, мұғалімдердің жұмысын жеңілдету және білім сапасын арттырудағы маңызы талданады.

Аннотация

В статье рассматривается роль искусственного интеллекта в современном образовании. Анализируются возможности ИИ в персонализации обучения, развитии языковых навыков учащихся и повышении эффективности работы учителя.

Annotation

This article explores the role of artificial intelligence in modern education, focusing on its impact on personalized learning, teaching efficiency, and student engagement. It highlights both the benefits and challenges of integrating AI into English language teaching.

In the rapidly evolving landscape of the 21st century, education systems around the world are undergoing significant transformations driven by technological advancements. Among these innovations, Artificial Intelligence (AI) has emerged as one of the most influential forces shaping modern education. AI is no longer a futuristic concept but a practical and increasingly essential tool that is redefining how knowledge is delivered, acquired, and assessed. For English language teachers, the integration of AI offers both new opportunities and challenges, requiring a rethinking of traditional pedagogical approaches and the adoption of innovative teaching strategies.

Artificial Intelligence refers to computer systems capable of performing tasks that typically require human intelligence, such as understanding language, recognizing patterns, making decisions, and learning from data. In education, AI technologies are used to personalize learning experiences, automate administrative tasks, provide intelligent tutoring, and enhance student engagement. These capabilities make AI a powerful tool for improving both teaching efficiency and learning outcomes.

One of the most significant contributions of AI to modern education is **personalized learning**. Traditional classrooms often follow a one-size-fits-all approach, which may not address the diverse needs, abilities, and learning styles of students. AI-powered systems, however, can analyze individual learning patterns and adapt content accordingly. For example, language learning platforms can adjust the difficulty of exercises based on a student's performance, provide targeted feedback, and suggest additional resources for improvement. This individualized approach helps students learn at their own pace and increases motivation and confidence.

In the context of English language teaching, AI tools such as grammar checkers, speech recognition systems, and conversational chatbots play a crucial role. Applications like Grammarly help students improve their writing by providing instant feedback on grammar, vocabulary, and style. Speech recognition tools enable learners to practice pronunciation and receive corrections in real time. AI chatbots simulate real-life conversations, allowing students to practice speaking in a safe and supportive environment. These tools complement the teacher's work and provide students with additional opportunities for practice outside the classroom.

Another important role of AI is in **automating routine tasks**. Teachers often spend a significant amount of time on administrative duties such as grading assignments, tracking attendance, and preparing materials. AI systems can automate many of these tasks, allowing teachers to focus more on instructional activities and student interaction. For instance, AI-based assessment tools can quickly evaluate quizzes and tests, providing detailed reports on student performance. This not only saves time but also ensures more objective and consistent evaluation.

AI also enhances **data-driven decision-making** in education. By analyzing large amounts of data, AI systems can identify trends, predict student performance, and highlight areas that require attention. Teachers can use this information to adjust their teaching strategies, provide targeted support, and improve overall learning outcomes. For example, if a system detects that a group of students is struggling with a particular grammar topic, the teacher can revisit the concept using different methods or provide additional practice.

The integration of AI supports **interactive and engaging learning environments**. Modern students are digital natives who are accustomed to using technology in their daily lives. Incorporating AI into lessons makes learning more relevant and appealing to them. Interactive platforms, gamified learning applications, and virtual assistants create dynamic classroom experiences that increase student participation and interest. For example, gamification elements such as points, badges, and leaderboards can motivate students to complete tasks and achieve learning goals.

Moreover, AI contributes to the development of **critical thinking and problem-solving skills**. While AI can provide answers and assistance, it also encourages students to analyze information, evaluate sources, and make independent decisions. Teachers can design activities that require students to interact with AI tools critically, such as comparing AI-generated content with authentic sources or editing AI-produced texts. This approach helps students develop digital literacy and become more responsible users of technology.

Despite its many advantages, the use of AI in education also raises several important concerns. One of the main challenges is ensuring the **accuracy and reliability of AI-generated content**. AI systems are not always perfect and may produce incorrect or biased information. Therefore, it is essential for teachers to guide students in verifying

information and using AI responsibly. Another concern is **academic integrity**, as students may rely too heavily on AI tools to complete assignments without fully understanding the material. Teachers must establish clear guidelines and encourage ethical use of technology.

Additionally, there are issues related to **digital inequality**. Not all schools and students have equal access to advanced technologies, which may create disparities in learning opportunities. It is important for educational institutions to address this gap and ensure that all learners can benefit from AI-based tools. Professional development for teachers is also crucial, as educators need to be trained in using AI effectively and integrating it into their teaching practice.

The role of the teacher is evolving in the age of AI. Instead of being the sole source of knowledge, the teacher becomes a facilitator, mentor, and guide who supports students in navigating a complex information environment. Teachers must help students develop not only language skills but also critical thinking, creativity, and ethical awareness. By integrating AI thoughtfully and purposefully, teachers can create a balanced approach that combines the strengths of technology with the human aspects of education.

Looking ahead, the future of AI in education is full of potential. Emerging technologies such as virtual reality, augmented reality, and advanced machine learning systems will further enhance the learning experience. These innovations will enable more immersive and interactive environments where students can practice language skills in real-world contexts. However, it is important to remember that technology should serve as a tool to support education, not replace the essential role of the teacher.

In conclusion, the role of Artificial Intelligence in modern education represents not merely a technological advancement but a profound paradigm shift that is redefining the very foundations of teaching and learning. AI has moved beyond being an auxiliary tool and has become an integral component of the educational ecosystem, influencing curriculum design, instructional strategies, assessment methods, and the overall learning experience. This transformation reflects the broader societal shift toward digitalization and the increasing importance of preparing students for a complex, technology-driven world.

One of the most significant outcomes of integrating AI into education is the transition from standardized, uniform instruction to highly personalized learning environments. AI systems are capable of analyzing vast amounts of learner data, identifying individual strengths and weaknesses, and adapting content in real time. This allows for differentiated instruction on an unprecedented scale, ensuring that each student receives the support and challenge appropriate to their level. As a result, learners become more engaged, motivated, and responsible for their own progress, fostering a deeper and more meaningful learning experience.

Moreover, AI contributes to the enhancement of teaching efficiency and effectiveness. By automating routine and time-consuming tasks such as grading, data analysis, and administrative work, AI frees educators to focus on what truly matters: facilitating learning, building relationships with students, and fostering a supportive and inclusive classroom environment. This shift in focus allows teachers to adopt more creative and interactive teaching methods, ultimately improving educational outcomes.

Another critical dimension of AI in education is its capacity to support data-driven decision-making. Through advanced analytics, educators and administrators can gain valuable insights into student performance, learning trends, and institutional effectiveness. This evidence-based approach enables more informed decisions, targeted interventions, and continuous improvement of teaching practices. In this sense, AI acts as a powerful tool for educational innovation and quality assurance.

At the same time, the integration of AI promotes the development of essential 21st-century skills. Students are not only learning subject-specific knowledge but also acquiring competencies such as critical thinking, problem-solving, digital literacy, and adaptability. By interacting with AI systems, learners are exposed to new ways of thinking and working, preparing them for future careers in an increasingly automated and interconnected world. However, this also necessitates the cultivation of ethical awareness, as students must learn to use technology responsibly, evaluate information critically, and maintain academic integrity.

Despite its numerous advantages, the implementation of AI in education is not without challenges. Issues related to data privacy, algorithmic bias, and the reliability of AI-generated content require careful consideration. There is also a risk of over-reliance on technology, which may undermine the development of independent thinking and reduce human interaction in the learning process. Therefore, it is essential to maintain a balanced approach, where AI complements rather than replaces traditional pedagogical practices.

Furthermore, the successful integration of AI depends largely on the readiness and competence of educators. Teachers must be equipped with the necessary digital skills and pedagogical knowledge to effectively incorporate AI into their teaching. Continuous professional development, institutional support, and access to resources are crucial in this regard. Without proper training and guidance, the potential benefits of AI may not be fully realized.

It is equally important to address issues of accessibility and equity. Not all students and schools have equal access to advanced technologies, which may widen existing educational disparities. Policymakers and educational leaders must work to ensure that AI-based tools are inclusive and accessible to all learners, regardless of their socio-economic background. Only then can the full potential of AI be harnessed to create a more equitable and effective education system.

Looking ahead, the future of AI in education is both promising and complex. Emerging technologies such as adaptive learning systems, intelligent tutoring, virtual reality, and immersive simulations will continue to reshape the educational landscape. These innovations have the potential to create highly engaging, interactive, and personalized learning

experiences that go beyond the limitations of traditional classrooms. However, the human element of education—empathy, inspiration, and interpersonal connection—will remain irreplaceable.

Ultimately, the integration of Artificial Intelligence in modern education should be guided by a clear vision: to enhance human potential rather than replace it. AI should serve as a tool that empowers teachers, supports learners, and enriches the educational process. By combining technological innovation with pedagogical expertise and ethical responsibility, educators can create a learning environment that is not only efficient and effective but also humane and meaningful.

In summary, Artificial Intelligence is transforming education in profound ways, offering new opportunities for personalization, efficiency, and innovation. However, its successful implementation requires a thoughtful, balanced, and inclusive approach. As education continues to evolve, the challenge lies not in whether to use AI, but in how to use it wisely to achieve the ultimate goal of education: the holistic development of individuals who are capable, responsible, and prepared for the future.

References

1. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence in Education*.
2. Luckin, R. (2018). *Machine Learning and Human Intelligence*.
3. OECD (2021). *AI in Education*.
4. UNESCO (2022). *AI and Education Guidelines*.
5. Harmer, J. (2012). *How to Teach English*.
6. Richards, J. (2015). *Key Issues in Language Teaching*.
7. Selwyn, N. (2020). *Education and Technology*.
8. ҚР БҒМ білім беру стандарттары.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТІСІН ДАМУЫ

Султанова Зада Шаубалаевна

Маңғыстау облысы Бейнеу ауданы

"Қарақұм жалпы білім беретін мектеп" КММ-нің бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының эмоционалдық интеллектісін дамыту мәселесі жан-жақты қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының тек академиялық білімін ғана емес, сонымен қатар оның тұлғалық, әлеуметтік және эмоционалдық дамуын қамтамасыз ету маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Эмоционалдық интеллект – тұлғаның өз эмоцияларын түсіну, басқару, сондай-ақ басқа адамдардың сезімдерін дұрыс қабылдау және тиімді қарым-қатынас орната алу қабілеті. Мақалада бастауыш мектеп жасындағы балалардың психологиялық ерекшеліктері, эмоционалдық интеллектінің құрылымы, оны дамытуға ықпал ететін педагогикалық әдістер мен технологиялар, сондай-ақ мұғалімнің рөлі қарастырылады. Сонымен қатар, оқу процесінде эмоционалдық интеллектіні дамыту арқылы оқушылардың оқу жетістігін арттыру, мінез-құлқын реттеу және әлеуметтік бейімделуін жақсарту жолдары ұсынылады.

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесіне қойылатын талаптар түбегейлі өзгеріп отыр. Бұрынғыдай тек білім беру жеткіліксіз, бүгінгі күні мектеп оқушысы жан-жақты дамыған, өзін-өзі реттей алатын, өзгелермен тиімді қарым-қатынас жасай алатын тұлға болуы тиіс. Осы тұрғыдан алғанда эмоционалдық интеллект ұғымы ерекше маңызға ие болып отыр. Эмоционалдық интеллект – адамның өз эмоцияларын түсінуі, оларды басқара білуі, сондай-ақ өзге адамдардың эмоцияларын тану және соған сәйкес әрекет ету қабілеті ретінде қарастырылады. Бұл ұғым алғаш рет ғылыми айналымға енгізілгеннен бастап білім беру саласында кеңінен зерттеле бастады.

Бастауыш сынып кезеңі – баланың тұлғалық дамуының ең маңызды кезеңдерінің бірі. Бұл жаста бала тек білім алып қана қоймай, өзінің ішкі әлемін қалыптастырады, эмоцияларын тануды үйренеді, әлеуметтік ортаға бейімделеді. Сондықтан дәл осы кезеңде эмоционалдық интеллектіні дамыту – болашақта табысты тұлға қалыптастырудың негізі болып табылады. Егер бастауыш сынып оқушылары өз сезімдерін түсінуді, оны дұрыс жеткізуді, сондай-ақ өзгенің сезімін құрметтеуді үйренсе, бұл олардың әрі қарайғы оқуына да, өміріне де оң әсер етеді.

Эмоционалдық интеллектінің негізгі компоненттері ретінде өзін-өзі тану, өзін-өзі басқару, әлеуметтік сезімталдық және қарым-қатынас дағдылары қарастырылады. Өзін-өзі тану – бұл баланың өз эмоцияларын түсінуі, қандай жағдайда қандай сезімде болатынын анықтай алуы. Өзін-өзі басқару – эмоцияларды бақылау, ашуды, ренішті, қорқынышты реттей білу. Әлеуметтік сезімталдық – басқа адамдардың эмоцияларын түсіну, оларға жанашырлық таныту. Ал қарым-қатынас дағдылары – адамдармен дұрыс байланыс орнату, келісімге келу, өз ойын мәдени түрде жеткізу.

Бастауыш сынып оқушыларының эмоционалдық дамуы олардың жас ерекшеліктерімен тығыз байланысты. Бұл кезеңде балалар эмоцияларын ашық білдіреді, бірақ оларды басқару қабілеті әлі толық қалыптаспаған. Сондықтан мұғалімнің міндеті – оқушыларға эмоцияларын тануға, оларды дұрыс бағытта

қолдануға көмектесу. Егер бұл бағытта жүйелі жұмыс жүргізілсе, оқушылардың мінез-құлқы тұрақталып, оқу процесіне деген қызығушылығы артады.

Эмоционалдық интеллектіні дамытуда мұғалімнің рөлі ерекше. Мұғалім тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар тәрбиеші, бағыттаушы, үлгі көрсетуші тұлға болып табылады. Мұғалімнің өзінің эмоционалдық мәдениеті жоғары болса, ол оқушыларға да оң әсер етеді. Мұғалім сабырлы, түсіністікпен қарайтын, әр оқушының сезімін ескеретін болса, сыныпта қолайлы психологиялық ахуал қалыптасады. Ал мұндай ортада оқушылар өздерін еркін сезінеді, өз ойын ашық айта алады.

Сабақ барысында эмоционалдық интеллектіні дамытуға бағытталған түрлі әдістерді қолдануға болады. Мысалы, рефлексия жүргізу, рөлдік ойындар, топтық жұмыстар, пікір алмасу, шығармашылық тапсырмалар оқушылардың эмоцияларын тануына және оларды дұрыс жеткізуіне ықпал етеді. Сонымен қатар, «сезімдер күнделігі», «көңіл күй шкаласы», «эмоцияларды сипаттау» сияқты әдістер де тиімді болып табылады. Бұл тәсілдер оқушыларға өз эмоцияларын бақылауға, талдауға және басқаруға үйретеді.

Эмоционалдық интеллектіні дамыту тек сабақпен шектелмеуі керек. Ол мектептің жалпы тәрбиелік жүйесінде, сыныптан тыс жұмыстарда да көрініс табуы тиіс. Мысалы, тренингтер, психологиялық ойындар, тәрбие сағаттары арқылы оқушылардың эмоционалдық дағдыларын дамытуға болады. Сонымен қатар, ата-анамен бірлескен жұмыс та маңызды рөл атқарады. Себебі бала өз эмоцияларын алғаш отбасында үйренеді.

Қазіргі зерттеулер көрсеткендей, эмоционалдық интеллект деңгейі жоғары оқушылар оқу үлгерімі жақсы, сыныптастарымен қарым-қатынасы оң, стресске төзімді келеді. Сондықтан білім беру жүйесінде бұл бағытқа ерекше көңіл бөлу қажет. Бастауыш сыныптан бастап эмоционалдық интеллектіні дамыту – болашақта табысты, жауапты және әлеуметтік бейімделген тұлға қалыптастырудың кепілі.

Жалпы алғанда, бастауыш сынып оқушыларының эмоционалдық интеллектісін дамыту – кешенді, жүйелі жұмысты талап ететін үдеріс. Бұл үдерісте мұғалімнің кәсіби шеберлігі, қолданатын әдіс-тәсілдері, оқушылармен қарым-қатынасы шешуші рөл атқарады. Сонымен қатар, мектеп пен ата-ананың тығыз байланысы да маңызды факторлардың бірі болып табылады. Эмоционалдық интеллектіні дамыту арқылы біз тек білімді ғана емес, сонымен қатар адамгершілігі жоғары, саналы, жауапты тұлғаны тәрбиелей аламыз.

Бастауыш сынып оқушыларының эмоционалдық интеллектісін дамытуда олардың психологиялық ерекшеліктерін ескеру аса маңызды. Бұл жастағы балалар сезімтал, әсерге тез берілгіш, әрі эмоцияларын ашық көрсетеді. Алайда олар көбіне өз эмоцияларын нақты түсіндіре алмайды және оны реттеуде қиындықтарға тап болады. Сондықтан мұғалімнің басты міндеттерінің бірі – оқушыларға эмоцияларды тану, атау және басқару дағдыларын жүйелі түрде үйрету болып табылады. Эмоцияларды түсіну қабілеті дамыған бала өз мінез-құлқын саналы түрде реттей алады, қиын жағдайларда сабыр сақтайды және өзгелермен тиімді қарым-қатынас орната алады.

Эмоционалдық интеллектіні дамытуда тілдік орта мен қарым-қатынас мәдениеті ерекше рөл атқарады. Сабақ барысында мұғалім оқушыларға өз сезімдерін сөзбен жеткізуге мүмкіндік беруі керек. Мысалы, «Мен бүгін қуаныштымын, себебі...», «Маған қиын болды, өйткені...» деген сияқты сөйлем құрылымдарын қолдану арқылы балалар өз эмоцияларын нақты әрі дұрыс жеткізуге үйренеді. Бұл тәсіл тек тілдік дағдыларды ғана емес, сонымен қатар эмоционалдық сауаттылықты да дамытады. Сонымен қатар, мұғалім әр оқушының пікірін құрметтеп, олардың айтқан ойына назар аударып отырса, балалар өздерін маңызды сезінеді және ашық болуға ұмтылады.

Эмоционалдық интеллектіні дамытуда ойын технологияларының маңызы зор. Ойын – бастауыш сынып оқушылары үшін ең табиғи әрі тиімді әрекет түрі. Рөлдік ойындар арқылы балалар түрлі әлеуметтік жағдайларды бейнелей отырып, әртүрлі эмоцияларды сезінеді және оларды басқаруға үйренеді. Мысалы, «Досыңмен келіспей қалдың», «Сыныптасың ренжіп қалды» сияқты жағдаяттарды сахналау арқылы оқушылар мәселені шешудің түрлі жолдарын қарастырады. Бұл олардың эмпатиясын дамытып, басқа адамның көзқарасын түсінуге мүмкіндік береді.

Топтық жұмыс та эмоционалдық интеллектіні дамытуға тиімді ықпал етеді. Топта жұмыс істеу барысында оқушылар бір-бірімен келісуді, пікір алмасуды, өз ойын дәлелдеуді және өзгелердің пікірін қабылдауды үйренеді. Бұл үдеріс барысында кейде келіспеушіліктер туындауы мүмкін, ал мұндай жағдайлар оқушыларға эмоцияларын басқаруды үйретудің нақты мүмкіндігі болып табылады. Мұғалім осы сәттерді тиімді пайдаланып, оқушыларға сабыр сақтауды, бір-бірін тыңдауды және ортақ шешімге келуді үйретуі қажет.

Сабақтағы рефлексия кезеңі де эмоционалдық интеллектіні дамытуда маңызды құралдардың бірі болып табылады. Сабақ соңында оқушылардан өз көңіл күйін, сабақтағы әсерін, қиындықтары мен жетістіктерін сұрау арқылы олардың ішкі күйін түсінуге болады. Мысалы, «Бүгінгі сабақта мен өзімді... сезіндім», «Маған ең қызықты болғаны...», «Маған қиын болғаны...» деген сұрақтар арқылы оқушылар өз тәжірибесін талдайды. Бұл олардың өзін-өзі тану дағдыларын қалыптастырады.

Эмоционалдық интеллектіні дамытуда визуалды құралдарды қолдану да тиімді. Әсіресе бастауыш сынып оқушылары үшін түрлі смайликтер, эмоция бейнеленген суреттер, көңіл күй шкалалары үлкен көмек береді. Мұндай құралдар арқылы балалар өз сезімдерін оңай анықтап, оларды сипаттай алады. Мысалы, сабақ басында оқушылар өз көңіл күйін смайлик арқылы білдірсе, сабақ соңында оның өзгергенін салыстыру арқылы өз эмоциясын бақылауға үйренеді.

Мұғалімнің сөйлеу мәдениеті мен қарым-қатынас стилі де оқушылардың эмоционалдық дамуына тікелей әсер етеді. Егер мұғалім оқушылармен жылы, қолдаушы, түсіністікке негізделген қарым-қатынас орнатса, балалар өзін қауіпсіз сезінеді. Ал керісінше, қатал, сыншыл немесе немқұрайлы қарым-қатынас оқушылардың

эмоционалдық дамуына кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан мұғалім әр сөзін, әр әрекетін ойланып, оқушының психологиялық жағдайын ескере отырып жұмыс жасауы қажет.

Эмоционалдық интеллектіні дамытуда ата-анамен байланыс та маңызды рөл атқарады. Баланың эмоционалдық дамуы тек мектепте ғана емес, үйде де жалғасуы тиіс. Мұғалім ата-аналарға бала эмоцияларын түсінудің маңыздылығын түсіндіріп, олармен бірлескен жұмыс жүргізсе, нәтиже әлдеқайда тиімді болады. Мысалы, ата-аналарға балаларымен күнделікті әңгімелесу, олардың көңіл күйіне назар аудару, қиын жағдайда қолдау көрсету сияқты ұсыныстар беруге болады.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде эмоционалдық интеллектіні дамытуға бағытталған түрлі бағдарламалар мен әдістемелер енгізілуде. Бұл бағдарламалар оқушылардың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын жүйелі түрде дамытуға бағытталған. Олар арқылы балалар өзін-өзі тану, эмоцияларды басқару, мақсат қою, қарым-қатынас орнату сияқты маңызды өмірлік дағдыларды меңгереді. Мұндай бағдарламаларды бастауыш сыныптан бастап енгізу – болашақта тұлғаның толыққанды дамуына негіз болады.

Сонымен қатар, эмоционалдық интеллектіні дамыту оқу жетістігіне де тікелей әсер етеді. Эмоциясын басқара алатын, өзіне сенімді, ішкі күйі тұрақты оқушы оқу барысында кездесетін қиындықтарды оңай жеңеді. Ол қателіктерден қорықпайды, жаңа білімді меңгеруге ынталы болады. Ал эмоционалдық тұрақсыздық, керісінше, оқуға деген қызығушылықтың төмендеуіне, өзіне деген сенімсіздікке әкелуі мүмкін.

Оқушылардың эмоционалдық интеллектісін дамыту – ұзақ мерзімді, жүйелі және мақсатты жұмысты қажет ететін процесс. Бұл бағытта мұғалім әр сабақта шағын элементтерді енгізу арқылы үлкен нәтижеге қол жеткізе алады. Мысалы, сабақтың басында жағымды атмосфера қалыптастыру, сабақ барысында оқушылардың пікірін тыңдау, соңында рефлексия жүргізу сияқты қарапайым әрекеттердің өзі үлкен маңызға ие.

Жалпы алғанда, бастауыш сынып оқушыларының эмоционалдық интеллектісін дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің басты бағыттарының бірі. Бұл тек қосымша емес, негізгі құндылықтардың бірі ретінде қарастырылуы тиіс. Себебі эмоционалдық тұрғыдан дамыған бала – табысты оқушы, жауапты азамат және толыққанды тұлға болып қалыптасады.

Бастауыш сынып оқушыларының эмоционалдық интеллектісін дамыту үдерісі жүйелі түрде ұйымдастырылған жағдайда ғана нәтижелі болады. Бұл бағыттағы жұмыс кездейсоқ немесе тек жекелеген іс-шаралармен шектелмеуі тиіс, керісінше, ол оқу-тәрбие процесінің ажырамас бөлігіне айналуы қажет. Мұғалім күнделікті сабақ барысында оқушылардың эмоцияларын ескеріп, олардың ішкі күйіне назар аударып отырса, бұл балалардың өздерін қауіпсіз әрі сенімді сезінуіне ықпал етеді. Осындай ортада ғана оқушы өз ойын ашық жеткізе алады, өз сезімін жасырмай білдіреді және өзге адамдарды түсінуге ұмтылады.

Эмоционалдық интеллектіні дамытуда мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі ерекше орын алады. Мұғалім тек пәндік біліммен шектелмей, психологиялық-педагогикалық білімін де жетілдіруі тиіс. Ол әр оқушының жеке ерекшелігін, мінез-құлқын, эмоционалдық жағдайын ескере отырып жұмыс жасауы қажет. Сонымен қатар, мұғалім өзінің де эмоционалдық жағдайын бақылап, кәсіби күйіп кетудің алдын алу шараларын қолдануы маңызды. Себебі мұғалімнің ішкі күйі тікелей оқушыларға әсер етеді.

Эмоционалдық интеллектіні дамытуда тиімді әдістердің бірі – жағымды психологиялық ахуал қалыптастыру. Сыныпта достық, өзара құрмет, қолдау атмосферасы орнаған жағдайда оқушылар өздерін еркін сезінеді. Мұндай ортада балалар бір-біріне көмектеседі, қателесуден қорықпайды және жаңа білімді меңгеруге белсенді қатысады. Мұғалім сабақ барысында жылы сөздер айтып, оқушыларды қолдап отырса, олардың өзіне деген сенімі артады.

Сонымен қатар, эмоционалдық интеллектіні дамытуда тәрбие жұмыстарының да маңызы зор. Сынып сағаттары, тренингтер, түрлі тәрбиелік іс-шаралар арқылы оқушылардың эмоцияларын тану, оларды басқару және өзгелермен дұрыс қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға болады. Мысалы, «Достық деген не?», «Менің көңіл күйім», «Қиын жағдайдан қалай шығамын?» сияқты тақырыптарда өткізілген іс-шаралар оқушылардың өзін-өзі тануына ықпал етеді.

Бастауыш сынып оқушылары үшін эмоционалдық интеллектіні дамытуда көркем әдебиеттің де рөлі ерекше. Әңгімелер, ертегілер, өлеңдер арқылы балалар кейіпкерлердің сезімдерін түсінуге, олардың әрекеттерін талдауға үйренеді. Мұғалім оқушылардан кейіпкердің қандай сезімде болғанын, не себепті солай әрекет еткенін сұрау арқылы олардың эмпатиясын дамыта алады. Бұл әдіс балалардың ішкі дүниесін байытып, адамгершілік қасиеттерін қалыптастырады.

Эмоционалдық интеллектіні дамытуда өзін-өзі реттеу дағдыларына ерекше көңіл бөлінуі қажет. Балалар кейде ашуланып, ренжіп немесе қорқып қалуы мүмкін. Осындай сәттерде оларға эмоцияларын дұрыс басқаруды үйрету маңызды. Мысалы, тыныс алу жаттығулары, қысқа үзілістер, назарды басқа әрекетке аудару сияқты әдістер балаларға өзін-өзі тыныштандыруға көмектеседі. Бұл дағдылар олардың тек мектепте ғана емес, өмірде де қажет болатын маңызды қабілеттердің бірі болып табылады.

Оқушылардың эмоционалдық интеллектісін бағалау мәселесі де маңызды. Бұл жерде дәстүрлі бағалау жүйесінен бөлек, сапалық бақылау әдістерін қолдану тиімді. Мұғалім оқушылардың мінез-құлқын, қарым-қатынасын, эмоцияларды білдіру тәсілдерін бақылау арқылы олардың даму деңгейін анықтай алады. Сонымен қатар, өзін-өзі бағалау және өзара бағалау әдістері де пайдалы. Бұл оқушыларға өз әрекетін талдауға және жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру жүйесінде эмоционалдық интеллект тек жеке бағыт ретінде емес, барлық пәндермен кіріктіріле отырып қарастырылуы тиіс. Яғни, ол тек тәрбие сағаттарында ғана емес, күнделікті сабақ барысында

да дамытылуы қажет. Мұғалім кез келген пәнді оқыту барысында оқушылардың эмоциясына назар аударып, оларды қолдап, бағыттап отырса, бұл олардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Бастауыш сынып кезеңінде қалыптасқан эмоционалдық дағдылар баланың болашақ өмірінде маңызды рөл атқарады. Эмоциясын түсінетін, оны басқара алатын, өзгелерге жанашырлық таныта алатын тұлға қоғамда өз орнын таба алады. Сондықтан бұл бағыттағы жұмысты ерте жастан бастау – өте маңызды.

Қорыта айтқанда, бастауыш сынып оқушыларының эмоционалдық интеллектін дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі. Бұл үдеріс оқушылардың тұлғалық дамуына, оқу жетістігіне және әлеуметтік бейімделуіне тікелей әсер етеді. Эмоционалдық интеллектісі жоғары оқушы өзіне сенімді, жауапты, қарым-қатынасқа бейім және өмірде табысты болады. Сондықтан мұғалімдер бұл бағыттағы жұмысты жүйелі түрде ұйымдастырып, әр сабақта оқушылардың эмоционалдық дамуына жағдай жасауы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Гоулман Д. Эмоционалдық интеллект. – Алматы, 2018.
2. Саловей П., Майер Дж. Эмоционалдық интеллект теориясы. – 1990.
3. Выготский Л.С. Баланың психологиялық дамуы. – Мәскеу, 1984.
4. Назарбаев Н.Ә. Білім беру және тұлға дамуы. – Астана.
5. Қазақстан Республикасының білім беруді дамыту тұжырымдамасы.
6. Жарықбаев Қ. Психология. – Алматы.
7. Қалиев С. Тәрбие теориясы. – Алматы.
8. Битянова М.Р. Мектептегі психологиялық жұмыс. – Мәскеу.
9. Elias M.J. Social and Emotional Learning in Education.
10. CASEL ұйымының материалдары (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning).

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАРИХИ САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Адамбек Абзалбек Айдарбекұлы

*Түркістан облысы Төлеби ауданы Леңгір қаласы
№4 Қаныш Сәтбаев атындағы жалпы білім беретін мектебі
Тарих пәнінің мұғалімі*

Аннотация

Бұл мақалада оқушылардың тарихи санасын қалыптастырудың теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде тарихи сананы қалыптастыру – маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Тарихи сана – бұл өткенді түсіну арқылы қазіргі уақытты бағалау және болашақты болжау қабілеті. Мақалада тарихи сананың мәні, оның құрылымы, оны қалыптастырудағы мұғалімнің рөлі және тиімді әдіс-тәсілдер талданады. Сонымен қатар, ұлттық құндылықтар негізінде тарихи сананы дамыту жолдары ұсынылады.

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық болмысты сақтау, тарихи жадыны жаңғырту мәселесі ерекше өзектілікке ие болып отыр. Әсіресе, жас ұрпақтың тарихи санасын қалыптастыру – мемлекеттің рухани қауіпсіздігінің негізгі кепілі. Себебі тарихын білмеген ұрпақ өзінің болашағын дұрыс бағдарлай алмайды. Сондықтан мектеп қабырғасынан бастап оқушылардың тарихи санасын жүйелі түрде қалыптастыру қажет.

Тарихи сана – бұл адамның өткен тарихи оқиғаларды, құбылыстарды, тұлғаларды түсінуі, оларды бағалауы және қазіргі өмірмен байланыстыра білуі. Ол тек деректерді жаттау емес, тарихи ойлау қабілетін дамыту, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау, тарихи фактілерді сыни тұрғыдан талдау сияқты дағдыларды қамтиды.

Оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруда ең алдымен тарихи білімнің мазмұны маңызды рөл атқарады. Білім мазмұны тек оқиғалар тізбегі емес, ол тарихи процестердің мәнін ашуы тиіс. Яғни, оқушы тек "не болды?" деген сұраққа емес, "неге болды?" және "оның салдары қандай болды?" деген сұрақтарға жауап бере алуы керек.

Тарих пәнін оқытуда дәстүрлі әдістермен қатар, заманауи педагогикалық технологияларды қолдану тарихи сананы қалыптастыруда тиімді нәтиже береді. Мысалы, жобалық оқыту, зерттеу жұмыстары, пікірталас, рөлдік ойындар оқушылардың тарихи ойлауын дамытады.

Жобалық әдіс арқылы оқушылар белгілі бір тарихи тақырыпты өз бетінше зерттейді, ақпарат жинайды, талдайды және қорытынды жасайды. Бұл әдіс олардың зерттеушілік қабілетін дамытып қана қоймай, тарихи материалды терең түсінуіне мүмкіндік береді.

Пікірталас әдісі де тарихи сананы қалыптастыруда маңызды. Оқушылар белгілі бір тарихи оқиға немесе тұлға туралы әртүрлі көзқарастарды талқылай отырып, өз пікірін дәлелдеуге үйренеді. Бұл олардың сыни ойлау қабілетін дамытады.

Рөлдік ойындар арқылы оқушылар өзін тарихи тұлғаның орнына қойып, сол кезеңнің ерекшеліктерін түсінуге тырысады. Бұл әдіс тарихи эмпатияны қалыптастыруға көмектеседі.

Тарихи сананы қалыптастыруда көрнекілік құралдарының маңызы зор. Карталар, суреттер, деректі фильмдер, тарихи құжаттар оқушылардың тарихи оқиғаларды нақты елестетуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мультимедиялық технологияларды қолдану сабақтың тиімділігін арттырады.

Цифрлық технологиялар да тарихи білім беруде маңызды құралға айналды. Онлайн платформалар, виртуалды музейлер, интерактивті карталар оқушылардың қызығушылығын арттырады және олардың тарихи материалды жақсы меңгеруіне ықпал етеді.

Оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруда мұғалімнің рөлі ерекше. Мұғалім тек білім беруші емес, бағыттаушы, ұйымдастырушы, кеңесші болуы тиіс. Ол оқушыларды ойлануға, талдауға, өз пікірін айтуға жетелеуі қажет. Сонымен қатар, мұғалім ұлттық құндылықтарды насихаттаушы болуы тиіс. Қазақ халқының тарихы, мәдениеті, салт-дәстүрлері оқушылардың тарихи санасын қалыптастырудың негізі болып табылады.

Ұлттық тарихты оқыту барысында оқушыларда отансүйгіштік, азаматтық жауапкершілік, ұлттық мақтаныш сезімі қалыптасады. Бұл қасиеттер тұлғаның толыққанды дамуына әсер етеді. Тарихи сананы қалыптастыру тек мектеппен шектелмейді. Отбасы, қоғам, бұқаралық ақпарат құралдары да бұл процеске әсер етеді. Сондықтан бұл мәселе кешенді түрде қарастырылуы қажет.

Оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруда өлкетану жұмыстарының да маңызы зор. Туған өлкенің тарихын зерттеу арқылы оқушылар өз тамырын тереңірек түсінеді. Бұл олардың туған жерге деген сүйіспеншілігін арттырады. Мектепте экскурсиялар, музейге бару, тарихи орындарды көру оқушылардың тарихи білімін нақтылайды және олардың қызығушылығын арттырады.

Тарихи сананы қалыптастыру барысында оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру қажет. Әр жастағы оқушыларға ақпаратты беру тәсілі әртүрлі болуы тиіс. Мысалы, бастауыш сынып оқушыларына көрнекілік пен ойын әдістері тиімді болса, жоғары сынып оқушыларына талдау мен зерттеу жұмыстары тиімді. Сонымен қатар, тарихи сананы қалыптастыруда тілдің рөлі де маңызды. Тарихи ұғымдарды дұрыс түсіндіру, терминдерді нақты қолдану оқушылардың тарихи ойлауын дамытады.

Жалпы алғанда, тарихи сана – бұл күрделі көпқырлы ұғым. Оны қалыптастыру үшін жүйелі, мақсатты жұмыс жүргізу қажет. Бұл процесс тек білім берумен шектелмей, тәрбиелік мәнге де ие. Осы мақалада біз оқушылардың тарихи санасын қалыптастырудың негізгі жолдарын қарастырып, оның тиімді әдістерін талдауға тырысамыз.

Оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруда оқыту мазмұнымен қатар, оны ұйымдастырудың әдістемелік негіздері де үлкен маңызға ие. Қазіргі білім беру жүйесінде тарих пәнін оқыту тек ақпарат берумен шектелмей, оқушылардың тарихи ойлау қабілетін дамытуға бағытталуы тиіс. Бұл үшін мұғалім сабақ барысында әртүрлі әдіс-тәсілдерді тиімді қолдана білуі қажет.

Тарихи ойлау – бұл оқушылардың тарихи фактілерді түсініп қана қоймай, оларды талдай алу, салыстыру, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау, тарихи құбылыстарға баға беру қабілеті. Осы қабілеттерді дамыту арқылы ғана оқушыларда шынайы тарихи сана қалыптасады. Сондықтан мұғалім әр сабақта оқушыларды тек тыңдаушы емес, белсенді қатысушы ретінде ұйымдастыруы қажет.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы тарихи сананы қалыптастыруда өте тиімді құралдардың бірі болып табылады. Бұл технология арқылы оқушылар ақпаратты жай қабылдамай, оны талдайды, салыстырады, өз пікірін қалыптастырады. Мысалы, тарихи оқиғаларға қатысты әртүрлі дереккөздерді салыстыру арқылы оқушылар нақты қорытынды жасай алады.

Дереккөздермен жұмыс жасау – тарихи сананы қалыптастырудың негізгі жолдарының бірі. Тарих сабағында оқушылар тек дайын ақпаратты емес, тарихи құжаттарды, жазбаларды, карталарды, суреттерді талдай отырып, өз бетінше қорытынды шығаруға үйренуі тиіс. Бұл олардың зерттеушілік қабілетін дамытады.

Тарихи құжаттармен жұмыс жасау оқушыларға өткен кезеңнің шынайы бейнесін көруге мүмкіндік береді. Мысалы, хан жарлықтары, хаттар, заңдар, хроникалар сияқты құжаттар арқылы оқушылар тарихи оқиғаларды тереңірек түсінеді. Сонымен қатар, бұл әдіс тарихи ақпараттың сенімділігін бағалауға үйретеді.

Салыстырмалы талдау әдісі де тарихи сананы дамытуда маңызды. Оқушылар әртүрлі тарихи кезеңдерді, мемлекеттерді немесе тұлғаларды салыстыра отырып, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтайды. Бұл әдіс олардың аналитикалық ойлау қабілетін дамытады.

Тарихи реконструкция әдісі арқылы оқушылар өткен оқиғаларды қайта жаңғыртып, сол кезеңнің ерекшеліктерін түсінуге тырысады. Бұл әдіс әсіресе шығармашылық тапсырмалар арқылы жүзеге асады. Мысалы, белгілі бір тарихи оқиға бойынша көрініс қою немесе эссе жазу.

Проблемалық оқыту әдісі де тарихи сананы қалыптастыруда тиімді. Мұғалім оқушыларға белгілі бір тарихи мәселені ұсынып, оны өз бетінше шешуге бағыттайды. Бұл әдіс оқушылардың логикалық ойлауын, талдау қабілетін дамытады.

Тарихи сананы қалыптастыруда пәнаралық байланыстың да маңызы зор. Тарих пәні әдебиет, география, қоғамтану сияқты пәндермен тығыз байланысты. Мысалы, әдеби шығармалар арқылы тарихи кезеңнің рухын түсінуге болады, ал география арқылы тарихи оқиғалардың кеңістіктік ерекшеліктерін анықтауға болады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану қазіргі заман талабына сай оқыту әдістерінің бірі болып табылады. Интерактивті тақта, мультимедиялық презентациялар, онлайн ресурстар оқушылардың қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар, тарихи материалды визуалды түрде көрсету олардың түсінуін жеңілдетеді.

Виртуалды экскурсиялар арқылы оқушылар әлемнің әртүрлі тарихи орындарын көре алады. Бұл олардың таным көкжиегін кеңейтеді және тарихи білімін тереңдетеді. Мысалы, әлемдік музейлерге онлайн саяхат жасау арқылы оқушылар көптеген тарихи жәдігерлермен таныса алады.

Оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруда бағалау жүйесінің де рөлі маңызды. Бағалау тек білім деңгейін анықтау емес, ол оқушының ойлау қабілетін, талдау дағдыларын бағалауға бағытталуы тиіс. Сондықтан қалыптастырушы бағалау әдістерін қолдану тиімді.

Мысалы, эссе жазу, жобалық жұмыс қорғау, пікірталасқа қатысу сияқты тапсырмалар арқылы оқушылардың тарихи ойлау деңгейін анықтауға болады. Бұл әдістер оқушылардың өз ойын жүйелі жеткізуіне мүмкіндік береді.

Тарихи сананы қалыптастыруда тәрбие жұмыстары да маңызды орын алады. Мектепте өткізілетін тарихи кештер, дөңгелек үстелдер, кездесулер оқушылардың тарихқа деген қызығушылығын арттырады.

Ұлттық мерекелер мен тарихи даталарды атап өту де оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл шаралар арқылы оқушылар өз халқының тарихын тереңірек түсінеді және құрметтейді.

Оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруда тұлғалық-бағдарлы оқыту әдісін қолдану да тиімді. Бұл әдіс әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Әр оқушының қызығушылығы мен қабілетіне қарай тапсырмалар беру олардың мотивациясын арттырады.

Тарих пәнін оқыту барысында оқушылардың эмоциялық сезіміне де әсер ету маңызды. Тарихи оқиғаларды тек факті ретінде емес, адам тағдырымен байланыстыра отырып түсіндіру олардың қызығушылығын арттырады. Мысалы, соғыс тарихын оқыту кезінде нақты адамдардың тағдыры туралы айту оқушыларға үлкен әсер етеді. Бұл олардың тарихи оқиғаларды тереңірек түсінуіне көмектеседі.

Сонымен қатар, тарихи сананы қалыптастыруда мұғалімнің кәсіби шеберлігі ерекше рөл атқарады. Мұғалім өз пәнін терең меңгеріп қана қоймай, оны оқушыларға қызықты әрі түсінікті түрде жеткізе білуі тиіс. Жалпы алғанда, тарихи сананы қалыптастыру – бұл ұзақ әрі күрделі процесс. Ол жүйелі жұмысты, дұрыс әдістерді және мұғалімнің кәсіби шеберлігін талап етеді.

Оқушылардың тарихи санасын қалыптастыру – қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бұл процесс тек тарихи білім берумен шектелмей, оқушылардың дүниетанымын қалыптастыруға, олардың азаматтық ұстанымын айқындауға және ұлттық құндылықтарды бойына сіңіруге бағытталады. Сондықтан тарихи сананы қалыптастыру мәселесі педагогикалық тұрғыдан да, әлеуметтік тұрғыдан да ерекше мәнге ие.

Бұл мақалада тарихи сананың мәні мен мазмұны, оны қалыптастырудың негізгі жолдары мен әдістері жан-жақты қарастырылды. Зерттеу барысында тарихи сананың күрделі, көпқырлы ұғым екендігі анықталды. Ол тек өткенді білу емес, өткенді түсіну, оны қазіргі өмірмен байланыстыру және болашаққа бағдар жасау қабілетін қамтиды.

Оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруда ең алдымен тарихи білімнің сапасы маңызды екендігі анықталды. Тарихи білім жүйелі, ғылыми негізделген және оқушыға түсінікті болуы тиіс. Сонымен қатар, ол оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес берілуі қажет. Бұл олардың тарихи ақпаратты дұрыс қабылдауына және түсінуіне мүмкіндік береді.

Мақалада тарихи сананы қалыптастырудың тиімді әдістері ретінде жобалық оқыту, зерттеу жұмыстары, пікірталас, рөлдік ойындар, проблемалық оқыту, дереккөздермен жұмыс жасау сияқты тәсілдер қарастырылды. Бұл әдістер оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың тарихи ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Сонымен қатар, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың маңызы ерекше екендігі көрсетілді. Қазіргі цифрлық дәуірде оқушылар ақпаратты көбіне визуалды түрде қабылдайды. Сондықтан тарихи материалды мультимедиялық құралдар арқылы ұсыну олардың қызығушылығын арттырады және білімді тиімді меңгеруіне ықпал етеді.

Тарихи сананы қалыптастыруда мұғалімнің рөлі ерекше екендігі анықталды. Мұғалім тек білім беруші емес, оқушыларды бағыттаушы, олардың ойлау қабілетін дамытушы тұлға болуы тиіс. Мұғалімнің кәсіби біліктілігі, шығармашылығы және педагогикалық шеберлігі тарихи сананы қалыптастырудың нәтижесіне тікелей әсер етеді.

Ұлттық құндылықтар да тарихи сананы қалыптастырудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Қазақ халқының тарихы, мәдениеті, дәстүрлері арқылы оқушыларда отансүйгіштік, ұлттық мақтаныш, азаматтық жауапкершілік сияқты қасиеттер қалыптасады. Бұл қасиеттер тұлғаның толыққанды дамуына негіз болады.

Зерттеу барысында тарихи сананы қалыптастыру тек мектеп шеңберінде ғана жүзеге аспайтыны анықталды. Отбасы, қоғам, бұқаралық ақпарат құралдары да бұл процеске әсер етеді. Сондықтан тарихи сананы қалыптастыру кешенді түрде жүргізілуі қажет.

Оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруда өлкетану жұмыстарының маңызы да ерекше екендігі атап өтілді. Туған өлкенің тарихын зерттеу арқылы оқушылар өз тамырын тереңірек түсінеді, туған жеріне деген сүйіспеншілігі артады. Бұл олардың тұлғалық дамуына оң әсер етеді.

Қорытындылай келе, оқушылардың тарихи санасын қалыптастыру – бұл жүйелі, мақсатты және көпқырлы процесс. Ол дұрыс ұйымдастырылған оқыту мен тәрбиенің нәтижесінде ғана жүзеге асады. Тарих пәні мұғалімі бұл процесте негізгі рөл атқарады. Сондықтан мұғалімдер заманауи әдіс-тәсілдерді тиімді қолдана отырып, оқушылардың тарихи санасын дамытуға бағытталған жұмыстарды жүйелі түрде жүргізуі тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан тарихы. Жалпы білім беретін мектептің оқулығы
2. Тарихты оқыту әдістемесі бойынша оқу құралдары
3. Педагогика және психология негіздері
4. Білім беру саласындағы нормативтік құжаттар
5. Ғылыми-педагогикалық журналдар мен интернет ресурстар

PERSONALIZED LEARNING IN ENGLISH EDUCATION THROUGH AI TECHNOLOGIES

Қадырова Мөлдір Өмірбекқызы
Түркістан облысы Мақтаарал ауданы
Қ.Үкібаев атындағы №37 ЖОМ КММ
Ағылшын тілі пәнінің мұғалімі

Annotation

The rapid development of artificial intelligence (AI) technologies has significantly transformed the landscape of education, particularly in the field of English language teaching and learning. Personalized learning, which tailors educational experiences to the individual needs, preferences, and abilities of learners, has gained considerable attention as a powerful pedagogical approach. This article explores the integration of AI technologies in English education to facilitate personalized learning. It examines theoretical foundations, practical applications, benefits, and challenges associated with AI-driven personalization. The study also highlights the role of adaptive learning systems, intelligent tutoring systems, natural language processing tools, and data analytics in enhancing learner engagement, autonomy, and achievement. By analyzing current trends and real-world implementations, this article provides insights into how AI can reshape English education into a more learner-centered, efficient, and inclusive process.

The concept of personalized learning has emerged as a response to the limitations of traditional, one-size-fits-all educational models. In conventional classrooms, learners are often exposed to the same materials, pace, and teaching methods regardless of their individual differences. This approach can hinder the progress of both advanced learners and those who require additional support. In contrast, personalized learning emphasizes flexibility, differentiation, and learner agency. With the advancement of AI technologies, it has become increasingly feasible to implement personalized learning at scale, particularly in English language education.

Artificial intelligence, broadly defined as the simulation of human intelligence processes by machines, includes a wide range of technologies such as machine learning, natural language processing, and data mining. These technologies enable educational systems to analyze large amounts of learner data, identify patterns, and make informed decisions about instructional strategies. In the context of English education, AI can be used to assess language proficiency, recommend learning resources, provide real-time feedback, and adapt content to meet individual learner needs.

One of the key components of AI-driven personalized learning is adaptive learning systems. These systems continuously monitor learner performance and adjust the difficulty level, content, and sequence of learning activities accordingly. For example, if a student struggles with grammar concepts such as verb tenses, the system can provide additional exercises, explanations, and practice opportunities tailored to that specific area. Conversely, if a learner demonstrates proficiency in reading comprehension, the system can introduce more advanced texts and tasks to maintain engagement and promote further development.

Another important application of AI in English education is the use of intelligent tutoring systems (ITS). These systems simulate the role of a human tutor by providing individualized instruction and feedback. ITS can guide learners through complex tasks such as essay writing, pronunciation practice, and vocabulary acquisition. By analyzing learner input, these systems can identify errors, offer corrective feedback, and suggest strategies for improvement. This level of interaction helps learners develop their language skills more effectively and independently.

Natural language processing (NLP), a subfield of AI, plays a crucial role in enabling machines to understand and generate human language. In English education, NLP technologies are used in applications such as automated essay scoring, speech recognition, and conversational agents (chatbots). These tools allow learners to practice their language skills in authentic and interactive contexts. For instance, chatbots can engage learners in simulated conversations, helping them improve their speaking and listening abilities. Similarly, automated writing evaluation systems can provide detailed feedback on grammar, coherence, and style, allowing learners to refine their writing skills.

Data analytics is another essential element of AI-driven personalized learning. By collecting and analyzing data on learner behavior, performance, and preferences, educators and systems can gain valuable insights into the learning process. This information can be used to identify strengths and weaknesses, predict future performance, and design targeted interventions. For example, learning analytics can reveal that a particular group of students consistently struggles with reading comprehension tasks, prompting the development of specialized instructional materials to address this issue.

The integration of AI technologies in English education offers numerous benefits. One of the most significant advantages is increased learner engagement. Personalized learning experiences are more relevant and meaningful to

learners, which can enhance motivation and interest. When learners feel that the content is tailored to their needs and goals, they are more likely to take an active role in their learning process. Additionally, AI-powered tools provide immediate feedback, allowing learners to understand their mistakes and make corrections in real time.

Another benefit is the promotion of learner autonomy. AI technologies empower learners to take control of their learning by providing access to a wide range of resources and tools. Learners can choose the topics, pace, and methods that suit their preferences, leading to a more self-directed and personalized learning experience. This autonomy is particularly important in language learning, where consistent practice and exposure are essential for success.

Furthermore, AI-driven personalized learning can contribute to improved learning outcomes. By addressing individual needs and providing targeted support, AI technologies can help learners achieve better results. Studies have shown that adaptive learning systems and intelligent tutoring systems can lead to significant gains in language proficiency, particularly in areas such as vocabulary acquisition and grammar mastery.

Despite these advantages, the implementation of AI in English education also presents several challenges. One of the main concerns is the issue of data privacy and security. AI systems rely on large amounts of learner data, which raises questions about how this data is collected, stored, and used. Ensuring the protection of sensitive information is essential to maintain trust and ethical standards in education.

Another challenge is the potential for over-reliance on technology. While AI can enhance the learning experience, it should not replace the role of human teachers. Teachers play a critical role in providing emotional support, fostering critical thinking, and creating a positive learning environment. Therefore, it is important to strike a balance between technological innovation and human interaction.

In addition, there are issues related to accessibility and equity. Not all learners have equal access to AI-powered tools and resources, particularly in developing regions. This digital divide can exacerbate existing inequalities in education. To address this issue, policymakers and educators must work together to ensure that AI technologies are accessible and inclusive for all learners.

Another important consideration is the need for teacher training and professional development. Integrating AI technologies into English education requires teachers to develop new skills and competencies. They need to understand how to use AI tools effectively, interpret data, and design personalized learning experiences. Providing adequate training and support is essential for the successful implementation of AI-driven approaches.

The role of teachers in AI-enhanced personalized learning environments is evolving. Rather than being the sole source of knowledge, teachers are becoming facilitators, guides, and mentors. They work alongside AI systems to support learners, interpret data, and make informed instructional decisions. This shift requires a rethinking of traditional teaching practices and the development of new pedagogical models.

Moreover, the effectiveness of AI in personalized learning depends on the quality of the algorithms and data used. Biased or incomplete data can lead to inaccurate recommendations and unfair outcomes. Therefore, it is important to ensure that AI systems are designed and evaluated carefully to promote fairness and inclusivity.

In recent years, several AI-powered platforms have been developed to support personalized English learning. These platforms incorporate features such as adaptive learning paths, interactive exercises, and real-time feedback. They are used in various educational settings, including schools, universities, and online learning environments. The growing popularity of these platforms reflects the increasing recognition of the potential of AI in education.

The future of personalized learning in English education is closely linked to ongoing advancements in AI technologies. Emerging trends such as deep learning, augmented reality, and virtual reality are expected to further enhance the learning experience. These technologies can create immersive and interactive environments that simulate real-life communication scenarios, providing learners with opportunities to practice their language skills in meaningful contexts.

As AI continues to evolve, it is likely to play an increasingly important role in shaping the future of English education. However, the successful integration of AI requires careful planning, ethical considerations, and collaboration among educators, researchers, and policymakers. By addressing the challenges and leveraging the opportunities, AI-driven personalized learning can contribute to more effective, inclusive, and engaging English language education.

The pedagogical foundations of personalized learning in English education are deeply rooted in constructivist and learner-centered theories. Constructivism emphasizes that learners actively construct knowledge through experience, interaction, and reflection rather than passively receiving information. In this context, AI technologies serve as powerful tools that support individualized pathways for knowledge construction. By analyzing learners' prior knowledge, learning styles, and progress, AI systems can create customized learning experiences that align with constructivist principles.

In English language learning, personalization is particularly important because learners come from diverse linguistic, cultural, and educational backgrounds. Their needs may vary significantly in terms of vocabulary knowledge, grammatical competence, pronunciation, and communicative skills. AI technologies help address this diversity by offering differentiated instruction that adapts in real time. For example, learners who struggle with listening comprehension can receive additional audio-based tasks, while those who excel in speaking can be challenged with more complex conversational scenarios.

Another theoretical framework supporting AI-driven personalized learning is Vygotsky's concept of the Zone of Proximal Development (ZPD). According to this theory, learners achieve optimal progress when they are guided through tasks that are slightly beyond their current level of competence. AI systems, particularly adaptive learning

platforms, are well-suited to operationalize this concept. They continuously assess learner performance and present tasks that fall within the learner's ZPD, thereby maximizing learning efficiency and minimizing frustration.

The integration of AI in English education also aligns with principles of formative assessment. Traditional assessment methods often provide feedback at the end of a learning cycle, which may be too late to address learning gaps effectively. In contrast, AI-powered systems offer continuous assessment and immediate feedback. This allows learners to identify and correct errors as they occur, leading to deeper understanding and improved retention. For instance, automated writing evaluation tools can highlight grammatical errors, suggest improvements, and provide explanations, enabling learners to refine their writing skills iteratively.

One of the most transformative applications of AI in personalized English learning is the use of conversational agents and virtual assistants. These AI-driven tools simulate real-life communication and provide learners with opportunities to practice language skills in a low-pressure environment. Unlike traditional classroom settings, where speaking opportunities may be limited, conversational agents allow learners to engage in unlimited practice. They can ask questions, receive responses, and participate in dialogues that mimic authentic interactions.

Speech recognition technology is another significant advancement that enhances personalized learning. It enables learners to practice pronunciation and receive immediate feedback on their spoken language. AI systems can analyze pronunciation accuracy, intonation, and fluency, offering suggestions for improvement. This is particularly beneficial for learners who may not have access to native speakers or language immersion environments.

In addition to individual learning, AI technologies also support collaborative and social aspects of language learning. Intelligent systems can form learning groups based on proficiency levels, interests, or learning goals. They can facilitate peer interaction, group discussions, and collaborative tasks, thereby promoting communicative competence and intercultural understanding. Such features help bridge the gap between personalized learning and social learning, ensuring that learners develop both individual skills and collaborative abilities.

Gamification is another strategy that is often integrated with AI technologies to enhance engagement and motivation. Personalized learning platforms frequently incorporate game-like elements such as points, badges, leaderboards, and challenges. AI systems tailor these elements to individual learners, ensuring that the level of challenge is appropriate and motivating. For example, a learner who enjoys competitive activities may be encouraged through leaderboards, while another learner may be motivated by achieving personal milestones.

Despite the promising potential of AI in personalized English education, there are important pedagogical considerations that must be addressed. One such consideration is the risk of reducing learning to algorithmic processes. Language learning is a complex and dynamic process that involves not only cognitive skills but also emotional, social, and cultural dimensions. AI systems, while highly efficient, may not fully capture these aspects. Therefore, it is essential to maintain a holistic approach to education that integrates both technological and human elements.

Teacher involvement remains crucial in AI-enhanced learning environments. Teachers are responsible for interpreting data generated by AI systems, providing contextualized feedback, and supporting learners' emotional and social development. They also play a key role in designing meaningful learning experiences that go beyond what AI systems can offer. For example, teachers can facilitate discussions on cultural nuances, encourage critical thinking, and foster creativity in language use.

Professional development is essential to equip teachers with the skills needed to effectively integrate AI technologies into their teaching practices. This includes training in digital literacy, data interpretation, and instructional design. Teachers need to understand how to select appropriate AI tools, align them with learning objectives, and evaluate their effectiveness. Continuous professional development ensures that educators remain adaptable in a rapidly evolving technological landscape.

Ethical considerations are also central to the implementation of AI in education. Issues such as data privacy, algorithmic bias, and transparency must be carefully managed. Learners' data should be collected and used responsibly, with clear guidelines and consent. Additionally, AI systems should be designed to avoid biases that may disadvantage certain groups of learners. Transparency in how AI systems make decisions is important to build trust among users.

Another challenge is ensuring the inclusivity of AI-driven personalized learning. While these technologies have the potential to enhance education, they may also widen the gap between learners who have access to advanced digital tools and those who do not. Addressing this digital divide requires investment in infrastructure, equitable access to technology, and the development of affordable solutions. Governments and educational institutions must work collaboratively to ensure that all learners benefit from technological advancements.

The role of curriculum design is also evolving in the context of AI-driven personalization. Traditional curricula are often rigid and standardized, which may not align with the principles of personalized learning. AI technologies enable more flexible and dynamic curricula that can adapt to individual learner needs. This requires a shift towards competency-based education, where learners progress based on mastery rather than time spent on a subject.

Furthermore, the integration of AI in English education encourages the development of lifelong learning skills. In a rapidly changing world, the ability to learn independently and continuously is essential. AI-powered personalized learning systems support this by providing learners with tools and resources that they can use beyond formal education. Learners can set their own goals, track their progress, and access learning materials anytime and anywhere.

Research in this field continues to grow, with studies exploring the effectiveness of various AI applications in language learning. Findings generally indicate positive outcomes, including increased engagement, improved proficiency, and greater learner satisfaction. However, more research is needed to understand the long-term impact of AI on learning and to identify best practices for its implementation.

Another emerging trend is the integration of AI with other technologies such as augmented reality (AR) and virtual reality (VR). These technologies create immersive learning environments where learners can interact with virtual objects and scenarios. In English education, this can include virtual conversations, role-playing activities, and simulations of real-world situations. AI enhances these experiences by adapting them to individual learner needs and providing personalized feedback.

In addition, the use of big data in education is transforming how learning is analyzed and improved. AI systems can process vast amounts of data to identify trends, predict outcomes, and inform decision-making. This data-driven approach enables educators to design more effective interventions and support strategies. For example, predictive analytics can identify learners at risk of falling behind and provide targeted support before issues become critical.

The scalability of AI technologies is another advantage that supports personalized learning. Unlike traditional methods, which may be limited by resources and teacher availability, AI systems can serve large numbers of learners simultaneously. This makes it possible to deliver high-quality personalized education to a broader audience, including learners in remote or underserved areas.

However, scalability also raises questions about quality and consistency. Ensuring that AI systems provide accurate, reliable, and meaningful feedback is essential. Continuous evaluation and improvement of these systems are necessary to maintain high standards of education.

In conclusion, the integration of AI technologies into personalized English education represents a significant shift in how language learning is approached. It offers opportunities to create more adaptive, engaging, and effective learning experiences. At the same time, it requires careful consideration of pedagogical, ethical, and practical factors to ensure its successful implementation.

As the integration of artificial intelligence continues to reshape English education, it becomes increasingly important to examine its long-term implications for learners, educators, and educational systems as a whole. AI-driven personalized learning is not merely a technological innovation; it represents a paradigm shift that redefines the roles of teachers and students, the structure of curricula, and the nature of the learning process itself.

One of the most significant long-term impacts of AI in English education is the transformation of learner identity. In traditional models, learners are often passive recipients of knowledge, following predetermined paths set by educators or institutions. However, AI-enabled personalized learning empowers learners to become active participants in their own educational journeys. They are encouraged to set goals, monitor their progress, and make decisions about their learning strategies. This shift fosters a sense of ownership and responsibility, which is essential for developing autonomous and lifelong learners.

In addition, AI technologies contribute to the development of metacognitive skills. By providing detailed feedback and analytics, AI systems help learners understand how they learn, identify effective strategies, and recognize areas for improvement. For example, a learner may discover through AI-generated reports that they perform better in visual learning tasks than in text-based exercises. Such insights enable learners to adapt their approaches and optimize their learning outcomes.

Another important aspect is the potential of AI to support inclusive education. Personalized learning systems can accommodate learners with diverse needs, including those with learning disabilities or language barriers. For instance, AI tools can provide speech-to-text functionality, simplified texts, or additional explanations tailored to individual learners. This adaptability ensures that education becomes more accessible and equitable, allowing a wider range of learners to succeed in English language acquisition.

At the institutional level, the adoption of AI technologies necessitates changes in policy and infrastructure. Educational institutions must invest in digital platforms, ensure reliable internet access, and establish guidelines for the ethical use of AI. Furthermore, institutions need to develop frameworks for evaluating the effectiveness of AI tools and integrating them into existing curricula. Collaboration between technology developers, educators, and policymakers is essential to create sustainable and scalable solutions.

Assessment practices are also undergoing significant transformation. Traditional standardized tests may not fully capture the progress and abilities of learners in personalized learning environments. AI enables more dynamic and continuous assessment methods that reflect real-time performance and growth. For example, instead of relying solely on final exams, educators can use AI-generated data to assess learners' development over time, including their participation, engagement, and improvement in specific language skills.

However, the reliance on AI for assessment raises important questions about validity and fairness. It is crucial to ensure that AI-based evaluations are accurate, unbiased, and aligned with learning objectives. Continuous monitoring and validation of AI systems are necessary to maintain the integrity of assessment processes.

Another critical dimension is the ethical responsibility associated with AI use in education. As AI systems become more sophisticated, concerns about surveillance, data ownership, and autonomy become more prominent. Learners may feel uncomfortable knowing that their activities are constantly monitored and analyzed. Therefore, transparency and informed consent are essential. Learners should be aware of how their data is used and have control over their personal information.

The concept of human-AI collaboration is central to the future of personalized English education. Rather than viewing AI as a replacement for teachers, it should be seen as a complementary tool that enhances human capabilities. Teachers bring empathy, creativity, and cultural understanding, while AI provides efficiency, scalability, and data-driven insights. Together, they can create a balanced and effective learning environment.

In practical terms, this collaboration may involve teachers using AI-generated data to inform their instruction, while also providing personalized support that AI cannot offer. For example, a teacher may use analytics to identify students who struggle with speaking tasks and then organize targeted group activities to address these challenges. This combination of technology and human interaction ensures that learning remains both effective and meaningful.

Looking ahead, emerging technologies are expected to further enhance personalized learning in English education. Developments in deep learning, for instance, will enable more accurate language processing and more sophisticated feedback mechanisms. Similarly, advancements in virtual and augmented reality will create immersive environments where learners can practice English in realistic contexts, such as virtual classrooms, workplaces, or social settings.

The integration of emotional AI, which can detect and respond to learners' emotions, is another promising area. By analyzing facial expressions, voice tones, or interaction patterns, AI systems may be able to identify when learners are frustrated, bored, or motivated. This information can be used to adjust learning activities and provide appropriate support, thereby enhancing the overall learning experience.

Despite these advancements, it is important to remain critical and reflective about the role of AI in education. Technology should serve pedagogical goals rather than dictate them. Educators must ensure that the use of AI aligns with educational values, promotes meaningful learning, and respects the dignity and rights of learners.

Another future direction involves the globalization of English education through AI platforms. Learners from different parts of the world can access the same high-quality resources and interact with peers across cultures. This global connectivity enhances not only language skills but also intercultural competence, which is increasingly important in a globalized society.

Furthermore, AI-driven personalized learning supports the development of 21st-century skills such as critical thinking, problem-solving, communication, and digital literacy. By engaging with interactive and adaptive systems, learners develop the ability to navigate complex information, make informed decisions, and collaborate effectively in digital environments.

Nevertheless, challenges remain in ensuring that AI technologies are implemented responsibly and sustainably. Continuous research, evaluation, and dialogue among stakeholders are necessary to address emerging issues and refine practices. Policymakers must establish regulations that protect learners while encouraging innovation. Educators must remain adaptable and open to new approaches, while learners must be supported in developing the skills needed to thrive in AI-enhanced environments.

In conclusion, the integration of artificial intelligence technologies into English education has opened new possibilities for personalized learning. By leveraging adaptive systems, natural language processing, data analytics, and intelligent tutoring, AI enables the creation of learning experiences that are tailored to individual needs, preferences, and abilities. This approach enhances learner engagement, autonomy, and achievement, while also supporting inclusive and lifelong learning.

However, the successful implementation of AI-driven personalized learning requires careful consideration of pedagogical, ethical, and practical factors. Teachers remain central to the learning process, and their role must evolve alongside technological advancements. Ensuring data privacy, addressing accessibility issues, and providing adequate training for educators are essential steps in maximizing the benefits of AI.

Ultimately, AI should be viewed as a tool that supports and enriches human-centered education. By combining the strengths of technology and human interaction, it is possible to create a more effective, equitable, and engaging system of English language education that meets the needs of learners in the 21st century.

References:

- Adams Becker, S., Cummins, M., Davis, A., Freeman, A., Hall Giesinger, C., & Ananthanarayanan, V. (2017). *NMC Horizon Report: 2017 Higher Education Edition*. Austin, Texas: The New Media Consortium.
- Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Boston: Center for Curriculum Redesign.
- Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. London: Pearson.
- Pardo, A., & Siemens, G. (2014). Ethical and privacy principles for learning analytics. *British Journal of Educational Technology*, 45(3), 438–450.
- Woolf, B. P. (2010). *Building Intelligent Interactive Tutors: Student-Centered Strategies for Revolutionizing E-Learning*. Burlington: Morgan Kaufmann.
- Zawacki-Richter, O., Marin, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 1–27.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБУЧЕНИЮ ГРАММАТИКЕ С ПРИМЕНЕНИЕМ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Шеримбетова Жамиля Турдыбаевна
Түркістан облысы Жетісай ауданы
"С.Қожанов атындағы №42 ЖББМ" КММ
Орыс тілі пәні мұғалімі

Аннотация

В условиях стремительного развития цифровых технологий и глобализации образования особую актуальность приобретает внедрение искусственного интеллекта (ИИ) в процесс обучения иностранным языкам, в частности грамматике. Традиционные методы преподавания грамматики зачастую оказываются недостаточно эффективными для удовлетворения индивидуальных потребностей обучающихся, что приводит к снижению мотивации и результативности обучения. В данной статье рассматриваются современные подходы к обучению грамматике с использованием технологий искусственного интеллекта, анализируются их педагогические основания, практические возможности и ограничения. Особое внимание уделяется адаптивным обучающим системам, интеллектуальным обучающим средам, технологиям обработки естественного языка и аналитике образовательных данных. Статья направлена на выявление потенциала ИИ в повышении эффективности усвоения грамматических навыков, а также на определение перспектив развития данной области.

В последние десятилетия система образования претерпевает значительные изменения под влиянием цифровизации и технологического прогресса. Одним из ключевых направлений этих изменений является интеграция искусственного интеллекта в образовательный процесс. В обучении иностранным языкам, особенно в аспекте грамматики, ИИ открывает новые возможности для индивидуализации обучения, повышения его эффективности и доступности.

Грамматика является основой владения языком, поскольку именно она обеспечивает правильность и точность выражения мыслей. Однако традиционные подходы к обучению грамматике, основанные на объяснении правил и выполнении стандартных упражнений, часто не учитывают индивидуальные особенности учащихся, их уровень подготовки, темп усвоения материала и предпочтительные стили обучения. Это приводит к тому, что одни учащиеся испытывают трудности в понимании грамматических структур, в то время как другие теряют интерес из-за недостаточной сложности заданий.

Современные образовательные парадигмы ориентированы на обучающегося как активного участника образовательного процесса. В этом контексте особое значение приобретает концепция персонализированного обучения, которая предполагает адаптацию содержания, методов и темпа обучения к индивидуальным особенностям каждого учащегося. Именно здесь искусственный интеллект играет ключевую роль, обеспечивая возможность реализации персонализированного подхода в масштабах, ранее недоступных традиционным методам.

Искусственный интеллект представляет собой совокупность технологий, позволяющих компьютерным системам выполнять задачи, требующие интеллектуальных способностей человека, такие как анализ данных, распознавание речи, обработка текста и принятие решений. В обучении грамматике ИИ используется для анализа ошибок учащихся, адаптации учебных материалов, предоставления обратной связи и автоматической оценки знаний.

Одним из наиболее распространённых инструментов ИИ в обучении грамматике являются адаптивные обучающие системы. Эти системы способны отслеживать прогресс учащегося и автоматически подстраивать уровень сложности заданий. Например, если учащийся регулярно допускает ошибки в использовании времён глаголов, система предлагает дополнительные упражнения именно по этой теме, а также предоставляет объяснения и примеры, соответствующие уровню обучающегося.

Другим важным направлением является использование интеллектуальных обучающих систем (Intelligent Tutoring Systems), которые имитируют взаимодействие с преподавателем. Такие системы могут не только выявлять ошибки, но и объяснять причины их возникновения, предлагать стратегии их исправления и отслеживать динамику развития навыков. Это особенно важно при обучении грамматике, где понимание правил и их правильное применение требуют систематической практики и своевременной обратной связи.

Технологии обработки естественного языка (Natural Language Processing) играют ключевую роль в обучении грамматике с использованием ИИ. Они позволяют анализировать письменную и устную речь учащихся, выявлять грамматические ошибки и предоставлять подробные комментарии. Например, современные системы автоматической проверки текста способны не только указать на ошибку, но и предложить корректный вариант, объяснить правило и привести дополнительные примеры.

Особое значение имеет возможность организации интерактивной практики. С помощью чат-ботов и виртуальных ассистентов учащиеся могут тренировать грамматические навыки в условиях, приближённых к реальному общению. Такие системы позволяют создавать диалоговые ситуации, в которых учащийся должен применять грамматические структуры в контексте, что способствует более глубокому усвоению материала.

Аналитика образовательных данных является ещё одним важным компонентом использования ИИ. Сбор и анализ информации о действиях учащихся позволяют выявлять закономерности в обучении, определять слабые места и прогнозировать дальнейшие результаты. Это даёт возможность не только адаптировать обучение для конкретного учащегося, но и совершенствовать образовательные программы в целом.

Применение ИИ в обучении грамматике также способствует повышению мотивации учащихся. Персонализированные задания, мгновенная обратная связь и возможность видеть собственный прогресс делают процесс обучения более увлекательным и осмысленным. Учащиеся начинают воспринимать обучение не как обязанность, а как процесс, в котором они могут активно участвовать и достигать конкретных результатов.

Однако внедрение ИИ в образовательный процесс связано и с рядом проблем. Одной из основных является вопрос конфиденциальности данных. Системы ИИ требуют сбора большого объёма информации о пользователях, что вызывает необходимость обеспечения надёжной защиты этих данных.

Кроме того, существует риск чрезмерной зависимости от технологий. Несмотря на все преимущества ИИ, он не может полностью заменить преподавателя, который играет важную роль в формировании коммуникативных и критических навыков, а также в создании благоприятной образовательной среды.

Также следует учитывать проблему цифрового неравенства. Не все учащиеся имеют равный доступ к современным технологиям, что может привести к увеличению разрыва в уровне образования.

Важным аспектом является подготовка преподавателей к использованию ИИ. Эффективное внедрение технологий требует от педагогов новых компетенций, включая умение работать с цифровыми инструментами, анализировать данные и интегрировать ИИ в учебный процесс.

Таким образом, современные подходы к обучению грамматике с применением искусственного интеллекта открывают широкие перспективы для повышения эффективности образовательного процесса. Однако их успешная реализация требует комплексного подхода, включающего технологические, педагогические и организационные аспекты.

Современные подходы к обучению грамматике с применением искусственного интеллекта базируются не только на технологических возможностях, но и на прочной педагогической основе. Одной из ключевых теоретических концепций является конструктивизм, согласно которому обучение рассматривается как активный процесс построения знаний самим учащимся. В рамках этой парадигмы искусственный интеллект выступает не как источник знаний, а как инструмент, поддерживающий индивидуальную познавательную деятельность.

В обучении грамматике это проявляется в том, что учащийся не просто запоминает правила, а осваивает их через практику, анализ ошибок и рефлекссию. Интеллектуальные системы позволяют создавать условия, при которых учащийся получает задания, соответствующие его текущему уровню знаний, и постепенно продвигается к более сложным структурам. Такой подход способствует более глубокому пониманию грамматических закономерностей и их осознанному применению.

Особое значение имеет теория зоны ближайшего развития, предложенная Л. С. Выготским. Согласно этой теории, обучение наиболее эффективно, когда задания находятся немного выше текущего уровня учащегося, но остаются доступными при поддержке. Искусственный интеллект способен точно определять этот уровень и предлагать задания, соответствующие зоне ближайшего развития. Это позволяет избежать как чрезмерной сложности, так и недостаточной нагрузки, обеспечивая оптимальные условия для обучения.

Важную роль в современных подходах играет формирующее оценивание. В отличие от традиционного контроля знаний, который проводится после завершения темы, формирующее оценивание осуществляется в процессе обучения и направлено на выявление и устранение пробелов. Системы на основе ИИ обеспечивают непрерывную обратную связь, позволяя учащимся сразу видеть свои ошибки и корректировать их. Например, при выполнении упражнений на употребление времён система может мгновенно указать на ошибку, объяснить её и предложить аналогичные задания для закрепления.

Одним из наиболее перспективных направлений является использование технологий автоматической проверки письменной речи. Такие системы анализируют текст учащегося, выявляют грамматические ошибки, а также дают рекомендации по улучшению структуры предложения. Это позволяет учащимся самостоятельно работать над своими ошибками и постепенно совершенствовать навыки письма.

Не менее важным является развитие устной речи с использованием технологий распознавания речи. Системы ИИ способны анализировать произношение, интонацию и ритм речи, предоставляя детализированную обратную связь. Это особенно актуально для изучающих английский язык, где правильное произношение играет важную роль в коммуникации.

Кроме индивидуальной работы, ИИ может способствовать организации коллективного обучения. Например, системы могут формировать группы учащихся с похожими трудностями или интересами, что позволяет организовать совместную работу и взаимное обучение. Такой подход сочетает преимущества персонализации и социального взаимодействия.

Геймификация является ещё одним важным элементом современных подходов. Интеграция игровых механизмов в образовательные платформы делает процесс обучения более увлекательным. Искусственный интеллект адаптирует игровые элементы под конкретного учащегося, предлагая задания, соответствующие его уровню и интересам. Это способствует повышению мотивации и вовлечённости.

Несмотря на очевидные преимущества, использование ИИ в обучении грамматике требует учёта ряда педагогических рисков. Один из них заключается в том, что обучение может стать чрезмерно

алгоритмизированным. Грамматика — это не только набор правил, но и инструмент выражения смысла, связанный с контекстом, культурой и коммуникативной ситуацией. Поэтому важно, чтобы обучение не ограничивалось механическим выполнением упражнений.

Роль преподавателя в условиях использования ИИ остаётся ключевой. Преподаватель не только контролирует процесс обучения, но и направляет его, интерпретирует результаты, помогает учащимся осмыслить полученные знания. Кроме того, именно преподаватель обеспечивает развитие коммуникативных навыков, которые невозможно полностью сформировать с помощью технологий.

Важным аспектом является профессиональное развитие педагогов. В условиях цифровизации образования преподаватели должны осваивать новые инструменты, понимать принципы работы ИИ и уметь эффективно интегрировать его в учебный процесс. Это требует системной подготовки и постоянного повышения квалификации.

Этические вопросы также занимают важное место. Необходимо обеспечить прозрачность работы систем ИИ, защиту персональных данных учащихся и предотвращение дискриминации. Алгоритмы должны быть разработаны таким образом, чтобы учитывать разнообразие обучающихся и не создавать неравных условий.

Вопрос доступности технологий остаётся актуальным. Для эффективного использования ИИ необходимы соответствующая техническая база и доступ к интернету. В условиях неравномерного развития инфраструктуры это может стать серьёзным препятствием.

С точки зрения содержания обучения, внедрение ИИ требует пересмотра учебных программ. Традиционные линейные курсы уступают место гибким моделям, в которых учащийся может выбирать индивидуальную траекторию. Это позволяет учитывать не только уровень подготовки, но и цели обучения, будь то академическое письмо, разговорная речь или профессиональная коммуникация.

Также важно отметить роль аналитики больших данных. Системы ИИ способны обрабатывать огромные массивы информации, выявляя закономерности в обучении. Это позволяет не только адаптировать обучение, но и прогнозировать результаты, а также разрабатывать более эффективные методики.

Перспективным направлением является интеграция ИИ с технологиями виртуальной и дополненной реальности. Это открывает новые возможности для практики грамматических навыков в контексте, максимально приближенном к реальной жизни. Например, учащийся может участвовать в виртуальном диалоге, где необходимо правильно использовать грамматические конструкции в зависимости от ситуации.

Таким образом, современные подходы к обучению грамматике с использованием искусственного интеллекта представляют собой сложную и многогранную систему, объединяющую педагогические теории и технологические инновации. Их эффективность зависит от грамотного сочетания различных компонентов и учёта особенностей образовательного контекста.

Развитие технологий искусственного интеллекта оказывает всё более глубокое влияние на образовательные процессы, в том числе на обучение грамматике иностранных языков. В долгосрочной перспективе внедрение ИИ не только трансформирует методы преподавания, но и меняет само понимание обучения как процесса, делая его более гибким, индивидуализированным и ориентированным на потребности учащегося.

Одним из ключевых последствий использования ИИ является изменение роли учащегося. Если ранее он выступал преимущественно как пассивный получатель знаний, то в современных условиях он становится активным участником образовательного процесса. Системы искусственного интеллекта предоставляют учащимся инструменты для самостоятельного выбора траектории обучения, постановки целей и оценки собственных достижений. Это способствует формированию навыков самоорганизации, самоконтроля и ответственности за результаты обучения.

Кроме того, использование ИИ способствует развитию метакогнитивных навыков. Благодаря аналитическим инструментам учащиеся получают возможность отслеживать свои успехи, выявлять слабые стороны и корректировать стратегии обучения. Например, система может показать, что учащийся регулярно допускает ошибки в использовании определённой грамматической конструкции, и предложить целенаправленные упражнения для её отработки. Это делает процесс обучения более осознанным и эффективным.

Особое значение имеет потенциал ИИ в обеспечении инклюзивного образования. Технологии позволяют адаптировать учебный материал для учащихся с различными образовательными потребностями, включая людей с ограниченными возможностями. Например, системы могут преобразовывать текст в речь, упрощать сложные конструкции или предоставлять дополнительные пояснения. Это делает обучение более доступным и способствует равенству образовательных возможностей.

На уровне образовательных учреждений внедрение ИИ требует пересмотра организационных и управленческих подходов. Необходимо создание соответствующей инфраструктуры, обеспечение технической поддержки, разработка нормативных документов, регулирующих использование технологий. Важным является также вопрос подготовки кадров, способных эффективно работать в условиях цифровой образовательной среды.

Система оценивания также претерпевает изменения. Традиционные формы контроля, такие как экзамены и тесты, постепенно дополняются или заменяются более гибкими и непрерывными методами оценки. Искусственный интеллект позволяет отслеживать прогресс учащегося в режиме реального времени,

анализировать его активность, вовлечённость и качество выполнения заданий. Это даёт более полное представление о достижениях учащегося и позволяет своевременно корректировать процесс обучения.

Однако использование ИИ в оценивании требует особого внимания к вопросам объективности и справедливости. Алгоритмы должны быть тщательно протестированы и настроены, чтобы избежать ошибок и предвзятости. Важно также обеспечить прозрачность критериев оценивания, чтобы учащиеся понимали, каким образом формируются их результаты.

Этические аспекты использования искусственного интеллекта приобретают всё большую значимость. Вопросы конфиденциальности данных, безопасности информации и права на личную жизнь становятся ключевыми в условиях цифровизации образования. Необходимо разработать чёткие правила сбора, хранения и использования данных, а также обеспечить их защиту от несанкционированного доступа.

Концепция взаимодействия человека и искусственного интеллекта становится центральной в современной образовательной практике. ИИ не должен рассматриваться как замена преподавателя, а как инструмент, дополняющий его деятельность. Преподаватель остаётся носителем педагогического опыта, культурных знаний и эмоционального интеллекта, которые невозможно полностью воспроизвести с помощью технологий.

Практическое взаимодействие может проявляться в том, что преподаватель использует данные, полученные от системы ИИ, для более точного понимания потребностей учащихся. Например, если система показывает, что группа учащихся испытывает трудности с определённой темой, преподаватель может уделить ей дополнительное внимание на занятии. Таким образом, ИИ помогает оптимизировать учебный процесс, делая его более адресным и эффективным.

Будущее обучения грамматике с использованием ИИ связано с дальнейшим развитием технологий. Ожидается, что системы станут более точными, гибкими и способными учитывать не только когнитивные, но и эмоциональные аспекты обучения. Развитие технологий распознавания эмоций может позволить системам реагировать на состояние учащегося, изменяя уровень сложности заданий или предлагая дополнительные мотивационные элементы.

Интеграция с виртуальной и дополненной реальностью открывает новые горизонты для практики грамматических навыков. Учащиеся смогут погружаться в интерактивные среды, где грамматика используется в естественном контексте, например в диалогах, моделирующих реальные жизненные ситуации. Это способствует более глубокому усвоению материала и развитию коммуникативной компетенции.

Глобализация образования также усиливается благодаря цифровым платформам. Учащиеся из разных стран получают доступ к единым образовательным ресурсам, что способствует не только изучению языка, но и развитию межкультурной коммуникации. Искусственный интеллект играет важную роль в адаптации этих ресурсов под индивидуальные особенности пользователей.

Кроме того, использование ИИ способствует формированию навыков XXI века, таких как критическое мышление, способность к анализу информации, цифровая грамотность и умение работать в технологически насыщенной среде. Эти навыки становятся необходимыми для успешной адаптации в современном обществе.

Несмотря на все преимущества, важно сохранять критический подход к использованию технологий. Необходимо помнить, что главной целью образования является развитие личности, а не только освоение знаний. Поэтому внедрение ИИ должно сопровождаться осмысленным педагогическим подходом, учитывающим ценности и цели образования.

Также следует отметить необходимость проведения дальнейших исследований в данной области. Несмотря на уже полученные положительные результаты, важно изучать долгосрочные эффекты использования ИИ, выявлять лучшие практики и разрабатывать рекомендации для педагогов и образовательных учреждений.

Таким образом, современные подходы к обучению грамматике с применением искусственного интеллекта открывают новые возможности для повышения эффективности образовательного процесса. Использование адаптивных систем, технологий обработки естественного языка, аналитики данных и интерактивных инструментов позволяет создавать персонализированные образовательные траектории, учитывая индивидуальные особенности учащихся и обеспечивать непрерывную обратную связь.

В то же время успешная реализация данных подходов требует комплексного подхода, включающего развитие цифровой инфраструктуры, подготовку педагогов, обеспечение этических норм и доступности технологий. Искусственный интеллект не заменяет преподавателя, а дополняет его, создавая условия для более гибкого и эффективного обучения.

Перспективы дальнейшего развития связаны с интеграцией новых технологий, расширением возможностей персонализации и повышением качества образовательных ресурсов. При грамотном использовании искусственный интеллект способен стать важным инструментом в формировании грамотной, компетентной и самостоятельной личности.

Список использованной литературы

- Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. — М.: Педагогика, 1995.
- Выготский Л. С. Мышление и речь. — М.: Лабиринт, 1999.
- Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. — М.: Просвещение, 1991.

- Luckin R. Artificial Intelligence and Human Intelligence: Future of Learning. — London: UCL Institute of Education Press, 2018.
- Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education. — Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
- Pardo A., Siemens G. Ethical and privacy principles for learning analytics // British Journal of Educational Technology. — 2014.
- Zawacki-Richter O. et al. Systematic review of artificial intelligence in education // International Journal of Educational Technology in Higher Education. — 2019.

ФОРМИРОВАНИЕ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕКТИВА

Аратай Ляйля Байтемирказы

заместитель директора по учебной работе КГУ "Гимназия №83" Турксибского района г.Алматы

Аннотация

В условиях стремительной цифровизации образования формирование цифровой компетентности педагогического коллектива становится одной из ключевых задач современной образовательной системы. Переход к цифровой образовательной среде требует от педагогов не только владения базовыми информационно-коммуникационными технологиями, но и способности эффективно интегрировать цифровые инструменты в учебный процесс, обеспечивая его качество, гибкость и доступность. В данной статье рассматриваются современные подходы к формированию цифровой компетентности педагогов, анализируются основные компоненты цифровой компетентности, условия её развития, а также проблемы и перспективы внедрения цифровых технологий в образовательную практику. Особое внимание уделяется роли институциональной поддержки, профессионального развития и мотивации педагогов в процессе цифровой трансформации образования.

Современное образование переживает этап глубоких преобразований, обусловленных развитием цифровых технологий и изменением требований к качеству обучения. В этих условиях педагогический коллектив становится ключевым субъектом реализации образовательных инноваций. Успешность внедрения цифровых технологий во многом зависит от уровня цифровой компетентности педагогов, их готовности к использованию новых инструментов и методов обучения.

Цифровая компетентность педагогического коллектива представляет собой комплекс знаний, умений и навыков, необходимых для эффективного использования цифровых технологий в профессиональной деятельности. Она включает не только технические навыки работы с цифровыми устройствами и программами, но и педагогические, методические, коммуникативные и этические аспекты.

Одним из ключевых компонентов цифровой компетентности является информационная грамотность. Педагоги должны уметь искать, анализировать, критически оценивать и использовать информацию из различных цифровых источников. В условиях информационного изобилия это становится особенно важным, поскольку качество образовательного процесса напрямую зависит от качества используемых материалов.

Следующим важным элементом является владение цифровыми инструментами. Это включает использование образовательных платформ, систем управления обучением, интерактивных досок, онлайн-сервисов и других технологий. Однако простое владение инструментами недостаточно. Педагоги должны уметь интегрировать их в учебный процесс таким образом, чтобы они способствовали достижению образовательных целей.

Педагогическая составляющая цифровой компетентности связана с умением проектировать образовательный процесс с использованием цифровых технологий. Это включает разработку электронных учебных материалов, создание интерактивных заданий, использование онлайн-ресурсов для организации самостоятельной работы учащихся. Важно, чтобы цифровые технологии не подменяли содержание обучения, а дополняли и усиливали его.

Коммуникативная компетентность также играет важную роль. В условиях цифровой среды взаимодействие между участниками образовательного процесса часто осуществляется с использованием онлайн-инструментов. Педагоги должны уметь эффективно общаться с учащимися, родителями и коллегами в цифровом формате, соблюдая нормы сетевого этикета.

Этический аспект цифровой компетентности включает соблюдение норм информационной безопасности, защиту персональных данных и уважение авторских прав. Педагоги должны осознавать ответственность за использование цифровых ресурсов и формировать у учащихся культуру безопасного поведения в сети.

Формирование цифровой компетентности педагогического коллектива является сложным и многоуровневым процессом. Он требует системного подхода, включающего как индивидуальное развитие педагогов, так и организационные изменения на уровне образовательного учреждения.

Одним из ключевых условий успешного формирования цифровой компетентности является наличие соответствующей инфраструктуры. Образовательные учреждения должны быть оснащены современным оборудованием, иметь доступ к интернету и цифровым образовательным ресурсам. Без этого невозможно обеспечить полноценное использование технологий.

Не менее важным является организационно-методическое сопровождение. Педагоги нуждаются в поддержке при освоении новых технологий, включая консультации, методические рекомендации и обмен опытом. Создание профессиональных сообществ и платформ для взаимодействия педагогов способствует распространению успешных практик.

Профессиональное развитие педагогов играет центральную роль. Необходимы систематические программы повышения квалификации, ориентированные на развитие цифровых навыков. Такие программы должны учитывать уровень подготовки педагогов, их потребности и специфику преподаваемых дисциплин.

Мотивация педагогов является ещё одним важным фактором. Внедрение новых технологий часто связано с дополнительной нагрузкой, поэтому важно создавать условия, стимулирующие педагогов к развитию. Это может быть как материальное поощрение, так и признание профессиональных достижений.

Следует также учитывать психологические аспекты. Не все педагоги одинаково готовы к изменениям. У некоторых может возникать страх перед новыми технологиями или неуверенность в своих силах. Поэтому важно создавать благоприятную атмосферу, поддерживать педагогов и поощрять их к экспериментированию.

Цифровая трансформация образования требует изменения традиционных подходов к обучению. Педагоги должны переходить от передачи знаний к организации образовательной среды, в которой учащиеся активно участвуют в процессе обучения. Цифровые технологии позволяют реализовать такие подходы, как смешанное обучение, дистанционное обучение и индивидуализация образовательных траекторий.

Однако внедрение цифровых технологий связано и с рядом проблем. Одной из них является неравномерный уровень цифровой компетентности среди педагогов. Это может затруднять коллективную работу и снижать эффективность образовательного процесса.

Другой проблемой является перегрузка педагогов. Освоение новых технологий требует времени и усилий, что может увеличивать профессиональную нагрузку. Важно учитывать этот фактор при планировании образовательных реформ.

Также следует отметить риск формального использования технологий. В некоторых случаях цифровые инструменты используются без глубокого понимания их педагогической ценности, что снижает их эффективность.

Таким образом, формирование цифровой компетентности педагогического коллектива является важнейшим условием успешной цифровой трансформации образования. Этот процесс требует комплексного подхода, включающего развитие инфраструктуры, профессиональное обучение, мотивацию и поддержку педагогов.

Формирование цифровой компетентности педагогического коллектива невозможно рассматривать вне современных педагогических теорий и концепций, определяющих развитие образования в цифровую эпоху. Одной из таких концепций является идея непрерывного профессионального развития, согласно которой педагог должен постоянно обновлять свои знания и навыки в ответ на изменения в образовательной среде. В условиях цифровизации это приобретает особую значимость, поскольку технологии стремительно устаревают, а требования к компетенциям педагогов постоянно растут.

Цифровая компетентность не формируется одномоментно, она развивается поэтапно. На начальном этапе педагоги осваивают базовые навыки работы с цифровыми устройствами и программами. Далее происходит переход к более сложному уровню, связанному с интеграцией технологий в учебный процесс. На этом этапе важно не только уметь пользоваться инструментами, но и понимать, каким образом они могут улучшить качество обучения. На продвинутом уровне педагоги способны разрабатывать собственные цифровые образовательные ресурсы, использовать аналитику данных и применять инновационные методики.

Важным аспектом является развитие методической культуры использования цифровых технологий. Педагоги должны уметь выбирать инструменты в соответствии с образовательными целями, учитывать возрастные особенности учащихся, специфику предмета и уровень подготовки. Без этого использование технологий может носить поверхностный характер и не приносить ожидаемых результатов.

Одним из эффективных подходов к формированию цифровой компетентности является модель «обучение через практику». Она предполагает активное включение педагогов в реальные проекты, где они могут применять цифровые инструменты в своей деятельности. Такой подход позволяет не только закрепить навыки, но и сформировать уверенность в их использовании.

Также большое значение имеет наставничество. Более опытные в цифровом плане педагоги могут делиться своими знаниями с коллегами, помогать им осваивать новые технологии и адаптироваться к изменениям. Это способствует формированию внутриорганизационной культуры сотрудничества и взаимопомощи.

Профессиональные сообщества играют важную роль в обмене опытом. Онлайн-платформы, форумы и вебинары позволяют педагогам из разных регионов делиться практиками, обсуждать проблемы и находить решения. Это расширяет профессиональные горизонты и способствует внедрению инноваций.

Особое внимание следует уделить роли руководства образовательного учреждения. Администрация должна не только обеспечивать технические условия, но и формировать стратегию цифрового развития. Это

включает определение приоритетов, планирование мероприятий по повышению квалификации, а также создание системы оценки уровня цифровой компетентности педагогов.

Оценка цифровой компетентности является важным инструментом управления образовательным процессом. Она позволяет выявить сильные и слабые стороны, определить потребности в обучении и отслеживать динамику развития. Для этого могут использоваться различные методы, включая самооценку, тестирование, анализ практической деятельности.

Одной из современных тенденций является использование цифровых портфолио. Педагоги могут фиксировать свои достижения, демонстрировать разработанные материалы, делиться опытом. Это способствует рефлексии и профессиональному росту.

Цифровая компетентность тесно связана с инновационной деятельностью. Педагоги, обладающие высоким уровнем цифровых навыков, чаще участвуют в разработке и внедрении новых образовательных технологий. Это делает образовательное учреждение более конкурентоспособным и адаптивным к изменениям.

Однако в процессе формирования цифровой компетентности возникают и определённые барьеры. Одним из них является сопротивление изменениям. Некоторые педагоги могут скептически относиться к новым технологиям, считая их временным явлением или дополнительной нагрузкой. Преодоление этого барьера требует системной работы, направленной на формирование положительного отношения к инновациям.

Другим барьером является недостаток времени. Педагоги часто перегружены учебной и внеучебной работой, что ограничивает их возможности для освоения новых навыков. В этой связи важно предусматривать специальные временные ресурсы для обучения и саморазвития.

Также следует учитывать различия в уровне подготовки педагогов. Индивидуализация обучения становится актуальной не только для учащихся, но и для педагогов. Программы повышения квалификации должны быть гибкими и учитывать потребности различных групп.

Технологическая составляющая также играет важную роль. Быстрое обновление программного обеспечения и оборудования требует постоянного обновления знаний. Это может вызывать трудности, особенно у педагогов с большим стажем работы.

Необходимо отметить и вопрос безопасности. Педагоги должны быть обучены правилам работы в цифровой среде, включая защиту данных, безопасное использование интернет-ресурсов и предотвращение киберугроз. Это особенно важно в условиях активного использования онлайн-платформ.

Важным направлением является интеграция цифровой компетентности в систему подготовки будущих педагогов. Уже на этапе обучения в вузе необходимо формировать у студентов навыки работы с цифровыми технологиями, чтобы они были готовы к профессиональной деятельности в современных условиях.

Кроме того, следует учитывать международный опыт. Во многих странах разработаны стандарты цифровой компетентности педагогов, которые могут служить ориентиром при разработке национальных программ. Использование лучших практик позволяет ускорить процесс цифровой трансформации образования.

Цифровая среда открывает новые возможности для организации образовательного процесса. Педагоги могут использовать онлайн-курсы, видеолекции, интерактивные задания, что делает обучение более разнообразным и доступным. Однако важно сохранять баланс между традиционными и цифровыми методами.

Таким образом, формирование цифровой компетентности педагогического коллектива представляет собой сложный и динамичный процесс, требующий системного подхода, поддержки со стороны руководства и активного участия самих педагогов.

В условиях стремительного развития цифровых технологий формирование цифровой компетентности педагогического коллектива становится не разовой задачей, а непрерывным процессом, тесно связанным с трансформацией всей образовательной системы. В долгосрочной перспективе цифровая компетентность педагогов определяет не только качество образовательного процесса, но и способность образовательного учреждения адаптироваться к изменениям, внедрять инновации и обеспечивать конкурентоспособность.

Одним из важнейших направлений развития является формирование цифровой культуры педагогического коллектива. Цифровая культура включает ценности, установки и нормы поведения, связанные с использованием технологий. Она проявляется в готовности педагогов к экспериментированию, открытости к новым инструментам, ответственности за результаты своей деятельности в цифровой среде. Формирование такой культуры требует времени и системной работы, направленной на изменение профессионального мышления.

Особую роль в этом процессе играет лидерство. Руководители образовательных учреждений должны выступать инициаторами и проводниками цифровых изменений. Их задача — не только обеспечить ресурсную базу, но и создать стратегическое видение развития, поддерживать инициативы педагогов и формировать команду, готовую к инновациям. Эффективное лидерство способствует снижению сопротивления изменениям и формированию позитивного отношения к цифровизации.

Важным аспектом является интеграция цифровой компетентности в систему управления качеством образования. Оценка уровня цифровых навыков педагогов, анализ их деятельности в цифровой среде, мониторинг результатов внедрения технологий позволяют принимать обоснованные управленческие решения. Это способствует повышению эффективности образовательного процесса и достижению стратегических целей.

Одним из перспективных направлений является использование аналитики образовательных данных. Современные цифровые платформы позволяют собирать и анализировать информацию о деятельности педагогов и учащихся. Это открывает возможности для более точного планирования, выявления проблемных

зон и разработки индивидуальных программ развития. Педагоги, владеющие навыками работы с данными, могут более эффективно управлять учебным процессом.

Также важным является развитие навыков цифрового сотрудничества. Современная образовательная среда предполагает активное взаимодействие между педагогами, обмен опытом и совместную разработку образовательных материалов. Использование облачных технологий, онлайн-платформ и профессиональных сетей способствует формированию коллективного интеллекта и повышению качества образования.

Необходимо отметить роль инновационных образовательных технологий, таких как искусственный интеллект, дополненная и виртуальная реальность. Их внедрение требует от педагогов не только технических навыков, но и понимания педагогической целесообразности. Цифровая компетентность в этом контексте включает способность критически оценивать новые технологии и принимать обоснованные решения об их использовании.

Важным направлением является формирование у педагогов навыков медиаграмотности. В условиях распространения недостоверной информации педагоги должны уметь анализировать источники, отличать факты от мнений и обучать этому учащихся. Это является важной составляющей современной цифровой компетентности.

Кроме того, следует учитывать влияние цифровизации на профессиональную идентичность педагога. Изменение роли преподавателя, переход к функциям фасилитатора и наставника требуют переосмысления профессиональных ценностей и подходов. Педагоги должны быть готовы к постоянному обучению и развитию, воспринимать изменения как возможность, а не угрозу.

Однако процесс формирования цифровой компетентности сопровождается рядом вызовов. Одним из них является риск профессионального выгорания. Постоянная необходимость осваивать новые технологии, адаптироваться к изменениям и работать в условиях высокой нагрузки может негативно сказываться на психологическом состоянии педагогов. В этой связи важно обеспечивать поддержку, создавать условия для восстановления и балансировать нагрузку.

Другим вызовом является необходимость обеспечения устойчивости цифровых решений. Быстрое развитие технологий требует постоянного обновления оборудования и программного обеспечения, что связано с финансовыми затратами. Образовательные учреждения должны планировать долгосрочные стратегии развития, учитывая эти факторы.

Этические вопросы также остаются актуальными. Использование цифровых технологий связано с обработкой персональных данных, взаимодействием в онлайн-среде и соблюдением норм профессиональной этики. Педагоги должны быть готовы к решению этих вопросов и формированию у учащихся ответственного отношения к цифровой среде.

Особое внимание следует уделить вопросам равного доступа. Несмотря на развитие технологий, сохраняется проблема цифрового неравенства. Не все педагоги и образовательные учреждения имеют одинаковые возможности для использования современных инструментов. Решение этой проблемы требует государственной поддержки и разработки программ, направленных на обеспечение доступности технологий.

Перспективы развития цифровой компетентности педагогического коллектива связаны с дальнейшей интеграцией технологий в образовательный процесс, развитием новых форм обучения и усилением роли педагога как организатора образовательной среды. Важным направлением является развитие персонализированных программ повышения квалификации, учитывающих индивидуальные потребности педагогов.

Также следует отметить необходимость междисциплинарного подхода. Цифровая компетентность включает элементы педагогики, психологии, информационных технологий и управления. Комплексное развитие этих направлений позволяет формировать более устойчивую и эффективную образовательную систему.

В условиях глобализации возрастает значение международного сотрудничества. Обмен опытом, участие в международных проектах и использование лучших мировых практик способствуют развитию цифровой компетентности педагогов и повышению качества образования.

Таким образом, формирование цифровой компетентности педагогического коллектива является ключевым фактором успешной цифровой трансформации образования. Этот процесс включает развитие технических, педагогических, коммуникативных и этических навыков, необходимых для эффективной работы в современной образовательной среде.

Успешная реализация данной задачи требует комплексного подхода, включающего создание соответствующей инфраструктуры, организацию профессионального обучения, мотивацию педагогов и поддержку со стороны руководства. Важно учитывать индивидуальные особенности педагогов, обеспечивать условия для их развития и формировать позитивное отношение к цифровым технологиям.

Перспективы развития связаны с дальнейшей интеграцией инновационных технологий, развитием цифровой культуры и укреплением профессионального сообщества педагогов. При грамотном подходе цифровая компетентность становится не только инструментом повышения качества образования, но и основой для формирования современной, гибкой и устойчивой образовательной системы.

Список использованной литературы

- Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. — М.: Педагогика, 1995.

- Выготский Л. С. Педагогическая психология. — М.: Педагогика, 1991.
- Зимняя И. А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования. — М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.
- Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. — М.: Академия, 2009.
- Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education. — Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
- Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu). — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
- Pardo A., Siemens G. Ethical and privacy principles for learning analytics // British Journal of Educational Technology. — 2014.

МЕКТЕПТЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ЫҚПАЛЫ

Туякова Нурсулу Болатовна
Қарағанды облысы Нұра ауданы
Қарой жалпы білім беретін мектебі
Мектеп директоры

Аннотация

Қазіргі таңда білім беру жүйесі қарқынды цифрлық трансформация кезеңін бастан өткеруде. Бұл үдерістің маңызды қозғаушы күші ретінде жасанды интеллект технологиялары ерекше рөл атқаруда. Мектеп деңгейінде цифрлық трансформация білім беру мазмұнын, оқыту әдістерін, басқару жүйесін және педагогтардың кәсіби қызметін түбегейлі өзгертуде. Аталған мақалада мектептегі цифрлық трансформацияның мәні, жасанды интеллекттің білім беру үдерісіне ықпалы, оның артықшылықтары мен қиындықтары қарастырылады. Сонымен қатар мектеп директорына арналған стратегиялық басқару аспектілері, педагогикалық ұжымның дайындық деңгейі және білім сапасын арттырудағы цифрлық технологиялардың рөлі талданады. Мақаланың мақсаты – мектеп басшыларына цифрлық өзгерістерді тиімді басқару жолдарын ұсыну және жасанды интеллект негізінде білім беру сапасын арттыру мүмкіндіктерін көрсету.

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесінің алдында тұрған басты міндеттердің бірі – цифрлық дәуір талаптарына сәйкес келетін сапалы білім беру. Ақпараттық технологиялардың дамуы, интернеттің кең таралуы және деректердің үлкен көлемде жиналуы білім беру саласында жаңа мүмкіндіктердің пайда болуына алып келді. Осы өзгерістердің ішінде ерекше назар аударатын бағыттардың бірі – жасанды интеллектті (ЖИ) білім беру процесіне енгізу болып табылады.

Мектептегі цифрлық трансформация дегеніміз – бұл тек технологияларды енгізу ғана емес, сонымен қатар білім беру жүйесінің барлық құрамдас бөліктерін қайта қарастыру үдерісі. Бұл үдеріс оқыту әдістерін жаңартуды, білім мазмұнын цифрландыруды, басқару жүйесін жетілдіруді және педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыруды қамтиды. Жасанды интеллект осы өзгерістердің орталық элементіне айналып отыр.

Жасанды интеллект – бұл компьютерлік жүйелердің адамға тән интеллектуалдық әрекеттерді орындау қабілеті. Оған мәліметтерді талдау, үлгілерді анықтау, болжам жасау, тілдік ақпаратты өңдеу сияқты функциялар жатады. Білім беру саласында ЖИ оқушылардың білім деңгейін анықтауға, жеке оқу траекториясын құруға, оқу материалдарын бейімдеуге және оқыту процесін автоматтандыруға мүмкіндік береді.

Мектеп деңгейінде жасанды интеллекттің ықпалы ең алдымен оқыту үдерісінен көрінеді. Дәстүрлі оқыту жүйесінде барлық оқушыларға бірдей материал ұсынылса, ЖИ негізіндегі жүйелер әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың білім алу қарқынына, қабілеттеріне және қызығушылықтарына сәйкес оқу мазмұнын бейімдеуге жағдай жасайды.

Жеке дара оқыту – цифрлық трансформацияның негізгі бағыттарының бірі. Жасанды интеллект жүйелері оқушының оқу әрекетін талдап, оның әлсіз және күшті жақтарын анықтай алады. Мысалы, егер оқушы белгілі бір тақырыпта қиналса, жүйе оған қосымша тапсырмалар ұсынып, түсіндіру деңгейін жеңілдетеді. Ал егер оқушы материалды тез меңгерсе, оған күрделірек тапсырмалар беріледі. Бұл тәсіл оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, білім сапасын жақсартады.

Жасанды интеллекттің тағы бір маңызды ықпалы – бағалау жүйесіне әсері. Дәстүрлі бағалау көбінесе қорытынды нәтижеге бағытталса, ЖИ үздіксіз бағалау жүргізуге мүмкіндік береді. Оқушының әрбір әрекеті тіркеліп, талданып отырады. Бұл мұғалімге оқушының даму динамикасын бақылауға және дер кезінде қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар ЖИ оқыту процесін автоматтандыруда маңызды рөл атқарады. Мысалы, тест тапсырмаларын тексеру, жазбаша жұмыстарды бағалау, статистикалық мәліметтерді өңдеу сияқты жұмыстар автоматтандырылып, мұғалімнің уақытын үнемдейді. Бұл өз кезегінде мұғалімнің шығармашылық және педагогикалық қызметіне көбірек көңіл бөлуіне жағдай жасайды.

Мектеп басқару жүйесінде де жасанды интеллекттің ықпалы айқын байқалады. Директорлар мен әкімшілік қызметкерлер білім беру процесіне қатысты үлкен көлемдегі мәліметтерді талдау арқылы тиімді

шешім қабылдай алады. Мысалы, оқу үлгерімі, қатысу көрсеткіштері, мұғалімдердің жұмыс тиімділігі сияқты көрсеткіштер автоматты түрде талданып, басқарушылық шешімдер қабылдауға негіз болады.

Цифрлық трансформация мектептің ішкі коммуникациясын да өзгертеді. Онлайн платформалар арқылы мұғалімдер, оқушылар және ата-аналар арасында тұрақты байланыс орнатылады. Бұл ақпарат алмасуды жеделдетіп, білім беру процесінің ашықтығын қамтамасыз етеді.

Алайда цифрлық трансформация тек артықшылықтармен ғана шектелмейді. Оның бірқатар қиындықтары да бар. Солардың бірі – педагогтардың цифрлық дайындық деңгейі. Барлық мұғалімдер бірдей деңгейде цифрлық технологияларды меңгермеген. Сондықтан мектеп басшыларының алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі – педагогтардың цифрлық құзыреттілігін арттыру.

Тағы бір маңызды мәселе – инфрақұрылым. Жасанды интеллектті тиімді пайдалану үшін мектептерде сапалы интернет, заманауи құрылғылар және бағдарламалық қамтамасыз ету қажет. Бұл әсіресе ауылдық мектептер үшін өзекті мәселе болып отыр.

Деректер қауіпсіздігі де маңызды орын алады. ЖИ жүйелері оқушылар туралы үлкен көлемде мәлімет жинайды. Бұл мәліметтердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету – мектеп әкімшілігінің жауапкершілігіндегі маңызды мәселе.

Сонымен қатар технологияларға тәуелділік қаупі де бар. Жасанды интеллект мұғалімді толық алмастыра алмайды. Мұғалімнің рөлі – тек білім беру емес, сонымен қатар тәрбиелеу, бағыт беру және тұлға қалыптастыру. Сондықтан технологиялар педагогтың қызметін толықтырушы құрал ретінде қарастырылуы тиіс.

Мектеп директорлары үшін цифрлық трансформацияны басқару – стратегиялық міндет. Бұл үдерісті тиімді жүзеге асыру үшін нақты жоспар, ресурстарды дұрыс бөлу және ұжымды ынталандыру қажет. Директор цифрлық көшбасшы ретінде өзгерістерді басқаруға дайын болуы тиіс.

Цифрлық трансформацияның табысты болуы ұжымның дайындық деңгейіне байланысты. Педагогтар жаңа технологияларды қабылдауға дайын болуы керек. Бұл үшін оқыту, семинарлар, тәжірибе алмасу сияқты шаралар ұйымдастырылуы қажет.

Қорытындылай келе, мектептегі цифрлық трансформация – бұл кешенді және көпқырлы үдеріс. Жасанды интеллект осы үдерістің маңызды элементі ретінде білім беру сапасын арттыруға, оқыту тиімділігін жақсартуға және басқару жүйесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Мектептегі цифрлық трансформацияны тиімді жүзеге асыру үшін оның педагогикалық, ұйымдастырушылық және басқарушылық негіздерін терең түсіну қажет. Жасанды интеллектті білім беру үдерісіне енгізу тек технологиялық жаңарту емес, сонымен қатар оқыту философиясының өзгеруімен байланысты. Бұл өзгерістер оқушыға бағытталған оқыту моделіне көшуді талап етеді, онда әрбір білім алушының жеке ерекшеліктері, қабілеттері мен қажеттіліктері ескеріледі.

Цифрлық трансформация жағдайында білім беру мазмұны да жаңарады. Дәстүрлі пәндік біліммен қатар, оқушыларда цифрлық сауаттылық, ақпаратты талдау, сыни ойлау және деректермен жұмыс істеу дағдылары қалыптасуы тиіс. Жасанды интеллект осы дағдыларды дамытуда тиімді құрал бола алады. Мысалы, оқушылар деректерді талдауға негізделген тапсырмаларды орындау арқылы логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіреді.

Жасанды интеллект негізіндегі оқыту жүйелері адаптивті оқыту принципіне сүйенеді. Бұл жүйелер оқушының оқу әрекетін үздіксіз бақылап, оның нәтижелеріне қарай оқу материалдарын өзгертіп отырады. Мұндай тәсіл әр оқушының өз қарқынымен білім алуына мүмкіндік береді. Нәтижесінде оқушылардың оқу үлгерімі жақсарып, оқу процесіне деген қызығушылығы артады.

Мұғалімдердің рөлі де айтарлықтай өзгереді. Цифрлық ортада мұғалім тек ақпарат жеткізуші емес, оқыту процесін ұйымдастырушы, бағыттаушы және кеңесші рөлін атқарады. Ол жасанды интеллект ұсынған деректерді талдап, әр оқушыға жеке қолдау көрсетуі тиіс. Бұл мұғалімнен жаңа кәсіби құзыреттерді талап етеді.

Педагогтардың цифрлық құзыреттілігін дамыту – мектеп директорлары үшін басты міндеттердің бірі. Бұл бағытта жүйелі түрде біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру, тәжірибе алмасу алаңдарын құру және инновациялық жобаларды қолдау маңызды. Мұғалімдердің жаңа технологияларды меңгеруі олардың кәсіби дамуына ғана емес, жалпы білім сапасына да әсер етеді.

Мектеп басшылығы цифрлық трансформацияны басқаруда стратегиялық жоспарлауға ерекше көңіл бөлуі тиіс. Бұл жоспар мектептің даму бағдарламасымен үйлесуі керек және нақты мақсаттар мен көрсеткіштерді қамтуы қажет. Мысалы, белгілі бір уақыт аралығында мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін арттыру, оқушылардың оқу жетістіктерін жақсарту немесе цифрлық ресурстарды қолдану деңгейін көтеру сияқты көрсеткіштер анықталуы мүмкін.

Жасанды интеллектті енгізуде пилоттық жобалардың маңызы зор. Алдымен шағын көлемде тәжірибе жүргізіп, оның нәтижелерін талдау арқылы кең ауқымда енгізу тиімді болады. Бұл тәсіл тәуекелдерді азайтып, тиімді шешімдерді анықтауға мүмкіндік береді.

Цифрлық трансформацияның тағы бір маңызды бағыты – деректерге негізделген басқару. Жасанды интеллект жүйелері мектеп қызметіне қатысты үлкен көлемдегі мәліметтерді жинап, талдай алады. Бұл мәліметтер негізінде директорлар нақты және дәлелді шешімдер қабылдай алады. Мысалы, қай пән бойынша оқушылардың үлгерімі төмен екенін анықтап, сол бағытта қосымша шаралар қабылдауға болады.

Сонымен қатар ата-аналармен жұмыс та жаңа деңгейге көтеріледі. Цифрлық платформалар арқылы ата-аналар баласының оқу үлгерімін, тапсырмаларын және жетістіктерін онлайн бақылап отыра алады. Бұл білім беру процесінің ашықтығын арттырып, ата-аналардың белсенділігін күшейтеді.

Цифрлық трансформация мектеп мәдениетіне де әсер етеді. Ұжым ішінде инновацияларға ашықтық, үздіксіз даму және бірлескен жұмыс мәдениеті қалыптасуы тиіс. Бұл өзгерістерді жүзеге асыруда директордың көшбасшылық қасиеттері ерекше рөл атқарады.

Алайда цифрлық өзгерістерді енгізу барысында белгілі бір қиындықтар туындайды. Солардың бірі – өзгерістерге қарсылық. Кейбір педагогтар жаңа технологияларды қабылдауға дайын болмауы мүмкін. Бұл жағдайда түсіндіру жұмыстары, мотивация және қолдау маңызды.

Тағы бір мәселе – уақыт тапшылығы. Мұғалімдер жаңа технологияларды меңгеруге қосымша уақыт жұмсауға мәжбүр болады. Сондықтан мектеп басшылығы жұмыс жүктемесін тиімді жоспарлап, педагогтарға қолайлы жағдай жасауы тиіс.

Қаржылық мәселелер де маңызды рөл атқарады. Жаңа технологияларды енгізу белгілі бір шығындарды талап етеді. Сондықтан ресурстарды тиімді пайдалану және қосымша қаржыландыру көздерін іздеу қажет.

Цифрлық қауіпсіздік мәселесі де назардан тыс қалмауы тиіс. Оқушылар мен мұғалімдердің деректерін қорғау, киберқауіпсіздік ережелерін сақтау – мектеп әкімшілігінің маңызды міндеті.

Сонымен қатар жасанды интеллектті қолдану барысында этикалық мәселелер туындайды. Мысалы, деректерді пайдалану шектеулері, алгоритмдердің әділдігі және шешім қабылдаудағы ашықтық сияқты мәселелерді ескеру қажет.

Цифрлық трансформацияның табысты болуы үшін барлық мүдделі тараптардың – мұғалімдер, оқушылар, ата-аналар және әкімшілік – бірлескен әрекеті қажет. Әрқайсысы өз рөлін түсініп, өзгерістерге белсенді қатысуы тиіс.

Жалпы алғанда, мектептегі цифрлық трансформация – бұл ұзақ мерзімді және жүйелі процесс. Жасанды интеллект осы процесті жеделдетіп, тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Бірақ оның табысты болуы дұрыс басқаруға, педагогтардың дайындығына және ресурстардың жеткіліктілігіне байланысты.

Цифрлық трансформацияның тереңдеуі мектептің даму стратегиясына түбегейлі өзгерістер енгізуді талап етеді. Жасанды интеллекттің ықпалы тек оқыту үдерісімен шектелмей, білім беру ұйымының жалпы экожүйесіне әсер етеді. Бұл өзгерістер мектеп директорынан жаңа деңгейдегі басқарушылық ойлауды, стратегиялық жоспарлауды және цифрлық көшбасшылықты талап етеді.

Ең алдымен, мектепте цифрлық мәдениетті қалыптастыру маңызды. Цифрлық мәдениет дегеніміз – бұл технологияларды саналы, тиімді және жауапкершілікпен қолдану дағдысы. Педагогикалық ұжымда инновацияларға ашықтық, үздіксіз даму және жаңа идеяларды қолдау атмосферасы болуы қажет. Мұндай мәдениетсіз кез келген технологиялық жаңашылдық формалды сипатта қалып, күтілген нәтижеге жеткізбейді.

Жасанды интеллектті тиімді пайдалану үшін мектепте жүйелі түрде кәсіби даму ортасын құру қажет. Мұғалімдер тек технологияны қолдануды ғана емес, оның педагогикалық мүмкіндіктерін түсінуі тиіс. Осы мақсатта мектеп ішінде кәсіби оқыту қауымдастықтарын құру, шеберлік сабақтарын өткізу және тәжірибе алмасу алаңдарын ұйымдастыру маңызды.

Сонымен қатар, директор цифрлық трансформацияны басқаруда деректерге негізделген шешім қабылдау дағдысын дамытуы керек. Жасанды интеллект арқылы алынған аналитикалық мәліметтер мектептің әлсіз және күшті жақтарын анықтауға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылардың үлгерімі, қатысу белсенділігі, пәндер бойынша нәтижелері сияқты көрсеткіштерді талдау арқылы нақты басқарушылық шешімдер қабылданады.

Цифрлық трансформацияның тағы бір маңызды аспектісі – білім беру сапасын арттыру. Жасанды интеллект оқыту процесін жекелендіру арқылы әр оқушының әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде жалпы білім сапасының жоғарылауына алып келеді. Сонымен қатар, мұғалімдердің жұмыс тиімділігі артып, олардың кәсіби қанағаттануы күшейеді.

Мектеп пен қоғам арасындағы байланыс та жаңа деңгейге көтеріледі. Цифрлық платформалар арқылы ата-аналармен тұрақты байланыс орнатылып, олардың білім беру процесіне қатысуы артады. Бұл оқушының дамуына оң әсер етеді және мектепке деген сенімді арттырады.

Алайда цифрлық трансформация барысында белгілі бір тәуекелдер мен қиындықтар сақталады. Солардың бірі – технологиялық тәуелділік. Егер білім беру процесі толықтай автоматтандырылса, оқушылардың сыни ойлау және шығармашылық қабілеттері төмендеуі мүмкін. Сондықтан жасанды интеллект тек көмекші құрал ретінде қарастырылып, педагогтың жетекші рөлі сақталуы тиіс.

Тағы бір маңызды мәселе – деректер қауіпсіздігі. Оқушылардың жеке мәліметтері, оқу нәтижелері және басқа да ақпараттар сенімді қорғалуы қажет. Бұл бағытта мектеп әкімшілігі нақты саясат пен ережелерді енгізуі тиіс.

Этикалық аспектілер де ерекше назарды қажет етеді. Жасанды интеллект алгоритмдерінің әділдігі, шешім қабылдаудағы ашықтық және адам факторын ескеру – маңызды мәселелердің бірі. Мектеп басшылығы осы қағидаларды сақтай отырып, технологияларды енгізуі қажет.

Болашақта жасанды интеллекттің мүмкіндіктері одан әрі кеңейе түседі. Виртуалды және толықтырылған шынайылық, автоматтандырылған оқыту жүйелері, интеллектуалды ассистенттер білім беру процесін жаңа деңгейге шығарады. Бұл өзгерістерге дайын болу үшін мектептер үнемі даму үстінде болуы тиіс.

Цифрлық трансформация – бұл бір реттік жоба емес, үздіксіз процесс. Ол тұрақты жаңартуды, бейімделуді және жетілдіруді талап етеді. Мектеп директоры осы процестің көшбасшысы ретінде барлық өзгерістерді үйлестіріп, ұжымды алға жетелеуі керек.

Мұғалімдердің кәсіби дамуы – осы үдерістің өзегі. Олардың цифрлық құзыреттілігі артқан сайын, білім беру сапасы да жоғарылайды. Сондықтан педагогтарды қолдау, ынталандыру және дамыту – басты басымдық болуы тиіс.

Сонымен қатар оқушыларды да цифрлық ортада өмір сүруге дайындау қажет. Олар тек технологияны пайдаланушы емес, оны саналы түрде қолданушы болуы тиіс. Бұл бағытта мектеп маңызды рөл атқарады. Жалпы алғанда, жасанды интеллекттің ықпалы мектептің барлық қызметіне әсер етеді. Ол оқыту әдістерін жаңартып қана қоймай, басқару жүйесін, коммуникацияны және білім беру мәдениетін өзгертеді.

Қорытындылай келе, мектептегі цифрлық трансформация – қазіргі білім беру жүйесінің дамуының маңызды бағыты болып табылады. Жасанды интеллект осы үдерістің негізгі қозғаушы күші ретінде оқыту сапасын арттыруға, білім беру процесін жекелендіруге және басқару тиімділігін жақсартуға мүмкіндік береді.

Алайда бұл өзгерістерді тиімді жүзеге асыру үшін мектеп директорлары стратегиялық көзқарасқа ие болуы, педагогикалық ұжымды қолдауы және қажетті инфрақұрылымды қамтамасыз етуі тиіс. Сонымен қатар цифрлық қауіпсіздік, этика және тең қолжетімділік мәселелеріне ерекше назар аудару қажет.

Жасанды интеллектті дұрыс қолдану арқылы мектептер заманауи талаптарға сай, бәсекеге қабілетті және тиімді білім беру ортасына айнала алады. Бұл өз кезегінде болашақ ұрпақтың сапалы білім алуына және олардың қоғамда табысты болуына негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

- Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. — М.: Педагогика, 1995.
- Выготский Л. С. Мышление и речь. — М.: Лабиринт, 1999.
- Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам. — М.: Просвещение, 1991.
- Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education. — Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
- Luckin R. Artificial Intelligence and Human Intelligence. — London: UCL Institute of Education Press, 2018.
- Pardo A., Siemens G. Ethical and privacy principles for learning analytics // British Journal of Educational Technology. — 2014.
- Zawacki-Richter O. et al. Artificial intelligence in education: systematic review // International Journal of Educational Technology in Higher Education. — 2019.

ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН АРТТЫРУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫҢ ӘСЕРІ

Есенова Мендыгуль Амангельдиновна

Қарағанды облысы Нұра ауданы

Рахим Асубаев атындағы ЖББМ

Мектеп директоры

Аннотация

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың оқу мотивациясын арттыру маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру үдерісіне жаңа мүмкіндіктер әкеліп, цифрлық құралдардың рөлін күшейтті. Бұл мақалада оқу мотивациясын қалыптастыру мен арттырудағы цифрлық құралдардың ықпалы жан-жақты қарастырылады. Цифрлық білім беру платформалары, интерактивті ресурстар, геймификация элементтері және деректерге негізделген оқыту тәсілдері арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру жолдары талданады. Сонымен қатар мектеп директорының басқарушылық рөлі, педагогтардың цифрлық құзыреттілігі және оқу процесін тиімді ұйымдастыру мәселелері қамтылады. Мақаланың мақсаты – цифрлық құралдарды тиімді пайдалану арқылы оқу мотивациясын арттырудың практикалық жолдарын ұсыну.

Қазіргі таңда білім беру саласында оқушылардың оқу мотивациясы өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Оқу мотивациясы – бұл оқушының білім алуға деген ішкі қажеттілігі мен қызығушылығы. Ол оқу нәтижелеріне тікелей әсер етеді және білім сапасының маңызды көрсеткіші болып табылады. Дәстүрлі оқыту жүйесінде мотивация көбінесе сыртқы факторларға негізделсе, қазіргі білім беру жүйесі оқушының ішкі ынтасын дамытуға бағытталған.

Цифрлық технологиялардың дамуы оқу мотивациясын арттырудың жаңа құралдарын ұсынды. Бүгінгі күні оқушылар цифрлық ортада өсіп келе жатқандықтан, олардың қызығушылықтары мен қабылдау ерекшеліктері де өзгерді. Осыған байланысты білім беру процесінде цифрлық құралдарды тиімді пайдалану қажеттілігі туындап отыр.

Цифрлық құралдар – бұл білім беру процесінде қолданылатын бағдарламалық қамтамасыз ету, онлайн платформалар, мобильді қосымшалар, интерактивті құрылғылар және басқа да технологиялық шешімдер. Бұл құралдар оқу процесін көрнекі, интерактивті және тартымды етуге мүмкіндік береді.

Оқу мотивациясын арттыруда цифрлық құралдардың ең басты артықшылығы – олардың интерактивтілігі. Оқушылар тек тыңдаушы емес, белсенді қатысушыға айналады. Мысалы, интерактивті

тапсырмалар, онлайн тесттер, бейнесабактар және виртуалды зертханалар оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар цифрлық құралдар оқыту процесін жекелендіруге мүмкіндік береді. Әр оқушының білім деңгейі, оқу қарқыны және қызығушылықтары әртүрлі болғандықтан, цифрлық платформалар осы ерекшеліктерді ескеріп, жеке оқу траекториясын құра алады. Бұл оқушылардың өз мүмкіндіктеріне сәйкес білім алуына жағдай жасайды.

Геймификация – оқу мотивациясын арттырудағы тиімді әдістердің бірі. Цифрлық құралдар арқылы оқу процесіне ойын элементтері енгізіледі. Ұпай жинау, деңгейлерден өту, марапаттар алу сияқты элементтер оқушылардың қызығушылығын арттырады. Бұл әсіресе бастауыш және орта буын оқушылары үшін өте тиімді.

Цифрлық құралдар арқылы жедел кері байланыс алу мүмкіндігі де мотивацияға оң әсер етеді. Оқушы өз тапсырмасының нәтижесін бірден көріп, қателерін түзете алады. Бұл оның өзіне деген сенімін арттырып, әрі қарай оқуға ынталандырады. Сонымен қатар цифрлық платформалар оқушылардың жетістіктерін бақылауға мүмкіндік береді. Оқушы өз прогресін көріп, алға қойған мақсаттарына жетуге ұмтылады. Бұл ішкі мотивацияны қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Мектеп деңгейінде цифрлық құралдарды тиімді пайдалану мектеп директорына тікелей байланысты. Директор оқу процесін ұйымдастыруда цифрлық технологияларды енгізу бойынша стратегиялық шешімдер қабылдауы тиіс. Бұл үшін мектептің материалдық-техникалық базасын нығайту, мұғалімдердің біліктілігін арттыру және оқу процесін цифрландыру маңызды. Педагогтардың рөлі де ерекше. Олар цифрлық құралдарды тек қолданушы ғана емес, оны оқу процесіне тиімді енгізуші болуы тиіс. Мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігі жоғары болған жағдайда ғана цифрлық құралдар өз тиімділігін көрсетеді.

Алайда цифрлық құралдарды қолдану барысында бірқатар қиындықтар туындайды. Солардың бірі – оқушылардың назарын тұрақты ұстап тұру. Кей жағдайда цифрлық құралдар ойын-сауық элементтеріне айналып, оқу мақсатын екінші орынға ысыруы мүмкін. Сондықтан оларды дұрыс және мақсатты қолдану маңызды. Тағы бір мәселе – цифрлық теңсіздік. Барлық оқушылар бірдей деңгейде технологияларға қол жеткізе алмайды. Бұл оқу мотивациясына кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан мектеп деңгейінде бұл мәселені ескеру қажет.

Сонымен қатар цифрлық құралдарды шамадан тыс қолдану да кері әсерін тигізуі мүмкін. Оқушылардың денсаулығы, көз жүктемесі және әлеуметтік қарым-қатынас дағдылары назардан тыс қалмауы тиіс. Мектеп директоры үшін оқу мотивациясын арттыру – стратегиялық міндет. Бұл бағытта цифрлық құралдарды тиімді пайдалану, педагогтарды қолдау және оқушылардың қызығушылығын ескеру маңызды.

Цифрлық технологиялар оқу процесін жаңғыртуға мүмкіндік береді. Бірақ олардың тиімділігі дұрыс қолдануға байланысты. Сондықтан мектеп басшылығы бұл процесті жүйелі түрде басқаруы тиіс. Жалпы алғанда, цифрлық құралдар оқу мотивациясын арттыруда үлкен әлеуетке ие. Олар оқу процесін қызықты, қолжетімді және тиімді етеді. Алайда бұл мүмкіндіктерді толық пайдалану үшін педагогикалық тұрғыдан дұрыс ұйымдастыру қажет.

Оқу мотивациясын арттырудағы цифрлық құралдардың әсерін терең түсіну үшін мотивацияның психологиялық-педагогикалық негіздеріне тоқталу маңызды. Мотивация – оқушының оқу әрекетіне деген ішкі және сыртқы қозғаушы күштерінің жиынтығы. Ішкі мотивация қызығушылыққа, танымдық қажеттілікке негізделсе, сыртқы мотивация бағалау, марапат немесе әлеуметтік қысым сияқты факторларға тәуелді. Цифрлық құралдар осы екі мотивация түріне де ықпал ете алады, бірақ олардың басты артықшылығы – ішкі мотивацияны күшейтуінде.

Цифрлық білім беру ортасында оқушы өзін еркін сезінеді, өз бетімен зерттеу жүргізе алады, ақпаратты іздейді және оны өңдейді. Бұл оқушының танымдық белсенділігін арттырып, өзіндік оқу дағдыларын қалыптастырады. Мысалы, онлайн платформалардағы зерттеу тапсырмалары, жобалық жұмыстар және интерактивті симуляциялар оқушының қызығушылығын оятып қана қоймай, оны білімді терең меңгеруге жетелейді.

Цифрлық құралдардың мотивацияға әсер ететін тағы бір маңызды механизмі – визуализация. Қазіргі оқушылар ақпаратты визуалды түрде жақсы қабылдайды. Бейнематериалдар, анимациялар, инфографикалар күрделі тақырыптарды түсінуді жеңілдетеді. Бұл әсіресе жаратылыстану және техникалық пәндерде өте тиімді. Көрнекілік арқылы оқушы оқу материалын тез қабылдап, оны есте сақтауы жеңілдейді.

Сонымен қатар цифрлық құралдар оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Оқушы өз нәтижелерін көріп, оларды талдай алады. Мысалы, көптеген онлайн платформаларда оқушының жетістіктері диаграмма немесе статистика түрінде көрсетіледі. Бұл оқушының өзіне деген сенімін арттырып, келесі нәтижелерін жақсартуға ынталандырады.

Геймификация элементтерін тереңірек қарастыратын болсақ, оның мотивацияға әсері өте жоғары екенін көруге болады. Ойын форматындағы тапсырмалар оқушылардың эмоционалды қатысуын арттырады. Олар оқу процесін қызықты ойын ретінде қабылдай бастайды. Деңгейлер, марапаттар, жарыс элементтері оқушылардың белсенділігін күшейтеді. Алайда мұнда бір маңызды нәрсені ескеру қажет: геймификация тек сыртқы мотивацияға ғана емес, ішкі мотивацияға да әсер етуі тиіс. Яғни, ойын элементтері білім мазмұнымен тығыз байланысты болуы қажет.

Цифрлық құралдардың тағы бір маңызды артықшылығы – кері байланыстың жеделдігі. Дәстүрлі сабақта мұғалім әр оқушыға бірден кері байланыс бере алмайды. Ал цифрлық платформалар оқушының жауабын

бірден тексеріп, нәтижесін көрсетеді. Бұл оқушының қателіктерін тез түзетуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар оқушы өз оқу процесін бақылап, өздігінен жұмыс істеу дағдысын қалыптастырады.

Цифрлық құралдар арқылы сараланған оқыту да тиімді жүзеге асады. Әр оқушыға оның деңгейіне сәйкес тапсырмалар беріледі. Бұл әлсіз оқушыларға да, қабілетті оқушыларға да қолайлы жағдай жасайды. Әлсіз оқушылар қосымша қолдау алса, ал қабілетті оқушылар күрделі тапсырмалар арқылы өз мүмкіндіктерін дамытады.

Мектеп директоры үшін бұл процесті басқару ерекше маңызды. Біріншіден, директор цифрлық құралдарды енгізудің нақты стратегиясын әзірлеуі тиіс. Бұл стратегия мектептің жалпы даму жоспарына сәйкес болуы қажет. Екіншіден, педагогтарды қолдау жүйесін қалыптастыру керек. Мұғалімдерге әдістемелік көмек көрсету, тренингтер ұйымдастыру және тәжірибе алмасу маңызды.

Үшіншіден, мектепте цифрлық мәдениетті қалыптастыру қажет. Бұл тек технологияларды қолдану ғана емес, сонымен қатар оларды саналы түрде пайдалану, ақпараттық қауіпсіздік ережелерін сақтау және цифрлық этиканы қалыптастыруды қамтиды.

Цифрлық құралдарды қолдануда ата-аналардың рөлі де маңызды. Ата-аналар баласының оқу процесіне белсенді қатысып, оны қолдауы қажет. Цифрлық платформалар ата-аналарға баласының үлгерімін бақылауға мүмкіндік береді. Бұл оқушының жауапкершілігін арттырады.

Сонымен қатар цифрлық құралдардың мотивацияға әсері ұзақ мерзімді болуы үшін оларды жүйелі түрде қолдану қажет. Бір реттік қолдану тұрақты нәтиже бермейді. Сондықтан мектеп деңгейінде бұл бағытта жүйелі жұмыс жүргізілуі тиіс.

Алайда цифрлық құралдарды қолдануда белгілі бір қауіптер де бар. Соның бірі – оқушылардың назарын басқа нәрселерге аудару қаупі. Интернетте көптеген алаңдатушы факторлар бар. Сондықтан мұғалімдер оқу процесін дұрыс ұйымдастырып, оқушылардың назарын негізгі мақсатқа бағыттауы тиіс.

Тағы бір маңызды мәселе – оқушылардың цифрлық тәуелділігі. Бұл олардың психологиялық және әлеуметтік дамуына әсер етуі мүмкін. Сондықтан цифрлық құралдарды қолдану мен дәстүрлі әдістер арасында теңгерім болуы қажет.

Цифрлық құралдардың тиімділігі мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне байланысты. Егер мұғалім технологияны дұрыс қолданса, ол оқу мотивациясын арттырудың қуатты құралына айналады. Ал егер мақсатсыз қолданылса, оның әсері төмен болады.

Жалпы алғанда, цифрлық құралдар оқу мотивациясын арттыруда маңызды рөл атқарады. Олар оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың оқу әрекетін белсенді етеді, өздігінен білім алу дағдыларын қалыптастырады және оқу процесін тиімді етеді.

Цифрлық құралдардың оқу мотивациясына әсерін ұзақ мерзімді тұрғыдан қарастырғанда, олардың білім беру жүйесінің құрылымына, оқыту философиясына және мектеп мәдениетіне елеулі өзгерістер енгізетінін байқауға болады. Бұл өзгерістер тек технологиялық жаңартумен шектелмей, білім беру процесінің мазмұны мен ұйымдастырылуына терең ықпал етеді.

Ең алдымен, цифрлық құралдар оқушылардың оқу әрекетіне деген көзқарасын өзгертеді. Дәстүрлі оқытуда оқушы көбінесе мұғалім берген тапсырмаларды орындаушы ретінде қарастырылса, цифрлық ортада ол білімді өз бетімен іздеуші, зерттеуші және талдаушы рөлін атқарады. Бұл оқушының танымдық белсенділігін арттырып, оқу процесіне деген жауапкершілігін күшейтеді.

Оқу мотивациясының тұрақты қалыптасуы үшін оқушының жетістікке жету сезімі маңызды. Цифрлық құралдар осы сезімді қалыптастыруға үлкен мүмкіндік береді. Оқушы әрбір орындалған тапсырма үшін нәтиже көріп, өзінің алға жылжуын байқайды. Бұл оның өзін-өзі бағалауына оң әсер етіп, келесі жетістіктерге ұмтылысын арттырады.

Сонымен қатар цифрлық құралдар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Мысалы, презентациялар жасау, бейнематериалдар әзірлеу, жобалық жұмыстар орындау арқылы оқушылар өз идеяларын еркін жеткізе алады. Бұл олардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырып, ішкі мотивациясын күшейтеді.

Цифрлық ортада оқу процесі тек мектеп қабырғасымен шектелмейді. Оқушылар кез келген уақытта және кез келген жерде білім ала алады. Бұл оқудың икемділігін арттырып, оқушының өзіне қолайлы уақытта білім алуына мүмкіндік береді. Нәтижесінде оқу процесі үздіксіз сипатқа ие болады.

Мектеп директоры үшін бұл өзгерістерді тиімді басқару ерекше маңызды. Біріншіден, мектепте цифрлық құралдарды жүйелі түрде енгізу қажет. Бұл үшін нақты жоспар, кезең-кезеңімен жүзеге асырылатын стратегия және нәтижелерді бағалау жүйесі болуы тиіс.

Екіншіден, педагогикалық ұжымның мотивациясына назар аудару қажет. Мұғалімдердің өздері мотивацияланған жағдайда ғана олар оқушылардың мотивациясын арттыра алады. Сондықтан директор мұғалімдерді қолдап, олардың кәсіби дамуына жағдай жасауы тиіс.

Үшіншіден, мектепте инновациялық орта қалыптастыру маңызды. Мұнда жаңа идеяларды қолдау, тәжірибе алмасу және шығармашылық бастамаларды дамыту қажет. Бұл ұжымның жалпы дамуына оң әсер етеді.

Цифрлық құралдардың тиімділігін арттыру үшін оларды оқу мақсаттарына сәйкес пайдалану қажет. Яғни, технология – мақсат емес, құрал болуы тиіс. Әрбір цифрлық құрал нақты педагогикалық мақсатқа бағытталуы керек.

Сонымен қатар оқушылардың цифрлық сауаттылығын дамыту маңызды. Олар тек технологияны қолдануды ғана емес, оны саналы және қауіпсіз пайдалануды үйренуі тиіс. Бұл олардың болашақта табысты болуына негіз болады.

Цифрлық құралдардың тағы бір маңызды әсері – білім беру процесінің ашықтығы. Оқушылардың жетістіктері, тапсырмалары және оқу нәтижелері ата-аналарға қолжетімді болады. Бұл ата-аналардың оқу процесіне қатысуын арттырып, оқушының жауапкершілігін күшейтеді.

Алайда цифрлық трансформация барысында бірқатар тәуекелдерді ескеру қажет. Солардың бірі – оқушылардың назарын тұрақты ұстап тұру мәселесі. Цифрлық ортада көптеген алаңдатушы факторлар бар, сондықтан оқу процесін дұрыс ұйымдастыру маңызды.

Тағы бір маңызды мәселе – оқушылардың денсаулығы. Экран алдында ұзақ уақыт отыру көзге, жүйке жүйесіне әсер етуі мүмкін. Сондықтан оқу процесінде уақытты дұрыс бөлу, үзілістер ұйымдастыру және дәстүрлі әдістермен үйлестіру қажет.

Цифрлық құралдарды қолдануда теңгерімділік принципін сақтау маңызды. Яғни, цифрлық және дәстүрлі оқыту әдістерін үйлестіре отырып қолдану қажет. Бұл оқу процесінің тиімділігін арттырады.

Болашақта цифрлық құралдардың мүмкіндіктері одан әрі кеңейе түседі. Жасанды интеллект, виртуалды шынайылық, деректер аналитикасы сияқты технологиялар оқу мотивациясын арттыруда жаңа мүмкіндіктер ұсынады. Бұл өзгерістерге дайын болу үшін мектептер үнемі даму үстінде болуы тиіс.

Мектеп директоры осы процестің көшбасшысы ретінде өзгерістерді дұрыс бағытта басқаруы қажет. Ол тек әкімшілік басқарушы ғана емес, сонымен қатар жаңашылдықты енгізуші, ұжымды біріктіруші және дамудың стратегиялық бағытын анықтаушы тұлға болуы тиіс.

Жалпы алғанда, цифрлық құралдар оқу мотивациясын арттыруда үлкен рөл атқарады. Олар оқушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың жеке дамуына, шығармашылық қабілеттерінің қалыптасуына және өздігінен білім алу дағдыларының дамуына ықпал етеді.

Қорытындылай келе, оқу мотивациясын арттырудағы цифрлық құралдардың әсері өте жоғары екені анықталды. Цифрлық технологиялар оқу процесін интерактивті, икемді және жекелендірілген ету арқылы оқушылардың білім алуға деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар олар оқушылардың өзін-өзі дамытуына, өз бетімен білім алуына және оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді.

Алайда бұл құралдарды тиімді пайдалану үшін мектеп басшылығы тарапынан жүйелі басқару, педагогтардың цифрлық құзыреттілігін арттыру және оқу процесін дұрыс ұйымдастыру қажет. Сонымен қатар цифрлық қауіпсіздік, денсаулық сақтау және тең қолжетімділік мәселелеріне назар аудару маңызды.

Цифрлық құралдарды дұрыс және мақсатты қолдану арқылы мектептер оқу мотивациясын арттырып, білім сапасын жаңа деңгейге көтере алады. Бұл өз кезегінде оқушылардың болашақта табысты тұлға болып қалыптасуына негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

- Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. — М.: Педагогика, 1995.
- Выготский Л. С. Мышление и речь. — М.: Лабиринт, 1999.
- Зимняя И. А. Психология обучения. — М.: Просвещение, 2000.
- Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии. — М.: Академия, 2009.
- Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education. — Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
- Luckin R. Artificial Intelligence and Human Intelligence. — London: UCL Institute of Education Press, 2018.
- Pardo A., Siemens G. Ethical and privacy principles for learning analytics // British Journal of Educational Technology. — 2014.

THE USE OF TASK-BASED LEARNING IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Аманжол Тамирис Аманжолқызы

Түркістан облысы Түркістан қаласы

Түркістан облысының білім басқармасының Нұртас Оңдасынов атындағы мамандандырылған мектеп-интернаты коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Ағылшын тілі пәні мұғалімі

Annotation

This article explores the effectiveness of Task-Based Learning (TBL) in English Language Teaching (ELT), emphasizing its theoretical foundations, pedagogical significance, and practical implementation in classroom contexts. The study examines how TBL enhances communicative competence, learner autonomy, and real-world language use among students. Drawing on contemporary research and classroom practices, the article analyzes the role of teachers, task design, and learner engagement in achieving successful outcomes. It also addresses challenges in applying TBL and suggests strategies for overcoming them. The

discussion is particularly relevant for English language teachers seeking innovative, student-centered approaches to improve language acquisition.

Task-Based Learning has emerged as one of the most influential approaches in modern English Language Teaching, reflecting a shift from traditional, teacher-centered instruction to more dynamic, learner-centered methodologies. Unlike conventional methods that prioritize grammatical accuracy and rote memorization, TBL focuses on meaningful communication and the use of language as a tool for completing authentic tasks. This paradigm aligns closely with the principles of communicative language teaching, emphasizing fluency, interaction, and real-life applicability.

The origins of Task-Based Learning can be traced back to the broader framework of Communicative Language Teaching (CLT), which gained prominence in the late twentieth century. Researchers and linguists began to question the effectiveness of grammar-translation and audio-lingual methods, arguing that these approaches failed to prepare learners for actual communication. As a result, educators sought alternative strategies that would better reflect how languages are naturally acquired. TBL emerged as a response to this need, grounded in the belief that language learning occurs most effectively when learners are engaged in meaningful tasks that require genuine communication.

A task, in the context of TBL, is generally defined as an activity where the primary focus is on meaning rather than form, and where learners use language to achieve a specific outcome. Examples of tasks include problem-solving activities, role-plays, discussions, interviews, and projects. These tasks are designed to mirror real-world situations, thereby making the learning process more relevant and engaging for students. By participating in such activities, learners are encouraged to use their existing language resources creatively while also developing new linguistic skills.

One of the key advantages of Task-Based Learning is its ability to promote communicative competence. Communicative competence goes beyond grammatical knowledge; it encompasses the ability to use language appropriately in different social contexts. Through task-based activities, students practice not only speaking and listening but also negotiation of meaning, turn-taking, and pragmatic usage. This holistic approach ensures that learners develop a well-rounded command of the language.

Another important aspect of TBL is its emphasis on learner autonomy. In traditional classrooms, students often rely heavily on the teacher for guidance and feedback. In contrast, TBL encourages learners to take responsibility for their own learning. During task completion, students must make decisions, solve problems, and collaborate with peers. This process fosters critical thinking, independence, and confidence, all of which are essential for successful language acquisition.

The role of the teacher in a task-based classroom is fundamentally different from that in a traditional setting. Instead of acting as the primary source of knowledge, the teacher becomes a facilitator and guide. This involves designing effective tasks, providing clear instructions, monitoring student progress, and offering feedback. Teachers must also create a supportive environment where students feel comfortable taking risks and making mistakes. This shift in roles can be challenging for educators who are accustomed to more authoritative teaching styles, but it is crucial for the success of TBL.

Task design is a critical component of effective Task-Based Learning. A well-designed task should be meaningful, relevant, and appropriately challenging for the learners' proficiency level. It should also have a clear goal and outcome, ensuring that students understand the purpose of the activity. Tasks can be classified into different types, such as information-gap tasks, reasoning-gap tasks, and opinion-gap tasks. Each type serves a specific purpose and targets different aspects of language use. For example, information-gap tasks require students to exchange information, while opinion-gap tasks encourage them to express personal views and engage in discussions.

In addition to task design, the sequencing of tasks plays an important role in the learning process. Tasks should be organized in a way that gradually increases in complexity, allowing students to build on their existing knowledge and skills. This progression helps to maintain learner motivation and prevents cognitive overload. Pre-task activities are often used to introduce the topic and activate prior knowledge, while post-task activities focus on reflection and language analysis. This structured approach ensures that students benefit fully from each task.

Despite its many advantages, Task-Based Learning is not without challenges. One of the main difficulties is the assessment of student performance. Traditional testing methods, which emphasize grammar and vocabulary, may not accurately reflect learners' communicative abilities. Therefore, teachers need to develop alternative assessment strategies that align with the principles of TBL. These may include performance-based assessments, peer evaluations, and self-assessment techniques.

Another challenge is the potential for uneven participation among students. In group tasks, some learners may dominate the conversation while others remain passive. To address this issue, teachers must carefully monitor group dynamics and implement strategies to ensure equal participation. This may involve assigning specific roles to each student or using smaller group sizes.

Classroom management can also be more complex in a task-based environment. The interactive nature of TBL often leads to increased noise levels and movement, which can be difficult to control. However, with clear instructions and established routines, teachers can create an organized and productive learning environment. It is important to strike a balance between allowing freedom for communication and maintaining classroom discipline.

Cultural factors may also influence the effectiveness of Task-Based Learning. In some educational contexts, students are accustomed to teacher-centered instruction and may initially resist more interactive approaches. They may feel uncomfortable expressing opinions or engaging in group discussions. To overcome this barrier, teachers should

introduce TBL gradually and provide ample support and encouragement. Building a positive classroom culture is essential for fostering student participation and engagement.

Technology has further expanded the possibilities for Task-Based Learning in recent years. Digital tools and online platforms offer new opportunities for designing and implementing tasks. For example, students can participate in virtual discussions, collaborate on projects using shared documents, and access authentic materials from around the world. These resources not only enhance the learning experience but also prepare students for communication in a globalized society.

In conclusion of this section, Task-Based Learning represents a significant advancement in English Language Teaching, offering a more interactive, meaningful, and learner-centered approach to language acquisition. Its focus on real-world communication, learner autonomy, and practical application makes it highly relevant in today's educational landscape. While there are challenges associated with its implementation, the benefits of TBL far outweigh its limitations. With careful planning, effective task design, and a supportive classroom environment, teachers can successfully integrate this approach into their teaching practice.

Building on the foundational principles of Task-Based Learning, it is essential to examine more closely how this approach functions in real classroom environments and how it influences different aspects of language acquisition. One of the most significant contributions of TBL lies in its alignment with theories of second language acquisition, particularly those emphasizing interaction, input, and output. Scholars such as Stephen Krashen and Merrill Swain have highlighted the importance of meaningful exposure to language and opportunities for production. TBL integrates these principles by creating situations where learners are both exposed to authentic input and required to produce language in order to complete tasks.

Krashen's Input Hypothesis suggests that learners acquire language when they are exposed to comprehensible input slightly above their current proficiency level. Task-based activities naturally incorporate this idea by providing context-rich situations where meaning can be inferred even if all linguistic elements are not fully understood. At the same time, Swain's Output Hypothesis emphasizes the importance of producing language as a way of testing hypotheses and noticing gaps in one's knowledge. In TBL, learners are constantly engaged in speaking and writing, which pushes them to refine their language use and develop greater accuracy over time.

Another theoretical perspective supporting TBL is the Interaction Hypothesis, associated with researchers like Michael Long. This theory posits that language acquisition is facilitated through interaction, particularly when learners negotiate meaning and receive feedback. Task-based activities often require learners to clarify misunderstandings, ask for repetition, and reformulate their statements, all of which contribute to deeper language processing. These interactive processes are difficult to achieve in traditional lecture-based classrooms but are central to the TBL framework.

In practical terms, a typical Task-Based Learning lesson is often structured into three main phases: the pre-task phase, the task cycle, and the post-task phase. During the pre-task phase, the teacher introduces the topic, activates prior knowledge, and provides necessary vocabulary or background information. This stage is crucial for preparing learners and reducing anxiety, especially for those who may feel uncertain about their language abilities.

The task cycle is the core of the lesson, where students engage in the task itself. This phase usually involves pair or group work, encouraging collaboration and communication. Learners use whatever language resources they possess to complete the task, focusing primarily on meaning rather than grammatical correctness. The teacher's role during this phase is to monitor progress, offer support when needed, and take notes for later feedback. Importantly, the teacher does not interrupt the flow of communication excessively, allowing students to develop fluency and confidence.

Following the task cycle, the post-task phase provides an opportunity for reflection and language focus. During this stage, students may present their results, compare answers, or discuss their experiences. The teacher can then highlight useful language forms, correct errors, and provide additional practice. This phase helps bridge the gap between fluency and accuracy, ensuring that learners not only communicate effectively but also improve their linguistic competence.

One of the defining characteristics of Task-Based Learning is its adaptability to different proficiency levels and learning contexts. For beginners, tasks may involve simple exchanges of information, such as describing daily routines or identifying objects. For more advanced learners, tasks can become increasingly complex, involving debates, problem-solving scenarios, and project-based work. This flexibility makes TBL suitable for a wide range of educational settings, from primary schools to higher education institutions.

In addition to language skills, TBL also promotes the development of essential twenty-first-century competencies. These include critical thinking, collaboration, communication, and creativity. When students work together to solve problems or complete projects, they learn to negotiate ideas, manage time, and take responsibility for their contributions. These skills are highly valuable not only in academic settings but also in professional and social contexts.

Motivation is another area where Task-Based Learning demonstrates significant advantages. Traditional language instruction often relies on repetitive exercises that may not engage learners effectively. In contrast, TBL introduces variety and relevance into the classroom. Tasks are often designed around real-life situations, making learning more meaningful and enjoyable. When students see the practical value of what they are learning, they are more likely to remain motivated and actively participate in the learning process.

However, the successful implementation of TBL requires careful planning and a deep understanding of learners' needs. Teachers must consider factors such as language proficiency, cultural background, and learning preferences when designing tasks. For example, in some cultures, students may be less accustomed to expressing personal opinions

or challenging others' ideas. In such cases, teachers should provide structured support and gradually introduce more open-ended tasks.

Another important consideration is the balance between fluency and accuracy. While TBL emphasizes communication, it does not ignore the importance of correct language use. Teachers must find ways to address errors without discouraging learners. One effective strategy is delayed correction, where the teacher notes common mistakes during the task and discusses them afterward. This approach allows students to focus on communication during the activity while still benefiting from corrective feedback.

Assessment in Task-Based Learning also requires a shift in perspective. Instead of relying solely on written tests, teachers should incorporate performance-based assessments that reflect real communicative abilities. These may include presentations, role-plays, and collaborative projects. Rubrics can be used to evaluate different aspects of performance, such as fluency, accuracy, interaction, and task completion. Self-assessment and peer assessment can also play a valuable role in helping learners become more aware of their progress.

The integration of technology into Task-Based Learning has opened new possibilities for language teaching. Online platforms, multimedia resources, and communication tools allow for more diverse and interactive tasks. For instance, students can participate in virtual exchanges with peers from other countries, engage in online discussions, or create digital content such as videos and presentations. These activities not only enhance language skills but also expose learners to different cultures and perspectives.

Despite its many benefits, some educators may be hesitant to adopt TBL due to perceived challenges. These may include time constraints, large class sizes, and limited resources. However, with creativity and flexibility, teachers can adapt TBL principles to suit their specific contexts. Even small changes, such as incorporating short communicative tasks into existing lessons, can make a significant difference.

Professional development is crucial for teachers who wish to implement Task-Based Learning effectively. Training programs, workshops, and collaborative learning communities can provide valuable support and resources. By sharing experiences and best practices, teachers can develop greater confidence and competence in using TBL.

In summary, Task-Based Learning offers a comprehensive and effective approach to English Language Teaching, grounded in well-established theories of language acquisition. Its emphasis on interaction, meaningful communication, and learner engagement makes it particularly suited to modern educational needs. While challenges exist, they can be addressed through thoughtful planning, ongoing professional development, and a willingness to adapt. As educators continue to explore innovative teaching methods, TBL remains a powerful tool for enhancing language learning outcomes.

As Task-Based Learning continues to gain recognition in English Language Teaching, it becomes increasingly important to examine its long-term impact on learners and its broader implications for educational systems. One of the most notable outcomes of TBL is its ability to prepare learners for authentic communication beyond the classroom. In a globalized world where English functions as an international lingua franca, students must be able to use the language in diverse and unpredictable situations. Task-Based Learning equips learners with the skills necessary to navigate such contexts by emphasizing adaptability, fluency, and strategic competence.

Strategic competence, in particular, is a crucial component of communicative ability. It refers to the ability to overcome communication breakdowns and to use various strategies to convey meaning effectively. Through task-based activities, learners develop skills such as paraphrasing, asking for clarification, and using non-verbal cues. These strategies are essential for real-life communication, where perfect linguistic accuracy is often less important than the ability to maintain interaction and achieve communicative goals.

Another significant advantage of Task-Based Learning is its contribution to learner confidence. Many students experience anxiety when speaking in a foreign language, especially in traditional classrooms where mistakes are often corrected immediately. TBL creates a more supportive environment by prioritizing communication over perfection. As learners successfully complete tasks and see tangible results from their efforts, their confidence grows. This increased self-assurance encourages them to take more risks and engage more actively in future learning activities.

From a cognitive perspective, Task-Based Learning supports deeper processing of language. When learners are engaged in meaningful tasks, they are more likely to pay attention to both form and meaning. This dual focus enhances retention and facilitates the transfer of knowledge to new contexts. Moreover, tasks often require problem-solving and critical thinking, which further strengthens cognitive engagement. As a result, learning becomes more durable and meaningful compared to passive forms of instruction.

The role of feedback in Task-Based Learning is also of great importance. Effective feedback helps learners identify areas for improvement and reinforces successful language use. In TBL, feedback can take various forms, including teacher feedback, peer feedback, and self-assessment. Each type serves a different purpose and contributes to a comprehensive understanding of learning progress. For example, peer feedback encourages collaboration and reflection, while self-assessment fosters autonomy and responsibility.

In addition to individual learning outcomes, Task-Based Learning has implications for curriculum design. Educational institutions that adopt TBL often need to reconsider their goals, materials, and assessment methods. A task-based curriculum typically focuses on real-world outcomes rather than discrete linguistic items. This shift requires the integration of authentic materials and the development of tasks that reflect real-life communication. While this transition may require significant effort, it ultimately leads to a more relevant and effective educational experience.

Teacher beliefs and attitudes play a crucial role in the successful implementation of Task-Based Learning. Educators who embrace learner-centered approaches are more likely to create dynamic and engaging classrooms.

However, those who are accustomed to traditional methods may find it challenging to adapt. It is therefore essential to provide teachers with adequate support, including training, resources, and opportunities for reflection. By fostering a positive attitude toward innovation, educational systems can facilitate the adoption of TBL.

Another important consideration is the evaluation of Task-Based Learning at the institutional level. Schools and universities must assess whether TBL meets their educational objectives and improves student outcomes. This evaluation can be conducted through a combination of qualitative and quantitative methods, including classroom observations, student feedback, and performance data. Continuous evaluation ensures that TBL is implemented effectively and allows for ongoing improvement.

The diversity of learners in modern classrooms also highlights the relevance of Task-Based Learning. Students come from different linguistic, cultural, and educational backgrounds, and they have varying learning styles and needs. TBL accommodates this diversity by offering flexible and inclusive learning opportunities. Tasks can be adapted to suit different proficiency levels and interests, ensuring that all learners can participate meaningfully. This inclusivity is particularly important in multilingual and multicultural contexts.

Furthermore, Task-Based Learning supports interdisciplinary learning by integrating language with other subject areas. For example, tasks can be designed around topics such as science, history, or environmental issues, allowing students to develop both language skills and content knowledge simultaneously. This approach not only enriches the learning experience but also demonstrates the practical value of language as a tool for acquiring and sharing knowledge.

Despite its many strengths, it is important to acknowledge that Task-Based Learning is not a universal solution. Its effectiveness depends on various factors, including teacher expertise, student readiness, and institutional support. In some contexts, a hybrid approach that combines TBL with other methodologies may be more appropriate. For instance, explicit grammar instruction can be integrated into the post-task phase to address specific linguistic challenges. Such a balanced approach ensures that learners benefit from both communicative practice and structured learning.

Looking to the future, Task-Based Learning is likely to continue evolving in response to technological advancements and changing educational needs. Artificial intelligence, virtual reality, and other emerging technologies have the potential to enhance task-based instruction by providing immersive and interactive learning environments. These innovations can create new opportunities for authentic communication and personalized learning, further strengthening the impact of TBL.

In conclusion, Task-Based Learning represents a transformative approach to English Language Teaching, offering numerous benefits for both learners and educators. Its emphasis on meaningful communication, learner autonomy, and real-world relevance aligns with the demands of contemporary education. By engaging students in purposeful tasks, TBL fosters not only linguistic competence but also essential life skills such as critical thinking, collaboration, and adaptability. While challenges exist, they can be addressed through careful planning, professional development, and institutional support.

Ultimately, the success of Task-Based Learning depends on the commitment of educators to create engaging, supportive, and student-centered learning environments. As English continues to play a vital role in global communication, approaches like TBL will remain essential for preparing learners to participate effectively in the international community.

Task-Based Learning has proven to be a highly effective and innovative approach in English Language Teaching. By focusing on meaningful communication and real-world application, it enables learners to develop both fluency and confidence. The approach aligns with key theories of language acquisition and supports the development of essential skills beyond language itself. Although challenges such as assessment and classroom management exist, they can be overcome with appropriate strategies and teacher training. Overall, TBL offers a powerful framework for enhancing language learning and preparing students for real-life communication.

References

- Ellis, R. (2003). *Task-Based Language Learning and Teaching*. Oxford University Press.
- Nunan, D. (2004). *Task-Based Language Teaching*. Cambridge University Press.
- Willis, J. (1996). *A Framework for Task-Based Learning*. Longman.
- Skehan, P. (1998). *A Cognitive Approach to Language Learning*. Oxford University Press.
- Krashen, S. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon.
- Swain, M. (1985). Communicative competence: Some roles of comprehensible input and output.
- Long, M. (1996). The role of the linguistic environment in second language acquisition.

PLSA ФОРМАТЫНДАҒЫ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ- ҒЫЛЫМИ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУ

Абильдаева Жанаргуль Магадановна
*Астана қаласы әкімдігінің "№73 мектеп-лицей" шаруашылық жүргізу
құқығындағы мемлекеттік коммуналдық кәсіпорны
география пәнінің мұғалімі*

Қазақстандық білім беру жүйесінің алдында білім сапасының бәсекелестігін арттыру, шынайы өмірлік кезеңдерге бейімдеу мәселелері тұр. Осыған байланысты еліміздің 15 жастағы оқушылары білім жетістіктерінің деңгейін анықтау үшін PISA халықаралық зерттеуіне қатысады. Қазақстандық білім беру модернизациясы халықаралық салыстырмалы зерттеулерге қатысуының елдегі білім сапасын арттырудағы стратегиялық маңызы зор.

Қазіргі Қазақстанға өзінің еңбек және кәсіби қызметінде әлеуетті мүмкіндіктерін барынша іске асыруға қабілетті, сол арқылы қоғамға пайда әкелетін, елдің дамуына ықпал ететін тиімді азаматтар қажет. Бұл қоғам деңгейінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесінің өзектілігін түсіндіреді. Зерттеуге қатысушы оқушыларды дайындау мақсатында әртүрлі деңгейдегі тапсырмалардың маңызы зор. Функционалдық сауаттылықты дамытудың өзектілігі субъектілердің де білім беру процесін жоғары академиялық және оқушылардың функционалдық сауаттылығы ықпал ететін әлеуметтік жетістіктері. Бұл білім беру бағдарламасына сәйкес жас ерекшеліктерін ескере отырып, бөлімдерді тереңдетіп оқытуды білдіреді.

Тапсырмалар жаңалығы - оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылық саласындағы жалпы ұғымдарды зерделеуге бағытталғандығында. Оқушылар мәтіндегі ақпаратпен жұмыс істей отырып, болашақ өмір үшін өз көзқарастарын тұжырымдауға, логикалық түрде ұсынуға және дәлелді түрде дәлелдеуге үйренеді.

Негізгі принциптері - бұл жүйелілік, ғылыми, көрнекілік және қол жетімділік. Тапсырманың мазмұны физикалық, химиялық, географиялық, биологиялық ақпараттың әртүрлі көздерімен жұмыс істеуді қамтиды. Оқушылардың ғылыми және публицистикалық мәтіндермен жұмыс істеу дағдыларын, өз бетінше білім алу, БАҚ-та және Интернетте статистиканы талдау, аралас ғылымдарда қажетті ақпаратты іздеу, орналастыру факторларын бағалау дағдыларын дамыту көзделеді.

Күтілетін нәтижелері:

Білім алушылар қызметінің негізгі түрлері: сұрақтар (әңгіме, пікірталас, диалог) көмегімен алынған ақпаратты өз бетінше оқу және талқылау; практикалық тапсырмаларды орындау; Интернет желісінде материалдарды іздеу және талқылау; ситуациялық және практикаға бағдарланған міндеттерді шешу; тәжірибелер жүргізу. Оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту мақсатында сабақтарда іскерлік және дидактикалық ойындарды қолдануға, шағын жобаларды әзірлеуге және іске асыруға, турнирлер мен конкурстар ұйымдастыруға болады. Оқушылардың жоспарланған нәтижелерін бағалау жүйесі ағымдағы және аралық бақылау үшін әр түрлі күрделіліктегі әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды орындау түрінде жүреді. Тапсырмалар PISA халықаралық зерттеуінде білімді табысты дайындау және іске асыру болып табылады.

Тапсырмалар тақырыптық бөлімдерге біріктірілген функционалдық сауаттылықты бағалау құралдарының негізін құрайды (PISA зерттеуіндегідей). Тапсырмалар кешені проблемалық түрде ұсынылған нақты жағдайдың сипаттамасын және осы жағдайға қатысты бірқатар сұрақтар мен тапсырмаларды қамтиды. Оқушылар әртүрлі пәндік салалардағы білімді қолдана отырып, тапсырмаларды орындауы керек. Олар тапсырманы сұрақтан сұраққа ауыса отырып жүйелі орындайды, өз білімдері мен дағдыларын қолданады, сонымен қатар жаңа білім мен функционалды дағдыларды игереді.

Тапсырмалар нақты өмірлік жағдайлар болып табылады. Функционалдық сауаттылықты мониторингілеу үшін мәтіндер мен жағдайлар оқушылардың жас ерекшеліктерін, оқушылардың өміріне релеванттығын, қызығушылығын және оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуды ескере отырып іріктеледі.

Әр жағдай үшін тұжырымдамалық шеңберде белгіленген әртүрлі құзыреттерді бағалайтын тапсырмалар жасалады. Тақырыптық бөлімдерге біріктірілген тапсырмалар функционалдық сауаттылықты бағалау үшін өлшеу құралдарын құрайды (PISA зерттеуіндегідей). Тапсырмалар кешені проблемалық түрде ұсынылған нақты жағдайдың сипаттамасын және осы жағдайға қатысты бірқатар сұрақтар мен тапсырмаларды қамтиды.

Кешенді тапсырма «Дүниежүзілік мұхит ластануда»

Дүниежүзілік мұхит шамамен 3 миллиард адамның өмір сүруіне ықпал етеді. Қазіргі уақытта мұхит экожүйесіне бірнеше келеңсіз жағдайлар кері әсерін тигізуде. Климаттың ауытқуы, судың ластануы және адамдардың жағалау аймақтарына зиян келтіруі негізгі мәселелерге айналды. Сонымен қатар, балық шаруашылығының ретсіздігі су жануарлары мен құстардың санын азайтып жіберді. Біріккен Ұлттар Ұйымы мәліметінше, мұхиттардың экологиялық ахуалы бұрын-соңды дәл осындай нашар күйде болмаған.

Тапсырмаға қысқаша мәлімет:

- **Ғылыми бағыт:** Жаһандық деңгейдегі өзекті мәселелер
- **Мақсатты дағды:** Мәліметтерді талдау және оларға баға беру
- **Қолданылу аясы:** әлеуметтік
- **Ойлау деңгейі:** төменгі
- **Білім мазмұнының сипаты:** рәсімдік
- **Жауап беру форматы:** дұрыс нұсқаны таңдау

Әлемдік мұхиттың экологиялық жағдайы

Пластик өнімдерін шектен тыс тұтыну салдарынан жер шарында үлкен экологиялық мәселе туындады. Жыл сайын мұхит айдындарына 13 миллион тоннадай пластик қалдықтары тасталады. Мұндай материалдардың көбі жүздеген жылдар бойы бүлінбей сақталады. Ал біртіндеп ыдырай бастағандары микропластик деп аталатын өте майда түйіршіктерге айналып, су жәндіктері мен балықтардың қорегіне айналууда. Бұл теңіз тұрғындарының жаппай ауруға шалдығуына және қырылуына басты себеп болып отыр.

Мамандардың болжауынша, 2050 жылға қарай мұхиттағы қоқыс мөлшері ондағы тіршілік ететін балықтардың жалпы салмағымен теңесуі мүмкін. Сонымен қатар, жаһандық жылынудың әсерінен мұхит деңгейі көтеріліп, жағалауда орналасқан көптеген мемлекеттерді су басу қаупі төніп тұр. Су температурасының көтерілуі де үлкен қатер әкелді: маржан рифтері бүлініп, мұхиттың флорасы мен фаунасының сирек түрлері жойылып барады.

Тапсырма: «Әлемдік мұхиттағы өзгерістер» мәтініндегі ақпаратты негізге ала отырып, онда сипатталған үдерістерді дәлелдейтін тұжырымдарды анықтаңыз. Дұрыс нұсқаны белгілеңіз.

1) Экология мамандарының мәліметінше, мұхитқа тасталған пластик қалдықтарын қорек деп қателесіп жеген мыңдаған теңіз құстары, киттер мен тасбақалар жаппай қырылууда	
2) Ғалымдардың болжамы бойынша, өткен жүзжылдықта мұхит деңгейі 10-20 см-ге ғана көтерілсе, осы ХХІ ғасырда бұл көрсеткіш 1 метрге дейін жетуі мүмкін	
3) Әлемдік мұхиттың астында өте көптеген таңғажайып тіршілік иелері мен түрлі-түсті өсімдіктер әлемі шоғырланған	
4) Мұхит суының жылынуы салдарынан бүкіл әлемдегі балық аулау кәсібі мен оның өнімділігі шамамен 5%-ға қысқарған	
5) Жер шарындағы ең терең жер — Мариана шұңғымасында орналасқан «Челленджер» тұңғығының тереңдігі 11 мың метрден асады	

Пәндік білімді, дағдыларды қалыптастырумен қатар, мұғалім оқушыны өз білімін күнделікті өмірде қолдануға үйретуі керек, нақты өмірде ғылыми әдістерді қолдана отырып шешуге болатын мәселелерді бөліп көрсетуі керек. Оқушыларды қоршаған әлемді түсінуге және тиісті шешімдер қабылдауға қажетті қорытынды жасауға үйрету. Жоғарыда аталған барлық дағдыларға ие бола отырып, түлек ересек өмірде сәтті бола алады, мақсаттарына қол жеткізе алады. Біздің жұмысымыздың мақсаты-оқушылардың күнделікті өмірде жетістікке жетуіне ықпал ететін дағдыларды дамыту.

Тапсырмалар тізімі білім сапасын жақсартуға, мектеп оқушыларына қоршаған өмірдің әртүрлі аспектілерімен байланысты нақты проблемалық жағдайларды шешу үшін білімді қолдана білуге бағытталған білім беруге ықпал етеді. Тапсырмалар оқушылардың оқу жағдайлары шеңберінен шығу қабілетін қалыптастыруға бағытталған, яғни жалпы білім беру дағдылары мен күзiреттiлiктерiн дамытуға ықпал етедi.

- Оқу материалы білімін қалыптастыруға;
- Зерттелетін материалдың түсінігін қалыптастыруға;
- Дағдыларды қалыптастыруға;
- Дүниетанымды дамытуға бағытталған.

Біздің оқушыларымыз тек академиялық білім мен дағдыларды ғана меңгеріп қоймай, оларды күнделікті өмірде де пайдалана алады.

Біздің міндетіміз дүниежүзіндегі жаңалықтармен, жауапкершілік, ерік күш сезімдерін сіңіру, яғни олардың дамуына үлкен мән беру. Ал дамудың негізі білімде. Әрбір жеке тұлғаның болашағы мектепте шындалады. Ертең осы елге ие болып тәуелсіз еліміздің тізгінін ұстар азаматтар – бүгінгі мектеп оқушылары.

Мемлекетімізді дамыған өркениетті елдер деңгейіне көтеру үшін болашақ ұрпақты мектеп қабырғасынан бастап жан-жақты білімді, кәсіпкерлік ортаға бейімді етіп тәрбиелеу басты бағытымыз. Елдің ертеңі білімнің тереңдігі мен өлшенеді демекші. Үздіксіз өзгеріп тұрған әлем адамнан да қабілет пен қажеттіліктерді үздіксіз дамытуды талап етеді. Сондықтан білім беру саласының басты мақсаты – оқушыларды өзгермелі өмірде қорықпай, еркін өмір сүруге, білім мен білігіне сай келетін бағдар таңдап алатындай дәрежеге, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға, аналитикалық ойлау қабілеттерін дамыту және олардың шынайы өмірде дара тұлға етіп қалыптасуына ықпал ету.

Қолданған әдебиеттер тізімі

1. <http://skiv.instrao.ru>
2. Каспаржак А.Г., Митрофанов К.Г., Поливанова К.Н. и др. Новые требования к содержанию и методике обучения в российской школе в контексте результатов международного исследования PISA-2000. М.: Университетская книга, 2005.-С.-66-67
3. Малинецкий, Г. Г. Образование на постсоветском пространстве в зеркале исследований PISA /Г. Г.Малинецкий, С. Н. Сиренко // Вестник Московского университета.Серия 20. Педагогическое образование – 2020. – № 1. – С. 35–69.
4. PISA 2018 Results (Volume 1): What Students Know and Can Do. PISA OECD Publishing Parts:

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ КАК УСЛОВИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Мырзаева Гүлсара Аскеровна

Түркістан облысы Жетісай ауданы

«№ 74 жалпы білім беретін мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің

орыс тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада орыс тілі мен әдебиетін оқытуда интерактивті технологияларды қолданудың оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы рөлі қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тек теориялық білімді меңгеруі ғана емес, оны өмірлік жағдайларда қолдана білуі маңызды. Осы тұрғыда интерактивті әдістер оқыту үдерісін тиімді ұйымдастыруға, оқушылардың белсенділігін арттыруға және сыни ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Аннотация

В статье рассматривается роль интерактивных технологий в обучении русскому языку и литературе как важного условия формирования функциональной грамотности учащихся. Подчеркивается значимость практико-ориентированного обучения, направленного на развитие навыков применения знаний в реальной жизни. Особое внимание уделяется современным образовательным технологиям, способствующим активизации познавательной деятельности учащихся.

Annotation

This article examines the role of interactive technologies in teaching the Russian language and literature as a key factor in developing students' functional literacy. It highlights the importance of practice-oriented learning aimed at applying knowledge in real-life contexts. Special attention is paid to modern educational technologies that enhance students' engagement and critical thinking skills.

Современная система образования Республики Казахстан ориентирована на развитие личности учащегося, способного к самостоятельному мышлению, анализу информации и применению знаний в различных жизненных ситуациях. В условиях обновленного содержания образования особое значение приобретает формирование функциональной грамотности, которая определяется как способность человека использовать знания, умения и навыки для решения практических задач.

Преподавание русского языка и литературы в школе играет важную роль в развитии коммуникативных, культурных и аналитических компетенций учащихся. Однако традиционные методы обучения не всегда обеспечивают необходимый уровень вовлеченности учащихся и не в полной мере способствуют развитию функциональной грамотности. В этой связи актуальным становится внедрение интерактивных технологий, которые позволяют преобразовать учебный процесс в активную, диалоговую и практико-ориентированную деятельность.

Интерактивные технологии представляют собой совокупность методов и средств обучения, основанных на активном взаимодействии участников образовательного процесса. Они предполагают сотрудничество, обмен мнениями, совместное решение задач и рефлексия. В контексте преподавания русского языка и литературы интерактивные технологии способствуют развитию речевых навыков, критического мышления и способности к интерпретации текста.

Одним из эффективных инструментов является использование цифровых образовательных платформ, таких как интерактивные презентации, онлайн-тесты и образовательные приложения. Например, применение сервисов для создания викторин и тестов позволяет не только проверить знания учащихся, но и сделать процесс обучения более увлекательным. Учащиеся активно включаются в работу, проявляют инициативу и стремятся к достижению лучших результатов.

Особую роль играют методы групповой работы, такие как «мозговой штурм», дискуссии, дебаты и проектная деятельность. При изучении литературных произведений учащиеся могут работать в группах, анализируя образы героев, обсуждая авторскую позицию и высказывая собственное мнение. Это способствует развитию коммуникативных навыков, аргументации и умения слушать других.

Интерактивные методы обучения также включают ролевые игры и моделирование ситуаций. Например, при изучении произведений русской литературы можно предложить учащимся инсценировать диалоги героев или представить альтернативное развитие сюжета. Это позволяет глубже понять содержание произведения и развивает творческое мышление.

Важным аспектом является использование технологии развития критического мышления. Такие приемы, как «кластер», «инсерт», «верные и неверные утверждения», помогают учащимся анализировать информацию, выделять главное и формировать собственную точку зрения. Эти навыки напрямую связаны с функциональной грамотностью, так как позволяют учащимся эффективно работать с текстами различного типа.

Интерактивные технологии также способствуют индивидуализации обучения. Учитель может учитывать уровень подготовки каждого ученика, предлагая задания разной сложности. Это особенно важно в условиях разноуровневых классов, где необходимо обеспечить успешное обучение всех учащихся.

Кроме того, применение интерактивных технологий способствует формированию мотивации к обучению. Учащиеся становятся активными участниками образовательного процесса, а не пассивными слушателями. Они чувствуют свою значимость, что положительно влияет на их учебные достижения.

Однако внедрение интерактивных технологий требует от учителя определенной подготовки. Необходимо владеть современными цифровыми инструментами, уметь грамотно организовать работу учащихся и создавать условия для эффективного взаимодействия. Важно также учитывать возрастные особенности учащихся и соблюдать баланс между традиционными и инновационными методами обучения.

Таким образом, использование интерактивных технологий в обучении русскому языку и литературе является важным условием формирования функциональной грамотности учащихся. Они позволяют сделать учебный процесс более эффективным, интересным и ориентированным на практическое применение знаний. Внедрение таких технологий способствует развитию ключевых компетенций, необходимых для успешной социализации учащихся в современном обществе.

В условиях стремительных изменений в современном обществе, связанных с цифровизацией, глобализацией и ростом объема информации, система образования Республики Казахстан ориентируется на подготовку личности нового типа — самостоятельной, критически мыслящей, способной эффективно действовать в различных жизненных ситуациях. В этой связи формирование функциональной грамотности учащихся становится не просто одной из задач, а ключевым приоритетом образовательной политики. Именно функциональная грамотность обеспечивает способность применять полученные знания на практике, адаптироваться к новым условиям и успешно взаимодействовать в социуме.

Преподавание русского языка и литературы занимает особое место в этом процессе, поскольку данные дисциплины напрямую связаны с развитием речевой культуры, мышления, способности к анализу и интерпретации информации. Однако достижение высоких результатов невозможно без обновления методов и подходов к обучению. Традиционные формы, основанные преимущественно на передаче знаний, постепенно уступают место интерактивным технологиям, ориентированным на активную деятельность учащихся.

Интерактивные технологии, будучи важным компонентом современной педагогики, позволяют качественно изменить характер образовательного процесса. Они создают условия для сотрудничества, диалога, обмена мнениями и коллективного поиска решений. В результате учащиеся не просто усваивают учебный материал, но и учатся применять его в различных контекстах, что является основой функциональной грамотности. Через участие в дискуссиях, проектах, ролевых играх и цифровых образовательных средах формируются такие важные навыки, как критическое мышление, коммуникация, креативность и способность к самообразованию.

Особую значимость интерактивные технологии приобретают в контексте преподавания литературы, где важна не только передача содержания произведения, но и формирование личностного отношения к нему. Инсценировки, дебаты, анализ альтернативных интерпретаций позволяют учащимся глубже понять художественный текст, осмыслить авторскую позицию и сформировать собственное мнение. Это способствует развитию читательской грамотности, которая является важной составляющей функциональной грамотности.

Не менее важным является использование цифровых инструментов, которые расширяют возможности обучения, делают его более гибким и доступным. Онлайн-платформы, интерактивные задания, мультимедийные ресурсы позволяют учитывать индивидуальные особенности учащихся, повышают их

мотивацию и вовлеченность. В условиях современного информационного общества владение такими инструментами становится необходимым как для учащихся, так и для учителей.

Вместе с тем следует отметить, что эффективное внедрение интерактивных технологий требует системного подхода. Оно невозможно без повышения профессиональной компетентности учителя, его готовности к инновациям и постоянному саморазвитию. Учитель выступает не только как источник знаний, но и как организатор учебной деятельности, модератор, наставник. От его умения правильно подобрать методы и создать благоприятную образовательную среду во многом зависит успех формирования функциональной грамотности учащихся.

Также важно учитывать необходимость разумного сочетания традиционных и интерактивных методов обучения. Полный отказ от классических подходов не является целесообразным, поскольку они обеспечивают фундаментальность знаний. Однако их интеграция с современными технологиями позволяет достичь наилучших результатов.

Таким образом, можно сделать вывод, что использование интерактивных технологий в обучении русскому языку и литературе является неотъемлемым условием формирования функциональной грамотности учащихся. Они способствуют не только усвоению учебного материала, но и развитию ключевых компетенций, необходимых для успешной жизни в современном мире. В перспективе дальнейшее развитие образования должно быть направлено на расширение практики применения интерактивных методов, совершенствование педагогических технологий и создание условий для формирования гармонично развитой личности, способной к непрерывному обучению и самореализации.

Использованные источники

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан.
2. Назарбаев Н.А. «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».
3. Выготский Л.С. Психология развития человека.
4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии.
5. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования.
6. OECD. PISA Framework for Assessment of Functional Literacy.
7. Кларин М.В. Инновации в обучении.
8. Хуторской А.В. Современная дидактика.
9. Материалы обновленного содержания образования РК (НИШ, ЦПМ).
10. Интернет-ресурсы по использованию цифровых образовательных технологий.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Нурғазы Аяулым Өмірғазықызы

Алматы облысы Ұйғыр ауданы

«Алматы облысы білім басқармасының Ұйғыр ауданы бойынша білім бөлімі» мемлекеттік мекемесі

«Тасқарасу орта мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Орыс тілі мен әдебиеті мұғалімі

Аннотация

В статье рассматриваются возможности использования искусственного интеллекта для развития читательской грамотности учащихся на уроках русского языка и литературы. Актуальность темы обусловлена цифровизацией образования и необходимостью формирования у обучающихся навыков осознанного чтения, анализа и интерпретации текста в условиях информационного общества. В работе раскрываются теоретические основы читательской грамотности, анализируются современные подходы к её формированию, а также рассматриваются практические аспекты применения инструментов искусственного интеллекта в образовательном процессе. Особое внимание уделяется интеграции цифровых технологий в традиционное обучение, развитию критического мышления и формированию устойчивых навыков работы с текстом.

Современный этап развития образования характеризуется активным внедрением цифровых технологий, среди которых особое место занимает искусственный интеллект. Его использование открывает новые возможности для повышения эффективности обучения, индивидуализации образовательного процесса и развития ключевых компетенций учащихся. Одной из таких компетенций является читательская грамотность, которая включает в себя способность понимать, анализировать, интерпретировать и оценивать текстовую информацию.

Читательская грамотность является основой успешного обучения, так как большинство учебной информации представлено в текстовой форме. Учащиеся должны уметь не только читать, но и осмысленно воспринимать текст, выделять главную информацию, устанавливать причинно-следственные связи, делать

выводы. Однако практика показывает, что многие школьники испытывают трудности в понимании прочитанного, что негативно сказывается на их успеваемости.

Использование искусственного интеллекта в образовательном процессе позволяет по-новому организовать работу с текстом. Современные цифровые инструменты способны анализировать текст, выделять ключевые слова, формулировать вопросы, создавать задания различного уровня сложности. Это значительно облегчает работу учителя и делает процесс обучения более интересным и интерактивным для учащихся.

Одним из преимуществ искусственного интеллекта является возможность адаптации учебного материала под индивидуальные особенности учащихся. Каждый ученик имеет свой уровень подготовки, темп обучения и особенности восприятия информации. Интеллектуальные системы могут учитывать эти параметры и предлагать задания, соответствующие уровню конкретного учащегося. Это способствует более эффективному усвоению материала и развитию читательской грамотности.

Особое значение имеет использование искусственного интеллекта для развития навыков анализа текста. Учащиеся могут работать с цифровыми платформами, которые предлагают задания на определение темы, основной мысли, структуры текста. Такие задания помогают формировать аналитическое мышление и учат работать с информацией. Кроме того, использование интерактивных элементов повышает мотивацию учащихся и делает процесс обучения более увлекательным.

Не менее важным является развитие навыков интерпретации текста. Искусственный интеллект может предлагать различные варианты толкования текста, задавать вопросы, требующие развернутого ответа, стимулировать обсуждение. Это способствует формированию критического мышления и умению аргументировать свою точку зрения. Учащиеся учатся видеть текст с разных сторон, анализировать позицию автора и выражать собственное мнение.

Особое внимание следует уделить развитию навыков пересказа. Искусственный интеллект может генерировать задания на пересказ текста, предлагать различные варианты его сокращения, выделять ключевые моменты. Это помогает учащимся лучше понять структуру текста и научиться передавать его содержание своими словами. Такие навыки являются важной составляющей читательской грамотности.

Кроме того, искусственный интеллект может использоваться для создания тестов и заданий на понимание текста. Учитель может использовать готовые цифровые ресурсы или создавать собственные задания с помощью интеллектуальных систем. Это позволяет разнообразить учебный процесс и повысить его эффективность. Учащиеся получают возможность сразу увидеть результаты своей работы и понять, над чем необходимо работать.

Важным аспектом является интеграция искусственного интеллекта в традиционный образовательный процесс. Цифровые технологии не должны заменять учителя, а должны дополнять его работу. Учитель остаётся ключевой фигурой в обучении, так как именно он направляет деятельность учащихся, помогает им осмысливать информацию и формирует ценностное отношение к знаниям. Искусственный интеллект выступает в роли инструмента, который расширяет возможности обучения.

Таким образом, использование искусственного интеллекта в развитии читательской грамотности учащихся представляет собой перспективное направление, которое требует дальнейшего изучения и практического внедрения. Современные технологии позволяют сделать процесс обучения более эффективным, интересным и доступным для каждого ученика.

Развитие читательской грамотности с использованием искусственного интеллекта предполагает не только внедрение цифровых инструментов, но и переосмысление методических подходов к обучению. В центре внимания оказывается ученик как активный участник образовательного процесса, способный самостоятельно работать с информацией, анализировать её и делать выводы. В этом контексте искусственный интеллект становится средством, позволяющим организовать обучение на принципах дифференциации и персонализации.

Одним из ключевых направлений является формирование навыков смыслового чтения. Искусственный интеллект может предлагать учащимся задания, направленные на выделение ключевой информации, установление логических связей между частями текста, определение авторской позиции. Такие задания помогают учащимся глубже понимать содержание текста и формируют умение работать с информацией на аналитическом уровне. Важно, что подобные упражнения могут быть адаптированы под уровень подготовки учащихся, что делает обучение более эффективным.

Особую роль играет развитие умения задавать вопросы к тексту. Искусственный интеллект способен генерировать разнообразные типы вопросов: репродуктивные, аналитические, интерпретационные. Учащиеся могут не только отвечать на них, но и самостоятельно формулировать вопросы, что способствует развитию критического мышления. Работа с вопросами позволяет учащимся более глубоко осмысливать текст и активнее взаимодействовать с ним.

Важным аспектом является развитие навыков работы с различными типами текстов. В современном мире учащиеся сталкиваются не только с художественными произведениями, но и с научными, публицистическими, информационными текстами. Искусственный интеллект может предоставлять разнообразные материалы и задания, направленные на их анализ. Это способствует формированию универсальных навыков чтения, необходимых в различных сферах деятельности.

Особое внимание следует уделить развитию навыков интерпретации художественного текста. Искусственный интеллект может предлагать различные варианты анализа произведения, выделять ключевые образы, темы, мотивы. Учащиеся получают возможность сравнивать разные точки зрения, формировать

собственное мнение и аргументировать его. Это способствует развитию не только читательской грамотности, но и эстетического восприятия литературы.

Не менее значимым является развитие навыков письменной речи на основе прочитанного текста. Искусственный интеллект может помогать учащимся в написании эссе, отзывов, анализов, предлагая структуру текста, ключевые идеи, примеры формулировок. Однако важно, чтобы учащиеся не просто копировали готовые ответы, а осмысленно работали с предложенной информацией, развивая собственные навыки письма.

Особую роль играет обратная связь, которую предоставляет искусственный интеллект. Учащиеся могут сразу увидеть результаты своей работы, получить рекомендации по улучшению, исправить ошибки. Это способствует формированию навыков самоконтроля и самооценки, что является важным элементом образовательного процесса. Быстрая обратная связь повышает мотивацию учащихся и делает обучение более эффективным.

Важным направлением является развитие навыков работы с информацией в цифровой среде. Учащиеся должны уметь критически оценивать источники, отбирать достоверную информацию, анализировать её. Искусственный интеллект может выступать как инструмент для поиска и обработки информации, однако необходимо формировать у учащихся умение осознанно использовать эти технологии.

Необходимо также учитывать риски, связанные с использованием искусственного интеллекта в обучении. Существует опасность снижения самостоятельности учащихся, если они будут чрезмерно полагаться на цифровые инструменты. Поэтому важно выстраивать образовательный процесс таким образом, чтобы искусственный интеллект выступал в роли помощника, а не заменял мыслительную деятельность учащихся. Учитель должен контролировать процесс обучения и направлять деятельность учащихся.

Особое значение имеет подготовка учителя к использованию искусственного интеллекта. Педагог должен обладать не только предметными знаниями, но и цифровыми компетенциями, уметь выбирать и использовать соответствующие инструменты. Это требует постоянного повышения квалификации и освоения новых технологий.

Таким образом, использование искусственного интеллекта в развитии читательской грамотности учащихся открывает широкие возможности для повышения качества образования. Однако эффективность этого процесса зависит от грамотного сочетания традиционных и современных методов, уровня подготовки учителя и осознанного использования технологий учащимися.

Дальнейшее развитие практики использования искусственного интеллекта в формировании читательской грамотности требует осмысления его роли как элемента целостной образовательной среды. Важно понимать, что эффективность применения цифровых технологий определяется не столько их наличием, сколько методической целесообразностью и педагогическим сопровождением. Искусственный интеллект должен быть интегрирован в учебный процесс таким образом, чтобы он усиливал традиционные методы обучения, а не подменял их.

Одним из перспективных направлений является формирование у учащихся навыков метакогнитивной деятельности. Искусственный интеллект может способствовать развитию умения планировать процесс чтения, контролировать понимание текста, оценивать результаты собственной работы. Например, учащимся могут предлагаться задания, направленные на прогнозирование содержания текста, формулирование целей чтения, анализ собственных ошибок. Это способствует развитию осознанного отношения к учебной деятельности и формированию навыков самостоятельного обучения.

Особое значение приобретает формирование навыков глубокого чтения, которое предполагает не только понимание содержания текста, но и его критический анализ, выявление скрытых смыслов, оценку достоверности информации. Искусственный интеллект может предлагать задания, направленные на сопоставление различных источников, выявление противоречий, анализ аргументации. Это особенно важно в условиях информационного общества, где учащиеся сталкиваются с большим объёмом разнородной информации.

Важным аспектом является развитие креативного мышления на основе работы с текстом. Искусственный интеллект может использоваться для создания творческих заданий: продолжение текста, изменение точки зрения, написание альтернативного финала. Такие задания стимулируют воображение учащихся, способствуют более глубокому пониманию текста и активному использованию языковых средств. Учащиеся учатся не только воспринимать информацию, но и преобразовывать её, что является важным элементом читательской грамотности.

Не менее значимой является работа с межтекстовыми связями. Искусственный интеллект может помогать учащимся устанавливать связи между различными произведениями, находить общие темы, мотивы, образы. Это способствует формированию целостного представления о литературном процессе и развитию аналитического мышления. Учащиеся учатся видеть текст в контексте культуры и истории, что углубляет их понимание литературы.

Особую роль играет формирование навыков аргументации. Учащиеся должны уметь не только выражать своё мнение, но и обосновывать его, опираясь на текст. Искусственный интеллект может предлагать задания, требующие доказательства своей точки зрения, анализа аргументов, сравнения различных позиций. Это способствует развитию логического мышления и формированию коммуникативной компетенции.

Важным направлением является развитие навыков коллаборативного обучения. Современные цифровые платформы, основанные на технологиях искусственного интеллекта, позволяют организовывать совместную

работу учащихся над текстом. Они могут обсуждать прочитанное, обмениваться мнениями, выполнять групповые задания. Это способствует развитию коммуникативных навыков, умению работать в команде и уважать мнение других.

Необходимо также учитывать этические аспекты использования искусственного интеллекта. Учащиеся должны понимать принципы работы цифровых технологий, осознавать ответственность за их использование, соблюдать нормы академической честности. Учитель должен формировать у учащихся критическое отношение к информации, получаемой с помощью искусственного интеллекта, и развивать навыки её проверки.

Важным условием успешного использования искусственного интеллекта является создание благоприятной образовательной среды, в которой сочетаются традиционные ценности обучения и современные технологии. Учитель должен выступать не только как источник знаний, но и как наставник, направляющий деятельность учащихся, помогающий им ориентироваться в информационном пространстве.

Таким образом, использование искусственного интеллекта в развитии читательской грамотности представляет собой сложный и многогранный процесс, требующий системного подхода. Его эффективность зависит от уровня методической подготовки учителя, готовности учащихся к использованию технологий и наличия соответствующей образовательной среды.

Подводя итоги, можно отметить, что искусственный интеллект открывает новые перспективы в развитии читательской грамотности учащихся. Он позволяет индивидуализировать обучение, повысить его эффективность, сделать процесс работы с текстом более интересным и разнообразным. Вместе с тем, его использование требует осознанного и ответственного подхода со стороны учителя и учащихся.

Читательская грамотность является важнейшей компетенцией, необходимой для успешного обучения и социальной адаптации. Формирование этой компетенции в условиях цифровизации образования требует использования современных технологий, способных обеспечить доступ к разнообразным ресурсам и инструментам анализа текста. Искусственный интеллект становится одним из таких инструментов, расширяющих возможности традиционного обучения.

Однако ключевая роль в образовательном процессе остаётся за учителем. Именно он определяет цели и задачи обучения, выбирает методы и средства, организует деятельность учащихся. Искусственный интеллект должен рассматриваться как вспомогательный инструмент, способствующий достижению образовательных целей, а не как их замена.

В перспективе развитие технологий искусственного интеллекта будет способствовать дальнейшему совершенствованию образовательного процесса. Важно, чтобы эти изменения сопровождались развитием педагогической науки и практики, направленной на эффективное использование новых возможностей. Только в этом случае можно обеспечить высокое качество образования и успешное развитие личности учащихся.

Список использованной литературы

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. — Москва: Лабиринт, 2021.
2. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. — Москва: Академия, 2020.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. — Москва: Народное образование, 2019.
4. Хуторской А.В. Педагогика: учебник для вузов. — Москва: Юрайт, 2022.
5. OECD. PISA 2018 Results: What Students Know and Can Do. — Paris: OECD Publishing, 2019.

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ – ҰРПАҚ БОЛАШАҒЫ

Шуманова Айслу Хайдаровна

Қартбай Бекжанов атындағы №10 мектебі

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аннотация. Бұл мақалада 6-сынып оқушыларына арналған сыныптан тыс тәрбие сағаттары арқылы ұлттық тәрбиені қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Қазіргі жаһандану кезеңінде жас ұрпақтың ұлттық құндылықтарды бойына сіңіріп өсуі – қоғам алдындағы маңызды міндеттердің бірі. Ұлттық тәрбие арқылы оқушылардың елжандылық қасиеті, рухани мәдениеті, адамгершілік ұстанымы қалыптасады. Мақалада ұлттық тәрбиенің мәні, оның мектептегі тәрбие жұмыстарындағы орны, сыныптан тыс жұмыстардың тәрбиелік мүмкіндіктері жан-жақты талданады. Сонымен қатар 6-сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне сәйкес ұйымдастырылатын тәрбие сағаттарының мазмұны мен тиімді әдіс-тәсілдері сипатталады. Ұлттық құндылықтарды дәріптеудің оқушы тұлғасының дамуына ықпалы нақты мысалдар арқылы түсіндіріледі.

Кілт сөздер: ұлттық тәрбие, ұлттық құндылық, тәрбие сағаты, сыныптан тыс жұмыс, рухани тәрбие, патриотизм, салт-дәстүр, адамгершілік, жас ұрпақ, мәдени мұра.

Қазіргі қоғамдағы өзгерістер білім беру жүйесіне ғана емес, тәрбие саласына да үлкен жауапкершілік жүктеп отыр. Жаһандану үдерісі күшейген сайын ұлттық құндылықтарды сақтау, жас ұрпақтың бойына ұлттық рух пен ұлттық сананы қалыптастыру мәселесі ерекше маңызға ие болуда. Өйткені ұлттық тәрбие – ұлт болашағының негізі. Ұлттық тәрбиені бойына сіңірген ұрпақ өз халқының мәдениетін, тілін, тарихын, дәстүрін

құрметтейді. Мұндай тұлға елінің болашағына жауапкершілікпен қарайды, ұлттық мүддені жоғары қояды. Сондықтан мектеп қабырғасынан бастап оқушыларға ұлттық тәрбие беру – бүгінгі күннің басты міндеттерінің бірі.

Ұлттық тәрбие – халықтың ғасырлар бойы жинақтаған рухани құндылықтары мен өмірлік тәжірибесінің жас ұрпақ санасына сіңірілуі. Қазақ халқы бала тәрбиесіне ежелден ерекше мән берген. «Бала – адамның бауыр еті», «Ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілерсін» деген нақыл сөздер халық тәрбиесінің терең мәнін көрсетеді. Қазақтың ұлттық тәрбиесі адамгершілікке, үлкенді құрметтеуге, кішіге қамқор болуға, елін сүйуге, адал еңбек етуге негізделген. Осындай асыл қасиеттерді жас ұрпақтың бойына қалыптастыруда мектептің, соның ішінде сыныптан тыс тәрбие жұмыстарының орны ерекше.

Сыныптан тыс жұмыстар – оқушының жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды тәрбие құралы. Сабак барысында оқушы теориялық білім алса, тәрбие сағаттары арқылы өмірлік құндылықтарды меңгереді. Әсіресе 6-сынып оқушылары үшін тәрбие жұмыстарының маңызы зор. Бұл жас кезеңінде оқушылардың мінез-құлқы қалыптасып, дүниетанымы дами бастайды. Олар қоршаған ортаға қызығушылық танытып, түрлі құндылықтарды қабылдайды. Сондықтан осы кезеңде берілген ұлттық тәрбие олардың тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді.

6-сынып оқушылары – балалық шақтан жасөспірімдік кезеңге қадам басқан тұлғалар. Бұл кезеңде оқушылардың өзіндік пікірі қалыптасып, эмоциялық сезімі күшейеді. Олар айналасындағы құбылыстарға баға беруге, өзіндік көзқарасын білдіруге талпынады. Сондықтан ұлттық тәрбиеге бағытталған сыныптан тыс жұмыстар оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес ұйымдастырылуы қажет. Құрғақ насихаттан гөрі қызықты тапсырмалар, ойын элементтері, пікірталас, шығармашылық жұмыстар арқылы берілген тәрбие нәтижелі болады.

Ұлттық тәрбиенің негізгі бағыттарының бірі – патриоттық тәрбие. Патриотизм – туған елін, жерін, тілін, мәдениетін құрметтеу. Қазіргі жастардың бойында елжандылық қасиетті қалыптастыруда тәрбие сағаттарының мүмкіндігі мол. Мысалы, «Менің Отаным – Қазақстан», «Туған жер – тұғырым», «Елімнің ертеңі – мен» сияқты тақырыптардағы тәрбие сағаттары оқушылардың елге деген сүйіспеншілігін арттырады. Мұндай жұмыстар барысында оқушылар Қазақстанның тарихы, тәуелсіздігі, мемлекеттік рәміздері туралы білімдерін толықтырады.

Ұлттық тәрбие тек патриоттық бағытпен шектелмейді. Ол адамгершілік тәрбиемен де тығыз байланысты. Қазақ халқы адамгершілікті тәрбиенің өзегі деп санаған. Үлкенге құрмет көрсету, ата-ананы сыйлау, адалдық, мейірімділік, қамқорлық сияқты қасиеттер қазақ тәрбиесінің басты құндылықтары болып табылады. Осы қасиеттерді оқушылардың бойына қалыптастыру үшін тәрбие сағаттарында халық ауыз әдебиеті үлгілерін, мақал-мәтелдерді, нақыл сөздерді тиімді қолдануға болады.

Мысалы, «Ата-ананы құрметтеу – адамдық белгісі», «Үлкенге құрмет – кішіге ізет» тақырыптарындағы тәрбие сағаттары оқушылардың адамгершілік қасиеттерін дамытуға ықпал етеді. Мұндай сабақтарда көрініс қою, жағдаяттық тапсырмалар беру, рөлдік ойындар ұйымдастыру тиімді нәтиже береді. Оқушылар белгілі бір жағдайды сахналау арқылы адам мінезін түсінеді, дұрыс әрекет жасауға үйренеді.

Ұлттық тәрбиеде салт-дәстүрлердің де орны ерекше. Қазақ халқының салт-дәстүрлері – ғасырлар бойы қалыптасқан рухани мұра. Бүгінгі таңда кейбір ұлттық дәстүрлердің ұмытылып бара жатқаны жасырын емес. Сондықтан мектептегі тәрбие жұмыстары арқылы оқушыларды ұлттық салт-дәстүрлермен таныстыру маңызды. «Қазақтың қонақжайлығы», «Тұсаукесер дәстүрі», «Бесікке салу», «Наурыз – ұлттық мереке» сияқты тақырыптарда өткізілген тәрбие сағаттары оқушылардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырады.

Сыныптан тыс жұмыстарда ұлттық ойындарды пайдалану да тәрбиелік мәнге ие. Қазақтың ұлттық ойындары балаларды ептілікке, батылдыққа, ұйымшылдыққа тәрбиелейді. Сонымен қатар олар оқушылардың ұлттық мәдениетке деген құрметін қалыптастырады. Мысалы, «Асық ату», «Арқан тартыс», «Тоғызқұмалақ» сияқты ойындарды тәрбие сағаттарында ұйымдастыру оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Ұлттық тәрбиенің тағы бір маңызды бағыты – тіл тәрбиесі. Ана тілі – ұлттың жаны. Тіл арқылы халықтың мәдениеті, дүниетанымы, рухани құндылықтары сақталады. Сондықтан оқушылардың мемлекеттік тілге деген құрметін қалыптастыру – мектептегі тәрбие жұмыстарының басты міндеттерінің бірі. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі тәрбие сағаттарында көркем әдебиет үлгілерін, ақын-жазушылар шығармаларын пайдалану арқылы оқушылардың тілге деген сүйіспеншілігін арттыра алады.

Мысалы, Абай, Мағжан, Мұқағали шығармаларын оқу арқылы оқушылар қазақ тілінің көркемдігін сезінеді. Ақындардың өлеңдерін мәнерлеп оқу, жатқа айту, шығармашылық жұмыстар орындау оқушылардың тіл байлығын дамытады. Сонымен қатар әдеби шығармалар арқылы ұлттық мінез, ұлттық болмыс туралы түсінік қалыптасады.

Қазіргі таңда оқушылардың көп уақыты әлеуметтік желіде өтетіні белгілі. Бұл жағдай олардың дүниетанымына, мінез-құлқына әсер етеді. Кейде шетелдік мәдениетке еліктеу ұлттық құндылықтарға деген қызығушылықтың төмендеуіне себеп болады. Сондықтан тәрбие сағаттарында ұлттық мәдениетті насихаттау ерекше маңызды. Мұғалім оқушыларға ұлттық құндылықтардың заманауи өмірдегі маңызын түсіндіре білуі қажет.

Ұлттық тәрбиені тиімді жүзеге асыруда отбасы мен мектептің ынтымақтастығы ерекше рөл атқарады. Бала тәрбиесі тек мектептің міндеті емес. Отбасында берілген тәрбие мен мектептегі тәрбие өзара үндескенде ғана нәтиже болады. Сондықтан ата-аналарды тәрбие жұмыстарына тарту маңызды. Мысалы, ұлттық тағамдар

күні, отбасылық дәстүрлер туралы кездесу, әжелер мектебі сияқты шаралар арқылы ата-аналардың тәрбиелік рөлін күшейтуге болады.

6-сынып оқушыларына арналған тәрбие сағаттарында шығармашылық жұмыстарды ұйымдастыру да тиімді. Мысалы, ұлттық тақырыпта сурет салу, эссе жазу, өлең шығару, қолөнер бұйымдарын жасау сияқты жұмыстар оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытады. Сонымен қатар олар ұлттық өнерге деген қызығушылықты арттырады.

Қазақ халқының ұлттық киімдері, қолөнері, музыкасы – рухани мәдениеттің маңызды бөлігі. Сондықтан тәрбие сағаттарында ұлттық өнерді насихаттау қажет. Домбыра үні, күй өнері, халық әндері оқушының эстетикалық талғамын қалыптастырады. Ұлттық өнерді құрметтеген бала өзінің ұлттық болмысын терең түсіне бастайды.

Ұлттық тәрбие беруде әдеби кештердің де маңызы зор. Ақын-жазушылардың шығармашылығына арналған кештер оқушылардың рухани дүниесін байытады. Мысалы, «Абай оқулары», «Мұқағали жырлары», «Жыр алыбы – Жамбыл» сияқты әдеби шаралар оқушылардың әдебиетке деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар олар көркем сөйлеуге, сахна мәдениетіне үйренеді.

Ұлттық тәрбие беруде тарихи тұлғалардың өмірін үлгі ету де маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Қазақ халқының тарихында елін қорғаған батырлар, халық қамын ойлаған билер, білім мен ғылымға үлес қосқан ағартушылар көп болған. Осындай тұлғалардың өмір жолын таныстыру арқылы оқушылардың бойында елжандылық, батылдық, жауапкершілік қасиеттері қалыптасады. Мысалы, Бауыржан Момышұлының ерлігі, Әл-Фарабидің даналығы, Ыбырай Алтынсариннің ағартушылық қызметі туралы тәрбие сағаттары оқушылардың тарихи сана-сезімін дамытады.

6-сынып оқушылары тарихи оқиғалар мен тұлғаларға қызығушылық таныта бастайтын кезеңде болады. Сондықтан тәрбие жұмыстарында тарихи фильм үзінділерін көрсету, танымдық викториналар ұйымдастыру, сахналық қойылымдар өткізу тиімді нәтиже береді. Мұндай жұмыстар арқылы оқушылар тарихты тереңірек түсінеді, өз халқының өткеніне құрметпен қарайды. Ұлттық тарихын білген ұрпақтың болашаққа деген сенімі де берік болады.

Ұлттық тәрбиенің маңызды бағыттарының бірі – еңбек тәрбиесі. Қазақ халқы ежелден еңбекті адам өмірінің негізгі құндылығы деп санаған. «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей» деген халық даналығы еңбекқорлықтың маңызын көрсетеді. Қазіргі қоғамда кейбір жастардың дайын нәрсеге ұмтылуы, еңбекке жеңіл қарауы байқалады. Сондықтан оқушыларды еңбекке баулу, адал еңбектің қадірін түсіндіру – тәрбие жұмыстарының басты міндеттерінің бірі.

Сыныптан тыс сағаттарда еңбек тәрбиесіне байланысты түрлі тақырыптарды ұйымдастыруға болады. Мысалы, «Еңбек – бәрін жеңбек», «Адал еңбек – адамдықтың белгісі», «Еңбек етсең – емерсің» сияқты тәрбие сағаттары оқушылардың еңбекке деген көзқарасын қалыптастырады. Сонымен қатар мектеп ауласын көгалдандыру, тазалық акциялары, шағын шығармашылық жобалар ұйымдастыру арқылы оқушыларды еңбекке баулуға болады.

Ұлттық тәрбиеде экологиялық мәдениетті қалыптастырудың да маңызы зор. Қазақ халқы табиғатты ерекше құрметтеген. Жерді, суды, жануарларды қорғау туралы көптеген тыйым сөздер мен нақылдар халық тәрбиесінің бір бөлігі болған. Бүгінгі таңда экологиялық мәселелердің күрделенуі оқушыларға табиғатты қорғау тәрбиесін берудің қажеттілігін арттырып отыр. Сондықтан тәрбие сағаттарында табиғатты аялау, қоршаған ортаға қамқорлық жасау мәселелері кеңінен насихатталуы қажет.

Мысалы, «Табиғат – тіршілік бесігі», «Таза табиғат – жарқын болашақ», «Жер – біздің ортақ үйіміз» тақырыптарындағы тәрбие сағаттары оқушылардың экологиялық санасын қалыптастыруға ықпал етеді. Мұндай жұмыстар барысында ағаш отырғызу акцияларын ұйымдастыру, табиғат туралы бейнероликтер көрсету, экологиялық сурет байқауларын өткізу тиімді болады.

Ұлттық тәрбиенің тағы бір маңызды қыры – эстетикалық тәрбие. Эстетикалық тәрбие адамның сұлулықты сезінуіне, өнерді түсінуіне ықпал етеді. Қазақ халқының ән-күйі, қолөнері, ұлттық киімдері, зергерлік бұйымдары – халқымыздың эстетикалық мәдениетінің көрінісі. Тәрбие сағаттарында ұлттық өнерді насихаттау арқылы оқушылардың талғамын дамытуға болады.

Мысалы, домбыра күйлерін тыңдату, ұлттық киімдер көрмесін ұйымдастыру, қолөнер шеберлерімен кездесу өткізу оқушылардың ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттырады. Әсіресе 6-сынып оқушылары түрлі шығармашылық жұмыстарға белсенді қатысады. Сондықтан олардың қызығушылығын ескере отырып ұйымдастырылған жұмыстар тәрбиелік тұрғыдан нәтижелі болады.

Қазіргі қоғамда ақпараттың көптігі балалардың психологиясына да әсер етуде. Кейбір оқушылар интернеттегі теріс ақпараттардың ықпалына түсіп жатады. Осындай жағдайда ұлттық тәрбие оқушыны рухани тұрғыдан қорғаушы күшке айналады. Ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген бала жат әрекеттерден аулақ болады, өзінің ұлттық болмысын жоғалтпайды. Сондықтан мектептегі әрбір тәрбие жұмысы оқушының рухани имунитетін қалыптастыруға бағытталуы қажет.

Тәрбие сағаттарын ұйымдастыру барысында мұғалім оқушылардың белсенділігін арттыруға көңіл бөлуі тиіс. Дайын ақпаратты ұзақ түсіндіру оқушыларды жалықтыруы мүмкін. Сондықтан интерактивті әдістерді қолдану маңызды. Мысалы, «миға шабуыл», топтық жұмыс, дебат, тренинг, сұрақ-жауап, жағдаяттық тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар мұндай әдістер оқушылардың өз ойын еркін жеткізуіне мүмкіндік береді.

6-сынып оқушылары эмоциялық әсерге тез беріледі. Сондықтан тәрбие сағаттарында әсерлі бейнематериалдар, өмірден алынған оқиғалар, тәрбиелік мәні бар әңгімелер қолданылса, оның ықпалы жоғары болады. Мұғалімнің дауыс ырғағы, сөйлеу мәдениеті, оқушылармен қарым-қатынасы да тәрбиелік әсер етеді. Өйткені бала көбіне сөзден гөрі әрекетке назар аударады.

Ұлттық тәрбиеде кітап оқудың орны ерекше. Кітап – рухани байлықтың көзі. Қазіргі уақытта кейбір оқушылардың кітап оқуға қызығушылығы төмендеп бара жатқаны байқалады. Бұл олардың ойлау қабілетіне, сөздік қорына, дүниетанымына әсер етеді. Сондықтан тәрбие жұмыстарында кітап оқуды насихаттау маңызды. «Кітап – білім бұлағы», «Бір ел – бір кітап», «Мен оқыған бір шығарма» сияқты шаралар оқушылардың оқырмандық мәдениетін қалыптастыруға көмектеседі.

Әдеби шығармаларды оқу арқылы оқушылар өмірлік құндылықтарды түсінеді, адам мінезін таниды, жақсы мен жаманды ажырата бастайды. Әсіресе қазақ әдебиетіндегі тәрбиелік мәні зор шығармаларды оқыту ұлттық тәрбиемен тығыз байланысты. Мысалы, Бердібек Соқпақбаевтың, Сапарғали Бегалиннің, Мұзафар Әлімбаевтың шығармалары оқушылардың жас ерекшелігіне сай келеді және тәрбиелік маңызы жоғары.

Ұлттық тәрбие беруде халық ауыз әдебиетінің орны ерекше. Ертегілер, батырлар жыры, мақал-мәтелдер, шешендік сөздер арқылы халқымыз жас ұрпақты тәрбиелеп отырған. Тәрбие сағаттарында халық ауыз әдебиеті үлгілерін қолдану оқушылардың ұлттық дүниетанымын қалыптастырады. Мысалы, мақал-мәтел сайыстары, шешендік өнер сағаттары, ертегі кейіпкерлерін сахналау сияқты жұмыстар оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Ұлттық тәрбиенің нәтижелі болуы мұғалімнің шығармашылығына байланысты. Әрбір тәрбие сағаты оқушы жүрегіне әсер ететіндей мазмұнды әрі қызықты болуы қажет. Мұғалім тәрбие жұмыстарын ұйымдастыруда оқушылардың қызығушылығы мен жас ерекшелігін ескеріп, тәрбиелік мақсатты нақты қоя білуі тиіс. Сонда ғана тәрбие жұмысы өз нәтижесін береді.

Бүгінгі таңда мектептегі тәрбие жұмыстарының мазмұны жаңарып келеді. Қазіргі тәрбие сағаттары оқушыны тек тыңдаушы емес, белсенді қатысушы ретінде қалыптастыруға бағытталуда. Бұл ұлттық тәрбиенің де тиімділігін арттырады. Оқушы өздігінен пікір айтып, шығармашылық жұмыстарға қатысқанда ғана ұлттық құндылықтарды терең түсінеді.

Ұлттық тәрбие – ұлттың болашағын қалыптастыратын маңызды күш. Егер жас ұрпақ ұлттық құндылықтарды бойына сіңіріп өссе, елдің болашағы да берік болады. Сондықтан мектептегі әрбір тәрбие жұмысы ұлттық рухты қалыптастыруға бағытталуы қажет. Әсіресе 6-сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырылған тәрбие сағаттары олардың тұлғалық дамуына оң ықпал етеді.

Ұлттық тәрбие беру мәселесі қазіргі қоғамда ерекше маңызға ие болып отыр. Себебі технологияның дамуы, ақпараттық кеңістіктің кеңеюі, жаһандану үдерісі жас ұрпақтың дүниетанымына үлкен әсер етуде. Мұндай жағдайда ұлттық болмысты сақтау, ұлттық сана мен рухани құндылықтарды жас ұрпақтың бойына сіңіру – мектептің, отбасының және қоғамның ортақ міндеті. Ұлттық тәрбиені бойына сіңірген оқушы өз халқының тарихын, мәдениетін, тілін құрметтейді, елінің болашағына жауапкершілікпен қарайды. Сондықтан мектептегі тәрбие жұмыстары жүйелі әрі мазмұнды ұйымдастырылуы қажет.

6-сынып оқушыларына арналған сыныптан тыс тәрбие сағаттары ұлттық тәрбиені қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. Бұл жастағы оқушылар әсерге тез беріледі, қызығушылығы жоғары болады, өзіндік көзқарасы қалыптаса бастайды. Сондықтан тәрбие жұмыстарында олардың психологиялық ерекшеліктерін ескеру маңызды. Қызықты тапсырмалар, ойын элементтері, шығармашылық жұмыстар, пікірталастар арқылы ұйымдастырылған тәрбие сағаттары оқушылардың белсенділігін арттырады. Мұндай жұмыстар ұлттық құндылықтарды саналы түрде қабылдауға мүмкіндік береді.

Ұлттық тәрбие оқушының тек рухани дамуына ғана емес, оның тұлғалық қалыптасуына да ықпал етеді. Халқымыздың салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, мәдениетін білген бала өзінің ұлттық тамырын терең түсінеді. Бұл оның өмірлік ұстанымының қалыптасуына әсер етеді. Ұлттық құндылықтарды құрметтеген оқушы өзгелердің мәдениетіне де сыйластықпен қарайды. Сондықтан ұлттық тәрбие – тек ұлттық шеңбердегі мәселе емес, жалпыадамзаттық құндылықтарға бастайтын маңызды жол.

Қазақ халқының ұлттық тәрбиесі ғасырлар бойы қалыптасқан өмірлік тәжірибеге негізделген. Халық педагогикасында адамгершілік, еңбекқорлық, елжандылық, адалдық, мейірімділік сияқты қасиеттер жоғары бағаланған. Бүгінгі тәрбие жұмыстары осы құндылықтарды жаңаша мазмұнда жеткізуі тиіс. Мысалы, қазіргі қоғамдағы әлеуметтік мәселелерді ұлттық тәрбие тұрғысынан талдау оқушылардың ойлау қабілетін дамытады. Олар өмірдегі түрлі жағдаяттарға дұрыс баға беруге үйренеді.

Сыныптан тыс жұмыстардың ерекшелігі – оқушылардың еркін қатысуында. Мұндай ортада оқушы өзін еркін сезінеді, шығармашылық қабілетін ашады, өз пікірін білдіруге талпынады. Сондықтан тәрбие сағаттары оқушылардың тек тыңдап отыратын емес, белсенді әрекет ететін алаңына айналуы қажет. Әсіресе топтық жұмыстар, рөлдік ойындар, әдеби-музыкалық кештер, танымдық сайыстар ұлттық тәрбиенің тиімділігін арттырады.

Ұлттық тәрбиенің негізгі мақсаты – елін сүйетін, ұлттық құндылықтарды құрметтейтін, рухани бай тұлға тәрбиелеу. Мұндай тұлға қоғамның дамуына үлес қоса алады. Сондықтан мектеп қабырғасынан бастап оқушыларға дұрыс бағыт беру маңызды. Тәрбие сағаттарында тек ақпарат беру жеткіліксіз. Ең бастысы – оқушы жүрегіне әсер ету. Егер бала ұлттық құндылықтардың мәнін жүрегімен сезінсе, ол өмір бойы сол құндылықтарды ұстанып өтеді.

Қазіргі таңда кейбір жастар арасында ұлттық мәдениетке деген қызығушылықтың төмендеуі байқалады. Бұл мәселені шешуде мектептегі тәрбие жұмыстарының рөлі ерекше. Мұғалім ұлттық тәрбиені заманауи тәсілдер арқылы жеткізе білуі қажет. Мысалы, мультимедиялық технологияларды пайдалану, бейнероликтер көрсету, әлеуметтік желі форматындағы тапсырмалар ұйымдастыру оқушылардың қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар ұлттық құндылықтарды қазіргі өмірмен байланыстыра түсіндіру маңызды.

Ұлттық тәрбие – тек өткенді дәріптеу емес, болашаққа бағыт беру. Бүгінгі оқушы – ертеңгі елдің азаматы. Сондықтан оның бойында жауапкершілік, елжандылық, адамгершілік қасиеттер қалыптасуы тиіс. Бұл қасиеттер ұлттық тәрбие арқылы беріледі. Әсіресе қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімдерінің бұл бағыттағы рөлі ерекше. Себебі әдеби шығармалар арқылы оқушылар ұлттық дүниетанымды, халықтың рухани болмысын терең түсінеді.

Әдебиет пен тәрбие бір-бірімен тығыз байланысты ұғымдар. Көркем шығармалардағы кейіпкерлердің әрекеті, өмірлік ұстанымы, адамгершілік қасиеттері оқушыға үлгі болады. Сондықтан сыныптан тыс жұмыстарда әдеби шығармаларды тиімді пайдалану маңызды. Ақын-жазушылар шығармашылығына арналған кештер, әдеби монтаждар, поэзия сағаттары оқушылардың рухани дүниесін байытады.

Ұлттық тәрбие беру барысында мұғалімнің жеке тұлғасы да үлкен рөл атқарады. Мұғалімнің сөйлеу мәдениеті, киіну үлгісі, мінез-құлқы, оқушылармен қарым-қатынасы тәрбиелік әсер береді. Оқушы көбіне мұғалімге еліктейді. Сондықтан мұғалім ұлттық құндылықтарды өзі құрметтеп, оны күнделікті іс-әрекетінде көрсете білуі тиіс.

Ұлттық тәрбиенің нәтижелі болуы үздіксіз жұмысты талап етеді. Бір реттік шаралар арқылы үлкен нәтиже күту қиын. Сондықтан ұлттық тәрбие мектептегі барлық пәндермен, тәрбие бағыттарымен, қоғамдық жұмыстармен байланыста жүргізілуі қажет. Әсіресе сынып жетекшісі, пән мұғалімдері және ата-аналар арасында тығыз байланыс болғанда ғана тәрбие жұмыстары тиімді болады.

Қорытындылай келе, ұлттық тәрбие – ұрпақ болашағының негізі. Ұлттық тәрбиені бойына сіңірген жас ұрпақ елінің болашағына бейжай қарамайды, ұлттық құндылықтарды құрметтейді, рухани тұрғыдан кемелденеді. 6-сынып оқушыларына арналған сыныптан тыс тәрбие сағаттары оқушылардың тұлғалық дамуына, ұлттық сана-сезімінің қалыптасуына, адамгершілік қасиеттерінің жетілуіне үлкен ықпал етеді. Сондықтан ұлттық тәрбиеге бағытталған жұмыстарды жүйелі ұйымдастыру – бүгінгі мектептің маңызды міндеттерінің бірі. Ұлттық рухы мықты ұрпақ қана елдің болашағын жарқын ете алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
3. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері. – Алматы: Рауан, 1998.
4. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 1995.
5. Байтұрсынұлы А. Әдебиет танытқыш. – Алматы: Атамұра, 2003.
6. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992.
7. Әл-Фараби. Тәрбиелік тағылымдар. – Алматы, 2007.
8. Ушинский К.Д. Педагогикалық еңбектер. – Москва, 1988.
9. Ыбырай Алтынсарин. Таңдамалы шығармалар. – Алматы: Білім, 2005.
10. Қоянбаев Ж.Б. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2004.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМУ ЖӘНЕ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жолаева Айну́р Калбаевна

Алматы облысы Қарасай ауданы

«Жібек жолы ауылындағы жаңа қазақ орта мектебі» КММ

Бастауыш сынып мұғалімі

Аңдатпа. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлау қабілетін дамыту мен математикалық сауаттылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздері қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тек теориялық білімді меңгеруі ғана емес, алған білімдерін күнделікті өмірде қолдана алуы маңызды талаптардың біріне айналып отыр. Осыған байланысты бастауыш сыныптан бастап оқушылардың логикалық ойлау дағдыларын жетілдіру, математикалық түсініктерді өмірлік жағдаяттармен байланыстыру, функционалдық сауаттылықты қалыптастыру – өзекті мәселелердің бірі. Мақалада логикалық ойлаудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері, математикалық сауаттылықтың мазмұны, оны қалыптастырудың тиімді әдіс-тәсілдері мен мұғалімнің рөлі жан-жақты сипатталады. Сонымен қатар бастауыш сыныптағы математика сабақтарында ойын технологияларын, шығармашылық тапсырмаларды, зерттеушілік әдістерді қолданудың тиімділігі талданады.

Қазіргі қоғамның даму қарқыны білім беру жүйесіне жаңа талаптар қояды. Бүгінгі оқушы – ертеңгі ел болашағы. Сондықтан жас ұрпақтың терең білім алып қана қоймай, алған білімін өмірде тиімді қолдана алуы,

сыни тұрғыдан ойлай білуі, түрлі жағдаяттарда дұрыс шешім қабылдауы аса маңызды. Бұл міндеттерді жүзеге асыруда бастауыш білім беру сатысының орны ерекше. Себебі бастауыш мектеп – баланың танымдық қабілеті мен ойлау жүйесінің негізі қаланатын кезең. Әсіресе осы кезеңде логикалық ойлауды дамыту мен математикалық сауаттылықты қалыптастыру оқушының болашақтағы оқу жетістігінің кепілі болып табылады.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауы – олардың қоршаған ортаны тану, салыстыру, талдау, қорытынды жасау, дәлелдеу сияқты әрекеттерді орындау қабілеті. Логикалық ойлау адамның интеллектуалдық дамуының негізгі көрсеткіштерінің бірі болып есептеледі. Логикалық ойлау жақсы дамыған оқушы кез келген мәселені жүйелі түрде шешуге, өз ойын нақты жеткізуге, дәлелді пікір айтуға бейім келеді. Сондықтан бастауыш сыныптан бастап оқушылардың логикалық ойлауын жетілдіру мұғалімнің басты міндеттерінің бірі болуы тиіс.

Бала мектеп табалдырығын аттаған сәттен бастап жаңа білімді қабылдауға, есте сақтауға, салыстыруға, талдауға үйренеді. Осы кезеңде оның ойлау қабілеті қарқынды дамиды. Психолог ғалымдардың пікірінше, бастауыш сынып жасындағы балалардың ойлауы нақты әрекетке негізделеді. Яғни олар заттарды көзбен көріп, қолмен ұстап, тәжірибе жасау арқылы жақсы қабылдайды. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі логикалық тапсырмаларды оқушылардың жас ерекшелігіне сай ұйымдастыруы қажет. Оқушының қызығушылығын арттыратын, ойлануға жетелейтін тапсырмалар баланың интеллектуалдық қабілетін дамытады.

Математика сабағы – логикалық ойлауды дамытудың негізгі құралы. Себебі математикалық тапсырмалар оқушыдан ойлануды, салыстыруды, дәлелдеуді талап етеді. Математика арқылы оқушы нақты шешім қабылдауға, жүйелі әрекет етуге үйренеді. Бастауыш сыныптағы математика пәнінің басты мақсаты – тек есеп шығару дағдыларын қалыптастыру емес, сонымен қатар математикалық сауатты тұлға тәрбиелеу. Математикалық сауаттылық дегеніміз – адамның математикалық білімін күнделікті өмірде қолдана білу қабілеті. Бұл ұғым қазіргі халықаралық зерттеулерде де кеңінен қарастырылып келеді.

Қазіргі таңда PISA халықаралық зерттеуі оқушылардың функционалдық сауаттылығына ерекше мән береді. Аталған зерттеуде оқушылардың математикалық білімді өмірлік жағдаяттарда қолдану деңгейі бағаланады. Сондықтан мектепте оқушыларға тек теориялық білім беру жеткіліксіз. Мұғалім оқушыны өмірлік мәселелерді шешуге, логикалық тұрғыдан ойлауға, түрлі ақпараттарды саралауға үйретуі керек. Бұл міндеттер бастауыш сыныптан бастап жүйелі түрде жүзеге асырылған жағдайда ғана нәтижелі болады.

Бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын қалыптастыруда мұғалімнің кәсіби шеберлігі ерекше рөл атқарады. Мұғалім сабақты ұйымдастыру барысында оқушының жас ерекшелігін, психологиялық даму деңгейін ескеруі қажет. Егер сабақ тек дайын ақпаратты берумен шектелсе, оқушының ойлау белсенділігі төмендейді. Ал мұғалім оқушыны ізденуге, талдауға, зерттеуге жетелесе, онда оқушының танымдық қабілеті артады. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде оқушыға дайын білімді беруден гөрі, оны өздігінен білім алуға бағыттау маңызды.

Логикалық ойлауды дамытуда түрлі әдіс-тәсілдерді тиімді қолданудың маңызы зор. Соның ішінде ойын технологиялары бастауыш сынып оқушылары үшін өте тиімді болып саналады. Себебі кіші жастағы балалар ойын арқылы тез қабылдайды әрі белсенді әрекет етеді. Мысалы, математикалық ребустар, логикалық есептер, сөзжұмбақтар, қызықты тапсырмалар оқушының ойлау белсенділігін арттырады. Ойын барысында бала еркін ойланып, өз мүмкіндігін көрсетуге тырысады. Сонымен қатар ойын технологиялары оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, жағымды психологиялық ахуал қалыптастырады.

Логикалық тапсырмалар оқушылардың ойлау операцияларын жетілдіруге көмектеседі. Атап айтқанда, салыстыру, талдау, жинақтау, жіктеу, қорытынды жасау дағдылары қалыптасады. Мысалы, «артық затты тап», «зандылықты анықта», «ретімен орналастыр» сияқты тапсырмалар баланың ойлау қабілетін дамытады. Осындай жұмыстарды жүйелі ұйымдастыру нәтижесінде оқушы кез келген мәселені талдап, тиімді шешім қабылдауға үйренеді.

Бастауыш сыныпта математикалық сауаттылықты қалыптастыру үшін есептерді өмірмен байланыстырып беру өте маңызды. Егер оқушы есептің өмірдегі маңызын түсінсе, онда оның пәнге деген қызығушылығы артады. Мысалы, дүкендегі сауда жасау, уақытты есептеу, жол ұзындығын анықтау, ақша санау сияқты тапсырмалар оқушының күнделікті өмірмен байланыс орнатуына мүмкіндік береді. Мұндай практикалық тапсырмалар оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастырады.

Математикалық сауаттылықты дамытуда зерттеушілік әдістің де маңызы зор. Бұл әдіс арқылы оқушы мәселені өз бетінше шешуге, болжам жасауға, дәлелдеуге үйренеді. Мысалы, мұғалім белгілі бір проблемалық жағдаят ұсынып, оқушыларға оны шешудің жолдарын іздестіруді тапсырады. Мұндай жұмыстар оқушының шығармашылық қабілетін дамытады әрі өз ойын еркін жеткізуге үйретеді. Сонымен қатар зерттеушілік тапсырмалар оқушының жауапкершілігін арттырып, дербес әрекет ету дағдысын қалыптастырады.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамытуда ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың да мүмкіндігі мол. Қазіргі таңда цифрлық білім беру ресурстары, интерактивті платформалар, онлайн ойындар сабақтың сапасын арттыруға ықпал етуде. Әсіресе интерактивті тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын оятып, белсенділігін арттырады. Мұғалім түрлі анимациялар, бейнематериалдар, цифрлық ойындар арқылы математикалық ұғымдарды түсіндіруді жеңілдеті алады. Бұл оқушылардың көрнекі қабылдауын күшейтіп, білімді жақсы меңгеруіне жағдай жасайды.

Логикалық ойлауды дамытуда мұғалімнің сұрақ қою шеберлігі де маңызды. Дұрыс қойылған сұрақ оқушыны ойлануға, ізденуге жетелейді. Мысалы, «Неліктен?», «Қалай ойлайсың?», «Тағы қандай жолмен шығаруға болады?» деген сұрақтар оқушының сыни ойлауын дамытады. Мұндай сұрақтар оқушының тек

дайын жауапты айтуына емес, өз пікірін дәлелдеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар оқушының қателесуіне мүмкіндік беру де маңызды. Себебі қателесу арқылы бала ойланады, талдайды және дұрыс шешімге келеді.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлау қабілетін дамытуда ата-анамен бірлескен жұмыс та ерекше маңызға ие. Егер ата-ана баланың танымдық дамуына қолдау көрсетсе, онда оқушының оқу жетістігі жоғарылайды. Үй жағдайында логикалық ойындар ойнау, қызықты есептер шығару, баламен бірге кітап оқу оның ойлау қабілетін дамытады. Сондықтан мұғалім ата-аналарға оқушының логикалық ойлауын дамыту жолдары туралы үнемі кеңес беріп отырғаны жөн.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде құзыреттілікке негізделген оқыту басты бағыттардың бірі болып отыр. Бұл бағыт бойынша оқушы тек білім алып қана қоймай, сол білімді өмірде қолдана алуы қажет. Осы тұрғыдан алғанда математикалық сауаттылық – тұлғаның маңызды құзыреттіліктерінің бірі. Математикалық сауатты адам ақпаратты талдай алады, есеп жүргізе алады, түрлі жағдайларда тиімді шешім қабылдай алады. Сондықтан бастауыш сыныптан бастап оқушылардың математикалық сауаттылығын қалыптастыру – уақыт талабы.

Бастауыш сыныптағы математика сабақтарында шығармашылық тапсырмаларды қолдану да тиімді нәтиже береді. Мысалы, оқушыларға өз есептерін құрастыру, логикалық тапсырмалар ойлап табу, сурет бойынша есеп шығару сияқты жұмыстар ұсынылса, олардың шығармашылық қабілеті дамиды. Мұндай тапсырмалар оқушының пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, өздігінен ойлау дағдысын қалыптастырады.

Сонымен қатар топтық жұмыстардың да маңызы зор. Топпен жұмыс барысында оқушылар бір-бірімен пікір алмасады, өз ойын дәлелдеуге үйренеді, бірлесіп шешім қабылдайды. Бұл олардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Әсіресе логикалық есептерді топпен шешу оқушылардың белсенділігін арттырып, ынтымақтастық атмосферасын қалыптастырады. Топтық жұмыстар арқылы әр оқушының қабілеті ашылып, өзіне деген сенімділігі артады.

Бастауыш сынып мұғалімі оқушының жеке ерекшелігін ескере отырып жұмыс жасауы қажет. Себебі әр баланың қабылдау деңгейі, ойлау қарқыны әртүрлі болады. Кейбір оқушылар тапсырманы тез орындаса, кейбіреулеріне көбірек уақыт қажет болуы мүмкін. Сондықтан саралап оқыту әдісін қолдану тиімді. Бұл әдіс арқылы әр оқушы өз мүмкіндігіне қарай тапсырма орындайды. Нәтижесінде оқушының оқу мотивациясы төмендемейді әрі табысқа жету мүмкіндігі артады.

Логикалық ойлау қабілеті дамыған оқушы кез келген пәнді жеңіл меңгереді. Себебі ол ақпаратты талдай алады, жүйелей алады, негізгісін анықтай алады. Сондықтан логикалық ойлауды дамыту тек математика пәнінің ғана емес, жалпы білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі болуы тиіс. Бүгінгі таңда қоғамға өздігінен шешім қабылдай алатын, шығармашыл, бәсекеге қабілетті тұлғалар қажет. Мұндай тұлғаны қалыптастыру бастауыш білім беру кезеңінен басталады.

Бастауыш мектеп – баланың тұлғалық қасиеттері мен танымдық әрекеттері қалыптасатын ең маңызды кезеңдердің бірі. Осы кезеңде оқушының қоршаған ортаға деген көзқарасы, білімге қызығушылығы, ойлау қабілеті дамиды. Әсіресе логикалық ойлау дағдыларының қалыптасуы баланың кейінгі оқу жетістігіне тікелей әсер етеді. Логикалық ойлау – адамның ой қорытындысын жасау, себеп пен салдарды анықтау, заттар мен құбылыстар арасындағы байланысты табу, ақпараттарды салыстыру және жүйелеу қабілеті. Мұндай қабілеттер бастауыш сыныпта жүйелі түрде дамытылған жағдайда оқушының білімді саналы меңгеруі жүзеге асады.

Педагогика ғылымында логикалық ойлауды дамыту мәселесі көптеген ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған. Психологтардың пікірінше, бастауыш сынып оқушылары нақты әрекет арқылы ойлайды. Яғни олар абстрактілі ұғымдарды бірден қабылдай алмайды, сондықтан көрнекілік, тәжірибе, ойын әрекеті арқылы оқыту маңызды. Осыған байланысты бастауыш сынып мұғалімі сабақ барысында түрлі көрнекі құралдарды, логикалық тапсырмаларды, практикалық жұмыстарды тиімді қолдануы қажет. Бұл оқушының ойлау белсенділігін арттырып, пәнге деген қызығушылығын күшейтеді.

Математика пәні бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамытуда ерекше орын алады. Себебі математика нақты дәлдікті, реттілікті, жүйелілікті талап етеді. Әрбір есепті шығару барысында оқушы талдау жасайды, салыстырады, ой қорытады, шешу жолын іздейді. Бұл процестер логикалық ойлау операцияларының дамуына ықпал етеді. Сондықтан бастауыш сыныптағы математика сабағы тек арифметикалық амалдарды үйретумен шектелмеуі керек. Сабақ барысында оқушының ойлау қабілетін дамытатын тапсырмалар жүйелі түрде қолданылуы тиіс.

Қазіргі таңда математикалық сауаттылық ұғымы халықаралық деңгейде маңызды білім көрсеткіштерінің бірі ретінде қарастырылуда. Математикалық сауаттылық – адамның математикалық білімді өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана алу қабілеті. Бұл тек есеп шығару емес, сонымен қатар ақпаратты түсіну, талдау, сандық мәліметтерді қолдану, логикалық қорытынды жасау дегенді білдіреді. Сондықтан бастауыш сыныпта математикалық сауаттылықты қалыптастыру – болашақта өмірлік мәселелерді шеше алатын тұлға тәрбиелеудің негізі.

Бүгінгі күні білім беру жүйесінде оқушының функционалдық сауаттылығына ерекше көңіл бөлінуде. Функционалдық сауаттылық – адамның алған білімін өмірде қолдана білуі. Мысалы, дүкеннен зат сатып алу кезінде ақша есептеу, уақытты жоспарлау, өлшем бірліктерін қолдану, жол ұзындығын анықтау сияқты күнделікті әрекеттер математикалық сауаттылықпен тығыз байланысты. Егер оқушы бастауыш сыныптан бастап математикалық білімді өмірмен байланыстыра алса, онда оның пәнге деген қызығушылығы артады әрі алған білімінің маңызын түсінеді.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамытуда қызықты тапсырмалардың рөлі зор. Мұндай тапсырмалар оқушыны ойлануға, ізденуге, шешім қабылдауға жетелейді. Мысалы, заңдылықтарды анықтау, фигураларды салыстыру, артық затты табу, логикалық тізбектерді жалғастыру сияқты тапсырмалар баланың ойлау белсенділігін арттырады. Осындай жұмыстарды тұрақты ұйымдастыру нәтижесінде оқушының зейіні, есте сақтау қабілеті, қиялы мен шығармашылық ойлауы дамиды.

Бастауыш сыныптағы математика сабақтарында логикалық есептерді қолдану өте тиімді. Логикалық есептер оқушыдан тек формуланы қолдануды емес, терең ойланып, шешу жолын іздеуді талап етеді. Мұндай тапсырмалар оқушының тапқырлығын дамытып, өз бетінше шешім қабылдауға үйретеді. Мысалы, «Екі әке мен екі бала орманға барып, үш қоян аулап алды. Әрқайсысына бір қояннан тиді. Бұл қалай болғаны?» деген сияқты есептер оқушыны стандартты емес ойлауға жетелейді. Мұндай есептерді шешу барысында балалардың қызығушылығы артып, сабаққа белсенді қатысады.

Ойын технологиялары да бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамытуда тиімді құралдардың бірі болып табылады. Бастауыш сынып оқушысы үшін ойын – негізгі әрекет түрі. Сондықтан сабақта ойын элементтерін пайдалану білімді жеңіл әрі қызықты меңгеруге мүмкіндік береді. Мысалы, математикалық жарыстар, ребустар, сөзжұмбақтар, викториналар, цифрлық ойындар оқушының ойлау қабілетін жетілдіреді. Сонымен қатар ойын арқылы оқушы еркін әрекет етеді, өз ойын ашық жеткізеді және қиын тапсырмаларды орындауға талпынады.

Қазіргі білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың маңызы артып келеді. Бастауыш сынып математика сабақтарында интерактивті тақта, электронды оқулықтар, цифрлық платформалар, онлайн тапсырмалар қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырады. Әсіресе визуалды материалдар мен анимациялар математикалық ұғымдарды жеңіл түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар цифрлық технологиялар арқылы оқушылардың өздігінен жұмыс жасау дағдылары қалыптасады.

Логикалық ойлауды дамытуда мұғалімнің кәсіби шеберлігі ерекше маңызға ие. Мұғалім оқушының ойлау әрекетін ұйымдастырып, оны ізденуге бағыттап білуі керек. Сабақ барысында мұғалім дайын жауапты бермей, оқушыны ойлануға жетелейтін сұрақтар қоюы қажет. Мысалы, «Неліктен бұлай ойлайсың?», «Бұл есепті тағы қалай шығаруға болады?», «Қандай қорытынды жасауға болады?» деген сұрақтар оқушының талдау жасау қабілетін дамытады. Мұндай жұмыстар оқушының сыни ойлауын қалыптастырып, өз пікірін дәлелдеуге үйретеді.

Бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын дамытуда өмірмен байланысты тапсырмаларды қолдану өте маңызды. Егер оқушы есептің өмірдегі қажеттілігін түсінсе, онда оның білімге деген ынтасы артады. Мысалы, дүкендегі сатып алу әрекеттеріне байланысты есептер, отбасы бюджетін жоспарлау, уақытты анықтау, жол жүру кестесін есептеу сияқты тапсырмалар оқушылардың математикалық білімді практикада қолдануына мүмкіндік береді. Мұндай тапсырмалар арқылы оқушы математиканың күнделікті өмірде маңызды орын алатынын түсінеді.

Саралап оқыту технологиясы да логикалық ойлауды дамытуда тиімді әдістердің бірі болып саналады. Әр оқушының қабілеті әртүрлі болғандықтан, тапсырмалар да олардың деңгейіне сәйкес берілуі қажет. Кейбір оқушылар күрделі тапсырмаларды орындауға бейім болса, кейбіреулеріне жеңілдетілген тапсырмалар қажет болуы мүмкін. Мұғалім саралап оқыту арқылы әр баланың мүмкіндігін ескеріп, оның жеке қабілетін дамытуға жағдай жасайды. Бұл оқушылардың өзіне деген сенімділігін арттырып, білім сапасының жоғарылауына ықпал етеді.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамытуда топтық жұмыстардың маңызы зор. Топпен жұмыс барысында оқушылар бірлесіп әрекет етеді, пікір алмасады, өз ойларын дәлелдеуге үйренеді. Бұл олардың коммуникативтік қабілеттерін дамытуға да әсер етеді. Әсіресе логикалық есептерді бірлесе шешу оқушылардың ынтымақтастық дағдыларын қалыптастырады. Топтық жұмыс кезінде әр оқушы өз пікірін айтуға мүмкіндік алады, бұл олардың белсенділігін арттырады.

Оқушының математикалық сауаттылығын қалыптастыруда ата-ананың қолдауы да маңызды рөл атқарады. Егер ата-ана баланың оқуына көңіл бөліп, үй жағдайында логикалық тапсырмалар орындауға көмектессе, онда оқушының білім деңгейі жоғарылайды. Үйде математикалық ойындар ойнау, түрлі қызықты есептер шығару, уақытты бірге жоспарлау сияқты әрекеттер баланың математикалық түсініктерін дамытуға көмектеседі. Сондықтан мұғалім мен ата-ана арасындағы байланыс үздіксіз болуы қажет.

Логикалық ойлау қабілеті дамыған оқушы кез келген ақпаратты талдай алады, салыстырады, қорытынды жасайды. Мұндай оқушылар оқу материалын тез меңгеріп, қиын тапсырмаларды орындауға қабілетті болады. Сонымен қатар логикалық ойлау адамның өмірде дұрыс шешім қабылдауына көмектеседі. Сондықтан бұл қабілетті бастауыш сыныптан бастап дамыту – білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі.

Қазіргі қоғамда шығармашыл, білімді, бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелеу қажеттілігі артып келеді. Осындай тұлғаны қалыптастыруда бастауыш білім беру кезеңі ерекше маңызға ие. Себебі осы кезеңде баланың дүниетанымы қалыптасып, ойлау қабілеті дамиды. Егер бастауыш сыныпта оқушының логикалық ойлауы мен математикалық сауаттылығы жүйелі түрде дамытылса, онда ол болашақта білімді саналы меңгеретін, өмірлік мәселелерді шеше алатын тұлға болып қалыптасады.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту мен математикалық сауаттылығын қалыптастыру – қазіргі білім беру жүйесінің негізгі бағыттарының бірі. Өйткені бүгінгі қоғамда тек білімді меңгерген адам ғана емес, сол білімін өмірде тиімді қолдана алатын тұлға сұранысқа ие. Осы тұрғыдан алғанда

бастауыш мектепте жүргізілетін әрбір сабақ оқушының ойлау белсенділігін арттыруға, танымдық қабілетін дамытуға және функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталуы қажет.

Бастауыш сынып кезеңінде оқушылардың ойлау жүйесі қарқынды дамиды. Бұл жастағы балалардың танымдық қызығушылығы жоғары болады және олар жаңа ақпаратты тез қабылдайды. Сондықтан мұғалім осы мүмкіндікті тиімді пайдаланып, оқушылардың логикалық ойлауын дамытуға ерекше көңіл бөлуі тиіс. Логикалық ойлау – тек математиканы меңгерудің ғана емес, барлық пәндерді игерудің негізі. Себебі логикалық ойлау арқылы оқушы ақпаратты талдайды, салыстырады, қорытынды жасайды және өз ойын дәлелдеуге үйренеді.

Математика сабақтарында қолданылатын логикалық тапсырмалар оқушының ақыл-ой қабілетін жетілдіруге ықпал етеді. Әсіресе проблемалық жағдаяттар, зерттеушілік тапсырмалар, шығармашылық жұмыстар оқушылардың ойлау белсенділігін арттырады. Мұндай тапсырмалар барысында оқушылар дайын білімді қабылдаушы емес, білімді өздігінен іздеуші тұлға ретінде қалыптасады. Бұл қазіргі білім беру жүйесінің басты талаптарының бірі болып саналады.

Логикалық ойлауды дамытуда мұғалімнің шеберлігі ерекше рөл атқарады. Мұғалім сабақта оқушылардың қызығушылығын оятатын, ойлануға жетелейтін әдістерді тиімді қолдануы қажет. Егер сабақ бірсарынды түрде ұйымдастырылса, оқушының пәнге деген қызығушылығы төмендейді. Ал ойын элементтері, интерактивті тапсырмалар, өмірмен байланысты есептер оқушының белсенділігін арттырып, білімді сапалы меңгеруге мүмкіндік береді. Сондықтан қазіргі мұғалім үнемі ізденісте болып, заманауи технологияларды меңгеруі қажет.

Бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын қалыптастыруда өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмалардың маңызы зор. Оқушы математикалық білімнің күнделікті өмірде қолданылатынын түсінген кезде ғана пәннің қажеттілігін сезінеді. Мысалы, ақша санау, уақытты жоспарлау, заттардың өлшемін анықтау, түрлі диаграммалар мен кестелерді оқу сияқты әрекеттер математикалық сауаттылықтың құрамдас бөлігі болып табылады. Осындай тапсырмалар оқушының функционалдық сауаттылығын дамытады.

Қазіргі халықаралық зерттеулерде де оқушылардың математикалық сауаттылығына ерекше назар аударылуда. PISA халықаралық бағдарламасы оқушылардың алған білімдерін өмірде қолдану деңгейін бағалайды. Бұл зерттеулердің нәтижелері білім беру мазмұнын жетілдіру қажеттігін көрсетіп отыр. Сондықтан мектепте тек теориялық білім беру жеткіліксіз. Мұғалім оқушыны өмірлік мәселелерді шешуге, өз ойын дәлелдеуге, сыни тұрғыдан ойлауға үйретуі керек.

Бастауыш сыныпта оқушылардың логикалық ойлауын дамытуда ойын технологияларының тиімділігі жоғары. Себебі ойын барысында бала еркін әрекет етеді, өз ойын ашық айтады және жаңа білімді жеңіл қабылдайды. Әсіресе математикалық ойындар, ребустар, логикалық жұмбақтар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар ойын элементтері оқушылар арасында жағымды психологиялық ахуал қалыптастырып, сабаққа белсенді қатысуына ықпал етеді.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану да математикалық сауаттылықты қалыптастырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Интерактивті тақта, онлайн платформалар, цифрлық тапсырмалар оқушылардың көрнекі қабылдауын жақсартып, сабақтың мазмұнын қызықты етеді. Қазіргі цифрлық қоғамда оқушылардың ақпараттық сауаттылығын қалыптастыру да маңызды міндеттердің бірі болғандықтан, мұғалім заманауи технологияларды тиімді қолдана білуі қажет.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамытуда шығармашылық тапсырмалардың орны ерекше. Мұндай тапсырмалар оқушының қиялын дамытып, өздігінен шешім қабылдауға үйретеді. Мысалы, есеп құрастыру, сурет бойынша тапсырма орындау, түрлі тәсілмен есеп шығару сияқты жұмыстар оқушының шығармашылық қабілетін жетілдіреді. Сонымен қатар шығармашылық тапсырмалар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың өз мүмкіндігін көрсетуіне жағдай жасайды.

Топтық жұмыстар да оқушылардың логикалық ойлауын дамытуда тиімді әдістердің бірі болып табылады. Топпен жұмыс жасау барысында оқушылар бір-бірімен пікір алмасады, ортақ шешім қабылдайды, өз ойын дәлелдеуге үйренеді. Бұл олардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға да ықпал етеді. Сонымен қатар топтық жұмыстар оқушылардың бір-біріне көмектесу, ынтымақтастықта жұмыс жасау дағдыларын қалыптастырады.

Логикалық ойлау қабілетін дамыту тек мектеппен шектелмеуі тиіс. Бұл бағытта ата-ананың да рөлі маңызды. Егер ата-ана баласының оқуына қолдау көрсетіп, үйде түрлі логикалық ойындар ұйымдастырса, баланың ойлау қабілеті одан әрі дамиды. Сондықтан мұғалім ата-анамен тығыз байланыс орнатып, баланың танымдық қабілетін дамыту жолдары туралы бағыт-бағдар беріп отыруы қажет.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту барысында оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру маңызды. Бұл жастағы балалар көрнекілік арқылы жақсы қабылдайтындықтан, сабақ барысында түрлі суреттер, сызбалар, кестелер, практикалық жұмыстар қолданылуы қажет. Сонымен қатар оқушылардың зейіні тұрақсыз болатындықтан, сабақтың мазмұны қызықты әрі динамикалық ұйымдастырылуы тиіс.

Қорыта айтқанда, бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту және математикалық сауаттылығын қалыптастыру – білім беру жүйесіндегі маңызды міндеттердің бірі. Логикалық ойлау қабілеті дамыған, математикалық сауатты оқушы кез келген өмірлік жағдайда дұрыс шешім қабылдай алады, ақпаратты талдай біледі және алған білімін тиімді қолданады. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі оқушылардың

танымдық қабілеттерін дамытуға бағытталған әдіс-тәсілдерді жүйелі түрде қолдануы қажет. Ойын технологиялары, зерттеушілік әдістер, шығармашылық тапсырмалар, өмірмен байланысты есептер оқушылардың математикалық сауаттылығын қалыптастыруда тиімді нәтиже береді. Осындай жұмыстардың нәтижесінде білімді, ой-өрісі кең, бәсекеге қабілетті, функционалды сауатты тұлға қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2022.
3. Выготский Л.С. Ойлау және сөйлеу. – Мәскеу: Педагогика, 1999.
4. Давыдов В.В. Бастауыш білім берудің теориясы. – Мәскеу, 2000.
5. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 2010.
6. Қоянбаев Ж.Б. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2013.
7. Әбиев Ж. Педагогика тарихы. – Алматы, 2012.
8. Махмутов М.И. Проблемалық оқыту технологиясы. – Мәскеу, 2005.
9. Бастауыш мектеп журналы. – Алматы, 2021–2025 жж.
10. Математика және физика журналы. – Алматы, 2022.
11. PISA халықаралық зерттеу материалдары. – OECD, 2022.
12. Назарбаев Зияткерлік мектептері тәжірибесіндегі белсенді оқыту әдістері. – Астана, 2021.
13. Селевко Г.К. Қазіргі білім беру технологиялары. – Мәскеу, 2008.
14. Беспалько В.П. Оқыту технологиясының негіздері. – Мәскеу, 1989.
15. Бастауыш сыныпта математиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2020.

ЦИФРЛЫҚ ДӘУІРДЕГІ ОҚУШЫ ТӘРБИЕСІ: МҮМКІНДІК ПЕН ҚАУІП

Кабдуалиева Айнагуль Какимовна

Шығыс Қазақстан облысы Өскемен қаласы

ШҚО ББ Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің «№45 орта бейіндік мектебі»

КММ

Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары

Аннотация

Бұл мақалада цифрлық дәуір жағдайындағы оқушы тәрбиесінің өзекті мәселелері қарастырылады. Қазіргі ақпараттық қоғамда цифрлық технологиялар білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналып, оқушылардың дүниетанымына, құндылықтық бағдарларына және әлеуметтік мінез-құлқына айтарлықтай ықпал етуде. Цифрлық орта білім алушылар үшін жаңа мүмкіндіктермен қатар белгілі бір қауіптерді де алып келеді. Сондықтан мектептің тәрбие жүйесі оқушыларды цифрлық кеңістікте қауіпсіз әрекет етуге, ақпаратты сыни тұрғыдан бағалауға және жауапты азамат ретінде қалыптасуға бағытталуы тиіс. Мақалада директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасарының цифрлық дәуірдегі тәрбиелік жұмысты ұйымдастырудағы рөлі, цифрлық тәрбиенің негізгі бағыттары, оның мүмкіндіктері мен қауіптері жан-жақты талданады.

XXI ғасыр адамзат өркениетінің цифрлық технологиялармен тығыз байланысқан кезеңі ретінде сипатталады. Бүгінгі таңда интернет, әлеуметтік желілер, жасанды интеллект, мобильді қосымшалар және цифрлық платформалар адамдардың күнделікті өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Бұл өзгерістер білім беру жүйесіне де тікелей әсер етіп, оқыту мен тәрбиелеудің жаңа тәсілдерінің қалыптасуына негіз болды. Қазіргі оқушы бұрынғы буыннан өзгеше ақпараттық ортада өмір сүреді. Ол қажетті мәліметті бірнеше секунд ішінде тауып, әлемнің кез келген нүктесіндегі адамдармен байланыс орната алады. Мұндай жағдайлар жаңа мүмкіндіктер туғызғанымен, тәрбие үдерісіне жаңа талаптар да жүктейді.

Қазіргі мектептің басты міндеттерінің бірі – оқушыны цифрлық қоғам жағдайында өмір сүруге дайындау. Бұл тек техникалық сауаттылықты қалыптастырумен шектелмейді. Ең маңыздысы – цифрлық мәдениеті жоғары, ақпараттық жауапкершілігі қалыптасқан, өзін және өзгелерді құрметтей алатын тұлға тәрбиелеу. Сондықтан тәрбие жұмысының мазмұны цифрлық кеңістіктің ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырылуы қажет.

Цифрлық дәуірдегі тәрбиенің ерекшелігі – оқушы тұлғасына ықпал ететін факторлардың көбеюі. Егер бұрын бала тәрбиесінде отбасы, мектеп және жақын әлеуметтік орта шешуші рөл атқарса, қазіргі уақытта әлеуметтік желілер, блогерлер, интернет қауымдастықтар және түрлі цифрлық платформалар да маңызды ықпал ету күшіне айналды. Кейде бұл ықпал мектеп пен отбасының әсерінен де басым болуы мүмкін. Сондықтан директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары тәрбиелік жұмыстарды жоспарлау кезінде осы факторларды міндетті түрде ескеруі қажет.

Цифрлық технологиялардың тәрбиелік әлеуеті өте жоғары. Олар оқушылардың білім көкжиегін кеңейтуге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға және өзін-өзі жүзеге асыруына мүмкіндік береді. Қазіргі балалар ғылыми жобалар жасап, онлайн курстарға қатысып, халықаралық байқауларға қатысу арқылы өз қабілеттерін дамытуға мүмкіндік алып отыр. Бұрын қолжетімсіз болған білім көздері қазір әрбір оқушының қолында тұр. Бұл жағдай оқушылардың өздігінен білім алу мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар цифрлық технологиялар тәрбиелік іс-шараларды ұйымдастырудың жаңа формаларын енгізуге мүмкіндік берді. Онлайн кездесулер, вебинарлар, виртуалды экскурсиялар, цифрлық жобалар мен әлеуметтік акциялар тәрбие жұмысының мазмұнын байытып отыр. Мұндай іс-шаралар оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың цифрлық құзыреттіліктерін дамытуға жағдай жасайды. Әсіресе шалғай аймақтардағы білім алушылар үшін бұл мүмкіндіктердің маңызы ерекше.

Цифрлық орта оқушылардың азаматтық белсенділігін қалыптастыруға да ықпал етеді. Әлеуметтік желілер арқылы жастар қоғамдық бастамаларға қатысып, әлеуметтік мәселелерді талқылап, өз пікірлерін білдіре алады. Волонтерлік жобаларға қатысу, қайырымдылық акцияларын ұйымдастыру және қоғамдық маңызды ақпараттарды тарату арқылы оқушылар әлеуметтік жауапкершілік тәжірибесін жинақтайды. Бұл олардың белсенді азаматтық ұстанымының қалыптасуына оң әсер етеді.

Алайда цифрлық технологиялардың мүмкіндіктерімен қатар қауіптері де аз емес. Қазіргі таңда оқушылардың интернетке тәуелділігі әлемдік деңгейдегі маңызды мәселелердің біріне айналып отыр. Ұзақ уақыт экран алдында отыру баланың физикалық және психологиялық денсаулығына кері әсер етуі мүмкін. Ұйқы режимінің бұзылуы, көру қабілетінің нашарлауы, қозғалыс белсенділігінің төмендеуі және эмоционалдық тұрақсыздық сияқты мәселелер цифрлық тәуелділіктің салдары ретінде жиі кездеседі.

Әлеуметтік желілердің шектен тыс қолданылуы оқушылардың тұлғалық дамуына да әсер етеді. Кейбір балалар виртуалды кеңістіктегі танымалдықты өмірлік құндылық ретінде қабылдап, өздерінің әлеуметтік бағасын лайк пен пікір саны арқылы анықтай бастайды. Мұндай жағдай өзін-өзі бағалаудың бұзылуына, психологиялық күйзелістерге және әлеуметтік оқшаулануға әкелуі мүмкін. Сондықтан мектептің тәрбие жүйесі оқушылардың шынайы өмірдегі қарым-қатынастарын дамытуға ерекше көңіл бөлуі қажет.

Цифрлық кеңістіктегі тағы бір маңызды қауіп – жалған ақпараттың таралуы. Бүгінгі күні интернетте түрлі сипаттағы ақпараттар көп кездеседі және олардың барлығы бірдей шынайы бола бермейді. Оқушылар ақпараттың дұрыстығын тексермей қабылдауға бейім болғандықтан, жалған мәліметтердің ықпалына оңай түсіп қалуы мүмкін. Осыған байланысты медиасауаттылықты қалыптастыру қазіргі тәрбиенің маңызды бағыттарының біріне айналып отыр.

Медиасауаттылық дегеніміз – ақпаратты іздеу, талдау, бағалау және тиімді пайдалану қабілеті. Цифрлық дәуірде бұл дағды оқушылар үшін өмірлік маңызға ие. Олар ақпараттың сенімділігін анықтауды, манипуляция тәсілдерін тануды және ақпараттық қауіпсіздік ережелерін сақтауды үйренуі тиіс. Бұл бағыттағы жұмыстар директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасарының қызметінде маңызды орын алуы қажет.

Цифрлық ортадағы қауіптердің бірі – кибербуллинг мәселесі. Кибербуллинг – интернет пен әлеуметтік желілер арқылы жасалатын психологиялық қысым көрсету әрекеттері. Мұндай жағдайлар оқушылардың эмоционалдық жағдайына кері әсер етіп, кейде ауыр психологиялық салдарға алып келеді. Өкінішке қарай, көптеген балалар мұндай қысымға ұшыраған кезде көмек сұрауға қорқады немесе мәселені жасырып қалады. Сондықтан мектепте кибербуллинктің алдын алу жұмыстары жүйелі түрде жүргізілуі қажет.

Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары цифрлық қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру бойынша мектепшілік жүйені ұйымдастыруы тиіс. Бұл жұмыс тек оқушылармен ғана емес, ата-аналармен және педагогтермен де жүргізілуі қажет. Барлық білім беру процесінің қатысушылары цифрлық ортадағы қауіптер туралы хабардар болған жағдайда ғана қауіптердің алдын алу мүмкіндігі артады.

Қазіргі оқушының тәрбиесі цифрлық және шынайы әлемнің тоғысқан кеңістігінде жүзеге асады. Сондықтан мектептің тәрбие жүйесі заман талабына сәйкес жаңарып, цифрлық мәдениет, медиасауаттылық, ақпараттық қауіпсіздік және жауапты цифрлық мінез-құлық сияқты жаңа бағыттарды қамтуы тиіс. Бұл міндеттерді жүзеге асыруда директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасарының ұйымдастырушылық және үйлестірушілік қызметі ерекше маңызға ие.

Цифрлық дәуірдегі тәрбие жұмысының тиімділігі оқушылардың цифрлық мәдениетін қалыптастыру деңгейімен тығыз байланысты. Цифрлық мәдениет дегеніміз – адамның ақпараттық технологияларды қауіпсіз, тиімді және жауапкершілікпен пайдалану қабілеті. Бұл ұғым тек техникалық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар этикалық нормаларды, құқықтық жауапкершілікті және ақпараттық мінез-құлық мәдениетін де қамтиды. Сондықтан қазіргі мектепте цифрлық мәдениетті қалыптастыру тәрбие жұмысының маңызды құрамдас бөлігіне айналуы тиіс.

Оқушылардың цифрлық мәдениетін қалыптастыру ең алдымен интернеттегі мінез-құлық ережелерін меңгертуден басталады. Әлеуметтік желілерде қарым-қатынас жасау кезінде әдептілік сақтау, басқа адамдардың пікіріне құрметпен қарау, жеке ақпаратты жарияламау және авторлық құқықтарды сақтау сияқты дағдылар қазіргі заман оқушысы үшін міндетті құзыреттердің қатарына жатады. Мұндай құндылықтарды қалыптастыру мақсатында мектепте арнайы тәрбиелік сағаттар, тренингтер және ақпараттық кездесулер өткізілуі қажет.

Цифрлық кеңістіктегі қауіптердің бірі – оқушылардың жеке деректерінің қорғалмауы. Көптеген балалар өздерінің жеке мәліметтерін, фотосуреттерін немесе орналасқан жерін әлеуметтік желілерде еркін жариялай береді. Бұл жағдай әртүрлі қауіптердің туындауына себеп болуы мүмкін. Сондықтан цифрлық қауіпсіздік мәселелері бойынша түсіндіру жұмыстары мектептің тәрбие жүйесінде тұрақты жүргізілуі тиіс. Оқушылар өздерінің цифрлық ізінің болашақ өміріне әсер етуі мүмкін екенін түсінуі қажет.

Қазіргі уақытта жасөспірімдердің интернет кеңістігіндегі белсенділігі олардың дүниетанымының қалыптасуына айтарлықтай ықпал етеді. Әлеуметтік желілердегі трендтер, блогерлердің пікірлері және виртуалды қауымдастықтардың құндылықтары кейде оқушылардың көзқарасына тікелей әсер етеді. Мұндай

жағдайда мектептің міндеті – балаларды өз бетінше ойлауға, ақпаратты талдауға және саналы шешім қабылдауға үйрету. Сыни ойлау қабілеті дамыған оқушы ақпараттық ықпалдарға қарсы тұра алады және өзінің өмірлік ұстанымын қалыптастырады.

Цифрлық дәуірдегі тәрбие жұмысының маңызды бағытының бірі – медиасауаттылықты дамыту. Медиасауатты тұлға ақпарат көздерін салыстырып, олардың сенімділігін бағалай алады. Ол ақпараттың мақсатын түсінеді, манипуляциялық әдістерді ажыратады және өзінің ақпараттық таңдауы үшін жауапкершілік алады. Мұндай дағдылар қазіргі қоғамда табысты өмір сүру үшін аса қажет.

Мектеп тәжірибесінде медиасауаттылықты қалыптастыру түрлі әдістер арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Мысалы, жаңалықтарды талдау, жалған ақпараттарды анықтау бойынша тапсырмалар, бейнематериалдарды сараптау және әлеуметтік желілердегі контентті бағалау жұмыстары оқушылардың ақпараттық мәдениетін арттыруға көмектеседі. Бұл жұмыстар тәрбие сағаттарында ғана емес, оқу пәндерімен ықпалдастырыла отырып жүргізілген жағдайда жоғары нәтиже береді.

Цифрлық технологиялар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін де үлкен мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда балалар түрлі цифрлық құралдардың көмегімен бейнероликтер түсіріп, презентациялар дайындап, анимациялар жасап және жеке жобаларын жүзеге асыра алады. Мұндай әрекеттер олардың шығармашылық әлеуетін ашып қана қоймай, өз ойын жүйелі жеткізуге және заманауи технологияларды тиімді пайдалануға үйретеді. Сондықтан тәрбие жұмысы барысында цифрлық шығармашылық жобаларды ұйымдастыру маңызды.

Қазіргі мектептің тәрбие жүйесінде оқушылардың цифрлық көшбасшылық қасиеттерін дамыту да өзекті болып отыр. Цифрлық көшбасшы ақпараттық технологияларды қоғам игілігі үшін пайдалана алатын, өзгелерге үлгі болатын және әлеуметтік маңызды бастамаларды жүзеге асыра алатын тұлға ретінде сипатталады. Осындай қасиеттерді қалыптастыру мақсатында мектептерде цифрлық еріктілер қозғалысын, оқушылардың медиаорталықтарын және ақпараттық жобаларын дамыту тиімді нәтиже береді.

Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары мектептің цифрлық тәрбие саясатын қалыптастыруда стратегиялық рөл атқарады. Ол мектеп ұжымының қызметін үйлестіріп, цифрлық қауіпсіздік бойынша іс-шараларды жоспарлап, оқушылардың цифрлық мінез-құлқын қалыптастыруға бағытталған жұмыстарды ұйымдастырады. Сонымен қатар тәрбие жұмысының мазмұны заманауи цифрлық сын-қатерлерге сәйкес үнемі жаңартылып отыруы қажет.

Цифрлық ортада оқушылардың психологиялық саулығын сақтау мәселесі де ерекше назар аударуды қажет етеді. Әлеуметтік желілердегі салыстыру мәдениеті, виртуалды тәуелділік және онлайн қарым-қатынастардың ерекшеліктері балалардың эмоционалдық жағдайына әсер етуі мүмкін. Кейбір оқушылар интернет кеңістігіндегі жетістіктерін өздерінің тұлғалық құндылығымен байланыстыра бастайды. Бұл өз кезегінде мазасыздықтың артуына, өзін-өзі бағалаудың төмендеуіне және эмоционалдық күйзелістердің пайда болуына алып келеді.

Осыған байланысты мектепте цифрлық гигиена ұғымын қалыптастыру маңызды болып табылады. Цифрлық гигиена – адамның цифрлық құрылғыларды пайдалану кезінде өз денсаулығы мен психологиялық әл-ауқатын сақтауына бағытталған ережелер жүйесі. Оқушылар экран алдында өткізетін уақытты реттеуді, демалыс режимін сақтауды және интернеттен тыс белсенділіктерге уақыт бөлуді үйренуі тиіс. Бұл бағыттағы жұмыстар тәрбиелік іс-шаралар арқылы жүйелі түрде жүргізілуі қажет.

Ата-аналардың цифрлық тәрбиедегі рөлі ерекше маңызды. Көп жағдайда балалардың интернеттегі әрекеттері ата-аналардың бақылауынан тыс қалып жатады. Сондықтан мектеп пен отбасы арасындағы серіктестік цифрлық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі шарттарының бірі болып саналады. Ата-аналарға арналған семинарлар, кеңестер және тренингтер арқылы оларды балалардың цифрлық өмірінің ерекшеліктерімен таныстыру маңызды.

Қазіргі уақытта көптеген ата-аналар балалардың интернеттегі белсенділігі туралы толық ақпаратқа ие емес. Кейбіреулері цифрлық технологияларды тек қауіп ретінде қабылдаса, енді біреулері олардың ықпалын жеткілікті деңгейде бағаламайды. Сондықтан директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары ата-аналардың цифрлық құзыреттілігін арттыру бойынша жүйелі жұмыстар жүргізуі тиіс. Бұл өз кезегінде мектеп пен отбасының ортақ тәрбиелік ұстанымдарын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Цифрлық дәуірде оқушылардың ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбиесін қамтамасыз ету де маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Ғаламдық ақпараттық кеңістік балалардың мәдени және дүниетанымдық бағдарларына әсер ететіндіктен, мектеп ұлттық мәдениетті, тарихи сананы және рухани құндылықтарды дәріптеуге ерекше көңіл бөлуі тиіс. Цифрлық ресурстарды ұлттық тәрбие мақсатында пайдалану арқылы оқушылардың туған елге деген сүйіспеншілігін арттыруға болады.

Цифрлық технологиялар ұлттық мәдени мұраны насихаттаудың да тиімді құралына айналып отыр. Онлайн мұражайлар, виртуалды экскурсиялар, тарихи деректі фильмдер және ұлттық мәдениетке арналған цифрлық жобалар оқушылардың тарихи танымын кеңейтіп, ұлттық бірегейлігін нығайтады. Бұл жұмыстар тәрбие жүйесінің мазмұнын байытып, оқушылардың рухани дамуына оң ықпал етеді.

Осылайша цифрлық дәуір оқушы тәрбиесіне жаңа мүмкіндіктер ұсынып қана қоймай, жаңа қауіптерді де қатар алып келуде. Сондықтан мектептің тәрбие жүйесі цифрлық ортаның ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырылуы тиіс. Цифрлық мәдениет, медиасауаттылық, ақпараттық қауіпсіздік және психологиялық саулық мәселелері қазіргі тәрбиенің маңызды бағыттарына айналууда. Бұл міндеттерді жүзеге асыруда

директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасарының кәсіби шеберлігі мен ұйымдастырушылық қабілеті ерекше рөл атқарады.

Цифрлық дәуірдегі тәрбие жұмысының нәтижелілігі мектептің барлық құрылымдық бөлімдерінің өзара үйлесімді қызметіне байланысты. Бүгінгі күні тәрбие үдерісі тек сынып сағаттарымен немесе жекелеген іс-шаралармен шектелмеуі тиіс. Ол мектеп өмірінің барлық салаларын қамтитын тұтас жүйе ретінде ұйымдастырылуы қажет. Әсіресе цифрлық технологиялардың күнделікті өмірге терең енуі тәрбиенің жаңа мазмұнын қалыптастыруды талап етеді. Осыған байланысты директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары тәрбие жұмысының стратегиялық бағытын айқындап, цифрлық ортадағы тәрбиелік ықпалдың тиімділігін қамтамасыз етуі тиіс.

Қазіргі оқушылар үшін интернет тек ақпарат көзі ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас жасау, өзін таныту және бос уақытын өткізу алаңы болып табылады. Сондықтан мектеп тәрбиесі балалардың цифрлық өмірінен тыс жүзеге асырылмауы керек. Керісінше, тәрбие жұмысы цифрлық кеңістіктің мүмкіндіктерін тиімді пайдалана отырып ұйымдастырылған жағдайда ғана жоғары нәтижеге қол жеткізуге болады. Мысалы, әлеуметтік желілер арқылы тәрбиелік жобаларды насихаттау, цифрлық челленджер өткізу және онлайн пікірталастар ұйымдастыру оқушылардың белсенділігін арттырады.

Цифрлық дәуірдегі тәрбиенің маңызды міндеттерінің бірі – оқушылардың жауапты цифрлық азаматтық қасиеттерін қалыптастыру. Цифрлық азаматтық дегеніміз адамның интернет кеңістігінде құқықтық, этикалық және әлеуметтік нормаларды сақтай отырып әрекет ету қабілеті. Мұндай қасиеттері қалыптасқан оқушы интернет ресурстарын саналы пайдаланады, өзгелердің құқықтарын құрметтейді және өзінің әрекеттері үшін жауапкершілік алады. Сондықтан цифрлық азаматтық мәдениетті қалыптастыру қазіргі мектеп тәрбиесінің басым бағыттарының бірі болуы тиіс.

Мектеп тәжірибесінде цифрлық азаматтықты дамыту түрлі тәрбиелік жобалар арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Оқушылар ақпараттық қауіпсіздік бойынша акциялар ұйымдастырып, цифрлық этика тақырыбында бейнероликтер түсіріп немесе әлеуметтік желілерде ағартушылық жұмыстар жүргізе алады. Мұндай іс-шаралар олардың тек теориялық білімдерін ғана емес, тәжірибелік дағдыларын да қалыптастыруға ықпал етеді.

Қазіргі уақытта жасанды интеллект технологияларының қарқынды дамуы оқушылар тәрбиесіне жаңа міндеттер жүктеуде. Жасанды интеллект құралдары оқу үдерісінде кеңінен қолданылып жатқандықтан, оқушыларды оларды жауапкершілікпен пайдалануға үйрету қажет. Ақпаратты дұрыс қолдану, академиялық адалдық қағидаларын сақтау және цифрлық технологиялардың мүмкіндіктерін білім алу мақсатында пайдалану мәдениеті қалыптасуы тиіс. Бұл бағыттағы жұмыстар тәрбиелік іс-шаралардың мазмұнында көрініс табуы қажет.

Цифрлық ортадағы тағы бір өзекті мәселе – уақытты тиімді басқару дағдысының қалыптасуы. Көптеген оқушылар бос уақыттарының басым бөлігін смартфондар мен әлеуметтік желілерде өткізеді. Мұндай жағдай олардың оқу үлгеріміне, денсаулығына және әлеуметтік белсенділігіне кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан тәрбие жұмысының маңызды міндеттерінің бірі – оқушыларды уақытты жоспарлауға, бос уақытын тиімді ұйымдастыруға және цифрлық құралдарды мақсатты пайдалануға үйрету.

Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары мектепте салауатты өмір салтын насихаттау жұмыстарын цифрлық тәрбие бағыттарымен ұштастыруы тиіс. Оқушылардың спорттық іс-шараларға, мәдени жобаларға, шығармашылық үйірмелерге және қоғамдық жұмыстарға белсенді қатысуы интернетке тәуелділіктің алдын алудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Шынайы өмірдегі белсенді әрекеттер оқушылардың тұлғалық дамуын қамтамасыз етіп, олардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді.

Цифрлық дәуір жағдайында мектептің психологиялық қызметінің рөлі де арта түсуде. Педагог-психологтар оқушылардың цифрлық мінез-құлқын зерттеп, интернетке тәуелділік белгілерін анықтап және психологиялық қолдау жұмыстарын ұйымдастыруы қажет. Сонымен қатар цифрлық ортада кездесетін эмоционалдық қиындықтардың алдын алу мақсатында профилактикалық бағдарламалар әзірленуі тиіс. Бұл жұмыстар тәрбие жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылуы қажет.

Мектептегі тәрбие жұмысының табысты болуы педагогтердің цифрлық құзыреттілігіне де байланысты. Мұғалімдер заманауи технологияларды тиімді пайдаланып қана қоймай, олардың тәрбиелік мүмкіндіктерін де түсінуі тиіс. Сондықтан педагогтердің кәсіби дамуы аясында цифрлық тәрбие мәселелеріне арналған семинарлар мен тәжірибе алмасу алаңдарын ұйымдастыру маңызды. Цифрлық ортадағы тәрбие жұмысының сапасы педагогтердің осы бағыттағы дайындығына тікелей тәуелді.

Қазіргі қоғамда ақпараттық қауіпсіздік ұлттық қауіпсіздіктің маңызды құрамдас бөлігіне айналып отыр. Сондықтан мектепте оқушылардың ақпараттық қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру мемлекет деңгейіндегі маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Ақпараттық шабуылдар, деструктивті контенттер және интернет алаяқтық сияқты қауіптерге қарсы тұра алатын тұлға тәрбиелеу – қазіргі мектептің әлеуметтік жауапкершілігі. Бұл міндетті жүзеге асыру үшін тәрбие жұмысы жүйелі және кешенді түрде ұйымдастырылуы қажет.

Цифрлық дәуірдің тағы бір ерекшелігі – мәдениеттер арасындағы өзара ықпалдастықтың күшеюі. Интернет арқылы оқушылар әлемнің түрлі мәдениеттерімен танысып, халықаралық деңгейде қарым-қатынас жасай алады. Бұл жағдай олардың дүниетанымын кеңейтіп, жаһандық ойлау қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ұлттық мәдениетті сақтау мен дамыту мәселесін де өзекті етеді. Сондықтан мектеп тәрбиесі ұлттық құндылықтар мен жаһандық құзыреттер арасындағы үйлесімділікті қамтамасыз етуі тиіс.

Тәрбие жүйесінде цифрлық технологияларды тиімді пайдалану оқушылардың көшбасшылық қасиеттерін дамытуға да ықпал етеді. Онлайн жобаларды ұйымдастыру, цифрлық контент әзірлеу және әлеуметтік бастамаларды жүзеге асыру барысында оқушылар жауапкершілік, бастамашылдық және ұйымдастырушылық қабілеттерін дамытады. Бұл қасиеттер олардың болашақ өміріндегі табысты қызметіне негіз болады.

Қазіргі мектеп жағдайында цифрлық тәрбие жеке бағыт ретінде емес, барлық тәрбиелік жұмыстардың құрамдас бөлігі ретінде қарастырылуы қажет. Патриоттық тәрбие, құқықтық тәрбие, рухани-адамгершілік тәрбие, экологиялық тәрбие және еңбек тәрбиесі сияқты бағыттардың барлығы цифрлық орта мүмкіндіктерімен үйлестіріле ұйымдастырылған жағдайда ғана өз нәтижесін береді. Мұндай кешенді тәсіл тәрбиелік ықпалдың тиімділігін арттырады.

Цифрлық дәуірдегі оқушы тәрбиесі – үздіксіз жаңаруды талап ететін күрделі үдеріс. Технологиялардың қарқынды дамуы тәрбие мазмұнын үнемі жетілдіріп отыруды қажет етеді. Сондықтан директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары жаңа үрдістерді бақылап, тәрбиелік жұмыстардың мазмұнын заман талаптарына сәйкес бейімдеуі тиіс. Бұл мектептің тәрбие жүйесінің өзектілігін сақтауға мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда, цифрлық дәуір оқушы тәрбиесіне түбегейлі өзгерістер алып келді. Қазіргі оқушы бұрын-соңды болмаған ақпараттық кеңістікте өмір сүріп, білім алады және әлеуметтенеді. Цифрлық технологиялар білім мен тәрбие беру үшін кең мүмкіндіктер ұсынғанымен, олар белгілі бір қауіптерді де қатар алып келуде. Интернетке тәуелділік, кибербуллинг, жалған ақпараттың таралуы және ақпараттық қауіпсіздік мәселелері қазіргі тәрбиенің маңызды бағыттарына айналды.

Осындай жағдайда мектептің басты міндеті – цифрлық технологияларды тиімді пайдалана алатын, ақпараттық қауіпсіздік ережелерін сақтайтын, сыни ойлайтын және жауапты азамат ретінде қалыптасқан тұлға тәрбиелеу. Бұл міндетті жүзеге асыруда директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары ерекше рөл атқарады. Ол тәрбие жүйесін заманауи талаптарға бейімдеп, оқушылардың цифрлық мәдениетін қалыптастыруға бағытталған жұмыстарды үйлестіреді.

Цифрлық дәуірдегі тәрбие тек қауіптердің алдын алуға емес, сонымен қатар цифрлық мүмкіндіктерді тұлғаның жан-жақты дамуына пайдалана білуге бағытталуы тиіс. Ұлттық құндылықтарға негізделген, заманауи цифрлық құзыреттермен толықтырылған тәрбие ғана болашақ ұрпақтың табысты әрі жауапты азамат болып қалыптасуына негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2025.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Біртұтас тәрбие бағдарламасы. – Астана, 2024.
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Тәрбие жұмысының тұжырымдамалық негіздері. – Астана, 2023.
4. Тоқаев Қ.К. Қазақстан халқына Жолдаулары. – Астана, 2022–2025.
5. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
6. UNESCO. Digital Citizenship Education Handbook. – Paris, 2023.
7. UNESCO. Global Education Monitoring Report. Technology in Education. – Paris, 2024.
8. OECD. Future of Education and Skills 2030. – Paris, 2023.
9. OECD. Students, Digital Media and Well-being. – Paris, 2024.
10. Селевко Г.К. Қазіргі білім беру технологиялары. – Мәскеу, 2020.
11. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы, 2019.
12. Әбенбаев С.Ш. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы, 2021.
13. Выготский Л.С. Педагогикалық психология. – Мәскеу, 2018.
14. Макаренко А.С. Тәрбие туралы дәрістер. – Мәскеу, 2019.
15. Сухомлинский В.А. Балаға жүрек жылуы. – Алматы, 2018.
16. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford, 2021.
17. Livingstone S. Children and the Internet. – London, 2022.
18. Buckingham D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. – Cambridge, 2021.
19. Ribble M. Digital Citizenship in Schools. – Washington, 2023.
20. Hollandsworth R., Dowdy L., Donovan J. Digital Citizenship and Digital Literacy. – New York, 2022.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫНА БАҒЫТТАЛҒАН ШЕБЕРХАНА

Ислямова Гульнур Кадылбековна

Шығыс Қазақстан облысы Тарбағатай ауданы

«М.Әуезов атындағы Ақжар мектеп-интернат-колледжі» КММ

Ағылшын тілі пәні мұғалімі

Аннотация

Қазіргі білім беру кеңістігінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесі ерекше өзектілікке ие болып отыр. Себебі білімнің құндылығы тек оны меңгеруде ғана емес, оны нақты өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана алуда көрінеді. Бұл

мақалада жалпы орта білім беретін мектептің 8-сынып оқушыларына арналған «Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдарына бағытталған шеберхана» бағдарламасының негізінде ағылшын тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Мақалада функционалдық сауаттылық ұғымының мазмұны, оның оқушы тұлғасын дамытудағы рөлі, ағылшын тілі пәнінің мүмкіндіктері, заманауи оқыту технологияларының тиімділігі және өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмалардың ерекшеліктері жан-жақты талданады. Сонымен қатар оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін, ақпараттық мәдениетін, сыни ойлау дағдыларын және зерттеушілік қабілеттерін дамыту жолдары сипатталады.

XXI ғасырдағы білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – өмірлік мәселелерді шешуге қабілетті, алған білімін тәжірибеде тиімді пайдалана алатын тұлға қалыптастыру. Қоғамның қарқынды дамуы, ақпараттық технологиялардың кең таралуы, халықаралық байланыстардың нығаюы білім беру мазмұнына жаңа талаптар қойып отыр. Бүгінгі оқушы ертеңгі күні жаһандық еңбек нарығында бәсекеге қабілетті маман болуы үшін тек пәндік біліммен шектелмей, функционалдық сауаттылық дағдыларын меңгеруі қажет.

Функционалдық сауаттылық – тұлғаның әлеуметтік ортада табысты өмір сүруіне қажетті білім, білік және дағдылардың жиынтығы. Ол адамның күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді шешуіне, ақпаратты талдауына, қарым-қатынас орнатуына және дұрыс шешім қабылдауына мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан қарағанда функционалдық сауаттылық оқушының академиялық білімін өмірлік тәжірибемен байланыстыратын маңызды көпір қызметін атқарады.

Ағылшын тілі пәні функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың тиімді құралдарының бірі болып саналады. Өйткені бұл пәннің басты мақсаты – оқушыларды қарым-қатынас жасауға үйрету. Тілді меңгеру тек грамматикалық ережелер мен сөздік қорды игерумен шектелмейді. Ең бастысы, оқушы сол білімді нақты жағдайда қолдана білуі қажет. Сондықтан ағылшын тілі сабақтарында өмірмен байланысты тапсырмалар мен жағдаяттарды пайдалану ерекше маңызға ие.

Жалпы орта білім беретін мектептің 8-сынып оқушылары жас ерекшеліктеріне байланысты қоршаған ортаға қызығушылығы жоғары, өзіндік көзқарасы қалыптасып келе жатқан кезеңде болады. Бұл уақытта оқушылардың өз ойын дәлелдеп айтуға, пікір білдіруге, салыстыруға және қорытынды жасауға деген қажеттілігі артады. Сондықтан функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған тапсырмалар олардың танымдық белсенділігін арттырудың маңызды құралы болып табылады.

Ағылшын тілін оқыту барысында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру ең алдымен оқушының коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға негізделеді. Коммуникативтік құзыреттілік дегеніміз – адамның белгілі бір тілдік ортада өз ойын еркін жеткізіп, басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас жасай алу қабілеті. Бұл қабілет тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым әрекеттерінің өзара байланысы арқылы қалыптасады.

Қазіргі мектеп тәжірибесінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту үшін өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмаларды қолдану кең таралып келеді. Мұндай тапсырмалар оқушыны дайын білімді қабылдаушы емес, оны қолданушы тұлға ретінде қалыптастырады. Мысалы, өзін таныстыру, досына хат жазу, туристік маршрут құру, интернеттің пайдасы мен зияны туралы пікір білдіру сияқты жұмыстар оқушылардың алған білімдерін тәжірибеде пайдалануына мүмкіндік береді.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда оқылым әрекетінің орны ерекше. Оқылым оқушының ақпаратты қабылдау, түсіну және талдау қабілеттерін дамытады. Қазіргі ақпараттық қоғамда мәтінмен жұмыс жасай алу маңызды құзыреттіліктердің бірі болып саналады. Сондықтан ағылшын тілі сабақтарында түрлі жанрдағы мәтіндерді пайдалану қажет. Ақпараттық мәтіндер, жарнамалар, хабарландырулар, газет мақалалары, блог жазбалары және әлеуметтік желідегі материалдар оқушылардың мәтінді әртүрлі қырынан түсінуіне мүмкіндік береді.

Мәтінмен жұмыс барысында оқушылардың сыни ойлау қабілеттері дамиды. Олар мәтіндегі негізгі ойды анықтайды, автор көзқарасын бағалайды, ақпараттың сенімділігіне талдау жасайды және өз пікірін білдіреді. Осындай жұмыстар оқушылардың логикалық ойлауын жетілдіріп қана қоймай, олардың азаматтық ұстанымдарының қалыптасуына ықпал етеді.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда тыңдалым тапсырмаларының да рөлі зор. Тыңдалым әрекеті арқылы оқушылар шынайы тілдік ортаға жақындайды. Олар түрлі акценттерді, сөйлеу қарқынын және сөйлеу стилін қабылдауға үйренеді. Тыңдалым материалдары ретінде бейнефильмдер, сұхбаттар, подкасттар және жаңалықтар қолданылған жағдайда оқушылардың қызығушылығы артады әрі ақпараттық сауаттылығы дамиды.

Қазіргі заман оқушысы цифрлық ортада өмір сүретіндіктен функционалдық сауаттылықты қалыптастыру барысында ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктерін тиімді пайдалану маңызды. Онлайн платформалар, интерактивті тапсырмалар, виртуалды экскурсиялар және электрондық ресурстар оқушылардың білім алуға деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар олар өздігінен ақпарат іздеуге, оны сараптауға және бағалауға үйренеді.

Ағылшын тілі сабақтарында ақпараттық технологияларды пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырумен қатар, олардың дербестігін қалыптастырады. Мысалы, белгілі бір тақырып бойынша интернеттен ақпарат іздеу, бейнематериалдарға талдау жасау немесе онлайн презентация дайындау сияқты жұмыстар функционалдық сауаттылықтың бірнеше компонентін қатар дамытады.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда айтылым әрекетінің маңызы ерекше. Айтылым оқушының алған білімін тәжірибеде қолдана алу деңгейін көрсететін негізгі көрсеткіштердің бірі болып

табылады. Қазіргі қоғамда адам өз ойын нақты, жүйелі және дәлелді түрде жеткізе алуы қажет. Сондықтан ағылшын тілі сабақтарында оқушылардың ауызша сөйлеу дағдыларын дамытуға бағытталған тапсырмаларды жиі ұйымдастыру маңызды.

Ауызша сөйлеуді дамыту мақсатында пікірталас, сұхбат, рөлдік ойын, дебат, таныстырылым және жобаны қорғау сияқты жұмыс түрлері кеңінен қолданылады. Мұндай тапсырмалар оқушыларды белсенді қарым-қатынасқа түсіреді және олардың тілдік кедергілерін жоюға ықпал етеді. Сонымен қатар оқушылардың сенімділігі артып, көпшілік алдында сөйлеу мәдениеті қалыптасады.

Функционалдық сауаттылықтың маңызды көрсеткіштерінің бірі – мәселені шешу құзыреттілігі. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушыларға дайын жауаптарды ұсынудан гөрі, оларды мәселені өздігінен шешуге үйрету маңызды болып отыр. Осы мақсатта ағылшын тілі сабақтарында проблемалық жағдаяттарды қолдану тиімді нәтиже береді.

Мысалы, «Интернет және мен» тақырыбын оқыту барысында оқушыларға интернеттің зияны мен пайдасы туралы нақты өмірлік жағдаят ұсынылады. Олар мәселені талдап, дәлелдер келтіріп, өз шешімдерін ұсынады. Осындай жұмыстар оқушылардың сыни ойлауын дамытып, олардың ақпаратпен жұмыс істеу мәдениетін қалыптастырады.

Функционалдық сауаттылықты дамытудағы тиімді әдістердің бірі – жобалық оқыту технологиясы. Жобалық жұмыс барысында оқушылар белгілі бір тақырып бойынша ақпарат жинайды, оны талдайды, жүйелейді және қорғайды. Бұл әрекеттер олардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастырып қана қоймай, уақытты тиімді жоспарлауға және топпен жұмыс жасауға үйретеді.

Жобалық оқыту оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға да мүмкіндік береді. Мысалы, «Менің Қазақстаным» тақырыбында туристік буклет дайындау, «Менің болашақ мамандығым» тақырыбында презентация жасау немесе «Қоршаған ортаны қорғау» тақырыбында әлеуметтік жоба әзірлеу арқылы оқушылар өз идеяларын жүзеге асырады. Мұндай жұмыстар олардың жауапкершілігін арттырып, пәнге деген қызығушылығын күшейтеді.

Функционалдық сауаттылықтың ажырамас бөлігі болып табылатын жазылым әрекеті де ерекше назар аударуды қажет етеді. Жазылым оқушының ойын жүйелеуге, ақпаратты құрылымдауға және оны сауатты түрде жеткізуге мүмкіндік береді. Ағылшын тілі сабақтарында хат жазу, хабарлама құрастыру, эссе жазу, мақала дайындау және күнделік жүргізу сияқты тапсырмалар функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың тиімді құралдары болып саналады.

Әсіресе эссе жазу жұмыстары оқушылардың аналитикалық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға үлкен әсер етеді. Эссе жазу барысында оқушылар мәселені жан-жақты қарастырады, дәлелдер келтіреді, қорытынды жасайды және өз ұстанымдарын білдіреді. Бұл олардың академиялық сауаттылығын арттырып қана қоймай, өмірлік маңызды дағдыларды меңгеруіне ықпал етеді.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда оқушылардың зерттеушілік мәдениетін дамыту маңызды орын алады. Зерттеушілік әрекет оқушының өздігінен білім алуына, жаңа ақпаратты іздеуіне және оны талдауына мүмкіндік береді. Ағылшын тілі сабақтарында шағын зерттеу жобаларын ұйымдастыру оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың функционалдық құзыреттіліктерін дамытады.

Қазіргі кезде халықаралық тәжірибеде зерттеуге негізделген оқыту технологиясы кеңінен қолданылуда. Бұл технология оқушының танымдық белсенділігін арттыруға және білімді терең меңгеруіне ықпал етеді. Мысалы, оқушылар белгілі бір елдің мәдениетін зерттеп, оның ерекшеліктері туралы ағылшын тілінде баяндама дайындауы мүмкін. Мұндай жұмыстар тілдік дағдылармен қатар мәдениетаралық құзыреттілікті де қалыптастырады.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру барысында пәнаралық байланысты жүзеге асырудың да маңызы зор. Ағылшын тілі пәнін география, тарих, әдебиет, экология және информатика пәндерімен байланыстыра оқыту білімнің өміршендігін арттырады. Оқушылар әртүрлі пәндерден алған білімдерін бір тапсырма аясында пайдалану арқылы кешенді ойлауға үйренеді.

Мысалы, «Қазақстанның табиғаты» тақырыбын оқыту кезінде география пәнінен алған білімдерін қолданса, «Абай Құнанбайұлы» тақырыбын меңгеру барысында әдебиет пен тарих пәндерімен байланыс орнайды. Бұл тәсіл оқушылардың дүниетанымын кеңейтіп, білімнің тұтастығын қамтамасыз етеді.

Функционалдық сауаттылықты дамытуда топтық жұмыстың мүмкіндіктері де кең. Топтық жұмыс барысында оқушылар бір-бірімен ынтымақтастықта әрекет етеді, пікір алмасады, ортақ шешім қабылдайды. Мұндай жұмыстар әлеуметтік дағдыларды қалыптастырып, көшбасшылық қасиеттердің дамуына ықпал етеді.

Топтық жұмыс кезінде әр оқушының белсенділігі артады. Олар өз ойларын айтуға, өзгенің пікірін тыңдауға және дәлелдеуге үйренеді. Бұл өз кезегінде коммуникативтік құзыреттіліктің дамуына әсер етеді. Сонымен қатар топтық жұмыс оқушылардың жауапкершілік сезімін қалыптастырады.

Функционалдық сауаттылықты дамытудағы маңызды бағыттардың бірі – медиасауаттылықты қалыптастыру. Қазіргі ақпараттық қоғамда әр адам ақпаратты дұрыс қабылдап, оның шынайылығын бағалай алуы қажет. Сондықтан ағылшын тілі сабақтарында ақпарат көздерін талдау, жарнамаларды салыстыру, жаңалықтарды бағалау сияқты жұмыстарды ұйымдастыру тиімді болып табылады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру барысында бағалау жүйесі де маңызды рөл атқарады. Қалыптастырушы бағалау оқушылардың оқу жетістіктерін бақылауға және оларға уақытылы кері байланыс беруге мүмкіндік береді. Мұндай бағалау түрі оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, өз мүмкіндіктерін дұрыс бағалауға көмектеседі.

Қазіргі білім беру жүйесінде рефлексияның да маңызы зор. Сабақ соңында оқушылар өз жұмысына талдау жасап, қандай жетістікке жеткенін және қандай қиындықтар болғанын анықтайды. Бұл олардың өзін-өзі бағалау қабілетін дамытып, әрі қарайғы оқу әрекеттерін жоспарлауға мүмкіндік береді.

Функционалдық сауаттылықты дамытудағы тағы бір маңызды бағыт – оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашу. Шығармашылық тапсырмалар оқушылардың қиялын дамытып, олардың жеке ерекшеліктерін көрсетуге мүмкіндік береді. Мысалы, постер жасау, бейнеролик түсіру, жарнама құрастыру немесе әлеуметтік жоба дайындау сияқты жұмыстар функционалдық сауаттылықтың бірнеше компонентін қатар дамытады.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде тұлғалық-бағдарлы оқыту қағидалары басшылыққа алынуда. Бұл тәсіл әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге және оның әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Ағылшын тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру барысында да әр оқушының қызығушылығы мен мүмкіндіктерін есепке алу маңызды болып табылады.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру – бүгінгі білім беру жүйесінің стратегиялық бағыттарының бірі. Қазіргі қоғамда табысты өмір сүру үшін оқушы тек білім қорымен ғана емес, сол білімді күнделікті өмірде қолдана алу қабілетімен ерекшеленуі тиіс. Осы тұрғыдан алғанда ағылшын тілі пәні оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда ерекше орын алады. Себебі ағылшын тілі – әлемдік коммуникация құралы ғана емес, ақпараттық кеңістікке жол ашатын маңызды пәндердің бірі.

Бүгінгі таңда оқушылардан ақпаратты жаттап алу емес, оны талдау, бағалау, салыстыру, өңдеу және тәжірибеде қолдану талап етіледі. Сондықтан ағылшын тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған жұмыстар жүйелі түрде ұйымдастырылуы қажет. Мұндай жұмыстар оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытып қана қоймай, олардың өмірлік маңызды дағдыларды меңгеруіне мүмкіндік береді.

Жалпы орта білім беретін мектептің 8-сынып оқушылары үшін функционалдық сауаттылықты қалыптастыру ерекше маңызға ие. Бұл кезеңде оқушылардың тұлғалық көзқарастары қалыптасып, қоршаған ортаға деген қызығушылықтары артады. Олар өз пікірлерін қорғауға, дәлелдеуге және өздігінен шешім қабылдауға ұмтылады. Сондықтан ағылшын тілі сабақтарында қолданылатын тапсырмалар оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келіп, олардың өмірлік тәжірибелерімен байланысты болуы қажет.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру барысында оқушылардың тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым дағдыларын кешенді түрде дамыту маңызды. Бұл төрт дағды бір-бірімен тығыз байланыста жүзеге асқанда ғана тиімді нәтиже береді. Мысалы, оқушы мәтінді оқып түсінеді, ақпаратты талдайды, өз ойын ауызша жеткізеді және кейін оны жазбаша түрде рәсімдей алады. Мұндай жүйелі жұмыс оқушылардың тілдік құзыреттілігін ғана емес, олардың жалпы ойлау мәдениетін де қалыптастырады.

Ағылшын тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың негізгі шарты – оқытуды өмірмен байланыстыру. Сабақтағы әрбір тапсырма оқушы үшін мағыналы және пайдалы болуы тиіс. Егер оқушы белгілі бір тапсырманың өмірдегі қажеттілігін түсінсе, оның оқу мотивациясы артады. Сондықтан шынайы жағдаяттарға негізделген тапсырмалар ерекше тиімді болып табылады.

Мысалы, «Менің болашақ мамандығым» тақырыбында оқушылар еңбек нарығын зерттеп, түрлі мамандықтардың ерекшеліктері туралы ақпарат жинай алады. Олар өздерінің болашақ жоспарлары туралы ағылшын тілінде әңгімелеп, мамандық таңдаудың маңыздылығын талқылайды. Мұндай тапсырмалар тек тілдік білімді ғана емес, кәсіби бағдар беру міндеттерін де жүзеге асырады.

«Менің Қазақстаным» тақырыбы оқушылардың патриоттық сезімдерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Олар еліміздің табиғаты, мәдениеті, тарихи ескерткіштері және ұлттық құндылықтары туралы ағылшын тілінде ақпарат беруге үйренеді. Бұл өз кезегінде олардың мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда экологиялық білімнің де орны ерекше. Қазіргі уақытта қоршаған ортаны қорғау мәселелері бүкіл әлемде өзекті болып отыр. Сондықтан «Жаһандық жылыну», «Таза ауа», «Су ресурстары», «Жасыл әлем» тақырыптары оқушылардың экологиялық мәдениетін дамытуға бағытталуы тиіс. Оқушылар табиғатты қорғау жөнінде өз ұсыныстарын білдіріп, нақты мәселелердің шешу жолдарын іздейді. Осындай жұмыстар олардың азаматтық жауапкершілігін қалыптастырады.

Қазіргі заманғы білім беру технологиялары функционалдық сауаттылықты дамыту үшін мол мүмкіндік береді. Сандық ресурстарды пайдалану арқылы оқушылар түрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеуге үйренеді. Интернеттегі материалдарды іздеу, онлайн сөздіктерді пайдалану, бейнесабақтарды қарау және халықаралық білім беру платформаларымен жұмыс жасау олардың ақпараттық құзыреттілігін арттырады.

Ақпараттық қоғам жағдайында медиасауаттылық функционалдық сауаттылықтың маңызды құрамдас бөлігіне айналып отыр. Сондықтан ағылшын тілі сабақтарында оқушыларды ақпараттың шынайылығын тексеруге, дереккөздерді салыстыруға және жалған ақпараттан сақтануға үйрету қажет. Бұл дағдылар олардың болашақ өмірінде аса маңызды рөл атқарады.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда шығармашылық жұмыстардың орны ерекше. Шығармашылық әрекет оқушының дербестігін дамытып, оның жеке қабілеттерін ашуға мүмкіндік береді. Ағылшын тілі сабақтарында бейнеролик дайындау, постер жасау, буклет құрастыру, подкаст жазу және әлеуметтік жобалар әзірлеу сияқты тапсырмалар оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға жағдай жасайды.

Мұндай жұмыстар барысында оқушылар тек тілдік материалды меңгеріп қана қоймай, өз идеяларын жүзеге асыруды үйренеді. Сонымен қатар олар өз жұмыстарының нәтижесін көпшілік алдында қорғап, пікір алмасуға қатысады. Бұл олардың коммуникативтік дағдыларын жетілдіріп, өзіне деген сенімділігін арттырады.

Функционалдық сауаттылықты дамытуда оқушылардың зерттеушілік мәдениетін қалыптастыру маңызды орын алады. Зерттеу жұмыстары оқушыларды дербес ойлауға, мәселені анықтауға және дәлелдер негізінде қорытынды жасауға үйретеді. Ағылшын тілі сабақтарында шағын зерттеу жобаларын ұйымдастыру олардың танымдық белсенділігін арттырып, білімді саналы түрде меңгеруіне ықпал етеді.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру барысында мұғалімнің рөлі ерекше. Мұғалім оқушылардың танымдық әрекетін ұйымдастырушы, бағыттаушы және қолдаушы тұлға болуы тиіс. Заманауи мұғалім білім көзі ғана емес, оқушылардың білімді өздігінен игеруіне жағдай жасайтын фасилитатор қызметін атқарады.

Сондай-ақ функционалдық сауаттылықты дамытуда ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру маңызды. Қолайлы психологиялық орта оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың өз ойын еркін айтуына мүмкіндік береді. Сондықтан сабақ барысында қолдау көрсету, ынталандыру және оқушылардың жетістіктерін мадақтау маңызды педагогикалық шарттардың бірі болып табылады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру ұзақ мерзімді және жүйелі жұмысты талап етеді. Бұл бағыттағы жұмыстар тек бір сабақпен немесе бір тақырыппен шектелмеуі тиіс. Функционалдық сауаттылық оқу үдерісінің барлық кезеңдерінде үздіксіз дамытылып отыруы қажет. Сонда ғана оқушылар алған білімдерін өмірде тиімді пайдалана алатын тұлға ретінде қалыптасады.

Қорыта айтқанда, функционалдық сауаттылық – қазіргі білім беру жүйесінің маңызды көрсеткіштерінің бірі. Ол оқушылардың алған білімдерін өмірлік жағдаяттарда тиімді пайдалану қабілеттерін қалыптастырады және олардың әлеуметтік бейімделуіне ықпал етеді. Ағылшын тілі пәні функционалдық сауаттылықты дамыту үшін қолайлы мүмкіндіктерге ие пәндердің бірі болып табылады.

«Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдарына бағытталған шеберхана» бағдарламасы 8-сынып оқушыларының тілдік және өмірлік құзыреттіліктерін дамытуға бағытталған тиімді білім беру құралы болып табылады. Бағдарлама аясында ұйымдастырылатын практикалық жұмыстар, өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмалар, зерттеушілік әрекеттер мен жобалық жұмыстар оқушылардың коммуникативтік қабілеттерін дамытып, олардың алған білімдерін тәжірибеде қолдануына мүмкіндік береді.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру арқылы оқушылар ақпаратпен сауатты жұмыс істеуге, өз ойын еркін жеткізуге, сын тұрғысынан ойлауға және түрлі өмірлік мәселелерді шешуге үйренеді. Нәтижесінде олар қоғамда белсенді әрекет ете алатын, білімді, шығармашыл және бәсекеге қабілетті тұлға ретінде қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007.
2. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. – Астана, 2022.
3. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. – Paris: OECD Publishing, 2023.
4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – London: Pearson Education Limited, 2015.
5. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. – New York: Pearson Education, 2014.
6. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge University Press, 2014.
7. Nunan D. Practical English Language Teaching. – New York: McGraw-Hill Education, 2015.
8. Әлжанова Н. Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың педагогикалық негіздері. – Алматы, 2020.
9. Құсайынов А. Білім сапасы және оқыту технологиялары. – Алматы, 2021.
10. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Педагогикалық шеберлік орталығы. – Астана, 2023.
11. Ислямова Г.Қ. «Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдарына бағытталған шеберхана» авторлық бағдарламасы. – Ақжар, 2025.
12. Қазіргі білім беру жағдайындағы ағылшын тілін оқыту әдістемесі. – Алматы, 2022.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ПОМОЩНИК УЧИТЕЛЯ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Орозова Майраш Каримовна

КТУ «Общеобразовательная школа имени Горького села Домбыралы отдела образования по Аккольскому району управления образования Акмолинской области»

Учитель русского языка и литературы

Аннотация. В статье рассматриваются возможности использования искусственного интеллекта в профессиональной деятельности учителя русского языка и литературы. Анализируются современные цифровые инструменты, основанные на технологиях искусственного

интеллекта, их влияние на качество образовательного процесса, организацию учебной деятельности учащихся и профессиональное развитие педагога. Особое внимание уделяется вопросам персонализации обучения, автоматизации рутинных задач, развитию читательской и функциональной грамотности, а также формированию критического мышления школьников в условиях цифровой трансформации образования. Рассматриваются преимущества и ограничения использования искусственного интеллекта на уроках русского языка и литературы. Подчеркивается необходимость сохранения ведущей роли учителя в образовательном процессе и рационального использования цифровых технологий в целях повышения эффективности обучения.

Ключевые слова: искусственный интеллект, цифровые технологии, русский язык, литература, образовательный процесс, функциональная грамотность, персонализация обучения, цифровая трансформация образования.

Современная система образования переживает период масштабных изменений, связанных с активным внедрением цифровых технологий в учебный процесс. Развитие информационного общества, стремительное распространение электронных образовательных ресурсов и необходимость подготовки обучающихся к жизни в условиях цифровой экономики требуют пересмотра традиционных подходов к обучению. В этих условиях особое значение приобретает использование технологий искусственного интеллекта, которые становятся неотъемлемой частью образовательной среды и оказывают существенное влияние на деятельность учителя.

Искусственный интеллект представляет собой совокупность технологий и алгоритмов, способных выполнять задачи, которые ранее требовали исключительно человеческого интеллекта. К таким задачам относятся анализ информации, обработка естественного языка, распознавание образов, генерация текстов, поиск закономерностей и принятие решений на основе имеющихся данных. В последние годы инструменты искусственного интеллекта стали доступными не только специалистам в области информационных технологий, но и широкому кругу пользователей, включая педагогов.

Для учителя русского языка и литературы появление интеллектуальных цифровых помощников открывает новые возможности организации образовательного процесса. Традиционно деятельность словесника связана с большим объемом работы по подготовке учебных материалов, проверке письменных работ, подбору текстов для анализа, разработке заданий различного уровня сложности и организации индивидуального сопровождения учащихся. Многие из этих задач требуют значительных временных затрат. Использование искусственного интеллекта позволяет оптимизировать часть рутинной работы и сосредоточить внимание педагога на более важных аспектах обучения и воспитания.

Одной из наиболее востребованных функций искусственного интеллекта в работе учителя русского языка является создание учебных материалов. Современные нейросетевые системы способны генерировать тексты различной тематики и уровня сложности, составлять упражнения по орфографии, пунктуации и грамматике, подбирать примеры для языкового анализа, разрабатывать тестовые задания и создавать вопросы для проверки понимания текста. Благодаря этому учитель получает возможность быстро подготовить дополнительные материалы для урока, учитывая возрастные особенности учащихся и образовательные цели конкретного занятия.

Особую актуальность использование искусственного интеллекта приобретает в условиях реализации принципа индивидуализации обучения. Современные классы отличаются значительным разнообразием образовательных потребностей учащихся. В одном коллективе могут обучаться дети с разным уровнем подготовки, различными познавательными возможностями и индивидуальными особенностями восприятия информации. В таких условиях создание персонализированных заданий становится важным условием успешного обучения.

Инструменты искусственного интеллекта позволяют разрабатывать задания разного уровня сложности по одной теме. Например, при изучении орфографических правил учащимся с высоким уровнем подготовки могут быть предложены задания аналитического характера, требующие объяснения языковых явлений и самостоятельного формулирования выводов. Для учащихся, испытывающих трудности, система может подготовить упражнения с подсказками и пошаговыми инструкциями. Такой подход способствует созданию комфортной образовательной среды и повышению мотивации к обучению.

Не менее значимым направлением применения искусственного интеллекта является поддержка развития письменной речи школьников. Одной из основных задач преподавания русского языка является формирование коммуникативной компетенции учащихся, включающей умение создавать тексты различных жанров и стилей. Работа над сочинениями, изложениями, эссе и другими видами письменных работ требует постоянной практики и своевременной обратной связи.

Современные интеллектуальные системы способны анализировать тексты учащихся, выявлять орфографические, пунктуационные и стилистические ошибки, предлагать варианты их исправления и давать рекомендации по улучшению структуры текста. Использование таких инструментов позволяет школьникам получать оперативную обратную связь и совершенствовать навыки письменной речи. Вместе с тем важно понимать, что автоматическая проверка не может полностью заменить профессиональную оценку учителя. Только педагог способен учитывать индивидуальный замысел автора, оценивать глубину раскрытия темы и творческий характер работы.

Особое место искусственный интеллект занимает в преподавании литературы. Современные школьники живут в условиях постоянного информационного потока и нередко испытывают трудности с восприятием

объемных художественных произведений. В этой ситуации цифровые технологии могут стать эффективным инструментом повышения интереса к чтению и литературному анализу.

С помощью интеллектуальных систем учитель может создавать интерактивные задания по литературным произведениям, разрабатывать викторины, тесты, кроссворды и творческие проекты. Искусственный интеллект способен помочь в подготовке сравнительного анализа литературных героев, составлении характеристик персонажей, выявлении ключевых тем и проблем произведения. Такие возможности делают уроки литературы более разнообразными и способствуют активному вовлечению учащихся в процесс изучения художественного текста.

Важным преимуществом искусственного интеллекта является способность быстро обрабатывать большие объемы информации. При подготовке к урокам литературы педагог часто обращается к дополнительным источникам: критическим статьям, научным исследованиям, биографическим материалам и историческим документам. Поиск и анализ таких материалов требуют значительного времени. Интеллектуальные системы позволяют оперативно находить необходимую информацию, структурировать её и представлять в удобной форме для дальнейшего использования в образовательном процессе.

Современные технологии искусственного интеллекта также способствуют развитию читательской грамотности учащихся. Международные исследования качества образования показывают, что умение понимать, анализировать и интерпретировать тексты становится одним из важнейших навыков XXI века. Для формирования данных компетенций необходима систематическая работа с текстовой информацией различного характера.

Искусственный интеллект предоставляет широкие возможности для организации такой работы. На основе любого текста можно быстро подготовить вопросы различного уровня сложности, задания на поиск информации, анализ авторской позиции, определение основной мысли и выявление причинно-следственных связей. Кроме того, интеллектуальные системы позволяют адаптировать тексты для разных возрастных групп, сохраняя при этом их смысловое содержание. Это особенно важно при работе с учащимися, имеющими различные уровни читательской подготовки.

Одной из ключевых задач современного образования является формирование функциональной грамотности. Под функциональной грамотностью понимается способность человека использовать приобретенные знания и навыки для решения практических задач в различных жизненных ситуациях. Для учителя русского языка и литературы данное направление приобретает особое значение, поскольку именно языковая и читательская компетенции лежат в основе успешного освоения других учебных дисциплин.

Использование искусственного интеллекта позволяет создавать задания, направленные на развитие функциональной грамотности и критического мышления. Например, на основе реальных жизненных ситуаций можно формировать кейсы, требующие анализа текстовой информации, оценки достоверности источников, аргументации собственной позиции и принятия обоснованных решений. Такие задания помогают учащимся осознать практическую значимость знаний по русскому языку и литературе, а также формируют навыки, необходимые для успешной социализации.

Особую роль искусственный интеллект играет в организации проектной и исследовательской деятельности школьников. Федеральные и национальные образовательные стандарты ориентируют педагогов на развитие самостоятельности учащихся, их способности к поиску информации, анализу данных и созданию собственных образовательных продуктов. В процессе выполнения исследовательских работ учащиеся сталкиваются с необходимостью обработки большого объема информации, отбора достоверных источников и систематизации полученных данных.

Интеллектуальные системы могут выступать в качестве помощника на различных этапах исследовательской деятельности. Они позволяют формулировать исследовательские вопросы, составлять планы работы, подбирать литературу, анализировать тексты и структурировать информацию. Однако учитель должен формировать у школьников ответственное отношение к использованию подобных технологий, объясняя необходимость проверки полученных данных и соблюдения принципов академической честности.

В современных условиях одной из наиболее актуальных задач становится формирование информационной культуры обучающихся. Огромное количество информации, доступной в цифровом пространстве, требует от школьников умения критически оценивать источники, отличать достоверные сведения от недостоверных и анализировать различные точки зрения. Искусственный интеллект может использоваться как инструмент развития этих навыков.

Например, учитель может организовать работу по сравнению информации, полученной из различных источников, включая материалы, сгенерированные нейросетями. Анализируя тексты, учащиеся учатся выявлять фактические ошибки, неточности, логические противоречия и признаки недостоверности информации. Такая деятельность способствует развитию критического мышления и помогает школьникам осознанно взаимодействовать с цифровой средой.

Следует отметить, что внедрение искусственного интеллекта существенно влияет и на профессиональную деятельность самого педагога. Современный учитель русского языка и литературы уже не является единственным источником информации для учащихся. Его роль постепенно трансформируется от транслятора знаний к организатору образовательного процесса, наставнику и консультанту. В этих условиях владение цифровыми технологиями становится важной составляющей профессиональной компетентности педагога.

Использование искусственного интеллекта способствует профессиональному росту учителя. С помощью интеллектуальных сервисов педагог может быстрее знакомиться с современными методическими разработками, изучать результаты научных исследований, анализировать успешные образовательные практики и создавать собственные учебные материалы. Это позволяет более эффективно организовывать образовательный процесс и повышать качество преподавания.

Одним из наиболее очевидных преимуществ искусственного интеллекта является автоматизация рутинных процессов. Учитель ежедневно выполняет множество повторяющихся операций: составляет планы уроков, разрабатывает задания, проверяет тестовые работы, оформляет документацию, подготавливает отчеты и аналитические материалы. Автоматизация части этих процессов позволяет существенно сократить временные затраты и направить освободившиеся ресурсы на работу с учащимися.

Особенно востребованной становится возможность автоматического создания диагностических материалов. Современные интеллектуальные системы способны разрабатывать тесты различного формата, формировать варианты контрольных работ и создавать задания для текущего и итогового контроля знаний. Это позволяет педагогу оперативно получать необходимые инструменты оценки образовательных результатов и при необходимости адаптировать их к конкретным условиям обучения.

Вместе с тем использование искусственного интеллекта в образовательном процессе связано с рядом проблем и ограничений. Одной из главных опасностей является чрезмерная зависимость учащихся от цифровых технологий. Если школьники начинают воспринимать искусственный интеллект как средство получения готовых ответов, это может негативно сказаться на развитии самостоятельного мышления, творческих способностей и исследовательских навыков.

Особую обеспокоенность вызывает использование нейросетей при выполнении письменных работ. Современные системы способны создавать тексты достаточно высокого качества, что создает риск снижения учебной мотивации и формирования потребительского отношения к образовательной деятельности. Некоторые учащиеся могут стремиться использовать искусственный интеллект для получения готовых сочинений, рефератов и других работ без глубокого осмысления изучаемого материала.

В связи с этим важной задачей учителя становится формирование культуры ответственного использования искусственного интеллекта. Необходимо объяснять школьникам, что цифровые технологии должны рассматриваться не как средство замены собственной интеллектуальной деятельности, а как инструмент поддержки обучения. Учитель должен создавать такие образовательные ситуации, в которых использование искусственного интеллекта способствует развитию мышления, а не подменяет его.

Еще одной проблемой является возможность появления фактических ошибок в материалах, создаваемых интеллектуальными системами. Несмотря на высокий уровень развития современных технологий, искусственный интеллект не обладает полноценным пониманием содержания информации и может генерировать недостоверные сведения. Поэтому любые материалы, полученные с помощью нейросетей, требуют обязательной проверки со стороны педагога.

Для учителя русского языка и литературы данное обстоятельство имеет особое значение. Работа с художественными произведениями, биографиями писателей, литературоведческими концепциями и историко-культурным контекстом требует высокой степени точности. Использование непроверенной информации может привести к искажению образовательного содержания и формированию у учащихся ошибочных представлений.

Следует учитывать и этические аспекты применения искусственного интеллекта в образовании. Одним из важнейших вопросов является соблюдение авторских прав и принципов академической добросовестности. При создании учебных материалов необходимо соблюдать нормы цитирования, уважительно относиться к интеллектуальной собственности авторов и формировать аналогичное отношение у обучающихся.

Кроме того, использование цифровых технологий связано с вопросами конфиденциальности и защиты персональных данных. Учителю необходимо внимательно относиться к выбору образовательных платформ и сервисов, обеспечивая безопасность информации о своих учениках. Особенно актуальным данный вопрос становится в условиях активного использования онлайн-ресурсов и облачных технологий.

Несмотря на существующие ограничения, потенциал искусственного интеллекта в преподавании русского языка и литературы остается чрезвычайно высоким. Практика показывает, что наиболее эффективные результаты достигаются при рациональном сочетании традиционных педагогических методов и современных цифровых инструментов. Именно такой подход позволяет использовать преимущества технологий без утраты гуманистической сущности образования.

Важно понимать, что литература и язык являются не только учебными дисциплинами, но и средствами духовно-нравственного развития личности. Ни одна интеллектуальная система не способна заменить живое общение учителя и ученика, эмоциональное восприятие художественного произведения, воспитательное воздействие личности педагога и атмосферу совместного творческого поиска. Поэтому искусственный интеллект следует рассматривать исключительно как помощника учителя, расширяющего его профессиональные возможности.

В ближайшие годы роль искусственного интеллекта в образовании будет продолжать возрастать. Уже сегодня появляются интеллектуальные платформы, способные анализировать образовательные достижения учащихся, прогнозировать возможные трудности в обучении и предлагать индивидуальные образовательные маршруты. Для учителя русского языка и литературы это открывает новые перспективы организации персонализированного обучения и повышения качества образовательных результатов.

Развитие технологий также способствует появлению новых форм работы с художественным текстом. Виртуальные образовательные среды, интерактивные литературные проекты, интеллектуальные системы анализа текста и цифровые библиотеки позволяют расширять образовательное пространство и создавать условия для более глубокого погружения учащихся в мир литературы.

Современный учитель получает возможность организовывать обучение таким образом, чтобы каждый ученик мог максимально реализовать свой потенциал. Искусственный интеллект помогает учитывать индивидуальные особенности обучающихся, обеспечивать своевременную обратную связь, создавать разнообразные образовательные материалы и поддерживать устойчивый интерес к изучению русского языка и литературы. Благодаря этому образовательный процесс становится более гибким, адресным и ориентированным на достижение конкретных результатов.

Вместе с тем успешное внедрение технологий искусственного интеллекта требует соответствующей подготовки педагогов. Учителю необходимо не только владеть базовыми цифровыми компетенциями, но и понимать принципы работы интеллектуальных систем, их возможности и ограничения. Важным направлением профессионального развития становится освоение методик эффективного использования нейросетевых инструментов в образовательной практике.

Особое значение приобретает развитие цифровой грамотности педагогов старшего поколения, которые не всегда имеют достаточный опыт взаимодействия с современными технологиями. Организация курсов повышения квалификации, методических семинаров и профессиональных сообществ позволяет создавать условия для обмена опытом и распространения успешных практик использования искусственного интеллекта в образовании.

Необходимо учитывать и психологические аспекты цифровой трансформации образовательного процесса. Внедрение новых технологий нередко вызывает у педагогов определенные опасения, связанные с возможной заменой традиционных методов обучения или даже роли самого учителя. Однако практика показывает, что искусственный интеллект не способен заменить педагога как носителя профессионального опыта, нравственных ценностей и человеческого общения. Напротив, технологии помогают освободить учителя от части технической работы и сосредоточиться на развитии личности учащегося.

Для преподавания русского языка и литературы данный аспект особенно важен. Формирование языковой культуры, развитие эстетического вкуса, воспитание нравственных качеств и эмоциональной отзывчивости невозможно без личного взаимодействия между учителем и учеником. Именно педагог помогает школьникам осмысливать художественные произведения, понимать авторскую позицию, сопереживать героям и формировать собственное отношение к событиям и явлениям окружающего мира.

Использование искусственного интеллекта позволяет сделать уроки более динамичными и содержательными. Учитель может оперативно подбирать дополнительные тексты, создавать творческие задания, моделировать проблемные ситуации и организовывать дискуссии на основе актуального материала. Это способствует повышению познавательной активности учащихся и формированию устойчивого интереса к предмету.

Перспективным направлением является использование искусственного интеллекта для развития творческих способностей школьников. Современные технологии могут выступать в качестве инструмента генерации идей, создания литературных сюжетов, разработки творческих проектов и подготовки презентаций. При грамотной организации работы такие формы деятельности помогают развивать воображение, критическое мышление и коммуникативные навыки учащихся.

Важным преимуществом искусственного интеллекта является его способность поддерживать непрерывность образовательного процесса. Учащиеся могут получать дополнительные разъяснения по изучаемым темам, выполнять тренировочные задания и самостоятельно контролировать уровень своих знаний. Это особенно актуально в условиях смешанного и дистанционного обучения, когда часть образовательного взаимодействия осуществляется за пределами школы.

Вместе с тем эффективность применения искусственного интеллекта зависит от соблюдения педагогического баланса. Чрезмерное увлечение цифровыми технологиями может привести к снижению роли живого общения, уменьшению читательской активности и ослаблению интереса к самостоятельному анализу текстов. Поэтому использование интеллектуальных систем должно быть педагогически целесообразным и направленным на достижение конкретных образовательных целей.

Сегодня можно уверенно утверждать, что искусственный интеллект становится важным элементом современной образовательной среды. Его использование позволяет совершенствовать методы обучения, повышать качество образовательного процесса и создавать условия для более полного раскрытия способностей каждого ученика. Для учителя русского языка и литературы технологии искусственного интеллекта открывают новые возможности профессиональной деятельности, помогают решать актуальные методические задачи и отвечать на вызовы цифровой эпохи.

Однако главным условием успешного применения искусственного интеллекта остается сохранение ведущей роли педагога. Именно учитель определяет содержание обучения, выбирает методы работы, формирует образовательную среду и обеспечивает личностное развитие учащихся. Искусственный интеллект является лишь инструментом, эффективность которого зависит от профессионализма, педагогического мастерства и ответственности учителя.

Таким образом, искусственный интеллект становится эффективным помощником учителя русского языка и литературы в условиях цифровой трансформации образования. Современные интеллектуальные технологии способствуют автоматизации рутинных процессов, созданию образовательных материалов, организации индивидуального подхода к обучению и развитию функциональной грамотности учащихся. Использование нейросетевых инструментов позволяет повысить эффективность образовательного процесса, расширить возможности педагога и сделать обучение более интересным и результативным.

Вместе с тем применение искусственного интеллекта требует взвешенного и ответственного подхода. Учителю необходимо учитывать возможные риски, связанные с достоверностью информации, академической честностью и сохранением самостоятельной познавательной деятельности школьников. Только грамотное сочетание традиционных педагогических методов и современных цифровых технологий способно обеспечить высокое качество образования и успешное развитие личности учащегося.

Перспективы дальнейшего использования искусственного интеллекта в преподавании русского языка и литературы связаны с развитием персонализированного обучения, совершенствованием цифровых образовательных ресурсов и расширением возможностей педагогического творчества. При этом ключевая роль в образовательном процессе по-прежнему будет принадлежать учителю, который направляет, вдохновляет и воспитывает новое поколение граждан информационного общества.

Использованная литература

1. Вербицкий А.А. Цифровизация образования: проблемы и перспективы. – Москва: Юрайт, 2023.
2. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Академия, 2022.
3. Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования. – Москва: ИИО РАО, 2021.
4. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва: Народное образование, 2020.
5. Хугорской А.В. Педагогическая инноватика. – Москва: Академический проект, 2021.
6. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – Москва: Педагогика, 2019.
7. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании. – Москва: Академия, 2022.
8. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – Москва: Логос, 2021.
9. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. – Москва: Просвещение, 2020.
10. Федеральные образовательные стандарты общего образования и концепции развития цифровой образовательной среды.

ЦИФРЛЫҚ ОРТАДАҒЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ: ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӨРКЕМДІК ТАЛҒАМЫН ЖЕТІЛДІРУ

Жандарбеков Нұрбек Темирбаевич

Ақтөбе облысы Шалқар ауданы

"№7 жалпы орта білім беретін мектебі" КММ

Бейнелеу өнері және көркем еңбек пәнінің мұғалімі

Аннотация. Мақалада цифрлық орта жағдайындағы эстетикалық тәрбиенің ерекшеліктері және оқушылардың көркемдік талғамын дамыту жолдары қарастырылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру үдерісіне жаңа мүмкіндіктер енгізіп, эстетикалық тәрбиенің мазмұны мен әдістерін жаңартуға ықпал етуде. Мақалада цифрлық ортаның эстетикалық тәрбиеге тигізетін оң және теріс әсерлері талданып, виртуалды мұражайлар, интерактивті платформалар, шығармашылық бағдарламалар, виртуалды және толықтырылған шындық технологияларының мүмкіндіктері сипатталады. Сонымен қатар, жасанды интеллект технологиялары оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, жеке білім беру траекториясы мен көркемдік жұмыстарды бағалайды. Цифрлық дәуірде эстетикалық тәрбиені тиімді ұйымдастыру үшін педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттырудың және оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын қалыптастырудың маңыздылығы негізделеді.

Түйін сөздер: эстетикалық тәрбие, цифрлық орта, жасанды интеллект, көркемдік талғам, цифрлық технологиялар, виртуалды шындық, толықтырылған шындық, шығармашылық қабілет, цифрлық сауаттылық, интерактивті оқыту, мәдени құндылықтар, білім беру, өнер, инновациялық технологиялар.

Қазіргі заман – цифрландыру дәуірі. Біздің өміріміздің барлық салаларында, соның ішінде білім беру жүйесіне де ақпараттық технологиялар қарқынды дамуда.

Цифрлық орта оқушылардың білім алуына, ақпарат алмасуына, әлеуметтік байланыстар орнатуына мүмкіндік беріп, олардың дүниетанымын, тұлғалық қалыптасуын өзгертуде. Осыған орай, білім берудегі цифрлық ортадағы эстетикалық тәрбие – бұл оқушылардың көркемдік талғамын дамыту, олардың әсемдікті қабылдау, бағалау және жасау қабілеттерін жетілдіру процесі. Сондықтан мақалада цифрлық ортаның эстетикалық тәрбиеге әсері, оның мүмкіндіктері мен қиындықтары, сондай-ақ оқушылардың көркемдік талғамын дамытудың тиімді жолдары қарастырылады.

Цифрлық орта – визуалды, аудиалды және интерактивті элементтерге толы әлем. Интернет, әлеуметтік желілер, онлайн-платформалар, компьютерлік ойындар, виртуалды және толықтырылған шындық технологиялары оқушылардың күнделікті өмірінің ажырамас бөлігі.

Бұл ортаның эстетикалық тәрбиеге әсері екіжақты:

Позитивті әсерлері:

Көркемдік ақпаратқа қолжетімділік: Әлемдік деңгейдегі өнер туындыларына, мұражайларға, галереяларға виртуалды турлар жасауда оқушылардың көркемдік білімі кеңейіп, әртүрлі стильдер мен бағыттарды таниды.

Шығармашылықты дамыту құралдары: Графикалық редакторлар, видеомонтаж бағдарламалары, музыкалық аспаптардың виртуалды аналогтары, 3D-модельдеу құралдары оқушылар өздерінің шығармашылық идеяларын жүзеге асырып, олардың көркемдік ойлауы, қиялы және техникалық дағдылары дамиды.

Интерактивтілік және ойын элементтері: Көптеген білім беру платформалары мен ойындар эстетикалық тақырыптар қамтылғандықтан, оқушылар көркемдік элементтерді ойнай отырып, үйренеді. Мысалы, музыкалық ойындар, сурет салуға арналған виртуалды студиялар.

Әлеуметтік байланыс және пікір алмасу: Әлеуметтік желілер мен онлайн-форумдарда оқушылар өздерінің шығармашылық жұмыстарын бөліседі, басқалардың пікірін біле алады, бірлескен жобаларға қатысуда көркемдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырып, өзара сыйластыққа тәрбиеленеді.

Жағымсыз (негативті) әсерлері:

Көркемдік сапасыздық пен жаппай мәдениеттің ықпалы: Цифрлық кеңістікте сапасыз, жасанды, тіпті зиянды мазмұн да көп таралады.

Оқушылардың көркемдік талғамы әлі толық қалыптаспағандықтан, цифрлық кеңістікте сапасыз, жасанды, тіпті зиянды мазмұнға бейімделіп, оны қабылдауы мүмкін. Бұл олардың эстетикалық сезімінің төмендеуіне әкелуі ықтимал.

Визуалды шамадан тыс ақпарат: Күнделікті көптеген визуалды ақпаратқа тап болу оқушылардың назарын шоғырландыру қабілетін төмендетіп, олардың терең ойлауына кедергі келтіреді. Әсемдіктің көптігі оның құндылығын жоғалтуы мүмкін.

Виртуалдылықтың шынайылықтан алшақтауы: Виртуалды әлемдегі әсемдік пен шынайы өмірдегі әсемдік арасындағы айырмашылықты түсінбеу, оқушылардың өмірге деген көзқарасын бұрмалайды.

Уақытты тиімсіз пайдалану: Цифрлық ойындар мен әлеуметтік желілердегі шамадан тыс уақыт өткізу оқушылардың көркемдік білімін арттыруға, шығармашылықпен айналысуға кедергі келтіреді.

Цифрлық ортаның мүмкіндіктерін тиімді пайдалану оқушылардың көркемдік талғамын дамытады.

Көркемдік әдістер мен құралдарды қолдану ұсынылады:

- Интерактивті онлайн-курстар мен вебинарлар: Әлемдік деңгейдегі суретшілер, музыканттар, дизайнерлер өткізетін онлайн-курстарға қатысу кезінде оқушылар кәсіби шеберліктерді үйренеді, көркемдік бағыттарды тереңірек түсінеді.

- Виртуалды мұражайлар мен галереялар: Google Arts & Culture сияқты платформалар арқылы оқушылар әлемнің ең танымал мұражайларына виртуалды саяхат жасайды, туындыларды жақыннан зерттейді. Бұл олардың көркемдік білімін арттырып, әртүрлі стильдерге қызығушылығын оятады.

- Шығармашылықты дамытатын бағдарламалар: Adobe Photoshop, Illustrator, Procreate, GarageBand, Ableton Live сияқты бағдарламалар бойынша педагогтар сабақтар ұйымдастырып, оқушыларға өздерінің сурет салу, музыка жазу, дизайн жасау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Білім беру ойындары мен қосымшалар: Көркемдік тақырыптарға арналған ойындар, мысалы, музыкалық ритм ойындары, сурет салуға арналған пазлдар, архитектуралық дизайн ойындары оқушылардың эстетикалық сезімін дамытады.

Цифрлық портфолио құру: Шығармашылық жұмыстарын цифрлық форматта жинақтап, портфолио ретінде ұсынуда оқушылар өздерінің жетістіктерін бағалауға, өзін-өзі тануға және болашаққа жоспар құруға дағдыланады.

Онлайн-конкурстар мен көрмелер: Оқушылардың шығармашылық жұмыстарын онлайн-байқауларға, көрмелерге қатыстыру арқылы олардың мотивациясын арттыруға, басқалармен бәсекелесуге және өз жұмыстарын көпшілікке көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл олардың өзіне деген сенімін нығайтады және көркемдік даму жолындағы белсенділігін арттырады.

Виртуалды және толықтырылған шындық (VR/AR) технологияларын қолдану: VR/AR технологияларын оқушылар көркемдік туындыларды жаңаша қабылдай алады. Мысалы, VR көзілдірігі арқылы оқушылар Леонардо да Винчидің студиясында жүргендей сезінеді немесе AR қосымшалары арқылы өз сынып бөлмесінде антикалық мүсіндерді көреді. Бұл тәжірибелер олардың көркемдік әлемге деген қызығушылығын арттырып, эстетикалық қабылдауын тереңдетеді.

Педагогтың рөлі: Педагог оқушыларға дұрыс бағыт-бағдар беріп, сапалы көркемдік ақпаратты таңдауда оқушылардың цифрлық құралдарды тиімді пайдалануын үйретіп, олардың шығармашылық әлеуетін ашуға ықпал етеді. Педагог оқушылардың көркемдік талғамын дамытуда белсенді фасилитатор, кеңесші және үлгі. Ол оқушылардың цифрлық кеңістіктегі әртүрлі көркемдік тәжірибелерді талдауға, бағалауға және сын көзбен қарауға үйретеді.

Цифрлық ортадағы эстетикалық тәрбие көптеген мүмкіндіктер ұсынғанымен, бірқатар қиындықтар да кездеседі. Оларды анықтап, шешу жолдарын қарастыру маңызды:

Цифрлық сауаттылықтың әртүрлі деңгейі: Барлық оқушылардың цифрлық құралдарды қолданудағы біліктілігі бірдей емес. Кейбір оқушылар жаңа технологияларды тез игерсе, басқаларына көмек қажет.

Шешу жолдары: Мектептерде цифрлық сауаттылықты арттыруға бағытталған арнайы сабақтар мен курстар ұйымдастыру. Оқушыларға бір-біріне көмектесуге, "дос-досқа үйрету" жүйесін енгізу. Педагогтардың өздерінің цифрлық құралдарды қолдану дағдыларын жетілдіруі.

Сапасыз мазмұнның таралуы: Интернетте көркемдік құндылығы төмен, жарнамалық немесе тіпті зиянды мазмұн көп. Оқушылардың оны ажырата білмеуі – үлкен қауіп.

Шешу жолдары: Оқушыларға сын тұрғыдан ойлауды, ақпаратты талдауды үйрету. Педагогтардың оқушыларға сапалы көркемдік ресурстарды ұсынуы, олардың тізімін жасау. Эстетикалық критерийлерді қалыптастыруға бағытталған талқылаулар мен сабақтар өткізу.

Виртуалдылық пен шынайылық арасындағы алшақтық: Оқушылар виртуалды әлемдегі әсемдікке үйреніп, шынайы өмірдегі қарапайым, бірақ мағыналы әсемдікті байқамайды.

Шешу жолдары: Виртуалды экскурсиялар мен шынайы өмірдегі саяхаттарды, онлайн-көрмелер мен мектептегі көркемдік көрмелерді қатар ұйымдастыру. Оқушыларды табиғаттағы, күнделікті өмірдегі әсемдікті байқауға, оны суретке түсіруге, сипаттауға ынталандыру.

Экран алдындағы шамадан тыс уақыт: Оқушылардың компьютер мен телефонға тәуелділігі олардың көркемдік дамуына кедергі келтіруі мүмкін. **Шешу жолдары:** Оқушылардың экран алдындағы уақытын шектеу бойынша ата-аналармен бірлесіп жұмыс жүргізу. Оқушыларды спортпен, шығармашылық үйірмелермен, кітап оқумен айналысуға бағыттау. Цифрлық құралдарды тек білім алу және шығармашылық мақсатта пайдалануды үйрету.

Техникалық және материалдық базаның жетіспеушілігі: Кейбір мектептерде заманауи компьютерлер, интернетке тұрақты қолжетімділік, арнайы бағдарламалар болмайды.

Шешу жолдары: Мемлекеттік және жекеменшік ұйымдардың қолдауымен мектептердің материалдық-техникалық базасын жаңарту. Білім министрлігі тарапынан цифрлық білім беру ресурстарын тегін ұсыну. Педагогтерге арналған арнайы гранттар мен бағдарламалар әзірлеу.

Педагогтардың кәсіби дайындығының жетіспеушілігі: Кейбір педагогтар цифрлық технологияларды эстетикалық тәрбиеде тиімді қолдану бойынша жеткілікті білімі мен дағдыларына ие болмауы мүмкін.

Шешу жолдары: Педагогтерге арналған үздіксіз кәсіби даму курстарын, тренингтер мен семинарларды ұйымдастыру. Цифрлық эстетикалық тәрбие бойынша озық тәжірибелермен алмасу алаңдарын құру. Педагогтерге арналған әдістемелік нұсқаулықтар мен ресурстарды әзірлеу.

Цифрлық ортаның дамуымен бірге эстетикалық тәрбиенің де жаңа мүмкіндіктері: виртуалды және толықтырылған шындық технологияларының одан әрі жетілуі, жасанды интеллекттің білім беруге енуі оқушылардың көркемдік әлемді қабылдауын, зерттеуін және жасауын түбегейлі өзгертеді.

- Жекелендірілген оқыту: Жасанды интеллект оқушының жеке қажеттіліктері мен қызығушылықтарына сәйкес эстетикалық бағдарламалар оқушының көркемдік даму деңгейін анықтап, оған сәйкес тапсырмалар мен ресурстарды ұсынады.

- Интерактивті шығармашылық: Оқушылар жасанды интеллекттің көмегімен музыка, сурет, әдебиет салаларында жаңа туындылар жасайды. Мысалы, жасанды интеллект оқушының берген сипаттамасы бойынша сурет салып бере алады немесе оның сөздеріне әуен жазады.

- Виртуалды әлемдегі көркемдік тәжірибелер: VR/AR технологиялары арқылы оқушылар тарихи кезеңдердегі көркемдік орталарды аралап, сол дәуірдің өнерімен тереңірек танысады. Олар өздерінің виртуалды көрмелерін ұйымдастырып, өз жұмыстарын әлемдік аудиторияға ұсынады.

- Эстетикалық бағалаудың жаңа формалары: Жасанды интеллект оқушылардың шығармашылық жұмыстарын талдап, оларға конструктивті пікір береді. Бұл оқушылардың өз жұмыстарын жақсартуға және көркемдік талғамын тереңдетуге көмектеседі.

Алайда, цифрлық ортадағы эстетикалық тәрбиенің болашағы тек технологиялардың дамуына ғана байланысты емес. Ол сонымен қатар білім беру жүйесінің осы жаңалықтарға бейімделуіне, педагогтердің кәсіби даярлығына, оқушылардың сын тұрғыдан ойлау қабілетін дамытуға және олардың цифрлық әлемдегі әсемдікті дұрыс қабылдауын қамтамасыз етуге де тікелей байланысты.

Ақпаратқа қолжетімділік, шығармашылық құралдардың молдығы, интерактивтілік және әлемдік мәдениетке ену мүмкіндігі оқушылардың эстетикалық сезімін байытуға, олардың көркемдік білімін кеңейтуге және шығармашылық әлеуетін ашуға жол ашады.

Білім беру жүйесінің алдында тұрған маңызды міндеттер: цифрлық ортаның жағымсыз әсерлерінен сақ болу, сапасыз мазмұннан қорғау және оқушылардың виртуалды әлем мен шынайы өмір арасындағы тепе-теңдікті сақтау.

Бұл міндеттерді орындау үшін педагогтардың белсенді рөлі, ата-аналардың қолдауы, заманауи білім беру технологияларын тиімді пайдалану және оқушылардың сын тұрғыдан ойлау қабілетін дамыту қажет.

Цифрлық ортадағы эстетикалық тәрбие – тек көркемдік білім беру емес, сонымен қатар оқушылардың рухани дамуына, олардың әлемді әсемдік тұрғысынан қабылдауға, өздерінің шығармашылық әлеуетін ашуға және болашақта мәдениетті, көркемдік құндылықтарды бағалайтын тұлға қалыптастыру.

Цифрлық дәуірдегі эстетикалық тәрбие – бұл болашаққа инвестиция, ол әрбір оқушының көркемдік талғамын жетілдіру, өмірге деген сүйіспеншілігін арттыру, жан-жақты дамыту.

1. Назарбаев Университеті. Цифрлық білім беру және жасанды интеллект мәселелері бойынша ғылыми мақалалар жинағы. – Астана, 2024.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
3. Қазақстан Республикасының «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2022.
4. Сыздық Р. Сөз құдіреті және мәдени талғам. – Алматы: Атамұра, 2019.
5. Қалиев С. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2020.
6. Жарықбаев Қ. Тәлім-тәрбие негіздері. – Алматы: Білім, 2018.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІ МЕН ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН АРТТЫРУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Оралбаева Рая Орынбасаровна
Түркістан облысы Жетісай ауданы
Атамекен ауылы №68 "Жібек жолы" ЖББМ КММ
бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігі мен оқу мотивациясын арттыруда жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалану мәселелері қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың білім алуға деген қызығушылығын қалыптастыру, танымдық белсенділігін дамыту және оқу әрекетіне тұрақты ынта қалыптастыру маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Әсіресе бастауыш мектеп кезеңі тұлғаның оқу әрекетінің негіздері қалыптасатын ерекше кезең ретінде сипатталады. Осыған байланысты оқу үдерісін ұйымдастыруда заманауи технологияларды қолдану қажеттілігі артып келеді. Соңғы жылдары жасанды интеллект құралдары білім беру жүйесіне белсенді енгізіліп, оқыту мазмұнын дараландыруға, оқушылардың қызығушылығын арттыруға және оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік беруде. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігі мен оқу мотивациясының мәні, жасанды интеллекттің педагогикалық мүмкіндіктері және оны бастауыш білім беруде қолданудың тиімді жолдары ғылыми-әдістемелік тұрғыдан талданады.

Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып отыр. Білім алушылардың тек белгілі бір көлемдегі білімді меңгеруі жеткіліксіз. Олар ақпаратпен жұмыс істей алуы, сыни ойлауы, шығармашылық шешімдер қабылдауы және өмір бойы білім алуға дайын болуы тиіс. Осы қасиеттердің негізі бастауыш мектеп кезеңінде қалыптасады. Сондықтан бастауыш білім беру сапасын арттыру бүгінгі педагогиканың маңызды бағыттарының бірі болып саналады.

Бастауыш мектеп оқушысының оқу әрекеті оның тұлғалық дамуының негізгі факторы болып табылады. Осы кезеңде баланың қоршаған ортаға қызығушылығы артып, жаңа білім алуға деген қажеттілігі қалыптасады. Алайда бұл қызығушылықты тұрақты түрде қолдап отыру педагогтің кәсіби шеберлігіне байланысты. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі оқу процесін оқушының жас ерекшеліктеріне сай ұйымдастыруы қажет.

Танымдық белсенділік – оқушының білім алуға бағытталған ішкі ұмтылысы мен оқу әрекетіне саналы қатысуын білдіретін маңызды психологиялық-педагогикалық ұғым. Танымдық белсенділігі жоғары оқушы жаңа ақпаратты іздеуге, сұрақтар қоюға және мәселені шешуге қызығушылық танытады. Мұндай оқушылардың оқу жетістіктері де жоғары болады.

Оқу мотивациясы танымдық белсенділіктің негізгі қозғаушы күші болып табылады. Егер оқушының білім алуға деген қызығушылығы болса, ол оқу әрекетіне белсенді қатысады және оқу нәтижелері жоғарылайды. Сондықтан қазіргі педагогикада оқу мотивациясын қалыптастыру мәселесіне ерекше назар аударылады.

Бастауыш сынып оқушылары үшін оқу мотивациясы көбінесе эмоционалдық факторлармен байланысты болады. Олар қызықты тапсырмаларға, ойын элементтеріне және көрнекілікке ерекше мән береді. Сондықтан оқу үдерісінде балалардың қызығушылықтарын ескеретін заманауи технологияларды пайдалану маңызды болып табылады.

Соңғы жылдары жасанды интеллект технологиялары білім беру саласында кеңінен қолданыла бастады. Жасанды интеллект адамның интеллектуалдық әрекеттерін модельдеуге қабілетті технологиялар жиынтығы ретінде оқыту процесінің тиімділігін арттырудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынып отыр. Оның көмегімен оқу мазмұнын дараландыруға, оқушылардың қажеттіліктерін анықтауға және оқу жетістіктерін талдауға болады.

Бастауыш білім беру жағдайында жасанды интеллект құралдарын пайдалану балалардың қызығушылығын арттыруға және олардың оқу әрекетіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Өртүрлі интерактивті платформалар мен интеллектуалды бағдарламалар оқу материалдарын балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес ұсына алады. Бұл оқыту процесін тартымды әрі нәтижелі етеді.

Қазіргі бастауыш сынып оқушылары цифрлық ортада өсіп келе жатқан ұрпақ болып табылады. Олар ақпараттық технологияларды ерте жастан пайдаланады және цифрлық құралдарға қызығушылық танытады. Сондықтан оқу процесінде цифрлық ресурстарды орынды пайдалану оқушылардың мотивациясын арттырудың тиімді тәсілдерінің бірі болып табылады.

Жасанды интеллект құралдарының маңызды ерекшелігі – оқу мазмұнын дараландыру мүмкіндігі. Әрбір оқушының оқу қарқыны, қабілеті және қызығушылығы әртүрлі болғандықтан, бірдей тапсырмалар барлық балалар үшін бірдей тиімді бола бермейді. Интеллектуалды жүйелер әр оқушының ерекшеліктерін ескеріп, оған сәйкес тапсырмалар ұсына алады.

Мысалы, белгілі бір тақырыпты меңгеруде қиындық көретін оқушыға қосымша түсіндірмелер мен жеңілдетілген тапсырмалар беріледі. Ал материалды тез меңгертін балалар үшін күрделірек тапсырмалар ұсынылады. Бұл әр оқушының табысқа жетуіне мүмкіндік береді және оның оқу мотивациясын сақтайды.

Бастауыш сыныптағы оқу процесінде ойын технологиялары маңызды орын алады. Балалар үшін ойын – табиғи әрекет түрі. Сондықтан ойын элементтерін оқу тапсырмаларымен біріктіру олардың қызығушылығын арттыруға ықпал етеді. Жасанды интеллект негізіндегі білім беру платформалары ойын технологияларын тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Геймификация элементтері енгізілген цифрлық құралдар оқушылардың оқу әрекетін қызықты етеді. Түрлі марапаттар, деңгейлер, виртуалды жетістіктер және интерактивті тапсырмалар балалардың белсенділігін арттырады. Мұндай тәсіл оқу мотивациясының қалыптасуына оң әсер етеді.

Бастауыш сынып оқушылары үшін көрнекілік ерекше маңызға ие. Көрнекі материалдар ақпаратты түсінуді жеңілдетіп, есте сақтауды жақсартады. Жасанды интеллект құралдары мәтіндерді, суреттерді, бейнелерді және анимацияларды тиімді үйлестіре отырып, оқу материалын қызықты түрде ұсынуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар жасанды интеллект оқушылардың оқу жетістіктерін талдауға көмектеседі. Интеллектуалды жүйелер әр баланың тапсырмаларды орындау нәтижелерін өңдеп, оның білім деңгейі туралы нақты ақпарат береді. Бұл мұғалімге оқу процесін тиімді жоспарлауға мүмкіндік береді.

Бастауыш білім беруде қалыптастырушы бағалау маңызды рөл атқарады. Жасанды интеллект құралдары оқушыларға жедел кері байланыс беруге мүмкіндік береді. Балалар өз қателерін бірден көріп, оларды түзету жолдарын меңгереді. Мұндай тәсіл оқу сапасын арттыруға ықпал етеді.

Оқу мотивациясын қалыптастыруда жетістік жағдайын жасау ерекше маңызға ие. Балалар өз еңбегінің нәтижесін көрген кезде жаңа жетістіктерге ұмтылады. Жасанды интеллект жүйелері әр оқушының жетістіктерін тіркеп, оның даму динамикасын көрсету арқылы ынталандыру қызметін атқара алады.

Қазіргі білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылықты дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Жасанды интеллект құралдары өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмалар ұсыну арқылы оқушылардың алған білімдерін тәжірибеде қолдану қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Осылайша бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігі мен оқу мотивациясын арттыруда жасанды интеллект құралдарының педагогикалық мүмкіндіктері кең. Олар оқу процесін дараландырып, балалардың қызығушылығын арттыруға және білім сапасын жақсартуға ықпал етеді.

Бастауыш мектеп кезеңі баланың оқу әрекетінің негіздері қалыптасатын ерекше уақыт болып табылады. Осы кезеңде қалыптасқан білімге деген көзқарас, оқу дағдылары және танымдық белсенділік оның кейінгі білім алу жетістіктеріне тікелей әсер етеді. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың оқу процесіне деген тұрақты қызығушылығын қалыптастыру және олардың танымдық белсенділігін дамыту.

Қазіргі уақытта жасанды интеллект құралдары бастауыш білім беруді ұйымдастырудың тиімді ресурстарының біріне айналып келеді. Бұл технологиялар оқыту мазмұнын жаңғыртып қана қоймай, әрбір оқушының жеке қажеттіліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Әсіресе оқу мотивациясын арттыруда олардың мүмкіндіктері ерекше маңызды.

Танымдық белсенділік оқушының жаңа білімді игеруге деген ішкі қажеттілігімен тығыз байланысты. Егер бала оқу тапсырмаларын қызығушылықпен орындаса, ол жаңа ақпаратты тез қабылдайды және алған білімдерін ұзақ уақыт сақтай алады. Осы тұрғыдан алғанда жасанды интеллект оқушылардың қызығушылықтарын анықтап, оларға сәйкес оқу мазмұнын ұсынуға мүмкіндік береді.

Мысалы, кейбір оқушылар табиғат құбылыстарына қызығушылық танытса, енді біреулері техникаға немесе ертегі кейіпкерлеріне қызығуы мүмкін. Интеллектуалды жүйелер осындай ерекшеліктерді ескеріп, тапсырмалардың мазмұнын оқушының қызығушылығына бейімдей алады. Бұл оның оқу әрекетіне деген ынтасын күшейтеді.

Қазіргі бастауыш білім беру жүйесінде саралап оқыту маңызды орын алады. Әр оқушының білім деңгейі мен оқу қарқыны әртүрлі болғандықтан, оқыту процесін дараландыру қажеттілігі артып келеді. Жасанды интеллект құралдары осы міндетті жүзеге асыруда тиімді көмекші бола алады.

Интеллектуалды платформалар оқушының тапсырмаларды орындау нәтижелерін талдап, оның білім деңгейін анықтайды. Соның негізінде жүйе келесі тапсырмаларды тандап, оқушыға жеке қолдау көрсетеді. Мұндай тәсіл әр баланың өз мүмкіндігіне сәйкес дамуына жағдай жасайды.

Бастауыш сынып оқушылары үшін эмоциялық қолдау ерекше маңызды. Бұл жаста балалар мұғалімнің бағасына, мақтауына және жетістіктерінің мойындалуына үлкен мән береді. Сондықтан оқу процесінде жағымды эмоционалдық орта қалыптастыру қажет.

Жасанды интеллект негізіндегі кейбір платформалар оқушылардың жетістіктерін мадақтау жүйелері арқылы қолдайды. Түрлі виртуалды марапаттар, жетістік белгілері және ынталандырушы хабарламалар балалардың оқу әрекетіне қызығушылығын арттырады. Бұл олардың өз күшіне деген сенімін қалыптастыруға ықпал етеді.

Бастауыш мектепте оқушылардың оқу әрекетін ұйымдастыру барысында көрнекілік принципі маңызды орын алады. Балалар нақты бейнелер мен визуалды ақпаратты жақсы қабылдайды. Сондықтан оқу материалдарын көрнекі түрде ұсыну олардың түсіну деңгейін арттырады.

Жасанды интеллект құралдары мәтіндік ақпаратты анимациялармен, бейнематериалдармен және интерактивті суреттермен толықтыра алады. Мұндай тәсіл оқушылардың назарын ұстап тұруға және ақпаратты жеңіл қабылдауына мүмкіндік береді. Сонымен қатар олардың есте сақтау қабілетін жақсартады.

Танымдық белсенділікті дамытуда зерттеушілік әрекеттің маңызы ерекше. Бастауыш сынып оқушылары қоршаған әлемді тануға табиғи түрде ұмтылады. Сондықтан мұғалім олардың зерттеушілік қызығушылықтарын қолдауы тиіс.

Жасанды интеллект негізіндегі құралдар балаларға түрлі тәжірибелер мен бақылаулар жүргізуге арналған интерактивті тапсырмалар ұсына алады. Бұл олардың себеп-салдарлық байланыстарды түсінуіне және логикалық ойлау қабілеттерінің дамуына ықпал етеді. Нәтижесінде балалар білімді дайын күйінде қабылдамай, оны өз тәжірибесі арқылы меңгереді.

Қазіргі бастауыш мектепте оқу жетістіктерін бағалау жүйесі де өзгеруде. Бағалау тек нәтижені анықтау құралы ғана емес, оқушының дамуын қолдау механизмі ретінде қарастырылады. Осыған байланысты қалыптастырушы бағалаудың рөлі артып келеді.

Жасанды интеллект құралдары оқушылардың оқу жетістіктері туралы жедел ақпарат беруге мүмкіндік береді. Әрбір тапсырмадан кейін оқушы өзінің дұрыс және қате жауаптарын көріп, қателерін түзету жолдарын үйренеді. Бұл оқу процесінің сапасын арттырады және мотивацияны қолдайды.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын арттыруда ата-аналармен тиімді ынтымақтастық маңызды рөл атқарады. Баланың жетістіктері туралы ақпарат ата-аналарға уақытылы жеткізіліп отырса, олар оқу процесіне белсенді қатыса алады.

Жасанды интеллект негізіндегі білім беру платформалары ата-аналарға баласының жетістіктері туралы жүйелі есептер ұсынады. Бұл ата-аналардың баланың оқу әрекетін қолдауына және оның дамуына ықпал етуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар мұғалім мен ата-ана арасындағы өзара байланысты нығайтады.

Бастауыш білім беру жағдайында оқу әрекетінің нәтижелілігі көбінесе баланың өзіндік жұмысына байланысты. Сондықтан оқушыларды өздігінен білім алуға үйрету маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Бұл дағды олардың болашақтағы оқу жетістіктерінің негізін қалайды.

Жасанды интеллект құралдары оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыруға көмектеседі. Жеке тапсырмалар, интерактивті жаттығулар және оқу кеңестері балалардың өз бетімен жұмыс жасау дағдыларын қалыптастырады. Бұл олардың жауапкершілігін арттырады және оқу мотивациясын нығайтады.

Қазіргі қоғамда цифрлық сауаттылық маңызды құзыреттердің бірі болып саналады. Сондықтан бастауыш мектептен бастап балаларды технологияларды саналы пайдалануға үйрету қажет. Жасанды интеллект құралдарын қолдану арқылы оқушылар цифрлық ортада жұмыс істеудің алғашқы дағдыларын меңгереді.

Сонымен қатар цифрлық құралдарды пайдалану барысында қауіпсіздік мәселелеріне де назар аудару маңызды. Мұғалім оқушыларға интернеттегі қауіпсіздік ережелерін түсіндіріп, технологияларды дұрыс пайдалануға бағыт беруі тиіс. Бұл олардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға көмектеседі.

Оқу мотивациясын дамытудағы маңызды факторлардың бірі – оқушының жетістікке жету сезімі. Егер бала өз мүмкіндіктеріне сенсе және нәтижелерін көрсе, оның білім алуға деген ынтасы артады. Жасанды интеллект құралдары әр оқушының жетістіктерін тіркеп, олардың даму динамикасын көрсету арқылы осындай жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Осылайша бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігі мен оқу мотивациясын арттыруда жасанды интеллект құралдарын пайдалану білім беру сапасын жақсартудың тиімді бағыттарының бірі болып табылады. Бұл технологиялар оқыту процесін дараландырып, оқушылардың қызығушылығын қолдауға және олардың оқу жетістіктерін арттыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесінің алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі – білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыру және олардың оқу әрекетіне деген тұрақты қызығушылығын қалыптастыру болып табылады. Әсіресе бастауыш мектеп кезеңінде бұл мәселенің маңызы ерекше, себебі дәл осы уақытта баланың оқу әрекетінің негіздері қалыптасады. Егер бастауыш сынып оқушысы білім алуға қызығушылық танытып, оқу процесінен жағымды әсер алса, оның келешектегі оқу жетістіктері де жоғары болады.

Бастауыш мектеп оқушыларының психологиялық ерекшеліктері олардың оқу материалын қабылдау тәсілдеріне тікелей әсер етеді. Бұл жаста балалар эмоционалды, белсенді және ойын әрекетіне бейім келеді. Сондықтан мұғалім оқу үдерісін ұйымдастыру барысында олардың жас ерекшеліктерін ескеріп, оқу тапсырмаларын қызықты әрі тартымды түрде ұсынуы қажет. Жасанды интеллект құралдары осы міндетті жүзеге асыруда тиімді мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта білім беру технологиялары қарқынды дамып келеді. Сандық платформалар, интеллектуалды жүйелер және интерактивті ресурстар оқу процесін жаңаша ұйымдастыруға жағдай жасауда. Жасанды интеллект құралдары білім мазмұнын дараландыру, оқу нәтижелерін талдау және оқушылардың

қажеттіліктерін анықтау бағыттарында кеңінен қолданылуда. Бұл бастауыш білім беру сапасын арттырудың маңызды тетіктерінің бірі болып отыр.

Жасанды интеллекттің басты артықшылықтарының бірі – әрбір оқушының ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік беруінде. Дәстүрлі оқыту барысында барлық балаларға бірдей тапсырмалар ұсынылса, интеллектуалды жүйелер әр оқушының дайындық деңгейін анықтап, оған сәйкес тапсырмалар әзірлей алады. Бұл оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді.

Танымдық белсенділіктің қалыптасуы көбінесе баланың оқу әрекетіне қызығушылығымен байланысты болады. Егер тапсырмалар оның қызығушылығына сәйкес келсе және шамадан тыс күрделі болмаса, оқушы оларды орындауға ынталанады. Жасанды интеллект құралдары осындай қолайлы оқу ортасын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта білім беру саласында қолданылатын көптеген интеллектуалды платформалар оқушылардың оқу жетістіктерін жүйелі түрде бақылауға мүмкіндік береді. Мұндай бақылау нәтижесінде мұғалім әр баланың даму динамикасын көріп, оқу процесіне қажетті өзгерістер енгізе алады. Бұл оқыту сапасын арттыруға ықпал етеді.

Бастауыш мектепте оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Өздігінен білім алу дағдылары ерте жастан қалыптасқан жағдайда оқушылар кейінгі сыныптарда оқу міндеттерін тиімді орындай алады. Жасанды интеллект негізіндегі құралдар өзіндік жұмысты ұйымдастыруда үлкен мүмкіндік береді.

Интерактивті тапсырмалар, виртуалды жаттықтырушылар және интеллектуалды кеңесшілер оқушыларға өз бетімен жұмыс жасауға көмектеседі. Олар тапсырмаларды орындау барысында бағыт беріп, қажет болған жағдайда қосымша түсініктемелер ұсына алады. Бұл оқушылардың дербестігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Оқу мотивациясын арттырудағы маңызды факторлардың бірі – оқу жетістіктерін дер кезінде мойындау және қолдау көрсету. Бастауыш сынып оқушылары үшін мадақтау үлкен маңызға ие. Олар өз жетістіктерін көрген кезде жаңа нәтижелерге ұмтылады және оқу әрекетіне қызығушылығы артады.

Жасанды интеллект жүйелері оқушылардың жетістіктерін тіркеп, олардың даму динамикасын көрнекі түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Түрлі жетістік белгілері, марапаттар және прогресс көрсеткіштері балалардың өз мүмкіндіктеріне деген сенімін арттырады. Бұл олардың ішкі мотивациясын қалыптастыруға оң әсер етеді.

Қазіргі қоғамда цифрлық технологияларды тиімді пайдалану маңызды құзыреттердің бірі болып саналады. Сондықтан бастауыш мектептен бастап оқушыларды цифрлық сауаттылыққа баулу қажеттілігі артып келеді. Жасанды интеллект құралдарын пайдалану арқылы балалар ақпаратпен жұмыс істеудің алғашқы дағдыларын меңгереді.

Сонымен бірге цифрлық технологияларды қолдану барысында қауіпсіздік мәселелерін де ескеру қажет. Мұғалім балаларға интернеттегі мінез-құлық ережелерін түсіндіріп, ақпараттық қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыруы тиіс. Бұл цифрлық ортада қауіпсіз әрекет ету дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Жасанды интеллекттің педагогикалық әлеуеті тек оқу материалдарын ұсынумен шектелмейді. Ол оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға да ықпал етеді. Түрлі шығармашылық тапсырмалар, интерактивті жобалар және зерттеушілік әрекеттер арқылы балалар өз идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік алады.

Шығармашылық әрекет барысында оқушылар жаңа шешімдер іздейді, қиялын дамытады және өз пікірлерін білдіруге үйренеді. Бұл олардың тұлғалық дамуына және оқу әрекетіне деген қызығушылығының артуына әсер етеді. Сондықтан жасанды интеллект құралдарын шығармашылық жұмыстарда пайдалану маңызды болып табылады.

Бастауыш білім беру жағдайында ата-аналардың қолдауы ерекше маңызға ие. Оқу мотивациясының қалыптасуына отбасы ортасы үлкен ықпал етеді. Осыған байланысты мұғалім мен ата-ана арасындағы тиімді ынтымақтастықты қамтамасыз ету қажет.

Жасанды интеллект негізіндегі платформалар ата-аналарға баласының оқу жетістіктері туралы нақты ақпарат беруге мүмкіндік жасайды. Олар баланың даму динамикасын бақылап, оқу процесіне белсенді қатыса алады. Бұл оқу нәтижелерін жақсартуға ықпал етеді.

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесінің басты мақсаты – білімді меңгерген ғана емес, оны өмірде қолдана алатын тұлға қалыптастыру. Осы тұрғыдан алғанда функционалдық сауаттылықты дамыту ерекше маңызға ие. Жасанды интеллект құралдары өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмалар арқылы бұл міндетті жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Оқушылар нақты мәселелерді шешуге қатысып, алған білімдерін тәжірибеде қолдануға үйренеді. Мұндай жұмыстар олардың логикалық ойлауын, сыни талдау қабілеттерін және функционалдық сауаттылығын дамытуға ықпал етеді.

Осылайша бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігі мен оқу мотивациясын арттыруда жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалану қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бұл технологиялар оқыту сапасын арттырып қана қоймай, әр баланың жеке мүмкіндіктерін ашуға және оның жан-жақты дамуына жағдай жасайды.

Қазіргі білім беру жүйесінде бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігі мен оқу мотивациясын дамыту маңызды педагогикалық міндеттердің бірі болып табылады. Бұл міндетті жүзеге асыруда

жасанды интеллект құралдарының мүмкіндіктері ерекше мәнге ие. Олар оқу процесін дараландыруға, оқушылардың қызығушылықтарын ескеруге және білім алуға деген ынтасын арттыруға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект негізіндегі технологиялар оқушылардың оқу жетістіктерін бақылауға, жедел кері байланыс беруге және оқу мазмұнын әр баланың қажеттіліктеріне бейімдеуге жағдай жасайды. Сонымен қатар олар оқу әрекетін қызықты етіп ұйымдастыруға және оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуға ықпал етеді.

Қорыта айтқанда, жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалану бастауыш білім беру сапасын арттырудың маңызды бағыты болып табылады. Бұл технологиялар мұғалімнің кәсіби қызметін қолдап қана қоймай, оқушылардың оқу мотивациясын күшейтуге, танымдық белсенділігін дамытуға және олардың жан-жақты қалыптасуына мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
2. Бастауыш білім беру оқу бағдарламасы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023.
3. Выготский Л.С. Педагогикалық психология. – Мәскеу, 2019.
4. Давыдов В.В. Дамыта оқыту теориясы. – Мәскеу, 2020.
5. Эльконин Д.Б. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың психологиясы. – Мәскеу, 2019.
6. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. – Paris: UNESCO, 2023.
7. OECD. Future of Education and Skills 2030. – Paris: OECD Publishing, 2023.
8. OECD. Artificial Intelligence and the Future of Skills. – Paris: OECD Publishing, 2023.
9. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
10. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence. – London: UCL Institute of Education Press, 2018.
11. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. – London: Bloomsbury Academic, 2021.
12. Bates A.W. Teaching in a Digital Age. – Vancouver: BCcampus, 2022.

ҚЫЛҚАЛАМ МЕН КӨШБАСШЫЛЫҚ ҮНДЕСТІГІ: ӘЛІБЕК ШОҚАНОВТЫҢ ЕҢБЕК ЖОЛЫ

Шоканов Алибек Токенович

*Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасы Тарбағатай ауданы бойынша білім бөлімінің "Балалар өнер мектебі" КММ
Мектеп директоры*

Өнерге адалдық – өмірлік ұстаным

Қоғамның рухани дамуы мен мәдени өркендеуінде өнер адамдарының орны әрдайым ерекше. Өнер – ұлттың жаны, халықтың тарихи жады мен дүниетанымының көрінісі. Әсіресе бейнелеу өнері арқылы туған жердің табиғаты, ұлттық болмыс, ата-баба мұрасы мен замана тынысы келер ұрпаққа көркем тілмен жеткізіледі. Осындай игілікті жолды өмірлік мұрат етіп, шығармашылық пен ағартушылықты қатар алып жүрген тұлғалардың бірі – Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасы Тарбағатай ауданы бойынша білім бөлімінің «Балалар өнер мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің директоры, Қазақстан Суретшілер одағының мүшесі, суретші-кескіндемеші, мәдениет саласының үздігі Әлібек Төкенұлы Шоканов.

Әлібек Төкенұлының өмір жолы – өнерге деген сүйіспеншіліктің, табандылық пен еңбекқорлықтың, ұлттық құндылықтарға деген адалдықтың жарқын үлгісі. Оның шығармашылық мұрасы мен ұстаздық қызметі бүгінгі жас ұрпақтың эстетикалық тәрбиесіне, ұлттық өнерді дәріптеуге және мәдени құндылықтарды сақтауға бағытталған маңызды жұмыстармен астасып жатыр.

Өнер адамының қалыптасуы кездейсоқ құбылыс емес. Ол көбіне туған өлкенің табиғатынан, ұлттық тәрбиеден, отбасы құндылықтарынан және балалық шақтағы әсерлерден бастау алады. Тарбағатайдың баурайында дүниеге келіп, қазақы ортада тәрбиеленген Әлібек Төкенұлы табиғаттың әсем көріністерін ерте жастан жүреппен қабылдап өсті. Алтай мен Тарбағатайдың асқақ шыңдары, жазиралы жайлаулар, көшпелі тіршіліктің бояуы қанық көріністері оның болашақ суретшілік әлемінің негізін қалады.

Табиғаттың әр мезгілдегі құбылыстары, таулардың келбеті, даланың тынысы, ауыл өмірінің қарапайым көріністері жасөспірім Әлібектің қиялын қанаттандырды. Құрдастары ойын қуып жүрген шақта ол айналасындағы әсемдікті қағаз бетіне түсіруге ұмтылатын. Бала жүректегі сол қызығушылық уақыт өте келе кәсіби суретшілік жолдың бастамасына айналды.

Қазақ халқы ежелден өнерді қастерлеген. Халық даналығы «Өнерлі өрге жүзер» дейді. Әлібек Төкенұлы да осы ұлттық тәрбиені бойына сіңіріп өсті. Оның өнерге деген құштарлығы тек сурет салумен шектелмей, туған жер тарихын, мәдениетін, салт-дәстүрін тануға деген ынтасымен ұштасып жатты. Бұл қасиеттер кейін оның шығармашылық бағыт-бағдарын айқындады.

Кескіндеме өнері суретшіден тек шеберлікті ғана емес, терең ой мен үлкен жауапкершілікті талап етеді. Әр туынды арқылы автор белгілі бір идеяны, көңіл күйді немесе дүниетанымды жеткізеді. Әлібек Шоқановтың шығармашылық жолындағы алғашқы ізденістері де туған өлкенің табиғатын бейнелеумен байланысты болды. Ол табиғаттың сұлулығын ғана емес, оның адам өмірімен байланысын, уақыт пен кеңістіктің үндестігін көрсетуге талпынды.

Уақыт өте келе шығармашылық ізденістер тереңдеп, кәсіби шеберлігі шыңдала түсті. Оның жұмыстарынан табиғат пен адам арасындағы үйлесімділік, ұлттық рух пен тарихи сабақтастық айқын көріне бастады. Бұл ерекшелік кейін оның шығармашылық қолтаңбасына айналды.

Әлібек Төкенұлы шығармашылық әлемде өзін тек суретші ретінде ғана емес, ұлттық құндылықтарды дәріптеуші тұлға ретінде де таныта білді. Оның туындыларында қазақ даласының кеңдігі, туған жерге деген сүйіспеншілік, ата-баба мұрасына құрмет ерекше орын алады. Әрбір картина көрерменді ойландырып, туған өлкенің сұлулығын қайта сезінуге жетелейді.

Суретшінің шығармашылығында табиғат тақырыбы ерекше орын алады. Бұған оның соңғы жылдардағы пейзаждық еңбектері дәлел бола алады. Мәселен, қарлы шыңдарды бейнелейтін туындыларында Алтай табиғатының айбыны мен сұлулығы шебер көрсетілген. Биік мұзарттар мен көкжиекке ұласқан таулар көрерменге туған жердің асқақтығын сезіндіреді. Бұл жұмыстарда табиғат тек көрініс ретінде ғана емес, халық рухының символы ретінде қабылданады.

Суретшінің «Ерте көктем» атты 2025 жылы салынған туындысы табиғаттың жаңару кезеңін бейнелейді. Майлы бояумен кенепке орындалған бұл шығармада көктемнің алғашқы лебі, табиғаттың қайта түлеуі нәзік түстер арқылы жеткізілген. Картинадағы жарық пен көленкелің үйлесімі суретшінің табиғат құбылыстарын терең сезіне алатындығын көрсетеді.

«Ерте көктем». Майлы бояу, кенеп. 80×100 см. Автор: Ә.Т. Шоқанов, 2025 жыл.

Ал «Кешқұрым» атты шығармасында автор қазақ даласының кешкі тыныштығын ерекше әсермен суреттейді. Күннің батуы мен даланың үнсіздігі көрерменге ерекше сезім сыйлайды. Табиғат пен адам өмірінің үндестігі бұл жұмыста айқын байқалады. Мұндай туындылар суретшінің табиғатқа деген сүйіспеншілігін ғана емес, оның философиялық көзқарасын да аңғартады.

Әлібек Шоқановтың шығармашылығындағы тағы бір маңызды бағыт – ұлттық тақырып. Оның тарихи кейіпкерлерді бейнелейтін еңбектері қазақ халқының батырлық рухын, тарихи жадысын жаңғыртуға бағытталған. Соның жарқын мысалы – «Батыр» атты акварельдік туындысы. Бұл шығармада қазақ жауынгерінің айбынды бейнесі арқылы ерлік, намыс, отансүйгіштік идеялары көркем түрде берілген.

Батыр бейнесі – қазақ өнеріндегі мәңгілік тақырыптардың бірі. Әлібек Төкенұлы бұл образды жаңаша көзқараспен бейнелей отырып, ұлттық рухтың өміршеңдігін көрсетеді. Ақ боз атқа мінген жауынгер тұлғасы қазақ халқының азаттық жолындағы күресін, еркіндікке деген ұмтылысын еске салады.

Шығармашылық табыстар мен кәсіби ізденістер нәтижесінде Әлібек Төкенұлы Қазақстан Суретшілер одағының мүшесі атанды. Бұл – суретші үшін үлкен мәртебе әрі оның кәсіби деңгейінің жоғары екендігін дәлелдейтін маңызды көрсеткіш. Қазақстан Суретшілер одағына мүшелік шығармашылық ортада мойындалудың белгісі ғана емес, ұлттық өнердің дамуына қосқан үлесті бағалаудың көрінісі болып табылады.

Суретші үшін ең үлкен марапат – халықтың ықыласы мен өнерге деген құрметі. Әлібек Шоқановтың шығармашылық еңбектері түрлі көрмелерде көрсетіліп, өнер сүйер қауымның жоғары бағасына ие болды. Оның туындылары туған өлкенің табиғатын ғана емес, ұлттық болмысты, тарихи сананы және рухани құндылықтарды дәріптеуімен ерекшеленеді.

Өнер жолындағы жетістіктерімен қатар Әлібек Төкенұлы қоғамдық және ағартушылық қызметтерге де белсене араласты. Ол өнердің қоғамдағы рөлін терең түсінетін азамат ретінде мәдени құндылықтарды насихаттау ісіне үлес қосып келеді. Оның шығармашылығы жас суретшілер үшін үлгі болса, ұстаздық қызметі көптеген дарынды балалардың өнер әлеміне жол ашуына мүмкіндік берді.

Нағыз өнер адамы үшін шығармашылық тоқтаусыз ізденісті талап етеді. Әлібек Төкенұлы да өз туындыларында үнемі жаңа тақырыптар мен жаңа көркемдік шешімдерді іздеумен келеді. Оның әрбір картинасы туған жерге деген махаббаттың, ұлттық мәдениетке деген құрметтің және өнерге деген адалдықтың көрінісі.

Осылайша, Әлібек Шоқановтың өмір жолының алғашқы кезеңі өнерге деген шынайы сүйіспеншілікпен, кәсіби шеберліктің қалыптасуымен және шығармашылық тұлға ретінде танылуымен ерекшеленеді. Бұл жол

кейінгі жылдары ұстаздық пен басшылық қызметпен толықтырылып, өнер мен білімді қатар дамытуға бағытталған игі істерге ұласты.

Қосымша білім беру саласындағы көшбасшы және жас таланттардың жанашыры

Өнер адамының өмір жолы тек жеке шығармашылық жетістіктермен өлшенбейді. Нағыз өнерпаз өз тәжірибесін келесі буынға жеткізіп, ұлттық мәдениеттің сабақтастығын қамтамасыз еткен кезде ғана оның еңбегі толық мәнге ие болады. Осы тұрғыдан алғанда Әлібек Төкенұлы Шоқановтың қызмет жолы ерекше назар аударуға лайық. Ол кәсіби суретші ретінде ғана емес, жас таланттарды тәрбиелеуге бар күш-жігерін жұмсап келе жатқан білікті ұстаз әрі ұйымдастырушы басшы ретінде де танылып отыр.

Қазіргі таңда ол Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасы Тарбағатай ауданы бойынша білім бөлімінің «Балалар өнер мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесін басқарады. Бұл білім ордасы – өнерге бейімі бар балалардың шығармашылық қабілетін дамытуға бағытталған маңызды қосымша білім беру мекемесі. Мұнда бейнелеу өнері, көлөнер, музыка және басқа да шығармашылық бағыттар бойынша жас дарындардың қабілеттері шыңдалады.

Қосымша білім беру жүйесі – баланың жан-жақты қалыптасуына ықпал ететін маңызды сала. Мектеп бағдарламасынан тыс шығармашылық жұмыстар арқылы оқушылар өздерінің табиғи дарынын ашып, болашақ мамандығын анықтауға мүмкіндік алады. Осы жауапты міндетті жүзеге асыруда Әлібек Төкенұлының еңбегі айрықша.

Басшылық қызмет кез келген адамнан ұйымдастырушылық қабілетті, жауапкершілікті және стратегиялық ойлауды талап етеді. Ал шығармашылық мекемені басқару одан да күрделі міндет. Себебі өнер саласында жұмыс істейтін ұжымның ерекшелігі бар. Мұнда әр адамның өзіндік шығармашылық көзқарасы, кәсіби бағыты қалыптасқан. Осындай ортада ортақ мақсатқа жұмылдыра білу басшының кәсіби шеберлігін көрсетеді.

Әлібек Шоқанов мектеп директоры ретінде ұжымдағы шығармашылық ахуалды қалыптастыруға ерекше көңіл бөледі. Оның басшылығымен мектепте өнердің түрлі бағыттарын дамытуға жағдай жасалып, оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік беретін білім беру ортасы қалыптасқан.

Балалар өнер мектебінің негізгі мақсаты – өнер арқылы жас ұрпақтың эстетикалық талғамын қалыптастыру, ұлттық мәдени мұраға деген құрметін арттыру және шығармашылық қабілеттерін дамыту. Бұл міндеттерді жүзеге асыруда мектеп директорының көзқарасы мен ұстанымы шешуші рөл атқарады.

Әлібек Төкенұлы өнерді тек кәсіби мамандық ретінде емес, тұлғаны тәрбиелеудің қуатты құралы ретінде қарастырады. Оның пікірінше, сурет салу немесе музыкамен айналысу баланың ойлау қабілетін дамытып қана қоймай, оның рухани әлемін байытады, еңбекқорлыққа, жауапкершілікке және әсемдікті сезіне білуге үйретеді.

Осы қағиданы басшылыққа алған директор мектептің оқу-тәрбие жұмысын шығармашылық еркіндік пен ұлттық құндылықтарды үйлестіру негізінде ұйымдастырып келеді. Нәтижесінде көптеген оқушылар аудандық, облыстық және республикалық байқауларда жүлделі орындарға ие болып жүр.

Ұстаздың басты жетістігі – оның шәкірттері. Әлібек Төкенұлының шығармашылық тәжірибесі мен кәсіби шеберлігі жас суретшілердің қалыптасуына үлкен ықпал етіп келеді. Ол әр баланың бойындағы қабілетті дер кезінде байқап, оны дамытуға жағдай жасауға ерекше мән береді.

Шығармашылық сабақтар барысында оқушыларға тек техникалық дағдылар ғана үйретілмейді. Сонымен қатар өнердің философиясы, ұлттық мәдениетпен байланысы, туған жер табиғатын танып-білу мәселелері де кеңінен түсіндіріледі. Мұндай тәсіл балалардың дүниетанымын кеңейтіп, шығармашылық ойлау қабілетін қалыптастырады.

Тарбағатай өңірі табиғи байлығы мен тарихи мұрасы мол өлке. Осы ерекшелік мектептегі шығармашылық жұмыстардың негізгі тақырыптарының біріне айналған. Оқушылар туған жердің табиғатын бейнелеу арқылы өз өлкесінің құндылығын тереңірек түсінеді. Бұл бағытта директордың жеке шығармашылық тәжірибесі маңызды рөл атқарады.

Әлібек Төкенұлының көптеген туындылары туған жер табиғатын бейнелеуге арналған. Биік таулар, жайлаулар, қарлы шыңдар, жазық далалар оның картиналарында ерекше көркемдікпен көрініс табады. Мұндай жұмыстар оқушыларға табиғатты бақылау мен көркем бейнелеудің үздік үлгісі ретінде ұсынылады.

Суретшінің қарлы Алтай шыңдарын бейнелейтін кескіндемелік еңбектерінде табиғаттың асқақ келбеті ерекше әсер береді. Мұзарт таулардың салтанаты мен табиғат кеңістігінің шексіздігі көрерменге туған жердің ұлылығын сезіндіреді. Бұл шығармалар тек пейзаж ғана емес, туған өлкеге деген сүйіспеншіліктің көркем көрінісі болып табылады.

Алтайдың асқар шыңдары. Майлы бояу. Автор: Ә.Т. Шоқанов.

Сондай-ақ жайлаудағы малшылар өмірін бейнелейтін шығармаларында қазақ халқының дәстүрлі тұрмысы шынайы көрсетілген. Жасыл белестердегі қой отары, кең даладағы тыныш тіршілік көріністері ұлттық өмір салтының көркем шежіресі іспетті әсер қалдырады.

Өнер мектебіндегі тәрбиелік жұмыстарда мұндай туындылардың маңызы зор. Олар арқылы оқушылар туған жер тарихын, ұлттық мәдениетті және ата-баба мұрасын тереңірек таниды. Өнер мен тәрбиенің осындай үйлесімі мектеп жұмысының басты ерекшеліктерінің бірі болып табылады.

Әлібек Төкенұлы жас суретшілерге әрқашан шығармашылық еркіндік беруге тырысады. Оның пікірінше, өнерде дайын үлгіні қайталау емес, жеке көзқарас пен өзіндік қолтаңба маңызды. Сондықтан сабақ барысында оқушылардың қиялын дамытуға ерекше көңіл бөлінеді.

Бұл ұстаным мектеп түлектерінің жетістіктерінен де көрінеді. Өнер мектебінде білім алған көптеген шәкірттер кейін шығармашылық мамандықтарды таңдап, өнер саласындағы жоғары оқу орындарына түсіп, өздерінің кәсіби жолдарын жалғастырып келеді. Мұның өзі мектеп ұжымының, соның ішінде директордың еңбегінің нақты нәтижесі болып табылады.

Қазіргі қоғамда ұлттық мәдениетті сақтау мен дамыту мәселесі ерекше маңызға ие. Жаһандану жағдайында жас ұрпақтың ұлттық құндылықтарға деген қызығушылығын арттыру – маңызды міндеттердің бірі. Әлібек Төкенұлы осы бағыттағы жұмыстарға да үлкен жауапкершілікпен қарайды.

Оның шығармашылық және педагогикалық қызметінің өзегінде ұлттық сана мен мәдени мұраны дәріптеу идеясы жатыр. Сондықтан мектепте ұйымдастырылатын көрмелерде, шығармашылық жобаларда және мәдени шараларда ұлттық тақырыптарға ерекше көңіл бөлінеді.

Мысалы, тарихи тұлғаларды бейнелеу, қазақ батырларының образдарын жасау, ұлттық тұрмыс көріністерін суреттеу секілді жұмыстар оқушылардың тарихи санасын қалыптастыруға ықпал етеді. Мұндай бағыттағы жұмыстарда директордың өзі де белсенді қатысып, шығармашылық кеңес беріп отырады.

Әлібек Төкенұлының «Батыр» атты акварельдік шығармасы осы идеяның жарқын көрінісі болып табылады. Ақ боз атқа қонған жауынгер бейнесі ұлттық рухтың символы ретінде қабылданады. Бұл шығарма жастарға отансүйгіштік пен елдік құндылықтарды насихаттайтын маңызды көркем туынды саналады.

Ұжымдағы әріптестері де Әлібек Төкенұлын өз ісіне адал, талапшыл әрі шығармашылық ізденісті қолдайтын басшы ретінде бағалайды. Ол басқарушылық қызметте әділдік пен жауапкершілікті басты қағида ретінде ұстанады.

Жақсы басшының ерекшелігі – ұжымның кәсіби өсуіне жағдай жасауында. Осы бағытта мектеп педагогтерінің біліктілігін арттыру, шығармашылық тәжірибе алмасу, көрмелер мен байқауларға қатысу мәселелері тұрақты назарда ұсталып келеді.

Бүгінде Балалар өнер мектебі аудан көлеміндегі ғана емес, өңірдегі шығармашылық орталықтардың біріне айналып отыр. Бұл жетістік ұжым еңбегінің нәтижесі болса, сол жұмысты жүйелі ұйымдастырып отырған директордың үлесі ерекше.

Әлібек Шоқановтың басшылық қызметі оның шығармашылық болмысымен табиғи үйлесім тапқан. Өнер адамы ретінде ол балалардың ішкі әлемін жақсы түсінеді, олардың шығармашылық мүмкіндіктерін дамытуға барынша қолдау көрсетеді. Сондықтан оның басқарушылық қызметі тек әкімшілік міндеттермен шектелмей, тәлімгерлік және ағартушылық миссиямен ұштасып жатыр.

Осылайша, Әлібек Төкенұлы Шоқановтың қосымша білім беру саласындағы еңбегі – жас таланттарды тәрбиелеуге, ұлттық мәдениетті дәріптеуге және шығармашылық білім беру жүйесін дамытуға бағытталған маңызды қызмет. Оның басшылық ұстанымы мен педагогикалық көзқарасы өнер мектебінің табысты дамуына негіз болып отыр.

Басқа да еңбектері:

Шығармашылық мұра, мәдениетке қызмет және ұрпаққа өнеге

Өнер – уақытпен өлшенбейтін рухани құндылық. Шынайы суретші өз дәуірінің тынысын, туған жерінің келбетін, халқының рухани болмысын шығармалары арқылы болашақ ұрпаққа аманаттайды. Осындай жауапкершілікті терең сезініп, өнерді өмірінің басты мұратына айналдырған тұлғалардың бірі – Әлібек Төкенұлы Шоқанов.

Оның шығармашылық жолына көз жүгірткенде, туған жерге деген шексіз сүйіспеншілік пен ұлттық құндылықтарға деген құрмет айқын байқалады. Әлібек Төкенұлының туындылары тек көркем шығарма ғана емес, туған өлкенің табиғатын, халқымыздың дүниетанымын және ұлттық рухын бейнелейтін мәдени мұра болып табылады.

Суретші шығармашылығының басты ерекшелігі – табиғат пен адам өмірінің арасындағы терең байланысты көркем тілмен жеткізе білуінде. Оның картиналарына қараған адам ең алдымен кеңістіктің тынысын, табиғаттың үнсіз сұлулығын және туған жердің құдіретін сезінеді.

Әсіресе Алтай мен Тарбағатай өңірінің табиғатына арналған шығармалары ерекше назар аудартады. Қарлы шыңдар мен асқар таулар бейнеленген туындыларында суретші туған өлкенің ұлылығын әсерлі түрде

көрсете алған. Биік мұзарттардың асқақтығы, көгілдір аспан астындағы мәңгілік тыныштық пен табиғаттың айбары көрерменге ерекше әсер сыйлайды.

Осындай жұмыстардың бірі – қарлы тау шыңдарын бейнелейтін кескіндемелік туынды. Бұл шығармада табиғаттың қаталдығы мен сұлулығы қатар көрініс тапқан. Суретші таулардың салтанатты бейнесі арқылы туған жердің қуаты мен мәңгілігін жеткізеді. Картинаның композициялық шешімі мен түстік үйлесімі автордың кәсіби шеберлігін айқын көрсетеді.

Ал жайлаудағы малшылар өмірін бейнелейтін шығармаларында қазақ халқының дәстүрлі тұрмысы ерекше жылылықпен суреттелген. Кең жазықтағы қой отары, тау бөктеріндегі тыныш тіршілік, табиғатпен етене өмір сүрген қазақ ауылының көріністері ұлттық дүниетанымның көркем бейнесін қалыптастырады.

Бұл туындылардан суретшінің табиғатты сырттай бақылаушы емес, оның ішкі әлемін түсінетін суреткер екендігін байқауға болады. Әрбір картинадан туған жерге деген сағыныш, құрмет және мақтаныш сезімі байқалады.

Әлібек Төкенұлының шығармашылығында жылдың әр мезгілі өзіндік бояумен көрініс табады. Мысалы, «Ерте көктем» атты шығармасында табиғаттың жаңару кезеңі шебер бейнеленген. Қыс пен көктемнің тоғысқан сәті, табиғаттың оянуы, жердің жаңа тыныс алуы ерекше нәзіктікпен көрсетілген.

Бұл шығарма көрерменге үміт пен жаңарудың символындай әсер етеді. Көктемгі табиғаттың алғашқы белгілері адамның ішкі жан дүниесімен үндесіп, өмірдің үздіксіз жалғасуын еске салады. Мұндай философиялық астар суретшінің шығармашылық ойлау деңгейінің жоғары екенін көрсетеді.

Ал «Кешқұрым» атты туындысында қазақ даласының кешкі көрінісі бейнеленген. Күннің батуы, табиғаттың баяу тыныштыққа енуі, кең даланың сабырлы күйі ерекше әсер береді. Бұл картинада табиғаттың сыртқы көрінісі ғана емес, оның рухани мәні де ашылған.

Өнертанушылар табиғат көріністерін бейнелеуде ең күрделі міндеттердің бірі – көңіл күйді жеткізу екенін айтады. Әлібек Шоқановтың шығармаларында дәл осы қасиет айқын байқалады. Оның картиналары көрерменге тек көріністі көрсетіп қана қоймай, белгілі бір эмоциялық әсер қалдырады.

Шығармашылық мұрасының тағы бір маңызды бағыты – тарихи тақырыптар. Ұлттық тарих пен батырлық дәстүр суретшінің көптеген еңбектерінен көрініс табады. Әсіресе «Батыр» атты акварельдік шығармасы ерекше назар аудартады.

Бұл туындыда ақ боз атқа қонған қазақ жауынгері бейнеленген. Батырдың айбынды келбеті, сенімді көзқарасы мен асқақ тұлғасы ұлттық рухтың символына айналған. Суретші батыр образын бейнелеу арқылы халқымыздың ерлік тарихына тағзым етеді.

Қазақ қоғамында батырлық ұғымы әрқашан елдікпен, намыспен және тәуелсіздікпен сабақтасып келген. Сондықтан бұл шығарма тарихи тұлғаның бейнесінен гөрі ұлттық мінездің көркем көрінісі ретінде қабылданады.

Өнердегі мұндай тақырыптардың тәрбиелік маңызы зор. Олар жастардың тарихи санасын қалыптастырып, ұлттық құндылықтарға деген құрметін арттыруға ықпал етеді. Әлібек Төкенұлы шығармашылығының басты құндылығы да осында.

Суретшінің көркемдік ізденістері оның қоғамдық беделінің артуына негіз болды. Ұзақ жылдар бойғы шығармашылық еңбегі, мәдениет пен өнерді дамытуға қосқан үлесі жоғары бағаланып, ол «Мәдениет саласының үздігі» атағына ие болды.

Бұл марапат – бір күндік жетістіктің нәтижесі емес. Ол өнерге адал қызмет етудің, мәдени мұраны насихаттаудың және жас ұрпақ тәрбиесіне қосылған үлестің заңды жемісі. Әсіресе өңірлік мәдениетті дамытудағы еңбегі мен шығармашылық қызметі бұл марапаттың маңызын арттыра түседі.

Өнер адамдарының қоғам алдындағы жауапкершілігі ерекше. Олар тек шығарма жазып немесе сурет салып қана қоймайды. Олар ұлттық рухты сақтауға, мәдени құндылықтарды ұрпақтан ұрпаққа жеткізуге қызмет етеді. Әлібек Төкенұлы осы міндетті терең түсінетін азаматтардың қатарында.

Оның өмір жолына қарасақ, үш үлкен бағыттың өзара үндестігін көреміз. Біріншісі – кәсіби суретшілік. Екіншісі – ұстаздық қызмет. Үшіншісі – басшылық және ұйымдастырушылық жұмыс. Бұл үш бағыт бір-бірін толықтырып, оның тұлғалық келбетін қалыптастырып отыр.

Суретші ретінде ол туған жер табиғатын, ұлттық дүниетанымды және тарихи құндылықтарды көркем тілмен бейнелейді. Ұстаз ретінде жас таланттардың шығармашылық қабілетін дамытуға күш салады. Ал директор ретінде өнер мектебінің дамуына, қосымша білім беру жүйесінің сапасын арттыруға қызмет етеді.

Осындай жан-жақты қызметтің нәтижесінде Әлібек Шоқанов есімі өңірдегі өнер мен білім саласында құрметке ие болды. Оның шығармашылығы көптеген жас суретшілер үшін үлгі болса, педагогикалық қызметі шәкірттерінің жүрегінде ерекше із қалдыруда.

Бүгінгі таңда мәдениет пен білім саласының алдында жаңа міндеттер тұр. Ақпараттық технологиялардың дамуы, жаһандану үдерісі ұлттық құндылықтарды сақтаудың жаңа жолдарын іздеуді талап етеді. Осындай кезеңде ұлттық өнерді дәріптеп жүрген азаматтардың еңбегі бұрынғыдан да маңызды.

Әлібек Төкенұлы өз қызметінде осы міндеттерді жүзеге асыруға ұмтылып келеді. Оның шығармашылық ұстанымының негізінде туған жерге деген сүйіспеншілік, ұлттық мәдениетке деген құрмет және жас ұрпаққа деген жауапкершілік жатыр.

Нағыз ұстаздың байлығы – шәкірті, нағыз суретшінің байлығы – халқының жүрегінен орын алған туындылары. Осы тұрғыдан алғанда Әлібек Шоқановтың еңбегі мен шығармашылығы өз жемісін беріп келеді.

Оның тәрбиесін көрген шәкірттер өнер жолын жалғастырып жатса, шығармалары туған өлкенің мәдени шежіресіне айналып отыр.

Қорыта айтқанда, Әлібек Төкенұлы Шоқанов – өнер мен білімді қатар өркендетіп жүрген заманауи тұлға. Қазақстан Суретшілер одағының мүшесі, суретші-кескіндемеші, мәдениет саласының үздігі ретінде ол ұлттық мәдениеттің дамуына елеулі үлес қосып келеді. Ал Балалар өнер мектебінің директоры ретінде жас ұрпақтың шығармашылық әлеуетін дамытуға қызмет етуде.

Оның өмір жолы – өнерге адалдықтың, еңбекқорлықтың, кәсіби шеберліктің және ұлт руханиятына қызмет етудің жарқын үлгісі. Туған жер табиғатын қылқаламмен сөйлеткен суретші, шәкірттеріне шабыт сыйлаған ұстаз, өнер ордасын табысты басқарып отырған басшы ретінде Әлібек Төкенұлының еңбегі әрдайым құрметке лайық.

Өнердің мәңгілік құндылық екенін дәлелдеп жүрген осындай тұлғалардың еңбегі арқылы ұлттық мәдениетіміз байып, келешек ұрпаққа аманат болып жетері сөзсіз. Әлібек Шоқановтың шығармашылық жолы мен қоғамдық қызметі осы игі мақсаттың жарқын көрінісі болып қала береді.

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ К ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ ПО МАТЕМАТИКЕ

Филипенко Валентин Николаевич

Аксукая область Аксуский район

КГУ "Достыкская средняя школа" отдела образования города Аксу управления образования Павлодарской области

Учитель математики

Аннотация

В современных условиях модернизации системы образования одной из важнейших задач учителя математики является качественная подготовка обучающихся к итоговой аттестации. Результаты итоговой аттестации выступают объективным показателем уровня освоения образовательной программы, сформированности предметных компетенций и готовности учащихся к дальнейшему обучению. Эффективная подготовка к итоговой аттестации требует не только прочного усвоения теоретического материала, но и развития логического мышления, аналитических способностей, навыков самостоятельной работы и умения применять математические знания в различных ситуациях. В статье рассматриваются современные подходы и эффективные методы подготовки учащихся к итоговой аттестации по математике, анализируются основные педагогические условия успешной подготовки, а также раскрываются практические аспекты организации учебного процесса, направленного на достижение высоких образовательных результатов.

Математика традиционно занимает особое место в системе общего образования. Она является не только учебным предметом, но и важным средством развития интеллектуальных способностей личности. Изучение математики способствует формированию логического мышления, умения анализировать информацию, устанавливать причинно-следственные связи и принимать обоснованные решения. Именно поэтому качество математической подготовки учащихся рассматривается как один из ключевых показателей эффективности образовательного процесса.

Итоговая аттестация по математике представляет собой важный этап обучения, позволяющий оценить уровень освоения учащимися обязательного содержания образования. Для многих школьников данный экзамен становится серьезным испытанием, требующим высокой концентрации внимания, систематизированных знаний и развитых практических навыков. В связи с этим подготовка к итоговой аттестации должна носить системный и целенаправленный характер.

Практика показывает, что успешность прохождения итоговой аттестации зависит не только от уровня знаний учащихся, но и от правильно организованной подготовки. Недостаточно просто повторить изученный материал. Необходимо сформировать у обучающихся умение применять знания в новых условиях, анализировать задания различного уровня сложности, выбирать оптимальные способы решения и эффективно распределять время во время экзаменационной работы.

Современная образовательная среда предъявляет новые требования к организации подготовки к итоговой аттестации. Учитель должен учитывать индивидуальные особенности учащихся, уровень их подготовки, мотивацию к обучению и психологическую готовность к экзаменационным испытаниям. В этих условиях особую актуальность приобретают методы дифференцированного обучения, индивидуального сопровождения и использования современных образовательных технологий.

Одним из важнейших условий успешной подготовки является системность работы. Подготовка к итоговой аттестации не должна начинаться за несколько месяцев до экзамена. Она должна осуществляться на протяжении всего периода обучения. Каждая изучаемая тема должна рассматриваться не только с позиции текущего освоения материала, но и как часть общей системы математических знаний, необходимых для успешного выполнения экзаменационных заданий.

Большое значение имеет формирование устойчивой учебной мотивации. Многие учащиеся испытывают тревожность перед экзаменами, что негативно влияет на результаты обучения. Поэтому одной из задач учителя является создание условий, при которых подготовка к итоговой аттестации воспринимается не как источник стресса, а как возможность продемонстрировать свои знания и достижения. Для этого важно использовать методы поощрения, создавать ситуации успеха и формировать у школьников уверенность в собственных силах.

Особую роль играет диагностика уровня подготовки учащихся. Своевременное выявление пробелов в знаниях позволяет организовать адресную помощь и скорректировать образовательный маршрут каждого ученика. Регулярное проведение диагностических работ помогает учителю получать объективную информацию о степени усвоения учебного материала и планировать дальнейшую работу.

В процессе подготовки необходимо уделять внимание не только содержательной стороне обучения, но и формированию экзаменационной грамотности. Под этим понятием понимается способность учащегося правильно понимать условия заданий, грамотно оформлять решения, эффективно распределять время и избегать типичных ошибок. Нередко причиной низких результатов становятся не недостаточные знания, а невнимательность, неправильное чтение условия или неумение организовать собственную деятельность.

Важным направлением подготовки является развитие навыков самостоятельной работы. Современное образование ориентировано на формирование личности, способной самостоятельно добывать знания и применять их на практике. Поэтому учащиеся должны постепенно приобретать опыт самостоятельного решения задач, анализа ошибок и оценки собственных результатов.

Особое значение в подготовке к итоговой аттестации имеет работа с типовыми экзаменационными заданиями. Систематическое выполнение подобных заданий позволяет учащимся познакомиться со структурой экзаменационной работы, понять требования к оформлению решений и выработать необходимые навыки. Вместе с тем важно избегать механического натаскивания на тестовые задания. Подготовка должна быть направлена на глубокое понимание математических закономерностей и развитие математического мышления.

Эффективность подготовки значительно повышается при использовании современных образовательных технологий. Цифровые платформы, интерактивные тренажеры, онлайн-тестирование и электронные образовательные ресурсы позволяют разнообразить учебный процесс и повысить интерес учащихся к предмету. Кроме того, использование цифровых инструментов обеспечивает возможность индивидуализации обучения и оперативного контроля результатов.

Не менее важным является развитие коммуникативных навыков учащихся. Работа в парах и группах способствует более глубокому пониманию математического материала, формирует умение аргументировать собственную точку зрения и анализировать различные способы решения задач. Совместная деятельность повышает познавательную активность и способствует формированию устойчивой учебной мотивации.

Подготовка к итоговой аттестации по математике требует комплексного подхода, объединяющего различные методы и формы работы. Только при условии систематической, последовательной и целенаправленной деятельности учителя можно обеспечить высокий уровень подготовки учащихся и создать условия для успешного прохождения экзаменационных испытаний.

Таким образом, организация подготовки к итоговой аттестации по математике является важнейшим направлением профессиональной деятельности учителя. От эффективности выбранных методов обучения во многом зависит не только результат экзамена, но и уровень математической культуры учащихся, их готовность к дальнейшему обучению и успешной социальной адаптации.

Эффективная подготовка учащихся к итоговой аттестации по математике предполагает использование комплекса педагогических методов, направленных на систематизацию знаний, развитие практических навыков и повышение уверенности школьников в собственных возможностях. В современных условиях учитель математики выступает не только источником знаний, но и организатором образовательного процесса, наставником и координатором учебной деятельности учащихся. Именно поэтому выбор методов подготовки играет решающую роль в достижении высоких результатов.

Одним из наиболее эффективных методов является дифференцированное обучение. В любом классе уровень математической подготовки учащихся существенно различается. Одни школьники быстро усваивают материал и готовы решать задания повышенной сложности, другие испытывают затруднения даже при выполнении базовых упражнений. Использование единых требований без учета индивидуальных особенностей нередко приводит к снижению мотивации и ухудшению результатов обучения. Дифференцированный подход позволяет каждому ученику работать на своем уровне и постепенно повышать качество знаний.

При организации подготовки к итоговой аттестации целесообразно выделять несколько уровней заданий. Базовый уровень направлен на формирование обязательных знаний и умений, предусмотренных образовательным стандартом. Задания повышенного уровня требуют применения знаний в измененных условиях и развивают аналитическое мышление. Высокий уровень предполагает решение нестандартных задач и способствует развитию творческого потенциала учащихся. Такая система позволяет учитывать образовательные потребности каждого школьника и обеспечивает постепенное продвижение к более сложным результатам.

Большое значение имеет метод поэтапного повторения учебного материала. Одной из распространенных причин низких результатов на итоговой аттестации является забывание ранее изученных тем. Чтобы избежать подобных ситуаций, необходимо организовать систематическое повторение математического материала на протяжении всего учебного года. Повторение должно носить не эпизодический, а планомерный характер.

Важно регулярно возвращаться к ключевым темам курса, связывая новый материал с уже изученными разделами.

Практика показывает, что наиболее эффективным является тематическое повторение. После изучения каждого раздела рекомендуется проводить обобщающие занятия, направленные на систематизацию знаний и устранение пробелов. Особое внимание следует уделять темам, которые традиционно вызывают наибольшие затруднения у учащихся. К таким темам относятся уравнения и неравенства, функции, элементы геометрии, текстовые задачи и задания с практическим содержанием.

Одним из важных направлений подготовки является формирование навыков решения экзаменационных заданий. Для этого необходимо регулярно использовать материалы, максимально приближенные к формату итоговой аттестации. Работа с демонстрационными вариантами позволяет учащимся познакомиться со структурой экзаменационной работы, требованиями к оформлению решений и критериями оценивания. Кроме того, школьники приобретают опыт выполнения заданий в условиях ограниченного времени.

Однако подготовка не должна сводиться исключительно к решению типовых вариантов. Намного важнее научить учащихся понимать математическую сущность задания, видеть взаимосвязи между различными темами и самостоятельно выбирать способы решения. Только в этом случае знания становятся прочными и могут успешно применяться в новых ситуациях.

Особую роль играет развитие логического мышления. Математика является предметом, который требует не механического запоминания, а умения рассуждать, анализировать и делать выводы. Поэтому на уроках необходимо использовать задания, направленные на развитие интеллектуальной активности учащихся. Это могут быть логические задачи, математические головоломки, исследовательские задания и проблемные ситуации. Подобная работа способствует формированию гибкости мышления и повышает качество подготовки к итоговой аттестации.

Важным методом является организация самостоятельной деятельности учащихся. Современная образовательная практика показывает, что наиболее устойчивые результаты достигаются тогда, когда ученик становится активным участником собственного обучения. Самостоятельная работа помогает развивать ответственность, организованность и навыки самообразования. В процессе подготовки учащиеся должны регулярно выполнять домашние задания, анализировать собственные ошибки и работать над их устранением.

Большую эффективность демонстрирует метод анализа типичных ошибок. После выполнения диагностических и тренировочных работ необходимо проводить детальный разбор наиболее распространенных затруднений. Такая работа помогает учащимся осознать причины ошибок и избежать их повторения в будущем. Анализ ошибок способствует развитию критического мышления и формирует навыки самоконтроля.

Особое внимание следует уделять психологической подготовке учащихся к экзамену. Даже хорошо подготовленные школьники нередко испытывают сильное волнение, которое отрицательно влияет на результаты работы. Поэтому учитель должен создавать благоприятную эмоциональную атмосферу и формировать позитивное отношение к экзаменационным испытаниям. Регулярное выполнение тренировочных работ в условиях, приближенных к реальному экзамену, помогает снизить уровень тревожности и повысить уверенность учащихся.

В современных условиях значительные возможности предоставляет использование цифровых образовательных технологий. Онлайн-платформы позволяют организовать индивидуальные образовательные маршруты, проводить тестирование, отслеживать динамику результатов и обеспечивать оперативную обратную связь. Цифровые ресурсы делают процесс подготовки более гибким и доступным.

Использование интерактивных тренажеров способствует повышению учебной мотивации. Учащиеся получают возможность многократно выполнять задания, видеть свои результаты и отслеживать собственный прогресс. Это особенно важно при подготовке к итоговой аттестации, когда требуется регулярная практика решения различных типов задач.

Не менее эффективным является применение технологии формирующего оценивания. В отличие от традиционной системы контроля, формирующее оценивание направлено не только на фиксацию результатов, но и на поддержку дальнейшего развития учащегося. Учитель предоставляет конструктивную обратную связь, помогает определить сильные стороны и выявить направления для дальнейшей работы. Такой подход способствует повышению качества обучения и развитию учебной самостоятельности.

Подготовка к итоговой аттестации должна строиться на принципах сотрудничества между учителем и учеником. Важно формировать партнерские отношения, основанные на доверии и взаимном уважении. Учащиеся должны понимать, что учитель является помощником и наставником, заинтересованным в их успехе. Такая атмосфера способствует повышению мотивации и создает благоприятные условия для достижения высоких результатов.

Значительную роль играет взаимодействие школы и семьи. Родители должны быть информированы о ходе подготовки, уровне достижений ребенка и возможных трудностях. Совместная работа учителя и родителей позволяет создать единую образовательную среду, направленную на поддержку учащегося и повышение эффективности подготовки.

Таким образом, успешная подготовка к итоговой аттестации по математике требует использования разнообразных педагогических методов и технологий. Комплексный подход, включающий дифференцированное обучение, систематическое повторение, развитие самостоятельности, использование

цифровых ресурсов и психологическую поддержку учащихся, обеспечивает высокую результативность образовательного процесса и способствует достижению устойчивых положительных результатов.

Современная система образования ориентирована на достижение высоких образовательных результатов, развитие ключевых компетенций учащихся и подготовку их к успешной социальной и профессиональной деятельности. В этих условиях итоговая аттестация выступает важным инструментом оценки качества образования и уровня подготовки выпускников. Именно поэтому проблема эффективной подготовки учащихся к итоговой аттестации по математике остается одной из наиболее актуальных задач современной школы.

Математика относится к числу дисциплин, требующих не только усвоения теоретических знаний, но и умения применять их в различных практических ситуациях. Для успешного выполнения экзаменационных заданий учащиеся должны владеть широким спектром навыков: анализировать условия задач, выбирать рациональные способы решения, выполнять вычисления, строить математические модели и делать обоснованные выводы. Формирование этих умений требует систематической и целенаправленной работы на протяжении всего периода обучения.

Эффективность подготовки к итоговой аттестации во многом определяется качеством организации образовательного процесса. Учитель математики должен не только передавать знания, но и создавать условия для развития познавательной активности учащихся, формировать у них устойчивую мотивацию к обучению и уверенность в собственных силах. Современный педагог выступает организатором учебной деятельности, консультантом и наставником, который помогает каждому ученику раскрыть свой потенциал.

Важным условием успешной подготовки является системность работы. Повторение и обобщение изученного материала должны осуществляться планомерно и последовательно. Каждая тема должна рассматриваться как часть единой системы математических знаний. Такой подход позволяет формировать прочные межпредметные и внутрипредметные связи, что способствует более глубокому пониманию изучаемого материала.

Особое значение имеет своевременная диагностика образовательных достижений учащихся. Регулярный контроль позволяет выявлять пробелы в знаниях и оперативно организовывать коррекционную работу. Анализ результатов диагностических и тренировочных работ помогает учителю определить наиболее проблемные темы и скорректировать содержание подготовки с учетом реальных образовательных потребностей класса.

Практика показывает, что наиболее высокие результаты достигаются при использовании дифференцированного подхода. Индивидуализация обучения позволяет учитывать уровень подготовки каждого учащегося, его способности, интересы и особенности восприятия информации. Благодаря этому создаются условия для успешного освоения учебного материала всеми обучающимися независимо от их первоначального уровня знаний.

Существенную роль играет развитие навыков самостоятельной деятельности. В условиях постоянного обновления информации способность к самообразованию становится одной из важнейших компетенций современного человека. Поэтому учащиеся должны уметь самостоятельно планировать свою работу, находить необходимую информацию, анализировать ошибки и контролировать собственные результаты. Подготовка к итоговой аттестации предоставляет широкие возможности для формирования данных качеств.

Современные цифровые технологии значительно расширяют возможности подготовки к экзаменам. Использование электронных образовательных ресурсов, интерактивных платформ, онлайн-тренажеров и систем тестирования делает процесс обучения более разнообразным и эффективным. Цифровые инструменты позволяют организовать индивидуальную работу, обеспечить оперативную обратную связь и повысить учебную мотивацию учащихся.

Не менее важным аспектом является формирование психологической готовности к экзаменационным испытаниям. Многие школьники испытывают тревожность и эмоциональное напряжение, которые могут отрицательно сказаться на результатах аттестации. Поэтому учителю необходимо уделять внимание созданию благоприятного психологического климата, развитию стрессоустойчивости и формированию уверенности в собственных возможностях. Регулярные тренировочные работы и моделирование экзаменационных ситуаций помогают учащимся адаптироваться к условиям предстоящих испытаний.

В процессе подготовки особое внимание следует уделять развитию математического мышления. Успешное выполнение экзаменационных заданий невозможно без способности рассуждать, анализировать и делать логические выводы. Именно поэтому подготовка должна быть направлена не на механическое заучивание алгоритмов, а на формирование глубокого понимания математических закономерностей и методов решения задач.

Значимым фактором эффективности подготовки является сотрудничество всех участников образовательного процесса. Взаимодействие учителя, учащегося и родителей способствует созданию благоприятной образовательной среды и обеспечивает необходимую поддержку на всех этапах подготовки. Совместная работа позволяет своевременно выявлять трудности и принимать меры по их устранению.

Подготовка к итоговой аттестации должна рассматриваться не как краткосрочная кампания перед экзаменом, а как непрерывный процесс формирования математической компетентности учащихся. Только систематическая работа, основанная на современных педагогических подходах и технологиях, позволяет добиться устойчивых положительных результатов и обеспечить успешное прохождение итоговой аттестации.

Таким образом, эффективная подготовка учащихся к итоговой аттестации по математике представляет собой сложный и многогранный процесс, требующий комплексного подхода. Высокие результаты достигаются при условии систематической работы, направленной на формирование прочных математических знаний, развитие логического мышления, самостоятельности и экзаменационной грамотности учащихся.

Использование современных педагогических технологий, дифференцированного обучения, цифровых образовательных ресурсов и методов формирующего оценивания позволяет значительно повысить качество подготовки и создать условия для успешного освоения учебного материала каждым учащимся. Особую роль в этом процессе играет профессиональная компетентность учителя, его способность учитывать индивидуальные особенности школьников и организовывать эффективную образовательную деятельность.

Важным условием успешной подготовки является создание благоприятной психологической атмосферы, поддержка мотивации учащихся и формирование уверенности в собственных силах. Только при сочетании предметной подготовки и психологической готовности можно обеспечить высокие результаты итоговой аттестации.

Следовательно, применение современных методов подготовки к итоговой аттестации по математике способствует не только успешной сдаче экзаменов, но и формированию математической культуры, развитию интеллектуального потенциала учащихся и подготовке их к дальнейшему образованию и профессиональной деятельности.

Список использованной литературы

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – Москва: Просвещение, 2018.
2. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва: Народное образование, 2020.
3. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Академия, 2021.
4. Хуторской А.В. Современная дидактика. – Санкт-Петербург: Питер, 2020.
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – Москва: Логос, 2019.
6. Петерсон Л.Г. Теория и практика развивающего обучения математике. – Москва: Ювента, 2021.
7. Федеральные государственные образовательные стандарты общего образования. – Москва, 2022.
8. Методические рекомендации по подготовке учащихся к итоговой аттестации по математике. – Москва: Просвещение, 2023.
9. Далингер В.А. Методика обучения математике в современной школе. – Омск: ОмГПУ, 2020.
10. Крутецкий В.А. Психология математических способностей школьников. – Москва: Институт практической психологии, 2019.

АБАЙ, ШӘКӘРІМ, АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ МҰРАЛАРЫН ЗАМАНАУИ ОҚЫТУ

Диханбаева Замзагуль Алдибаевна

Жамбыл облысы Шу ауданы

Әлия Молдағұлова атындағы орта мектебі

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аннотация

Қазіргі білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды дәріптеу, жас ұрпақтың рухани-адамгершілік тәрбиесін қалыптастыру және тарихи санасын дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда қазақ халқының ұлы ойшылдары Абай Құнанбайұлы, Шәкәрім Құдайбердіұлы және Ахмет Байтұрсынұлының әдеби-мәдени мұрасын оқыту ерекше маңызға ие. Олардың шығармалары ұлттық дүниетанымның, рухани мәдениеттің, адамгершілік қағидалардың және ағартушылық идеялардың қайнар көзі болып табылады. Заманауи білім беру жағдайында аталған тұлғалардың мұраларын оқыту дәстүрлі әдістермен ғана шектелмей, оқушының сыни ойлауын, зерттеушілік қабілетін, функционалдық сауаттылығын және шығармашылық белсенділігін дамытуға бағытталған жаңа педагогикалық тәсілдер арқылы жүзеге асырылуы қажет. Бұл мақалада Абай, Шәкәрім және Ахмет Байтұрсынұлы мұраларын заманауи оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері, олардың білім беру үдерісіндегі тәрбиелік және танымдық маңызы, сондай-ақ оқытудағы инновациялық технологияларды қолдану ерекшеліктері қарастырылады.

Қазақ әдебиеті – ұлттың рухани жадысы мен мәдени кодын сақтап келген баға жетпес мұра. Әдеби шығармалар арқылы халықтың тарихы, дүниетанымы, өмірлік ұстанымдары мен ұлттық құндылықтары ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіліп келеді. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің басты міндеттерінің бірі – оқушыларды ұлттық әдеби мұралармен таныстырып қана қоймай, олардың мәнін терең түсінуге және өмірлік тәжірибеде қолдануға үйрету болып табылады.

Ұлттық әдебиеттің алтын қорында ерекше орын алатын тұлғалар қатарында Абай Құнанбайұлы, Шәкәрім Құдайбердіұлы және Ахмет Байтұрсынұлы бар. Бұл үш алыптың шығармашылық мұрасы қазақ халқының рухани дамуының маңызды кезеңдерін қамтиды. Олардың еңбектері білім мен ғылымды дәріптеуге, адамгершілік құндылықтарды насихаттауға, ұлттық сананы оятуға және қоғамдық прогреске қызмет етуге бағытталған.

Абай Құнанбайұлы қазақ әдебиетінің жаңа дәуірін қалыптастырған ұлы ақын, ойшыл және ағартушы ретінде танылды. Оның өлеңдері мен қара сөздері адамның ішкі жан дүниесін тануға, өзін-өзі жетілдіруге және қоғам алдындағы жауапкершілікті сезінуге үндейді. Абай шығармаларындағы ғылым-білімге ұмтылу, еңбекқорлық, әділеттілік, мейірімділік және адамгершілік идеялары бүгінгі күнде де өзектілігін жоғалтқан жоқ.

Шәкәрім Құдайбердіұлы қазақ руханиятының көрнекті өкілі ретінде ұлттық философияны жаңа деңгейге көтерді. Оның шығармаларында ар-ұждан, имандылық, әділет, адам болмысы және рухани тазалық мәселелері кеңінен көрініс тапқан. Шәкәрім еңбектері жастардың моральдық құндылықтарын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар оның шығармашылық мұрасы оқушылардың дүниетанымын кеңейтіп, философиялық ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Ахмет Байтұрсынұлы – қазақ тіл білімінің негізін қалаушы, ұлт ұстазы, қоғам қайраткері және ағартушы. Оның ғылыми және әдеби мұрасы қазақ халқының ұлттық санасының қалыптасуына зор ықпал етті. Ахмет Байтұрсынұлының тіл туралы еңбектері, өлеңдері, аудармалары және публицистикалық шығармалары білім беру жүйесінде ерекше орын алады. Оның шығармалары арқылы оқушылар тілдің қоғамдағы маңызын түсініп, ұлттық мәдениетті құрметтеуге үйренеді.

Қазіргі білім беру жүйесі оқушылардың тек білім алуымен шектелмей, олардың функционалдық сауаттылығын, сыни ойлау қабілетін және шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған. Осыған байланысты әдеби шығармаларды оқыту әдістері де жаңаша сипат алуда. Егер бұрын әдеби мұраларды оқыту негізінен мәтінді оқу және мазмұнын баяндау арқылы жүзеге асырылса, бүгінгі таңда оқушылардың белсенді танымдық әрекетін ұйымдастыруға басымдық беріледі.

Заманауи оқыту үдерісінде тұлғаға бағытталған білім беру қағидалары маңызды орын алады. Бұл тәсіл оқушыны білім алудың белсенді субъектісі ретінде қарастырады. Мұндай жағдайда әдеби шығармаларды оқыту барысында оқушылардың өз пікірін айтуына, талдау жасауына, дәлелдеуіне және шығармашылық жұмыстар орындауына мүмкіндік беріледі. Абай, Шәкәрім және Ахмет Байтұрсынұлы шығармаларын оқытуда осы қағидаларды тиімді пайдалану олардың мұрасын терең түсінуге жағдай жасайды.

Қазіргі уақытта білім беру жүйесінде қолданылып жүрген сын тұрғысынан ойлау технологиясы әдеби мұраларды оқытуда кеңінен қолданылады. Бұл технология оқушылардың мәтінді талдау, салыстыру, бағалау және қорытынды жасау дағдыларын дамытуға бағытталған. Мысалы, Абайдың қара сөздерін оқыту барысында оқушылар автор көтерген мәселелердің бүгінгі қоғам үшін маңызын анықтап, өз көзқарастарын дәлелдей алады. Мұндай жұмыстар олардың азаматтық ұстанымдарының қалыптасуына ықпал етеді.

Зерттеушілік оқыту әдістері де ұлттық мұраны меңгертуде маңызды рөл атқарады. Абай, Шәкәрім және Ахмет Байтұрсынұлы шығармашылығына байланысты жобалық жұмыстар ұйымдастыру оқушылардың ізденіс әрекетін дамытады. Олар тарихи деректермен жұмыс істеп, әдеби және ғылыми еңбектерді талдайды, нәтижесінде зерттеу мәдениетін меңгереді. Бұл қазіргі білім беру талаптарына толық сәйкес келеді.

Цифрлық технологиялардың дамуы ұлттық әдеби мұраны оқытудың жаңа мүмкіндіктерін ашып отыр. Электронды кітапханалар, интерактивті платформалар, виртуалды экскурсиялар және мультимедиялық материалдар оқушылардың қызығушылығын арттыруға ықпал етеді. Мысалы, Абайдың өмірі мен шығармашылығына арналған виртуалды мұражай материалдарын пайдалану оқушылардың тарихи-мәдени танымын кеңейтеді.

Заманауи оқытуда пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру да маңызды. Абай, Шәкәрім және Ахмет Байтұрсынұлы мұраларын тарих, философия, мәдениеттану және өнер пәндерімен байланыстыра оқыту оқушылардың білімін кешенді түрде қалыптастырады. Мұндай интеграция олардың шығармаларды терең түсінуіне және ұлттық құндылықтарды саналы түрде қабылдауына мүмкіндік береді.

Сонымен қатар әдеби мұраны оқыту барысында оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға ерекше көңіл бөлінеді. Дебаттар, пікірталастар, топтық жұмыстар және шығармашылық жобалар арқылы оқушылар өз ойларын еркін жеткізуге үйренеді. Бұл олардың тілдік құзыреттілігін арттырып, қоғамдық өмірге белсенді араласуына жағдай жасайды.

Абай, Шәкәрім және Ахмет Байтұрсынұлы шығармаларын заманауи оқыту тек әдеби білім берумен шектелмейді. Ол оқушылардың рухани дүниесін байытуға, ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға және азаматтық жауапкершілігін дамытуға бағытталған маңызды педагогикалық үдеріс болып табылады. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімдерінің алдында осы мұраларды оқытудың тиімді әдістерін таңдап, білім беру тәжірибесінде кеңінен қолдану міндеті тұр.

Осылайша ұлттық әдеби мұраны заманауи оқыту – білім беру жүйесінің өзекті бағыттарының бірі. Ұлы тұлғалардың шығармашылық мұрасын қазіргі педагогикалық технологиялар арқылы меңгерту оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың ұлттық құндылықтарға негізделген тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Абай, Шәкәрім және Ахмет Байтұрсынұлы мұраларын заманауи оқыту барысында оқушылардың әдеби шығармаларды тек мазмұндық тұрғыдан меңгеруі ғана емес, олардың идеялық-көркемдік ерекшеліктерін түсінуі де басты назарда болуы тиіс. Қазіргі білім беру жүйесі оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, білімді өздігінен құрастырушы тұлға ретінде қарастырады. Сондықтан әдеби мұраны оқыту барысында оқушылардың зерттеушілік, талдау, салыстыру және бағалау дағдыларын қалыптастыру маңызды міндеттердің біріне айналып отыр.

Абай шығармаларын оқытуда ең алдымен оның дүниетанымдық көзқарастары мен ағартушылық идеяларын қазіргі қоғам құндылықтарымен байланыстыра қарастыру қажет. Ұлы ақынның ғылым-білім, еңбек,

адамгершілік, әділет және рухани кемелдену туралы ойлары бүгінгі жастар үшін де маңызды өмірлік бағдар болып табылады. Заманауи сабақтарда Абай шығармаларын өмірмен байланыстыра талдау оқушылардың мәтін мазмұнын терең түсінуіне мүмкіндік береді.

Мысалы, ақынның ғылым мен білімге арналған өлеңдерін оқыту барысында қазіргі білім қоғамының талаптары туралы пікірталастар ұйымдастыруға болады. Оқушылар Абай көтерген мәселелердің қазіргі кезеңдегі маңызын анықтап, өз көзқарастарын дәлелдейді. Мұндай жұмыстар олардың сыни ойлау қабілетін дамытып қана қоймай, жеке ұстанымдарының қалыптасуына ықпал етеді.

Абайдың қара сөздерін оқытуда оқушылардың рефлексиялық ойлау қабілетін дамытуға ерекше көңіл бөлінеді. Қара сөздердегі адам тәрбиесі, мінез-құлық, білім алу және қоғамдық қатынастар туралы ойларды талдау барысында оқушылар өз өмірімен байланыстырып қорытынды жасайды. Мұндай тәсіл шығарманың тәрбиелік әлеуетін күшейтіп, оның өмірлік мәнін ашуға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта әдеби шығармаларды оқытуда кейс әдісі кеңінен қолданылып келеді. Бұл әдіс нақты өмірлік жағдаяттарды талдау арқылы оқушылардың мәселелерді шешу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Абай шығармаларындағы әлеуметтік мәселелерді қазіргі қоғамдағы жағдайлармен салыстырып қарастыру оқушылардың аналитикалық ойлауын дамытады. Сонымен қатар олар тарихи және қазіргі құбылыстар арасындағы сабақтастықты түсіне бастайды.

Шәкәрім Құдайбердіұлының мұрасын оқыту барысында оның философиялық көзқарастарына ерекше назар аударылады. Шәкәрім шығармаларында адам өмірінің мәні, ар-ұждан, әділет, рухани тазалық және адамгершілік мәселелері кеңінен қозғалған. Бұл тақырыптар қазіргі жастар тәрбиесінде маңызды орын алатындықтан, оларды оқытуда интерактивті әдістерді пайдалану тиімді нәтиже береді.

Шәкәрім шығармаларын талдау кезінде проблемалық оқыту технологиясын қолдануға болады. Мұғалім оқушылар алдына белгілі бір мәселе қойып, оны шығарманың мазмұны негізінде шешуге бағыттайды. Мысалы, «Ар-ұждан дегеніміз не?», «Адам өміріндегі әділеттің орны қандай?» сияқты сұрақтар төңірегінде пікірталас ұйымдастыру оқушылардың философиялық ойлау қабілетін дамытады.

Оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін дамытуда жобалық оқыту әдісінің маңызы зор. Шәкәрім шығармашылығына қатысты ғылыми жобалар дайындау барысында оқушылар тарихи деректерді зерттеп, ақынның өмір жолы мен шығармашылық мұрасын жан-жақты қарастырады. Мұндай жұмыстар олардың дербестігін арттырып, ғылыми ізденіске қызығушылығын қалыптастырады.

Ахмет Байтұрсынұлы мұраларын оқытуда оның ағартушылық қызметі мен тіл саласындағы еңбектеріне ерекше назар аудару қажет. Ахмет Байтұрсынұлы қазақ халқының ұлттық санасын қалыптастыруда маңызды рөл атқарған тұлға ретінде танылады. Сондықтан оның еңбектерін оқыту барысында ұлттық құндылықтар мәселесін кеңінен қарастыру маңызды.

Ахмет Байтұрсынұлының өлеңдері мен публицистикалық шығармаларын оқытуда мәтіндік талдау әдістерін қолдану тиімді. Оқушылар шығарманың негізгі идеясын анықтап, автордың көзқарасын түсіндіреді және оның қазіргі қоғам үшін маңызын бағалайды. Мұндай жұмыстар олардың мәтінмен жұмыс жасау дағдыларын жетілдіреді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында әдеби мұраны оқыту барысында цифрлық технологияларды пайдалану ерекше маңызға ие болып отыр. Қазіргі оқушылар ақпаратты негізінен цифрлық орта арқылы қабылдайтындықтан, мұғалімдер интерактивті құралдарды тиімді қолдануы қажет. Электронды оқулықтар, бейнематериалдар, онлайн платформалар және мультимедиялық презентациялар сабақтың тартымдылығын арттырады.

Мысалы, Абайдың өмірі мен шығармашылығына арналған цифрлық карталар, тарихи фотосуреттер және деректі фильмдер оқушылардың қызығушылығын күшейтеді. Шәкәрімнің өміріне қатысты виртуалды экскурсиялар немесе Ахмет Байтұрсынұлының қызметіне арналған электронды ресурстар білімді көрнекі түрде меңгеруге мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер ақпаратты есте сақтауды жеңілдетеді және сабақтың нәтижелілігін арттырады.

Заманауи білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылықты дамытуға ерекше мән беріледі. Осы тұрғыдан алғанда әдеби шығармаларды өмірмен байланыстыра оқыту маңызды. Оқушылар шығармалардағы идеяларды күнделікті өмірмен байланыстырып, оларды нақты жағдайларда қолданудың жолдарын анықтайды. Бұл олардың өмірлік құзыреттіліктерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Абай, Шәкәрім және Ахмет Байтұрсынұлы мұраларын оқытуда шығармашылық тапсырмалардың орны ерекше. Эссе жазу, әдеби кейіпкерлерге хат жазу, бейнероликтер дайындау, көркем жобалар әзірлеу сияқты жұмыстар оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар мұндай тапсырмалар әдеби шығармаларды терең түсінуге жағдай жасайды.

Топтық жұмыс технологиясы да ұлттық мұраны меңгертуде тиімді құрал болып табылады. Топтарда жұмыс жасау барысында оқушылар бір-бірімен пікір алмасып, ортақ шешім қабылдауға үйренеді. Бұл олардың коммуникативтік дағдыларын дамытып, ынтымақтастық мәдениетін қалыптастырады. Әсіресе әдеби шығармаларды талдау кезінде түрлі көзқарастарды салыстыру маңызды нәтижелер береді.

Пікірсайыс технологиясы оқушылардың дәлелді сөйлеу қабілетін дамытуда ерекше рөл атқарады. Абайдың қоғамдық көзқарастары, Шәкәрімнің философиялық ойлары немесе Ахмет Байтұрсынұлының ағартушылық идеялары негізінде ұйымдастырылған дебаттар оқушылардың сыни ойлауын дамытады. Олар өз пікірлерін нақты дәлелдер арқылы қорғауды үйренеді.

Әдеби мұраны оқытуда бағалау жүйесінің де маңызы зор. Қазіргі қалыптастырушы бағалау тәсілдері оқушылардың оқу жетістіктерін үздіксіз бақылауға мүмкіндік береді. Мұғалім оқушылардың әдеби мәтінді түсіну деңгейін, талдау жасау қабілетін және шығармашылық белсенділігін бағалай отырып, кері байланыс береді. Бұл олардың оқу мотивациясын арттырады.

Сонымен қатар ұлттық мұраны оқыту барысында тәрбиелік мақсаттар да назардан тыс қалмауы тиіс. Абайдың адамгершілік туралы ойлары, Шәкәрімнің ар-ұждан концепциясы және Ахмет Байтұрсынұлының ұлтқа қызмет ету идеялары оқушылардың азаматтық ұстанымдарын қалыптастыруға ықпал етеді. Сондықтан әдеби шығармаларды оқыту тек білім беру емес, тәрбие беру құралы ретінде де қарастырылуы қажет.

Осылайша Абай, Шәкәрім және Ахмет Байтұрсынұлы мұраларын заманауи оқыту оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, әдеби сауаттылығын дамытуға және ұлттық құндылықтарға негізделген дүниетанымын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Инновациялық технологиялар мен белсенді оқыту әдістерін тиімді пайдалану арқылы мұғалімдер ұлттық мұраның тәрбиелік және білімдік әлеуетін толық жүзеге асыра алады.

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық құндылықтарды сақтау және жас ұрпақтың ұлттық болмысын қалыптастыру білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің біріне айналып отыр. Осындай жағдайда қазақ халқының рухани көшбасшылары болған Абай Құнанбайұлы, Шәкәрім Құдайбердіұлы және Ахмет Байтұрсынұлының шығармашылық мұрасын оқытудың маңызы бұрынғыдан да арта түсуде. Олардың еңбектері ұлттық мәдениеттің, әдебиеттің, ғылым мен ағартушылықтың, адамгершілік пен рухани тәрбиенің негізін құрайтын құндылықтарға толы.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің негізгі міндеттерінің бірі – осы мұраны оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай, заманауи педагогикалық талаптар негізінде меңгерту. Себебі қазіргі оқушы ақпаратты қабылдау, талдау және қолдану жағынан бұрынғы ұрпақтан өзгеше. Сондықтан дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар жаңа технологияларды, интерактивті тәсілдерді және цифрлық білім беру құралдарын тиімді пайдалану қажеттілігі туындайды.

Заманауи оқыту әдістері оқушылардың білімді дайын күйінде қабылдауына емес, оны өздігінен іздену арқылы меңгеруіне бағытталған. Осы тұрғыдан алғанда Абай, Шәкәрім және Ахмет Байтұрсынұлы шығармаларын оқыту барысында оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамыту ерекше маңызға ие. Олар әдеби мәтіндерді талдау арқылы тарихи кезеңдерді, қоғамдық көзқарастарды және рухани құндылықтарды түсінуге мүмкіндік алады.

Абай мұрасын оқыту барысында оқушылар ақын шығармаларындағы ғылым мен білімге ұмтылу, еңбекқорлық, әділеттілік және адамгершілік мәселелерін терең түсінеді. Ақынның қара сөздері мен өлеңдеріндегі ойлар қазіргі қоғам үшін де өзектілігін жоғалтқан жоқ. Сондықтан оларды оқыту барысында өмірмен байланыстыра талдау жүргізу оқушылардың шығармаларды саналы түрде қабылдауына жағдай жасайды.

Шәкәрім шығармаларын оқыту оқушылардың философиялық ойлау мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді. Оның ар-ұждан, әділет, адалдық және рухани тазалық туралы идеялары қазіргі жастар тәрбиесінде маңызды орын алады. Заманауи сабақтарда пікірталас, зерттеу және шығармашылық тапсырмалар арқылы осы идеяларды меңгерту оқушылардың дүниетанымын кеңейтеді және олардың адамгершілік қасиеттерін дамытуға ықпал етеді.

Ахмет Байтұрсынұлының мұрасы ұлттық сананы қалыптастырудың маңызды құралы болып табылады. Оның ағартушылық қызметі, тіл білімін дамытудағы еңбегі және қоғамдық көзқарастары оқушыларға ұлттық мәдениеттің маңызын түсіндіруге мүмкіндік береді. Ахмет Байтұрсынұлы шығармаларын оқыту барысында оқушылар қазақ тілінің тарихи дамуы мен ұлттық құндылықтардың қоғамдағы орнын тереңірек түсіне бастайды.

Қазіргі білім беру жүйесінде құзыреттілікке негізделген оқыту басым бағыт ретінде қарастырылады. Бұл тәсіл бойынша оқушылар алған білімдерін өмірлік жағдаяттарда қолдана алуы тиіс. Абай, Шәкәрім және Ахмет Байтұрсынұлы мұраларын оқыту барысында функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған тапсырмалар ұйымдастыру осы талаптарды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Әдеби шығармалардағы идеяларды өмірлік тәжірибемен байланыстыру оқушылардың практикалық ойлауын қалыптастырады.

Ұлттық мұраны оқытуда цифрлық технологияларды пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырады. Интерактивті платформалар, онлайн сабақтар, электронды кітаптар, мультимедиялық материалдар және виртуалды экскурсиялар білім беру процесінің сапасын жақсартады. Мұндай құралдар арқылы оқушылар тарихи тұлғалардың өмірі мен шығармашылығы туралы ақпараттарды жан-жақты меңгеріп, оларды заманауи көзқарас тұрғысынан бағалауға мүмкіндік алады.

Оқушылардың шығармашылық белсенділігін дамыту да ұлттық мұраны оқытудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Эссе жазу, әдеби жобалар әзірлеу, бейнероликтер дайындау, шығармашылық жұмыстар ұйымдастыру арқылы оқушылар өз ойларын еркін жеткізуге үйренеді. Бұл олардың әдеби шығармаларды терең түсінуіне және шығармашылық қабілеттерінің дамуына ықпал етеді.

Заманауи білім беру талаптары оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруды да көздейді. Осы мақсатта әдеби шығармаларды оқыту барысында пікірталас, дебат, топтық жұмыс және презентация әдістерін қолдану тиімді нәтиже береді. Мұндай жұмыстар оқушылардың сөйлеу мәдениетін дамытып, өз көзқарастарын дәлелді түрде жеткізуге үйретеді.

Ұлттық әдеби мұраны оқытудағы тағы бір маңызды мәселе – тәрбиелік бағыттың сақталуы. Абайдың толық адам концепциясы, Шәкәрімнің ар ілімі және Ахмет Байтұрсынұлының ұлтқа қызмет ету идеялары жастардың рухани дамуына ықпал етеді. Сондықтан бұл шығармаларды оқыту барысында олардың тәрбиелік мазмұнын ашуға ерекше назар аудару қажет.

Қазақ әдебиетін оқытудағы жаңартылған тәсілдердің бірі – интеграциялық оқыту. Бұл әдіс әдеби шығармаларды тарих, мәдениеттану, философия және өнер пәндерімен байланыстыра қарастыруды көздейді. Мұндай тәсіл оқушылардың дүниетанымын кеңейтіп, әдеби мұраны кешенді түрде қабылдауына мүмкіндік береді. Әсіресе Абай, Шәкәрім және Ахмет Байтұрсынұлы шығармаларын осындай бағытта оқыту олардың тарихи және мәдени маңызын терең түсінуге жағдай жасайды.

Заманауи мұғалім ұлттық мұраны оқыту барысында тек ақпарат беруші емес, оқушылардың танымдық әрекетін ұйымдастырушы болуы тиіс. Ол оқушыларды ізденуге, талдауға, пікір айтуға және шығармашылықпен жұмыс жасауға бағыттайды. Мұндай жағдайда оқыту үдерісі нәтижелі болып, оқушылардың әдебиетке деген қызығушылығы артады.

Қорыта келгенде, Абай Құнанбайұлы, Шәкәрім Құдайбердіұлы және Ахмет Байтұрсынұлы мұраларын заманауи оқыту қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Ұлы тұлғалардың шығармашылық мұрасы ұлттық құндылықтарды насихаттаудың, рухани тәрбие берудің және оқушылардың азаматтық көзқарасын қалыптастырудың тиімді құралы ретінде қызмет етеді.

Заманауи білім беру жағдайында бұл мұраларды оқыту инновациялық технологиялармен, белсенді оқыту әдістерімен және цифрлық ресурстармен ұштастырылған жағдайда ғана жоғары нәтижеге қол жеткізуге болады. Сын тұрғысынан ойлау, жобалық оқыту, зерттеушілік әрекет, пікірталас және шығармашылық тапсырмалар оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың әдеби сауаттылығын дамытуға мүмкіндік береді.

Абайдың адамгершілік ілімі, Шәкәрімнің ар-ұждан философиясы және Ахмет Байтұрсынұлының ағартушылық идеялары қазіргі қоғам үшін өзектілігін сақтап отыр. Сондықтан оларды оқыту барысында оқушылардың өмірлік құндылықтарын қалыптастыруға, ұлттық санасын дамытуға және рухани дүниесін байытуға ерекше назар аудару қажет.

Осылайша ұлттық әдеби мұраны заманауи талаптарға сай оқыту оқушылардың білім сапасын арттырып қана қоймай, олардың ұлттық болмысын сақтауға, рухани тұрғыдан кемелденуіне және қоғамның белсенді азаматы ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Құнанбайұлы А. Шығармаларының толық жинағы. – Алматы: Жазушы, 2020.
2. Құдайбердіұлы Ш. Үш анық. – Алматы: Атамұра, 2019.
3. Байтұрсынұлы А. Ақ жол. – Алматы: Жалын, 2021.
4. Әуезов М. Абай Құнанбайұлы. – Алматы: Санат, 2018.
5. Қирабаев С. Әдебиет және дәуір талабы. – Алматы: Ана тілі, 2017.
6. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі мен технологиясы. – Алматы: Рауан, 2019.
7. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
8. Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі. – Астана, 2023.
9. Жұмажанова Т. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2020.
10. Ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие тұжырымдамасы. – Астана, 2023.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІНДЕ САРАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Ергешбаева Дана Тобажановна

*Алматы облысы Еңбекшіқазақ ауданы
Х.Абдуллин атындағы орта мектеп КММ
қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі*

Аннотация

Бұл мақалада қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқыту үдерісінде саралап оқыту технологиясын қолданудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде әрбір білім алушының жеке ерекшеліктерін, қабілеттерін, қызығушылықтары мен танымдық мүмкіндіктерін ескере отырып оқыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда саралап оқыту технологиясы оқушылардың білім сапасын арттыруға, шығармашылық қабілеттерін дамытуға және оқу мотивациясын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мақалада саралап оқытудың мәні, оның негізгі қағидаттары мен ерекшеліктері, қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында қолданудың тиімді жолдары баяндалады. Сонымен қатар оқушылардың тілдік құзыреттілігін қалыптастырудағы, әдеби шығармаларды талдаудағы және функционалдық сауаттылықты дамытудағы саралап оқытудың рөлі айқындалады. Автор саралап оқыту технологиясының білім сапасын арттырудағы мүмкіндіктерін талдап, тәжірибелік мысалдар арқылы оның тиімділігін көрсетеді.

Қазіргі қоғамның қарқынды дамуы білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып отыр. Бүгінгі мектептің басты мақсаты – тек білім беріп қана қоймай, алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдана алатын, шығармашыл, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыру. Бұл мақсатқа жету үшін білім беру мазмұнын жаңарту, оқыту әдістерін жетілдіру және оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып оқыту маңызды болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда саралап оқыту технологиясы білім беру үдерісінің ажырамас бөлігіне айналып келеді.

Саралап оқыту – оқушылардың білім деңгейіне, қабілетіне, қызығушылығына және оқу қарқынына сәйкес оқу тапсырмаларын ұйымдастыру арқылы олардың жеке мүмкіндіктерін дамытуға бағытталған педагогикалық технология. Бұл технологияның басты ерекшелігі – әрбір оқушының білім алудағы қажеттіліктерін ескеру және оқу мақсатына жетуге мүмкіндік беретін қолайлы жағдай жасау. Саралап оқыту барысында оқушыларға бірдей тапсырма берілмейді, керісінше олардың дайындық деңгейіне сәйкес әртүрлі деңгейдегі жұмыстар ұсынылады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні оқушылардың тілдік, коммуникативтік және шығармашылық қабілеттерін дамытуда ерекше орын алады. Бұл пән арқылы оқушылар ана тілінің байлығын меңгеріп қана қоймай, ұлттық құндылықтарды бойына сіңіреді, көркем шығармалар арқылы рухани дүниесін байытады. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында саралап оқыту технологиясын тиімді қолдану әрбір оқушының жеке әлеуетін ашуға мүмкіндік береді.

Саралап оқыту технологиясының теориялық негіздері көптеген ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған. Оның қалыптасуына Л.С.Выготскийдің жақын арадағы даму аймағы туралы теориясы, Ж.Пиаже, Б.Блум, В.В.Давыдов, Л.В.Занков сияқты ғалымдардың зерттеулері үлкен ықпал етті. Бұл ғалымдар оқушылардың танымдық даму ерекшеліктерін зерттей отырып, оқытуды олардың мүмкіндіктеріне бейімдеудің қажеттілігін дәлелдеді.

Саралап оқыту технологиясының негізгі мақсаты – барлық оқушылардың білім алуына жағдай жасау. Әдетте сыныптағы оқушылардың қабілеті мен дайындық деңгейі бірдей болмайды. Кейбір оқушылар оқу материалын тез меңгерсе, енді біреулеріне қосымша түсіндіру мен қолдау қажет болады. Егер мұғалім барлық оқушыға бірдей талап қойып, бірдей тапсырма беретін болса, онда кейбір оқушылардың мүмкіндігі толық ашылмай қалуы немесе керісінше белгілі бір қиындықтарға тап болуы мүмкін. Сондықтан саралап оқыту әр оқушының жеке ерекшелігін ескеруге мүмкіндік береді.

Қазақ тілі сабақтарында саралап оқытуды жүзеге асырудың бірнеше жолы бар. Ең алдымен тапсырмалар арқылы саралау кеңінен қолданылады. Мұғалім бір оқу мақсатына бағытталған әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар дайындайды. Мысалы, мәтінмен жұмыс барысында кейбір оқушылар мәтіннің негізгі ойын анықтаса, келесі топ мәтінге талдау жасап, автор көзқарасын анықтайды, ал жоғары деңгейдегі оқушылар мәтін бойынша өз пікірін дәлелдеп, шығармашылық жұмыс орындайды. Бұл тәсіл әр оқушының өз мүмкіндігіне сәйкес жұмыс істеуіне жағдай жасайды.

Саралап оқытудың тағы бір тиімді тәсілі – қолдау көрсету арқылы саралау. Кейбір оқушылар тапсырманы өз бетінше орындай алса, кейбіреулеріне жетекші сұрақтар, тірек сөздер, үлгілер немесе алгоритмдер қажет болуы мүмкін. Мұғалім осындай қолдау түрлерін ұсына отырып, барлық оқушылардың оқу мақсатына жетуіне ықпал етеді. Бұл тәсіл әсіресе қазақ тілін меңгеруде қиындық көретін оқушылар үшін маңызды.

Қазақ әдебиеті сабақтарында саралап оқыту көркем шығармаларды талдау барысында ерекше нәтижелер береді. Әдеби шығарма әр оқушы тарапынан әртүрлі қабылданады. Кейбір оқушылар шығарманың мазмұнын түсінумен шектелсе, басқалары кейіпкерлердің іс-әрекетін бағалап, авторлық идеяны талдай алады. Осы ерекшеліктерді ескере отырып ұйымдастырылған сараланған тапсырмалар оқушылардың әдеби талдау дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Мысалы, шығарма кейіпкерлерін сипаттау, олардың әрекеттеріне баға беру, автор идеясын анықтау, шығарманы қазіргі өмірмен байланыстыру сияқты тапсырмалар әртүрлі деңгейде ұсынылуы мүмкін.

Саралап оқыту технологиясының маңызды артықшылықтарының бірі – оқушылардың оқу мотивациясын арттыруы. Оқушы өз мүмкіндігіне сәйкес тапсырма орындаған кезде табысқа жету ықтималдығы жоғары болады. Ал табыс сезімі оның пәнге деген қызығушылығын арттырып, өзіндік сенімін қалыптастырады. Әсіресе қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде бұл өте маңызды, себебі тілдік дағдыларды дамыту үздіксіз тәжірибені қажет етеді.

Сонымен қатар саралап оқыту технологиясы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға ықпал етеді. Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамның алған білімін өмірде тиімді пайдалана білу қабілеті. Қазақ тілі сабақтарында мәтіндерді талдау, пікір білдіру, дәлелдеу, ақпаратты саралау сияқты тапсырмалар арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығы қалыптасады. Сараланған тапсырмалар бұл үдерісті одан әрі тиімді етеді, себебі әр оқушы өз деңгейінде күрделендірілген жұмыстар орындайды.

Саралап оқыту барысында бағалау үдерісі де маңызды рөл атқарады. Қалыптастырушы бағалау арқылы мұғалім оқушылардың жетістіктерін бақылап, оларға дер кезінде кері байланыс береді. Бұл оқушылардың өз оқуына жауапкершілікпен қарауына ықпал етеді. Сонымен қатар сараланған бағалау тапсырмалары оқушылардың нақты мүмкіндіктерін анықтауға көмектеседі.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында топтық жұмыстарды ұйымдастыру кезінде де саралап оқыту тиімді жүзеге асырылады. Топ мүшелеріне олардың қабілеттеріне сәйкес рөлдер беру арқылы әр оқушының белсенді қатысуына мүмкіндік жасауға болады. Бір оқушы ақпарат жинақтаса, екіншісі талдау жүргізеді, үшіншісі

қорытынды жасап, топ жұмысын қорғайды. Мұндай жұмыс түрлері оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Саралап оқыту технологиясы мұғалімнен жоғары кәсіби шеберлікті талап етеді. Мұғалім әр оқушының деңгейін анықтап, соған сәйкес тапсырмалар әзірлеуі керек. Сонымен қатар оқыту барысында оқушылардың жетістіктерін бақылап, қажетті түзетулер енгізіп отыруы қажет. Бұл үдеріс мұғалімнің шығармашылық ізденісін, әдістемелік дайындық деңгейін арттырады.

Жалпы алғанда, саралап оқыту технологиясы қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудың тиімді құралдарының бірі болып табылады. Ол оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге, білім сапасын арттыруға және олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде бұл технологияны тиімді пайдалану әрбір мұғалімнің кәсіби міндеттерінің бірі болып саналады.

Саралап оқыту технологиясын қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында қолданудың тиімділігі оқушылардың білім алу нәтижелерінен айқын байқалады. Қазіргі таңда білім беру үдерісі оқушының тек білімді меңгеруіне емес, оны өмірде қолдана білуіне бағытталған. Осыған байланысты мұғалімнің алдында әртүрлі деңгейдегі оқушылармен жұмыс жүргізу міндеті тұр. Бір сыныпта білімді тез қабылдайтын, шығармашылық қабілеті жоғары оқушылармен қатар, қосымша қолдауды қажет ететін оқушылар да болады. Сондықтан саралап оқыту технологиясы мұғалімге барлық білім алушылардың қажеттіліктерін ескеруге мүмкіндік береді.

Қазақ тілі пәнінде тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым дағдыларын дамыту басты мақсаттардың бірі болып табылады. Бұл дағдыларды қалыптастыру барысында саралау тәсілдерін қолдану оқу сапасын арттыруға ықпал етеді. Мысалы, тыңдалым тапсырмаларын ұйымдастыру кезінде оқушылардың деңгейіне қарай әртүрлі жұмыс түрлерін ұсынуға болады. Кейбір оқушылар тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын анықтаса, келесі топ мәтіндегі маңызды ақпараттарды іріктейді, ал жоғары деңгейдегі оқушылар мәтіннің астарлы ойын талдап, оған қатысты өз пікірлерін білдіреді. Мұндай жұмыс түрлері барлық оқушының оқу мақсатына жетуіне жағдай жасайды.

Айтылым дағдыларын дамыту барысында да саралау тәсілдерінің маңызы зор. Кейбір оқушылар белгілі бір тақырып бойынша қысқаша жауап берумен шектелсе, қабілеті жоғары оқушылар өз ойын дәлелдеп, мысалдар келтіріп, пікірталасқа қатыса алады. Мұғалім оқушылардың ерекшеліктерін ескере отырып сұрақтарды күрделілік деңгейіне қарай дайындайды. Нәтижесінде әр оқушы өз мүмкіндігіне сәйкес тапсырма орындап, табысқа жетуге мүмкіндік алады.

Оқылым дағдыларын дамытуда саралап оқыту ерекше орын алады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында мәтінмен жұмыс жиі жүргізіледі. Саралау барысында мәтін мазмұны бойынша түрлі деңгейдегі тапсырмалар ұсынылады. Мысалы, бірінші деңгейдегі оқушылар мәтіннің негізгі ойын анықтаса, екінші деңгейдегі оқушылар мәтіндегі тілдік ерекшеліктерді талдайды, ал үшінші деңгейдегі оқушылар мәтінді өмірмен байланыстырып, сыни тұрғыдан баға береді. Бұл тәсіл оқушылардың мәтінді түсіну деңгейін арттырып қана қоймай, олардың аналитикалық ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Жазылым тапсырмаларында да саралап оқыту тиімді қолданылады. Кейбір оқушыларға дайын жоспар немесе тірек сөздер ұсынылса, ал жоғары деңгейдегі оқушыларға өздігінен эссе жазу, шығармашылық мәтін құрастыру сияқты күрделі жұмыстар беріледі. Мұндай саралау оқушылардың жазу мәдениетін қалыптастыруға және өз ойын жүйелі жеткізу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Қазақ әдебиеті пәнінің басты мақсаты – оқушылардың көркем шығарманы түсінуі, талдауы және бағалауы арқылы рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру. Әдеби шығармаларды оқыту барысында саралап оқыту технологиясын пайдалану оқушылардың шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды. Әдеби кейіпкерлерді талдау кезінде кейбір оқушылар кейіпкердің мінез-құлқын сипаттаса, келесі топ оның әрекеттеріне баға береді, ал жоғары деңгейдегі оқушылар кейіпкер бейнесін қазіргі қоғаммен байланыстырып талдай алады.

Мысалы, Абай Құнанбайұлының қара сөздерін оқыту барысында оқушылардың дайындық деңгейіне қарай әртүрлі тапсырмалар ұсынуға болады. Бірінші топ қара сөздің мазмұнын түсіндірсе, екінші топ негізгі идеяны анықтайды, үшінші топ шығармадағы философиялық ойларды қазіргі өмірмен байланыстырып, өз көзқарасын білдіреді. Мұндай сараланған жұмыстар оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, олардың әдеби сауаттылығын қалыптастырады.

Саралап оқыту технологиясында тапсырмалардан бөлек нәтиже бойынша саралау да маңызды орын алады. Бір тапсырманы орындағанымен, әр оқушыдан күтілетін нәтиже әртүрлі болуы мүмкін. Мысалы, әдеби шығарма бойынша пікір жазу тапсырмасында кейбір оқушылар қысқаша ойын білдірсе, қабілеті жоғары оқушылар өз пікірін дәлелдермен негіздеп, күрделі талдау жасайды. Бұл тәсіл әр оқушының жеке мүмкіндігін ескеруге мүмкіндік береді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында уақыт бойынша саралау да тиімді нәтиже береді. Кейбір оқушылар тапсырманы жылдам орындаса, басқаларына көбірек уақыт қажет болуы мүмкін. Мұғалім мұндай жағдайда тапсырмаларды кезең-кезеңімен ұйымдастырып, жылдам орындаған оқушыларға қосымша шығармашылық жұмыстар ұсына алады. Бұл оқушылардың уақытты тиімді пайдалануына және оқу белсенділігінің сақталуына ықпал етеді.

Саралап оқыту технологиясының тағы бір маңызды бағыты – қызығушылық бойынша саралау. Оқушылардың қызығушылықтары әртүрлі болғандықтан, мұғалім тапсырмаларды таңдау еркіндігін ұсынуы мүмкін. Мысалы, әдеби шығарма бойынша бір оқушы презентация дайындауды тандаса, екіншісі эссе жазуды,

үшіншісі бейнеролик түсіруді таңдауы мүмкін. Мұндай жұмыстар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға және оқу үдерісіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық технологиялардың кеңінен қолданылуы саралап оқытуды жүзеге асыруға қосымша мүмкіндіктер береді. Онлайн платформалар, интерактивті тапсырмалар және цифрлық ресурстар арқылы әр оқушыға жеке білім беру траекториясын құруға болады. Қазақ тілі сабақтарында түрлі онлайн жаттығулар, тест тапсырмалары, сөздік қорды дамытуға арналған платформалар қолданылса, әдебиет сабақтарында электронды кітаптар мен бейнематериалдар тиімді пайдаланылады.

Саралап оқыту технологиясы инклюзивті білім беру жағдайында да ерекше маңызға ие. Қазіргі мектептерде білім беру қажеттіліктері әртүрлі оқушылар бірге білім алады. Мұндай жағдайда мұғалім барлық оқушының мүмкіндігін ескеріп, сараланған тапсырмалар ұйымдастыруы қажет. Бұл әрбір білім алушының өзін табысты сезінуіне және оқу үдерісіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

Саралап оқыту оқушылардың өзіндік жұмыс дағдыларын қалыптастыруда да маңызды рөл атқарады. Өз деңгейіне сәйкес тапсырмалар орындау барысында оқушы жауапкершілікті сезінеді, өз білімін бағалауды үйренеді және оқу әрекетін жоспарлай алады. Бұл қасиеттер оның болашақтағы білім алуына оң әсер етеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында зерттеу жұмыстары арқылы саралау да тиімді жүзеге асырылады. Мұғалім белгілі бір тақырып бойынша әртүрлі деңгейдегі зерттеу тапсырмаларын береді. Кейбір оқушылар ақпарат жинақтаса, басқалары оны талдайды, ал қабілеті жоғары оқушылар қорытынды жасап, өз ұсыныстарын ұсынады. Мұндай жұмыстар оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастырады.

Саралап оқыту технологиясының нәтижесінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артып, білім сапасы жоғарылайды. Әсіресе үлгерімі төмен оқушылардың оқу мотивациясы күшейеді, өйткені олар өз мүмкіндігіне сәйкес тапсырмалар орындау арқылы жетістікке жетеді. Ал қабілеті жоғары оқушылар күрделі тапсырмалар орындау арқылы өз әлеуетін толық жүзеге асырады.

Мұғалім тәжірибесінде саралап оқытуды тиімді ұйымдастыру үшін алдымен оқушылардың білім деңгейін анықтау қажет. Диагностикалық жұмыстар, бақылау тапсырмалары, әңгімелесу және бақылау нәтижелері арқылы оқушылардың қажеттіліктері айқындалады. Осы мәліметтер негізінде мұғалім сараланған тапсырмалар жүйесін құрады. Бұл оқыту үдерісінің нәтижелілігін арттырады.

Сабақ барысында қолданылатын әдіс-тәсілдердің өзі де сараланған болуы тиіс. Мысалы, «Ойлан – жұптас – бөліс», «Джигсо», «Бес жолды өлең», «Венн диаграммасы», «RAFT», «INSERT» сияқты әдістерді қолданғанда тапсырмаларды күрделілік деңгейіне қарай өзгертуге болады. Мұндай жұмыстар оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың танымдық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Қазақ әдебиеті сабақтарында шығармашылық тапсырмалар арқылы саралау ерекше нәтиже береді. Кейіпкер атынан хат жазу, шығармаға балама аяқталу ұсыну, әдеби эссе жазу, көркем шығарма бойынша сахналық қойылым әзірлеу сияқты жұмыстар оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл тапсырмалар оқушылардың әдеби туындыларды терең түсінуіне жағдай жасайды.

Саралап оқыту технологиясы білім берудің тұлғалық-бағдарлы бағытын жүзеге асырудың тиімді құралы болып табылады. Ол әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеріп қана қоймай, олардың өз мүмкіндігін толық пайдалануына мүмкіндік береді. Нәтижесінде оқыту үдерісі оқушы үшін қызықты, қолжетімді және нәтижелі болады.

Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі үшін саралап оқыту технологиясын меңгеру қазіргі заман талабы болып саналады. Себебі бұл технология білім сапасын арттырумен қатар, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, олардың өзіндік көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен бірге оқушылардың тілдік құзыреттілігі мен әдеби талдау дағдыларының дамуына оң әсер етеді.

Осылайша саралап оқыту технологиясы қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарының мазмұнын байытып, білім алушылардың оқу жетістіктерін арттырудың маңызды тетігі болып табылады. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен тиімді жоспарлауы арқылы саралау тәсілдері сабақтың барлық кезеңінде жүзеге асырылып, оқушылардың сапалы білім алуына негіз қалайды.

Саралап оқыту технологиясын жүйелі қолдану қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің сапалы оқытылуына ғана емес, сонымен қатар оқушылардың тұлғалық дамуына да оң ықпал етеді. Білім беру үдерісінде әрбір оқушының жеке ерекшелігін ескеру қазіргі педагогиканың негізгі қағидаттарының бірі болып табылады. Өйткені әр баланың қабылдау деңгейі, ойлау қабілеті, қызығушылығы, оқу қарқыны мен білімді меңгеру мүмкіндігі әртүрлі. Осындай ерекшеліктерді назарға алмай ұйымдастырылған оқыту барысында кейбір оқушылар оқу материалын толық меңгере алмай қалуы мүмкін немесе қабілеті жоғары оқушылардың мүмкіндігі толық ашылмайды. Сондықтан саралап оқыту технологиясы білім беру сапасын арттырудың тиімді құралы ретінде кеңінен қолданылуда.

Қазақ тілі пәнінде саралап оқыту технологиясын пайдалану оқушылардың тілдік білімін жетілдіруге, сөздік қорын молайтуға, сауатты жазу мен дұрыс сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқушылардың деңгейіне сәйкес ұйымдастырылған тапсырмалар олардың оқу әрекетіне белсенді қатысуына жағдай жасайды. Нәтижесінде әрбір білім алушы өз мүмкіндігіне сәйкес табысқа жетіп, пәнге деген қызығушылығы артады. Бұл өз кезегінде оқу мотивациясының жоғарылауына ықпал етеді.

Қазақ әдебиеті сабақтарында саралап оқыту технологиясы көркем шығармаларды терең түсінуге, әдеби талдау жасауға және шығармашылық қабілеттерді дамытуға мүмкіндік береді. Әдеби шығармаларды оқу барысында оқушылардың танымдық қабілеттері жетіліп, ұлттық құндылықтарға деген құрметі қалыптасады.

Сараланған тапсырмалар арқылы оқушылар шығарма мазмұнын меңгеріп қана қоймай, ондағы идеяларды саралап, өзіндік көзқарастарын білдіруге үйренеді. Бұл олардың сыни ойлау қабілетінің қалыптасуына және шығармашылық ізденістерінің дамуына әсер етеді.

Қазіргі жаңартылған білім беру мазмұнында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру басты мақсаттардың бірі ретінде қарастырылады. Функционалдық сауаттылық адамның алған білімін күнделікті өмірде тиімді пайдалана алуымен сипатталады. Осы тұрғыдан алғанда саралап оқыту технологиясы маңызды рөл атқарады. Себебі оқушыларға ұсынылатын сараланған тапсырмалар олардың алған білімдерін түрлі жағдаяттарда қолдануына мүмкіндік береді. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында мәтіндерді талдау, ақпаратты саралау, пікір білдіру, дәлелдеу және шығармашылық жұмыстар орындау арқылы білім алушылардың функционалдық сауаттылығы дамиды.

Саралап оқыту технологиясының тиімділігі оқушылардың оқу жетістіктерінен де көрінеді. Сабақ барысында білім алушылар өз деңгейіне сәйкес тапсырмалар орындаған кезде оларда жетістікке жету мүмкіндігі артады. Жетістікке жеткен оқушының өзіне деген сенімі қалыптасып, оқу әрекетіне деген жауапкершілігі күшейеді. Сонымен қатар оқушылар арасында жағымды психологиялық ахуал қалыптасады. Өйткені әрбір оқушы өзінің мүмкіндігіне сәйкес бағаланып, оқу барысында қолдау көреді.

Саралап оқыту технологиясы мұғалімнің кәсіби қызметіне де жаңа талаптар қояды. Мұғалім әр оқушының білім деңгейін анықтап, оқу қажеттіліктерін зерттеп, соған сәйкес тапсырмалар дайындауы тиіс. Сонымен қатар сабақ барысында қалыптастырушы бағалауды тиімді ұйымдастырып, оқушыларға дер кезінде кері байланыс беріп отыруы қажет. Бұл мұғалімнен жоғары кәсіби құзыреттілікті, үздіксіз ізденісті және шығармашылық жұмысты талап етеді. Дегенмен осындай жүйелі жұмыс нәтижесінде білім сапасы артып, оқу үдерісінің тиімділігі жоғарылайды.

Саралап оқыту технологиясын қолдану барысында оқушылардың өзіндік оқу дағдылары да қалыптасады. Олар өз мақсаттарын анықтауға, оқу нәтижелерін бағалауға, қиындықтарды жеңуге және білім алу жолдарын жоспарлауға үйренеді. Бұл қасиеттер қазіргі қоғамда аса маңызды болып саналатын өмір бойы білім алу құзыреттілігінің негізін қалайды. Сондықтан саралап оқыту тек белгілі бір пән бойынша білім берудің құралы ғана емес, оқушыларды болашақ өмірге дайындаудың маңызды тетігі болып табылады.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында саралап оқыту технологиясын тиімді жүзеге асыру үшін мұғалім сабақ мақсатын нақты анықтап, оқушылардың ерекшеліктерін ескеріп жоспар құруы қажет. Тапсырмаларды деңгейлеп беру, қолдау көрсету, нәтижені саралау, бағалау тәсілдерін дұрыс ұйымдастыру арқылы оқу үдерісінің нәтижелілігін арттыруға болады. Сонымен қатар заманауи цифрлық ресурстарды пайдалану саралауды жүзеге асырудың мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесінің басты мақсаты – жан-жақты дамыған, шығармашыл, сыни ойлай алатын және бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыру. Осы міндетті жүзеге асыруда саралап оқыту технологиясының маңызы ерекше. Ол әрбір оқушының білім алуына қолайлы жағдай жасап, олардың жеке қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде бұл технологияны жүйелі қолдану арқылы оқушылардың тілдік құзыреттілігі, әдеби сауаттылығы, шығармашылық белсенділігі және коммуникативтік дағдылары дамиды.

Осылайша, саралап оқыту технологиясы қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудың тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Ол оқушылардың білім сапасын арттыруға, оқу мотивациясын қалыптастыруға, шығармашылық әлеуетін дамытуға және тұлғалық қасиеттерін жетілдіруге ықпал етеді. Сондықтан қазіргі мектеп тәжірибесінде саралап оқыту технологиясын кеңінен қолдану уақыт талабынан туындаған қажеттілік болып саналады.

Қорыта келгенде, саралап оқыту технологиясы қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудағы заманауи әрі тиімді педагогикалық технологиялардың бірі болып табылады. Бұл технология оқушылардың жеке ерекшеліктерін, қабілеттерін, қызығушылықтарын және білім деңгейлерін ескере отырып оқытуды ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Нәтижесінде әрбір білім алушы өз мүмкіндігіне сәйкес оқу мақсатына қол жеткізіп, табысқа жету жағдайына ие болады.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында саралап оқыту технологиясын қолдану оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдіруге, әдеби шығармаларды терең түсінуіне, сыни ойлау қабілеттерінің дамуына және шығармашылық белсенділігінің артуына ықпал етеді. Сонымен қатар бұл технология білім сапасын арттыруға, функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға және оқушылардың оқу мотивациясын көтеруге мүмкіндік береді.

Саралап оқыту мұғалімнің кәсіби шеберлігін жетілдіріп, оқыту үдерісін оқушы қажеттілігіне бейімдеуге жағдай жасайды. Әрбір оқушының жетістігін қамтамасыз етуге бағытталған бұл технология қазіргі білім беру жүйесінің талаптарына толық сәйкес келеді. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімдері саралап оқыту технологиясын сабақ барысында жүйелі әрі мақсатты қолдануы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
2. Қараев Ж.А. Деңгейлеп-саралап оқыту технологиясы. – Алматы: Рауан, 2013.
3. Выготский Л.С. Педагогикалық психология. – Мәскеу: Педагогика, 1991.
4. Блум Б. Таксономия образовательных целей. – Мәскеу, 2002.

5. Жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша әдістемелік нұсқаулықтар. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.
6. Әбдіғалиева Г.К. Қазақ тілін оқытудың заманауи технологиялары. – Алматы, 2019.
7. Құрманбайұлы Ш. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2018.
8. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2015.
9. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва: Народное образование, 2006.
10. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва, 2008.
11. Мұқанова Б. Қазақ әдебиетін оқытудың инновациялық әдістері. – Алматы, 2020.
12. Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ. Педагогикалық шеберлік орталығының оқу-әдістемелік материалдары. – Астана, 2021.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУ

Каусылан Назира

*Алматы облысы Еңбекшіқазақ ауданы
Х.Абдуллин атындағы орта мектеп КММ
қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі*

Аннотация

Бұл мақалада қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеудің маңызы, оны жүзеге асырудың тиімді жолдары мен педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады.

Қазіргі жаһандану жағдайында ұлттық болмысты сақтау, жас ұрпақтың бойына халқымыздың рухани мұрасын сіңіру, ана тілі арқылы ұлттық сана мен ұлттық мәдениетті қалыптастыру өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Қазақ тілі пәні оқушылардың тілдік құзыреттілігін дамытумен қатар, олардың ұлттық дүниетанымын қалыптастыруға, салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды құрметтеуге тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Мақалада ұлттық құндылықтардың мәні, қазақ тілі сабақтарында оларды оқыту мазмұнына кіріктіру жолдары, оқушылардың ұлттық рухын қалыптастырудағы тілдің рөлі жан-жақты талданады.

Тәуелсіз Қазақстанның білім беру жүйесі ұлттық құндылықтарды сақтауға және дамытуға ерекше назар аударып келеді. Өйткені кез келген ұлттың болашағы оның жас ұрпағының ұлттық санасының қалыптасу деңгейімен өлшенеді. Елдің экономикалық дамуы мен ғылыми жетістіктері қаншалықты маңызды болса, ұлттық руханияттың сақталуы да соншалықты маңызды болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда мектеп қабырғасынан бастап оқушылардың бойына ұлттық құндылықтарды сіңіру бүгінгі білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі болып саналады.

Ұлттық құндылықтар – белгілі бір халықтың тарихи даму барысында қалыптасқан рухани, мәдени, адамгершілік және әлеуметтік мұраларының жиынтығы. Қазақ халқы үшін ұлттық құндылықтарға тіл, дін, дәстүр, әдет-ғұрып, салт-сана, ұлттық тәрбие, ата-баба мұрасы, үлкенге құрмет, кішіге ізет, отансүйгіштік, қонақжайлылық, еңбекқорлық және бірлік сияқты қасиеттер жатады. Бұл құндылықтар ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа беріліп, халықтың рухани тірегіне айналды.

Қазақ тілі пәні ұлттық құндылықтарды дәріптеудің ең тиімді құралдарының бірі болып табылады. Себебі тіл – ұлттың жаны, рухани болмысының көрінісі. Ұлттың тарихы, мәдениеті, дүниетанымы мен өмірлік тәжірибесі ең алдымен тіл арқылы сақталады. Ахмет Байтұрсынұлы «Сөзі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады» деп бекер айтпаған. Демек, қазақ тілін оқыту арқылы ұлттық құндылықтарды меңгерту – ұлт болашағын қалыптастырудың маңызды жолы.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеу ең алдымен оқу материалдарының мазмұны арқылы жүзеге асады. Сабақта қолданылатын мәтіндерде халқымыздың тарихы, мәдениеті, салт-дәстүрлері, ұлттық тұлғалары мен елдік мұраттары көрініс табуы тиіс. Мұндай мәтіндер оқушылардың тек тілдік дағдыларын ғана емес, олардың ұлттық дүниетанымын да қалыптастырады. Мысалы, қазақтың қонақжайлығы, үлкенді сыйлау дәстүрі, отбасы құндылықтары туралы мәтіндерді оқу арқылы оқушылар халықтық тәрбиенің мәнін түсінеді.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеуде мақал-мәтелдердің орны ерекше. Қазақ халқының ғасырлар бойғы өмірлік тәжірибесі мен даналығы мақал-мәтелдерде жинақталған. Қазақ тілі сабақтарында мақал-мәтелдерді қолдану оқушылардың сөздік қорын байытып қана қоймай, олардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Мысалы, «Отан – оттан да ыстық», «Еңбек түбі – береке», «Бірлік бар жерде тірлік бар» сияқты мақалдар арқылы оқушылар отансүйгіштікке, еңбекқорлыққа және ұйымшылдыққа тәрбиеленеді.

Қазақ тілін оқыту барысында ұлттық ойындарды пайдалану да ұлттық құндылықтарды насихаттаудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Ұлттық ойындар халқымыздың тұрмыс-тіршілігімен, дүниетанымымен тығыз байланысты. Сабақ барысында «Асық ату», «Хан талапай», «Орамал тастау» сияқты ойын элементтерін қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың ұлттық мәдениетке деген құрметін қалыптастырады.

Қазақ халқының салт-дәстүрлері де ұлттық тәрбиенің маңызды бөлігі болып табылады. Сабақтарда тұсаукесер, бесікке салу, қыз ұзату, беташар, шілдехана сияқты дәстүрлер туралы мәтіндермен жұмыс жүргізу

арқылы оқушылар халқымыздың мәдени мұрасымен танысады. Сонымен қатар мұндай жұмыстар ұлттық мәдениеттің мәнін түсінуге және оны құрметтеуге ықпал етеді.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеудің тағы бір маңызды бағыты – тарихи тұлғалардың өмірі мен қызметін таныстыру. Қазақ халқының дамуына үлес қосқан ұлы тұлғалардың өнегелі өмірі жас ұрпақ үшін тәрбиелік маңызы зор. Абай Құнанбайұлы, Ыбырай Алтынсарин, Ахмет Байтұрсынұлы, Әлихан Бөкейхан, Міржақып Дулатұлы сияқты қайраткерлердің еңбектері арқылы оқушылар білімнің, еңбектің және елге қызмет етудің маңызын түсінеді.

Тіл сабақтарында ұлттық құндылықтарды насихаттаудың тиімді тәсілдерінің бірі – мәтінмен жұмыс. Оқушылар мәтінді оқу барысында ұлттық мазмұндағы ақпараттарды меңгереді, жаңа сөздермен танысады, өз ойларын білдіруге үйренеді. Сонымен қатар мәтіндерді талдау барысында ұлттық идеялар мен адамгершілік құндылықтарды анықтауға мүмкіндік алады.

Қазіргі таңда жаһандану үдерісі ұлттық мәдениеттерге жаңа талаптар қойып отыр. Ақпараттық технологиялардың дамуы, шетелдік мәдени ықпалдардың күшеюі кей жағдайда жастардың ұлттық құндылықтарға деген қызығушылығының төмендеуіне әсер етуі мүмкін. Осындай жағдайда мектеп пен мұғалімнің рөлі арта түседі. Қазақ тілі сабақтары арқылы оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру – уақыт талабы.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеу тек теориялық білім берумен шектелмеуі тиіс. Оқушылардың алған білімдерін өмірмен байланыстыру маңызды. Мысалы, отбасы құндылықтары туралы тақырыптарды оқыту барысында ата-ананы құрметтеу, үлкенге ізет көрсету, туған жерге қамқор болу сияқты мәселелер талқылануы қажет. Бұл оқушылардың құндылықтарды тәжірибеде қолдануына ықпал етеді.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық мазмұндағы шығармашылық жұмыстар ұйымдастырудың да маңызы зор. Эссе жазу, пікір білдіру, жоба қорғау, презентация әзірлеу сияқты жұмыстар арқылы оқушылар ұлттық тақырыптарды терең зерттеп, өз көзқарастарын қалыптастырады. Мұндай жұмыстар олардың зерттеушілік және шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеу барысында оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру қажет. Бастауыш сыныптарда ұлттық ертегілер, мақал-мәтелдер және ұлттық ойындар арқылы тәрбие берілсе, жоғары сыныптарда тарихи тұлғалар, ұлттық идеология және мәдени мұра мәселелерін тереңірек қарастыруға болады. Бұл оқушылардың жасына сәйкес ұлттық сана қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеу арқылы оқушылардың бойында отансүйгіштік қасиет қалыптасады. Туған жерге деген сүйіспеншілік, мемлекеттік рәміздерді құрметтеу, ел тарихын білу – ұлттық тәрбиенің негізгі бағыттарының бірі. Осындай қасиеттерді қалыптастыру арқылы мұғалім ел болашағына жауапкершілікпен қарайтын азамат тәрбиелей алады.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеу білім берудің тәрбиелік қызметін жүзеге асырудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бүгінгі таңда білім беру жүйесінің алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі – ұлттық болмысын сақтай отырып, заман талабына бейімделген, рухани бай, мәдениетті тұлға тәрбиелеу. Бұл міндетті жүзеге асыруда қазақ тілі пәнінің орны ерекше. Себебі ана тілі арқылы оқушы халықтың дүниетанымын, рухани мұрасын, тарихи тәжірибесін және мәдени құндылықтарын меңгереді.

Ұлттық құндылықтарды меңгертудің тиімді жолдарының бірі – оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту барысында ұлттық мазмұнды кеңінен пайдалану. Тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым тапсырмалары ұлттық тақырыптармен байланыстырылған жағдайда олардың тәрбиелік мәні арта түседі. Мысалы, тыңдалым тапсырмаларында қазақ халқының салт-дәстүрлері туралы аудиомәтіндерді қолдануға болады. Мұндай жұмыстар оқушылардың ақпаратты түсіну дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, ұлттық мәдениет туралы білімдерін толықтырады.

Айтылым тапсырмаларында оқушылар ұлттық құндылықтарға қатысты өз пікірлерін білдіруге мүмкіндік алады. Мәселен, «Ұлттық тәрбие – ұлт болашағының кепілі», «Отбасы құндылықтарының маңызы», «Қазақ халқының қонақжайлығы» сияқты тақырыптар бойынша пікірталастар ұйымдастыру оқушылардың сөйлеу мәдениетін дамытуға және ұлттық құндылықтарға деген көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді. Осындай жұмыстар барысында білім алушылар өз ойларын дәлелдеуге, өзгелердің пікірін тыңдауға және құрметтеуге үйренеді.

Оқылым тапсырмаларында ұлттық мазмұндағы мәтіндерді пайдалану ерекше нәтиже береді. Қазақ халқының тарихы, мәдениеті, дәстүрлері туралы танымдық мәтіндер оқушылардың тілдік қорын байытып, ұлттық дүниетанымын кеңейтеді. Сонымен қатар мәтіндерді талдау арқылы оқушылар халқымыздың рухани мұрасын тереңірек түсінеді. Мәтінмен жұмыс барысында негізгі ойды анықтау, ақпаратты саралау, қорытынды жасау сияқты тапсырмалар ұлттық тәрбиемен ұштасып жатады.

Жазылым дағдыларын дамытуда ұлттық құндылықтарды насихаттау мүмкіндігі өте жоғары. Оқушыларға туған жер туралы эссе жаздыру, ұлттық мерекелердің маңызын сипаттау, тарихи тұлғалар туралы ойтолғау жаздыру олардың жазу сауаттылығын арттырып қана қоймай, ұлттық санасының қалыптасуына ықпал етеді. Әсіресе шығармашылық жұмыстар барысында оқушылар өз көзқарастарын еркін жеткізіп, ұлттық тақырыптарға қатысты жеке пікірлерін білдіреді.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеудің маңызды бағыттарының бірі – халық ауыз әдебиетін пайдалану. Халық ауыз әдебиеті ғасырлар бойы қалыптасқан тәлім-тәрбиенің қайнар көзі болып табылады. Ертегілер, аңыздар, шешендік сөздер, батырлар жыры, тұрмыс-салт жырлары мен нақыл сөздер

оқушылардың рухани дүниесін байытады. Осындай шығармаларды оқу арқылы оқушылар адамгершілік, әділдік, батырлық, мейірімділік сияқты қасиеттердің мәнін түсінеді.

Шешендік сөздердің тәрбиелік мүмкіндігі ерекше. Қазақ халқы сөз өнерін жоғары бағалаған халықтардың бірі болып саналады. Би-шешендердің өнегелі сөздері оқушыларды ойды жүйелі жеткізуге, сөзді орынды қолдануға және әділдікке тәрбиелейді. Төле би, Қазыбек би, Әйтеке би сияқты тарихи тұлғалардың шешендік мұраларын оқу барысында оқушылар ұлттық рухани байлықтың тереңдігін сезінеді.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеуде қазақ халқының отбасылық тәрбиесіне қатысты материалдардың да маңызы зор. Қазақ қоғамында отбасы әрқашан тәрбиенің негізгі орталығы болып саналған. Үлкенді құрметтеу, ата-ананы сыйлау, туыстық қарым-қатынасты сақтау сияқты құндылықтар ұлттық тәрбиенің өзегін құрайды. Қазақ тілі сабақтарында осы тақырыптарға арналған мәтіндер мен тапсырмаларды қолдану арқылы оқушылардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға болады.

Қазіргі кезде жастар арасында ұлттық мәдениетке қызығушылықты арттыру мақсатында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалану қажет. Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарға қатысты бейнематериалдар, деректі фильмдер, электронды ресурстар мен цифрлық платформаларды қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырады. Мұндай материалдар арқылы ұлттық мәдениетті заманауи форматта таныстыруға мүмкіндік туады.

Ұлттық мерекелерді насихаттау да қазақ тілі сабақтарының мазмұнында маңызды орын алады. Наурыз мейрамы, Тәуелсіздік күні, Республика күні сияқты мерекелердің тарихи және тәрбиелік мәнін түсіндіру оқушылардың азаматтық ұстанымын қалыптастырады. Бұл мерекелерге арналған шығармашылық жұмыстар, жобалар мен пікірталастар ұлттық сана мен патриоттық сезімді дамытуға ықпал етеді.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеудің тиімді тәсілдерінің бірі – жобалық жұмыстар ұйымдастыру. Оқушылар белгілі бір ұлттық тақырыпты зерттеп, ақпарат жинақтап, оны көпшілік алдында қорғайды. Мысалы, «Қазақтың ұлттық тағамдары», «Ұлттық киімдердің ерекшеліктері», «Қазақтың салт-дәстүрлері», «Туған өлкенің тарихи орындары» сияқты жобалар оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамыта отырып, ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттырады.

Ұлттық құндылықтарды насихаттауда көрнекілік құралдарының рөлі де ерекше. Сабақ барысында ұлттық бұйымдардың суреттерін, тарихи ескерткіштердің бейнелерін, белгілі тұлғалардың фотосуреттерін пайдалану оқушылардың қабылдауын жеңілдетеді. Көрнекілік арқылы берілген ақпарат оқушының есінде ұзақ сақталып, оның ұлттық дүниетанымының қалыптасуына әсер етеді.

Қазақ халқының ұлттық киімдері, ұлттық тағамдары мен қолөнері туралы мәліметтер де тәрбиелік маңызы зор материалдардың қатарына жатады. Мұндай тақырыптарды оқыту барысында оқушылар халқымыздың тұрмыс-тіршілігімен танысып, мәдени мұраға деген құрмет сезімін қалыптастырады. Сонымен қатар бұл жұмыстар ұлттық брендті насихаттауға және мәдени құндылықтарды сақтауға ықпал етеді.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеу барысында мұғалімнің жеке тұлғасы маңызды рөл атқарады. Мұғалімнің өз ана тіліне, мәдениетіне және ұлттық мұрасына деген құрметі оқушыларға үлгі болады. Сондықтан педагог ұлттық құндылықтарды насихаттауда тек білім беруші ғана емес, тәрбиеші әрі бағыттаушы болуы тиіс.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеу оқушылардың азаматтық жауапкершілігін қалыптастыруға да ықпал етеді. Өз халқының тарихын, мәдениетін және рухани мұрасын білетін жас ұрпақ елінің болашағына бейжай қарамайды. Олар қоғамдағы өз орнын түсініп, мемлекет дамуына үлес қосуға ұмтылады. Бұл қасиеттер қазіргі қоғам үшін аса маңызды болып табылады.

Сонымен қатар ұлттық құндылықтарды меңгерту оқушылардың мәдениаралық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға көмектеседі. Өз мәдениетін құрметтеген адам басқа халықтардың мәдениетін де құрметтей алады. Сондықтан ұлттық тәрбие оқушыларды тек ұлттық рухта тәрбиелеп қана қоймай, олардың толеранттылық қасиеттерін дамытуға да ықпал етеді.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеу үздіксіз жүргізілетін жүйелі жұмыс болуы тиіс. Бұл бағыттағы жұмыстар тек белгілі бір тақырыптармен шектелмей, сабақтың барлық кезеңінде көрініс табуы қажет. Сонда ғана ұлттық тәрбие оқушының санасына терең сіңіп, оның өмірлік ұстанымына айналады.

Осылайша қазақ тілі сабақтары ұлттық құндылықтарды дәріптеудің маңызды алаңы болып табылады. Тілдік білім беру мен ұлттық тәрбиені ұштастыру арқылы мұғалім ұлттық санасы жоғары, рухани бай, мәдениетті және отансүйгіш тұлға тәрбиелей алады. Мұндай тұлға еліміздің болашақ дамуына үлес қосатын саналы азамат болып қалыптасады.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеу – бүгінгі білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі. Себебі ұлттық құндылықтар ұлттың рухани тірегі, мәдени болмысының негізі және тарихи сабақтастығының кепілі болып табылады. Қазіргі жаһандану дәуірінде түрлі мәдениеттердің ықпалы күшейіп отырған кезеңде жас ұрпақтың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру, туған тіліне, тарихына және мәдениетіне деген құрметін арттыру ерекше өзектілікке ие. Осы міндеттерді жүзеге асыруда қазақ тілі пәнінің мүмкіндіктері өте кең.

Қазақ тілі сабақтары оқушыларға тек тілдік білім берумен шектелмейді. Бұл пән арқылы оқушылар халқымыздың рухани мұрасымен танысып, ұлттық дүниетанымды меңгереді. Ана тілі арқылы берілген ұлттық тәрбие оқушының тұлғалық қалыптасуына, адамгершілік қасиеттерінің дамуына және азаматтық ұстанымының

нығаюына ықпал етеді. Сондықтан қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеу білім беру мен тәрбиенің өзара байланысын қамтамасыз ететін маңызды құрал болып табылады.

Ұлттық құндылықтарды насихаттауда мәтіндердің тәрбиелік әлеуетін тиімді пайдалану ерекше маңызға ие. Сабақ барысында қолданылатын мәтіндерде халқымыздың тарихы, мәдениеті, дәстүрлері, ұлттық мінез-құлқы мен рухани байлығы көрініс табуы қажет. Мұндай мәтіндер оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға ғана емес, олардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға да мүмкіндік береді. Әсіресе тарихи тұлғалар, ұлттық батырлар, ағартушылар мен акын-жазушылар туралы мәтіндер оқушылардың патриоттық сезімдерін оятып, ұлттық мақтаныш сезімін қалыптастырады.

Қазақ халқының мақал-мәтелдері, нақыл сөздері мен шешендік өнері ұлттық тәрбиенің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Сабақ барысында осы мұраларды пайдалану оқушылардың сөздік қорын байытып қана қоймай, олардың өмірлік ұстанымдарын қалыптастыруға әсер етеді. Мақал-мәтелдер арқылы еңбексүйгіштік, адалдық, бірлік, білімге құштарлық сияқты құндылықтар дәріптеледі. Ал шешендік сөздер оқушыларды ойды нақты жеткізуге, әділдік пен парасаттылыққа тәрбиелейді.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеудің тағы бір маңызды бағыты – ұлттық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды таныстыру. Қазақ халқының салт-дәстүрлері ғасырлар бойы қалыптасқан тәрбиелік тәжірибенің көрінісі болып табылады. Бесікке салу, тұсаукесер, шілдехана, беташар, асар сияқты дәстүрлердің тәрбиелік мәнін түсіндіру арқылы оқушылар халқымыздың өмір салты мен дүниетанымын тереңірек түсінеді. Сонымен қатар олар ұлттық мәдени мұраны құрметтеуге үйренеді.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеу барысында оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыру ерекше нәтиже береді. Эссе жазу, пікірталас ұйымдастыру, жобалық жұмыстар орындау, ұлттық тақырыптағы зерттеу жұмыстарын жүргізу арқылы оқушылар ұлттық мәселелерге қатысты өзіндік көзқарастарын қалыптастырады. Мұндай жұмыстар олардың зерттеушілік қабілеттерін дамытып, ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырады.

Қазіргі білім беру жағдайында ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы ұлттық құндылықтарды насихаттау мүмкіндігі кеңейіп отыр. Қазақ тілі сабақтарында ұлттық мазмұндағы бейнежазбалар, деректі фильмдер, электронды кітаптар, цифрлық платформалар мен интерактивті тапсырмаларды пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырады. Сонымен бірге ұлттық мұраны заманауи форматта таныстыруға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе қазіргі цифрлық ортада өсіп келе жатқан жас ұрпақ үшін маңызды.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеу оқушылардың патриоттық тәрбиесіне де тікелей әсер етеді. Туған жерін, ана тілін, халқының тарихын құрметтейтін жас ұрпақ елдің болашағына жауапкершілікпен қарайды. Қазақ тілі сабақтарында Отан, туған жер, ел бірлігі, тәуелсіздік туралы тақырыптарды жүйелі түрде қарастыру арқылы оқушылардың азаматтық ұстанымдарын қалыптастыруға болады. Мұндай жұмыстар олардың мемлекетке деген сүйіспеншілігін арттырып, қоғамдық белсенділігін дамытуға ықпал етеді.

Ұлттық тәрбиенің тағы бір маңызды қыры – отбасы құндылықтарын насихаттау. Қазақ қоғамында отбасы әрқашан тәрбиенің негізгі орталығы болып келген. Үлкенді құрметтеу, ата-ананы сыйлау, бауырмалдық, туыстық қарым-қатынасты сақтау сияқты қасиеттер ұлттық тәрбиенің негізін құрайды. Қазақ тілі сабақтарында осы тақырыптарға қатысты мәтіндер мен тапсырмаларды қолдану арқылы оқушылардың адамгершілік қасиеттерін дамытуға мүмкіндік бар.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеу барысында мұғалімнің кәсіби шеберлігі ерекше рөл атқарады. Мұғалім оқу материалының тәрбиелік әлеуетін тиімді пайдаланып, ұлттық мазмұнды сабақтың әр кезеңінде кіріктіре білуі тиіс. Сонымен қатар педагогтің өз ана тіліне, мәдениетіне және ұлттық мұрасына деген құрметі оқушылар үшін үлгі болып табылады. Сондықтан мұғалім ұлттық тәрбиені жүзеге асыруда негізгі тұлға болып саналады.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеу нәтижесінде оқушылардың бойында ұлттық сана, ұлттық мақтаныш, патриоттық сезім және рухани мәдениет қалыптасады. Олар өз халқының тарихын, мәдениетін және дәстүрлерін құрметтеуге үйренеді. Мұндай қасиеттер жас ұрпақтың ел болашағына жауапкершілікпен қарайтын азамат болып қалыптасуына ықпал етеді.

Қазіргі қоғамға білімді ғана емес, ұлттық рухы биік, мәдениеті жоғары, елін сүйетін азаматтар қажет. Осындай тұлғаны қалыптастыруда қазақ тілі пәнінің мүмкіндігі зор. Сондықтан ұлттық құндылықтарды дәріптеу қазақ тілі сабақтарының негізгі бағыттарының бірі ретінде әрдайым назарда болуы тиіс. Бұл жұмыс жүйелі және мақсатты түрде ұйымдастырылған жағдайда ғана өзінің тиімді нәтижесін береді.

Қорыта айтқанда, қазақ тілі сабақтарында ұлттық құндылықтарды дәріптеу – жас ұрпақтың ұлттық сана-сезімін қалыптастырудың, рухани мәдениетін дамытудың және азаматтық ұстанымын нығайтудың маңызды жолы. Ана тілі арқылы оқушылар халқымыздың тарихын, мәдениетін, салт-дәстүрлерін және рухани мұрасын меңгереді. Осы арқылы олардың ұлттық болмысы қалыптасып, туған еліне деген сүйіспеншілігі артады.

Қазақ тілі сабақтарында ұлттық мазмұндағы мәтіндерді, мақал-мәтелдерді, шешендік сөздерді, ұлттық ойындарды, тарихи тұлғалардың өмірі мен шығармашылығын тиімді пайдалану оқушылардың тілдік құзыреттілігін дамытуға ғана емес, олардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға да ықпал етеді. Сонымен қатар ұлттық құндылықтарды дәріптеу арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттері дамып, патриоттық тәрбиесі нығаяды.

Сондықтан қазақ тілі пәні мұғалімдері оқу үдерісінде ұлттық тәрбиені жүйелі ұйымдастырып, ұлттық құндылықтарды сабақ мазмұнымен ұштастыра білуі қажет. Бұл еліміздің болашағы болатын жас ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеуге және ұлттық мұраны сақтауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың тұжырымдамалық негіздері. – Астана, 2023.
3. Ахмет Байтұрсынұлы. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992.
4. Мағжан Жұмабаев. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992.
5. Абай Құнанбайұлы. Қара сөздер. – Алматы: Жазушы, 2018.
6. Ыбырай Алтынсарин. Таңдамалы шығармалар. – Алматы: Білім, 2016.
7. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері. – Алматы: Рауан, 2012.
8. Қожахметова К. Халық педагогикасын зерттеудің ғылыми-педагогикалық негіздері. – Алматы, 2014.
9. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 2005.
10. Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ. Қазақ тілі пәнін оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2021.
11. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. Тәрбие жұмысының тұжырымдамалық негіздері. – Астана, 2023.
12. Сейталиев Қ. Ұлттық тәрбие және білім беру мәселелері. – Алматы, 2019.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ

Жайлханова Рухия Айбек қызы
*Алматы облысы Еңбекшіқазақ ауданы
 Х.Абдуллин атындағы орта мектеп КММ
 қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі*

Аннотация

Қазіргі цифрлық қоғамда білім беру жүйесі қарқынды өзгерістерге ұшырап, оқыту үдерісіне жаңа технологияларды енгізу қажеттілігі артып келеді. Соның ішінде жасанды интеллект құралдары білім беру саласының маңызды құрамдас бөлігіне айналууда.

Жасанды интеллект технологиялары оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға, білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге, оқу материалдарын бейімдеуге және мұғалімнің жұмысын жеңілдетуге мүмкіндік береді. Бұл мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жасанды интеллект құралдарын пайдаланудың маңызы, мүмкіндіктері мен тиімді жолдары қарастырылады. Сонымен қатар оқушылардың тілдік құзыреттілігін, шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін дамытудағы жасанды интеллекттің рөлі талданып, оны оқу үдерісінде қолданудың ерекшеліктері сипатталады.

XXI ғасыр ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуымен ерекшеленеді. Қоғам өмірінің барлық салалары сияқты білім беру жүйесі де цифрлық трансформация үдерісін бастан өткеруде. Қазіргі оқушылар технологиялық ортада өсіп келе жатқандықтан, олардың білім алу қажеттіліктері мен қызығушылықтары да өзгеруде. Осыған байланысты мұғалімдер дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар заманауи цифрлық құралдарды тиімді қолдануға ұмтылуда. Мұндай құралдардың қатарында жасанды интеллект технологиялары ерекше орын алады.

Жасанды интеллект – адамның интеллектуалдық қызметтерін модельдеуге қабілетті компьютерлік жүйелер мен бағдарламалардың жиынтығы. Бұл технология мәтіндерді өңдеу, ақпаратты талдау, сұрақтарға жауап беру, мәтін құрастыру, аудару, деректерді жүйелеу және басқа да көптеген міндеттерді орындауға мүмкіндік береді. Соңғы жылдары жасанды интеллект білім беру саласында кеңінен қолданылып, оқыту сапасын арттырудың тиімді құралы ретінде қарастырылуда.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні оқушылардың тілдік сауаттылығын қалыптастырып қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін, ұлттық дүниетанымын және коммуникативтік дағдыларын дамытуға бағытталған. Сондықтан бұл пәндерді оқыту барысында жаңа технологияларды пайдалану білім сапасын арттырудың маңызды тетігі болып табылады. Жасанды интеллект құралдары қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында мәтіндерді талдау, шығармашылық жұмыстар орындау, әдеби кейіпкерлерді зерттеу және тілдік дағдыларды дамыту сияқты көптеген бағыттарда тиімді қолданыла алады.

Бүгінгі таңда мұғалімдер мен оқушылар кеңінен қолданып жүрген жасанды интеллект платформаларының қатарында чат-боттар, мәтін генераторлары, автоматтандырылған аударма жүйелері және білім беру платформалары бар. Бұл құралдар оқу материалдарын дайындауды жеңілдетіп, білім алушылардың жеке оқу қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Сонымен бірге олар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға ықпал етеді.

Қазақ тілі сабақтарында жасанды интеллект құралдарын қолданудың басты артықшылықтарының бірі – тілдік дағдыларды дамыту мүмкіндігі. Тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым тапсырмаларын орындау барысында оқушылар жасанды интеллект негізіндегі платформалармен жұмыс істей алады. Мысалы, белгілі бір тақырып бойынша мәтін құрастыру, сөздердің мағынасын анықтау, сөйлемдерді түзету немесе мәтіннің құрылымын талдау сияқты жұмыстарды орындау кезінде жасанды интеллект тиімді көмекші құрал бола алады.

Жазылым дағдыларын дамыту барысында жасанды интеллекттің мүмкіндіктері ерекше байқалады. Қазақ тілінде эссе, мақала немесе пікір жазу кезінде оқушылар идея жинақтау, жоспар құру және мәтін құрылымын ұйымдастыру үшін жасанды интеллект платформаларын пайдалана алады. Бұл олардың шығармашылық жұмысын жеңілдетіп қана қоймай, өз ойын жүйелі жеткізу қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Алайда мұғалім оқушыларға дайын мәтінді көшіріп алуға емес, жасанды интеллектті көмекші құрал ретінде пайдалануға бағыт беруі тиіс.

Қазақ әдебиеті сабақтарында жасанды интеллект көркем шығармаларды талдауда тиімді қолданылады. Мысалы, әдеби кейіпкерлердің мінез-құлқын салыстыру, шығарма тақырыбын анықтау немесе автор идеясын түсіндіру барысында оқушылар жасанды интеллект ұсынған ақпараттарды талдап, өз пікірлерін қалыптастыра алады. Бұл олардың сыни ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Жасанды интеллект құралдарының маңызды артықшылықтарының бірі – білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып оқыту мүмкіндігі. Әрбір оқушының оқу қарқыны мен білім деңгейі әртүрлі болғандықтан, жасанды интеллект тапсырмаларды оқушының мүмкіндігіне бейімдей алады. Бұл саралап оқытуды тиімді жүзеге асыруға жағдай жасайды.

Қазақ тілі сабақтарында сөздік қорды дамыту мақсатында жасанды интеллект негізіндегі түрлі платформаларды пайдалануға болады. Оқушылар жаңа сөздердің мағынасын анықтап, оларды сөйлемде қолдануды үйренеді. Сонымен қатар синонимдер мен антонимдерді табу, тұрақты тіркестердің мағынасын түсіндіру сияқты жұмыстарды орындауда да жасанды интеллекттің көмегі зор.

Оқылым дағдыларын дамыту барысында жасанды интеллект мәтіндерді түрлі деңгейде талдауға мүмкіндік береді. Оқушылар мәтіннің негізгі ойын анықтап, кейіпкерлердің әрекеттерін бағалап, мәтін бойынша сұрақтарға жауап бере алады. Кейбір платформалар мәтіннің қысқаша мазмұнын жасауға немесе негізгі ақпаратты бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе көлемді әдеби шығармаларды оқыту кезінде тиімді.

Қазіргі білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылықты дамыту басты міндеттердің бірі болып табылады. Жасанды интеллект құралдары бұл бағытта да маңызды рөл атқарады. Оқушылар нақты өмірлік жағдаяттарға байланысты тапсырмаларды орындау арқылы алған білімдерін тәжірибеде қолдануға үйренеді. Мысалы, ресми хат жазу, хабарландыру құрастыру немесе белгілі бір мәселе бойынша ұсыныс дайындау кезінде жасанды интеллект көмекші құрал ретінде пайдаланылады.

Қазақ әдебиеті сабақтарында шығармашылық жұмыстар ұйымдастыру барысында да жасанды интеллекттің мүмкіндіктері кең. Оқушылар әдеби кейіпкер атынан хат жазу, шығарманың жалғасын құрастыру немесе белгілі бір оқиғаны заманауи көзқараспен сипаттау сияқты тапсырмаларды орындай алады. Мұндай жұмыстар олардың қиялын дамытып, шығармашылық белсенділігін арттырады.

Жасанды интеллект құралдары мұғалімнің жұмысын да айтарлықтай жеңілдетеді. Сабақ жоспарын құру, тапсырмалар дайындау, бағалау критерийлерін әзірлеу және оқу материалдарын іріктеу барысында мұғалім уақытын үнемдей алады. Бұл педагогке оқушылармен жеке жұмыс жүргізуге көбірек мүмкіндік береді.

Сонымен қатар жасанды интеллект құралдары қалыптастырушы бағалау үдерісінде де тиімді қолданылады. Кейбір платформалар оқушылардың жауаптарын автоматты түрде тексеріп, жедел кері байланыс береді. Бұл оқушылардың өз қателіктерін уақытында анықтап, оларды түзетуіне мүмкіндік жасайды.

Қазіргі уақытта жасанды интеллектті білім беру үдерісіне енгізу әлемдік деңгейдегі маңызды үрдістердің бірі болып саналады. Қазақстанның білім беру жүйесінде де цифрлық технологияларды пайдалану қарқынды дамып келеді. Осыған байланысты қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдерінің жасанды интеллект құралдарын меңгеруі және оларды тиімді қолдануы уақыт талабы болып табылады.

Жасанды интеллекттің мүмкіндіктері қаншалықты кең болғанымен, ол мұғалімді толық алмастыра алмайды. Себебі тәрбие беру, оқушының эмоциялық жағдайын түсіну, ұлттық құндылықтарды қалыптастыру және тұлғалық қарым-қатынас орнату сияқты маңызды міндеттерді тек мұғалім ғана жүзеге асыра алады. Сондықтан жасанды интеллект білім беру үдерісінде мұғалімнің серіктесі әрі көмекшісі ретінде қарастырылуы тиіс.

Осылайша жасанды интеллект құралдарын қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында пайдалану білім сапасын арттыруға, оқушылардың шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға, оқу үдерісін дараландыруға және мұғалімнің кәсіби қызметін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жасанды интеллект құралдарын қолдану қазіргі білім беру жүйесінің талаптарына жауап беретін инновациялық бағыттардың бірі болып табылады. Бұл технологиялар оқыту үдерісін жаңғыртып қана қоймай, білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, олардың жеке ерекшеліктерін ескеруге және оқу сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда жасанды интеллект құралдары білім беру саласында көмекші технология ретінде ғана емес, оқушылардың білім алу тәжірибесін жетілдіретін маңызды ресурс ретінде қарастырылуда.

Қазақ тілі сабақтарында грамматикалық тақырыптарды меңгертуде жасанды интеллекттің мүмкіндіктері кең. Әдетте оқушыларға ережелерді жаттау қиындық туғызуы мүмкін. Мұндай жағдайда жасанды интеллект негізіндегі платформалар теориялық материалды қарапайым тілмен түсіндіріп, қосымша мысалдар ұсына алады. Сонымен қатар оқушының жауабын талдап, оның жіберген қателерін анықтап, түзету жолдарын көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл оқушының өз біліміндегі олқылықтарды уақытында байқауына және оларды жоюына көмектеседі.

Орфографиялық және пунктуациялық сауаттылықты қалыптастыру барысында да жасанды интеллекттің тиімділігі жоғары. Қазақ тілінде жазылған мәтіндерді тексеретін бағдарламалар арқылы оқушылар өз жазбаларындағы қателерді анықтап, дұрыс нұсқаларын үйренеді. Мұндай жұмыстар олардың жазу мәдениетін жетілдіріп, сауатты жазу дағдыларын қалыптастырады. Әсіресе эссе, шығарма немесе мақала жазу кезінде жасанды интеллект негізіндегі тексеру құралдары пайдалы болып табылады.

Айтылым дағдыларын дамыту бағытында да жасанды интеллект маңызды рөл атқара алады. Кейбір цифрлық платформалар оқушының сөйлеуін тыңдап, дыбыстау ерекшеліктерін талдайды және сөйлеу сапасына қатысты ұсыныстар береді. Бұл әсіресе тілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруда тиімді. Оқушылар өздерінің сөйлеу мәнерін жетілдіріп, тілдік нормаларды дұрыс қолдануға үйренеді.

Тыңдалым тапсырмаларын ұйымдастыру барысында жасанды интеллект арқылы түрлі деңгейдегі аудиомәтіндер жасауға болады. Мұғалім белгілі бір тақырып бойынша мәтін дайындап, оны дыбыстық форматқа айналдыра алады. Сонымен қатар оқушылар тыңдалған ақпарат бойынша сұрақтарға жауап беріп, мәтіннің мазмұнын талдай алады. Бұл тыңдалым дағдыларын дамытуда жаңа мүмкіндіктер ашады.

Қазақ әдебиеті пәнінде көркем шығармаларды талдау барысында жасанды интеллект ерекше қолдау көрсете алады. Оқушылар шығарманың тақырыбын, идеясын, композициялық құрылымын немесе кейіпкерлер жүйесін талдау кезінде қосымша ақпарат ала алады. Мысалы, белгілі бір әдеби шығармадағы тарихи жағдайларды түсіну немесе кейіпкерлердің іс-әрекеттерін салыстыру кезінде жасанды интеллект көмекші құрал ретінде пайдаланылады. Алайда мұғалім оқушыларға ұсынылған ақпаратты дайын күйінде қабылдамай, оны сыни тұрғыдан бағалауды үйретуі қажет.

Әдебиет сабақтарында шығармашылық тапсырмалар орындауда жасанды интеллекттің мүмкіндіктері ерекше байқалады. Оқушылар белгілі бір шығарма кейіпкерімен сұхбат құрастырып, әдеби кейіпкер атынан хат жазып немесе шығарма желісіне байланысты жаңа сюжет ұсына алады. Мұндай тапсырмалар олардың қиялын дамытып, әдебиетке деген қызығушылығын арттырады.

Қазіргі таңда жобалық оқыту білім беру жүйесінде кеңінен қолданылып келеді. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылар түрлі жобалар дайындау барысында ақпарат іздеу, материалдарды жүйелеу және мәтіндерді өңдеу жұмыстарын орындайды. Осы кезде жасанды интеллект ақпаратты құрылымдауға, жоспар жасауға және материалдарды талдауға көмектеседі. Нәтижесінде оқушылар зерттеу жұмыстарын тиімді ұйымдастыра алады.

Жасанды интеллект құралдарын қолдану оқушылардың цифрлық сауаттылығын дамытуға да ықпал етеді. Қазіргі қоғамда ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану маңызды құзыреттіліктердің бірі болып саналады. Оқушылар жасанды интеллектпен жұмыс жасау барысында ақпаратты іздеу, өңдеу, талдау және бағалау дағдыларын меңгереді. Бұл олардың болашақ кәсіби қызметінде де қажет болатын маңызды қабілеттердің қалыптасуына әсер етеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында саралап оқытуды ұйымдастыру кезінде де жасанды интеллекттің мүмкіндіктері мол. Әрбір оқушының дайындық деңгейі әртүрлі болғандықтан, жасанды интеллект тапсырмаларды жеке ерекшеліктерге бейімдеп ұсына алады. Кейбір оқушыларға қарапайым тапсырмалар берілсе, қабілеті жоғары оқушыларға күрделірек жұмыстар ұсынылады. Бұл барлық білім алушылардың оқу мақсаттарына жетуіне жағдай жасайды.

Инклюзивті білім беру жағдайында да жасанды интеллект технологиялары маңызды қолдау көрсетеді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін мәтіндерді жеңілдету, дыбыстау немесе визуалды материалдарға айналдыру мүмкіндіктері қарастырылған. Мұндай құралдар барлық оқушылардың білім алуына тең мүмкіндік жасауға ықпал етеді.

Мұғалімдердің кәсіби қызметінде жасанды интеллект уақытты үнемдеудің тиімді құралы болып табылады. Сабақ жоспарларын әзірлеу, бағалау тапсырмаларын құрастыру, мәтіндер дайындау және түрлі әдістемелік материалдарды жасау барысында жасанды интеллект көмегі айтарлықтай байқалады. Нәтижесінде мұғалімдер оқушылармен тікелей жұмысқа көбірек уақыт бөле алады.

Сонымен бірге жасанды интеллект оқу жетістіктерін талдауға мүмкіндік береді. Кейбір платформалар оқушылардың нәтижелерін жинақтап, олардың біліміндегі қиындықтарды анықтайды. Бұл мұғалімге оқыту үдерісін жетілдіруге және қажетті түзетулер енгізуге көмектеседі. Осындай деректер негізінде мұғалім әр оқушыға жеке қолдау көрсету жолдарын анықтай алады.

Жасанды интеллект құралдарын пайдалану барысында академиялық адалдық мәселесіне ерекше назар аудару қажет. Кейбір оқушылар дайын мәтіндерді көшіріп алып, өз жұмысы ретінде көрсетуі мүмкін. Сондықтан мұғалімдер оқушыларға жасанды интеллектті ақпарат көзі немесе көмекші құрал ретінде пайдалануды үйретіп, олардың өзіндік ойлау қабілетін дамытуға басымдық беруі тиіс. Білім беру үдерісінде технология мен адам еңбегінің үйлесімділігі сақталуы қажет.

Қазақ әдебиеті сабақтарында оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамыту мақсатында жасанды интеллект ұсынған жауаптарды талдау тиімді тәсілдердің бірі болып табылады. Мұғалім оқушыларға белгілі бір сұрақ бойынша жасанды интеллект берген жауапты ұсынып, оның артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтауды тапсыра алады. Мұндай жұмыстар білім алушыларды ақпаратты саралауға және дәлелді пікір айтуға үйретеді.

Қазіргі білім беру жүйесі оқушылардың тек білім алуына ғана емес, өмірлік дағдыларды меңгеруіне де бағытталған. Жасанды интеллект құралдары арқылы оқушылар мәселені шешу, ақпаратпен жұмыс істеу,

шығармашылық ойлау және цифрлық құзыреттілік сияқты маңызды қабілеттерді дамыта алады. Бұл олардың болашақ өмірге бейімделуіне және еңбек нарығында сұранысқа ие маман болуына ықпал етеді.

Жасанды интеллект технологияларының қарқынды дамуы қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудың жаңа мүмкіндіктерін қалыптастыруда. Оқу материалдарын бейімдеу, интерактивті тапсырмалар әзірлеу, білім алушылардың жетістіктерін бақылау және оқу мазмұнын жетілдіру бағыттарында бұл технологиялардың әлеуеті өте жоғары. Сондықтан мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін арттыру және жасанды интеллект құралдарын тиімді қолдану бойынша кәсіби даярлығын жетілдіру маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Осылайша жасанды интеллект құралдары қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарының сапасын арттыруға, оқушылардың шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін дамытуға, оқыту үдерісін дараландыруға және заманауи білім беру талаптарына сәйкес ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл технологияларды педагогикалық мақсатта орынды пайдалану білім беру нәтижелерінің сапасын жаңа деңгейге көтеруге ықпал етеді.

Жасанды интеллект құралдарын қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында пайдалану білім беру үдерісінің сапасын арттыруға бағытталған заманауи педагогикалық шешімдердің бірі болып табылады. Қазіргі цифрлық қоғамда оқушылар ақпараттық технологиялармен тығыз байланыста өмір сүретіндіктен, білім беру жүйесі де осы өзгерістерге бейімделуі қажет. Жасанды интеллект құралдары оқыту мазмұнын жаңартып қана қоймай, білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, олардың жеке ерекшеліктерін ескеруге және білім беру нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінің ерекшелігі – олардың тек білім берумен ғана шектелмей, оқушылардың шығармашылық, коммуникативтік және мәдени құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталуында. Осы тұрғыдан алғанда жасанды интеллект технологиялары аталған міндеттерді жүзеге асыруда тиімді құрал ретінде қызмет етеді. Әсіресе мәтінмен жұмыс, шығармашылық жазылым, әдеби талдау, тілдік жаттығулар мен зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру барысында бұл технологиялардың мүмкіндіктері айқын көрінеді.

Қазақ тілі сабақтарында жасанды интеллектті қолдану оқушылардың тілдік сауаттылығын дамытуға оң әсер етеді. Мәтін құрастыру, сөздік қорды байыту, грамматикалық құрылымдарды меңгеру, орфографиялық және пунктуациялық қателерді түзету сияқты жұмыстарды орындауда жасанды интеллект оқушыға жедел көмек көрсете алады. Сонымен бірге бұл құралдар білім алушылардың өздігінен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырып, олардың оқу жауапкершілігін арттырады.

Әдебиет сабақтарында жасанды интеллекттің қолданылуы көркем шығармаларды жаңа қырынан талдауға мүмкіндік береді. Оқушылар әдеби кейіпкерлерді салыстыру, шығарманың идеясын анықтау, тарихи және мәдени контексті түсіну сияқты жұмыстарды орындау барысында қосымша ақпарат көздеріне сүйене алады. Бұл олардың әдеби сауаттылығын арттырып, сыни ойлау қабілеттерінің дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар шығармашылық тапсырмалар орындауда жасанды интеллект оқушылардың қиялын дамытып, әдебиетке деген қызығушылығын күшейтеді.

Жасанды интеллекттің маңызды артықшылықтарының бірі – оқытуды дараландыру мүмкіндігі. Әр оқушының білім деңгейі, қызығушылығы және оқу қарқыны әртүрлі болғандықтан, оқу тапсырмаларын жеке ерекшеліктерге бейімдеу қажеттілігі туындайды. Жасанды интеллект құралдары осы міндетті жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Нәтижесінде әр оқушы өз мүмкіндігіне сәйкес тапсырмалар орындап, оқу мақсаттарына тиімді қол жеткізе алады.

Қазіргі уақытта білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылықты дамыту маңызды бағыттардың бірі болып саналады. Жасанды интеллект құралдарын пайдалану арқылы оқушылар нақты өмірлік жағдаяттармен байланысты тапсырмаларды орындауға үйренеді. Олар ақпаратты іздеу, саралау, бағалау және оны тәжірибеде қолдану дағдыларын меңгереді. Бұл олардың болашақ өміріне қажетті маңызды құзыреттіліктердің қалыптасуына әсер етеді.

Сонымен қатар жасанды интеллект құралдары мұғалімнің кәсіби қызметін жетілдіруге көмектеседі. Сабақ жоспарларын дайындау, оқу материалдарын әзірлеу, бағалау құралдарын жасау және оқушылардың оқу жетістіктерін талдау барысында мұғалім уақытын тиімді пайдалана алады. Бұл педагогтің шығармашылық ізденіске және оқушылармен сапалы жұмыс жүргізуге көбірек көңіл бөлуіне мүмкіндік береді.

Дегенмен жасанды интеллект технологияларын пайдалану барысында белгілі бір қауіптер мен шектеулерді де ескеру қажет. Ең алдымен академиялық адалдық қағидаларын сақтау маңызды. Оқушылардың дайын мәтіндерді өз жұмысы ретінде ұсынуы білім беру сапасына кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан мұғалімдер жасанды интеллектті дайын жауап көзі емес, ойлауды дамытатын көмекші құрал ретінде пайдалануға бағыт беруі тиіс. Сонымен қатар алынған ақпараттардың дұрыстығын тексеру, ақпаратты сыни тұрғыдан бағалау және жеке пікір қалыптастыру дағдыларын дамыту қажет.

Жасанды интеллект ешқашан мұғалімнің орнын толық баса алмайды. Өйткені білім беру тек ақпарат берумен шектелмейді. Мұғалім оқушылардың тұлғалық дамуына ықпал етеді, тәрбиелік жұмыстар жүргізеді, ұлттық құндылықтарды қалыптастырады және эмоционалдық қолдау көрсетеді. Сондықтан жасанды интеллект пен мұғалім қызметі бірін-бірі толықтыратын үдеріс ретінде қарастырылуы қажет.

Қазақстанның білім беру жүйесінде цифрлық технологияларды дамыту бағытында көптеген жұмыстар атқарылуда. Осы үрдістің маңызды бөлігі ретінде жасанды интеллект құралдарын қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында тиімді пайдалану білім беру сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Бұл бағытта мұғалімдердің

цифрлық құзыреттілігін жетілдіру, әдістемелік қолдау көрсету және технологияларды педагогикалық мақсатта орынды қолдану маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Болашақта жасанды интеллект технологияларының мүмкіндіктері одан әрі кеңейіп, білім беру саласына жаңа серпін беретіні анық. Сондықтан қазіргі мұғалімдер осы өзгерістерге бейімделіп, жаңа технологияларды тиімді қолдануды меңгеруі қажет. Бұл оқушылардың сапалы білім алуына және заманауи қоғам талаптарына сәйкес тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді.

Қорыта келгенде, жасанды интеллект құралдарын қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында пайдалану білім беру үдерісін жетілдірудің тиімді жолдарының бірі болып табылады. Бұл технологиялар оқушылардың тілдік құзыреттілігін дамытуға, шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін қалыптастыруға, оқу мотивациясын арттыруға және оқу үдерісін дараландыруға мүмкіндік береді.

Қазақ тілі сабақтарында жасанды интеллект орфографиялық, грамматикалық және стилистикалық дағдыларды жетілдіруге көмектессе, әдебиет сабақтарында шығармаларды талдау мен шығармашылық жұмыстарды ұйымдастыруда тиімді қолданылады. Сонымен қатар бұл құралдар мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп, сабақ дайындау және бағалау үдерістерінің сапасын арттыруға ықпал етеді.

Алайда жасанды интеллект технологияларын пайдалану барысында академиялық адалдық қағидаларын сақтау, оқушылардың өзіндік ойлау қабілеттерін дамыту және ақпаратты сыни тұрғыдан бағалауға үйрету маңызды болып қала береді. Сондықтан жасанды интеллект білім беру үдерісінде мұғалімнің көмекшісі ретінде қарастырылып, педагогикалық мақсатта орынды әрі тиімді қолданылуы қажет.

Жалпы алғанда, жасанды интеллект құралдарын қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарына кіріктіру қазіргі білім беру жүйесінің дамуына сәйкес келетін маңызды қадам болып табылады және ол болашақта білім сапасын арттырудың тиімді тетіктерінің біріне айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Астана, 2023.
3. Ахмет Байтұрсынұлы. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992.
4. Абай Құнанбайұлы. Қара сөздер. – Алматы: Жазушы, 2018.
5. Ыбырай Алтынсарин. Таңдамалы шығармалар. – Алматы: Білім, 2016.
6. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – Pearson Education, 2021.
7. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
8. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence. – London: UCL Institute of Education Press, 2018.
9. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. – London: Bloomsbury Academic, 2022.
10. Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ. Цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2023.
11. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. Білім беру үдерісінде цифрлық технологияларды қолдану. – Астана, 2024.
12. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. – Paris, 2023.
13. OECD. Artificial Intelligence and the Future of Teaching and Learning. – Paris, 2024.
14. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators. – Luxembourg, 2022.
15. Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Ұлттық ғылым академиясы. Жасанды интеллект және цифрлық трансформация мәселелері. – Алматы, 2024.

THE ROLE OF ENGLISH LANGUAGE LEARNING IN MODERN EDUCATION

Чехиева Айткул Темирбайкизи
Ағылшын тілі пәні мұғалімі

Abstract

English has become the dominant language of international communication, science, technology, and education. As globalization continues to connect people across the world, proficiency in English is increasingly recognized as an essential skill for academic and professional success. This article examines the importance of English language learning in modern education and discusses its impact on students' cognitive, social, and career development.

Keywords

English language learning, education, globalization, communication, language skills

Introduction

The English language plays a significant role in contemporary society. It is spoken by more than one billion people worldwide and serves as an official or secondary language in many countries. In educational settings, English is often used as a medium of instruction and as a tool for accessing international knowledge. Therefore, learning English has become a priority for students seeking success in the globalized world.

The Importance of English in Education

English provides students with access to a vast amount of academic resources, including books, journals, research articles, and online courses. Many of the world's leading universities offer educational materials in English. Consequently, students with strong English language skills can benefit from a broader range of learning opportunities. Furthermore, English language learning enhances critical thinking and problem-solving abilities. Research indicates that bilingual and multilingual individuals often demonstrate greater cognitive flexibility and creativity. Learning a foreign language encourages students to analyze information, recognize patterns, and communicate ideas effectively.

English and Global Communication

One of the primary advantages of learning English is the ability to communicate with people from different cultural and linguistic backgrounds. English functions as a global lingua franca in business, tourism, diplomacy, and technology. Effective communication skills enable individuals to participate in international collaborations and cultural exchanges. In addition, English proficiency contributes to the development of intercultural competence. Students who learn English often gain a deeper understanding of other cultures, traditions, and perspectives, which promotes tolerance and global awareness.

Career Opportunities

The demand for English-speaking professionals continues to grow in the international labor market. Employers frequently seek candidates who can communicate effectively in English, particularly in fields such as business, science, information technology, and tourism. As a result, English language proficiency can increase employment prospects and career advancement opportunities.

Moreover, many multinational companies use English as their primary language of communication. Employees with strong English skills are better positioned to participate in international projects and leadership roles.

Conclusion

In conclusion, English language learning is an essential component of modern education. It facilitates access to knowledge, improves communication skills, promotes cultural understanding, and enhances career opportunities. As globalization continues to shape the future of education and employment, the importance of English language proficiency will remain significant. Educational institutions should therefore continue to support effective English language teaching and learning practices.

References

1. Crystal, D. (2012). English as a Global Language. Cambridge University Press.
2. Harmer, J. (2015). The Practice of English Language Teaching. Pearson Education.
3. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ

Жөнаит Назкен Үсенқызы

*Түркістан облысы Төле би ауданы
№10 жалпы білім беретін мектеп КММ
Бастауыш сынып мұғалімі*

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесіндегі функционалдық сауаттылықтың маңызы, оның оқушының өмірлік құзыреттіліктерін дамытудағы рөлі, бастауыш білім беру кезеңінде атқарылатын жұмыстар мен тиімді әдіс-тәсілдер сипатталады. Сонымен қатар оқушылардың оқу, жазу, математикалық және коммуникативтік дағдыларын дамыту арқылы олардың алған білімдерін өмірлік жағдаяттарда қолдану мүмкіндіктерін жетілдіру жолдары талданады. Бастауыш сынып мұғалімінің функционалдық сауаттылықты қалыптастырудағы кәсіби қызметі мен педагогикалық шеберлігінің ерекшеліктері де қарастырылады.

Қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру жүйесіне қойылатын талаптар түбегейлі өзгеруде. Бүгінгі қоғам тек теориялық білімді меңгерген тұлғаны ғана емес, алған білімін күнделікті өмірде тиімді пайдалана алатын, өз бетінше шешім қабылдайтын, ақпаратты талдап, саралай білетін, өзгермелі ортаға тез бейімделетін азаматтарды қажет етеді. Осыған байланысты функционалдық сауаттылық мәселесі білім беру саласындағы негізгі бағыттардың біріне айналды. Қазақстан Республикасының білім беру саясаты да оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға ерекше назар аударып келеді.

Функционалдық сауаттылық ұғымы алғаш рет өткен ғасырдың алпысыншы жылдары халықаралық деңгейде қарастырыла бастады. Бұл ұғым адамның әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсенді қатысуы үшін қажетті білім, білік және дағдыларды меңгеруін білдіреді. Қарапайым тілмен айтқанда,

функционалдық сауаттылық – адамның мектепте алған білімін нақты өмірлік жағдайларда пайдалана алу қабілеті. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты оқушыны тек біліммен қаруландыру ғана емес, сол білімді өмірде қолдануға үйрету болып табылады.

Бастауыш мектеп – баланың тұлғалық қасиеттері мен өмірлік дағдылары қалыптасатын маңызды кезең. Осы кезеңде қаланған білім негізі оқушының болашақтағы оқу жетістіктеріне және әлеуметтік бейімделуіне тікелей әсер етеді. Сондықтан функционалдық сауаттылықты қалыптастыру жұмыстары дәл осы бастауыш сыныптан басталуы тиіс. Бастауыш сынып оқушылары қоршаған ортаны тануға құштар келеді. Олар алған жаңа білімдерін тәжірибеде қолданып көруге ұмтылады. Мұғалім осы ерекшелікті тиімді пайдалану арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға жағдай жасауы қажет.

Функционалдық сауаттылықтың негізгі құрамдас бөліктеріне оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану сауаттылығы, ақпараттық сауаттылық және коммуникативтік сауаттылық жатады. Бұл бағыттардың барлығы өзара тығыз байланысты және оқушының жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бастауыш сыныптарда аталған сауаттылық түрлерінің негізі қаланып, оларды жүйелі түрде дамыту жұмыстары жүргізіледі.

Оқу сауаттылығы функционалдық сауаттылықтың негізгі компоненттерінің бірі болып табылады. Оқу сауаттылығы дегеніміз – мәтінді түсіну, талдау, интерпретациялау және ондағы ақпаратты түрлі мақсаттарда қолдана білу қабілеті. Қазіргі уақытта оқушылардың мәтінді механикалық түрде оқуы жеткіліксіз. Олар мәтіннің мазмұнын түсініп қана қоймай, автордың ойын анықтап, негізгі идеяны ажырата алуы қажет. Сонымен қатар мәтіндегі ақпаратты күнделікті өмірде қолдану дағдыларын меңгеруі маңызды.

Бастауыш сыныпта оқу сауаттылығын дамыту үшін түрлі әдістерді қолдануға болады. Мысалы, мәтін бойынша сұрақтар құрастыру, проблемалық жағдаяттарды шешу, болжам жасау, мәтінді жалғастыру, рөлдік ойындар ұйымдастыру сияқты жұмыстар оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамытады. Әсіресе мәтінді өмірмен байланыстыра оқыту функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда ерекше маңызға ие. Оқушы оқыған ақпараттың өзінің өмірімен байланысын көрген кезде оның пәнге деген қызығушылығы артады және білімді саналы түрде меңгереді.

Жазу дағдыларын дамыту да функционалдық сауаттылықтың маңызды құрамдас бөлігі болып саналады. Жазу арқылы оқушы өз ойын жүйелі жеткізуге, ақпаратты құрылымдауға және шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік алады. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тек сауатты жазуы ғана емес, өз ойын нақты әрі дәлелді түрде жеткізе білуі маңызды. Сондықтан сабақ барысында түрлі шығармашылық жұмыстарды ұйымдастыру тиімді нәтиже береді. Ессе жазу, хат құрастыру, күнделік жүргізу, шағын әңгімелер жазу сияқты тапсырмалар оқушылардың жазу мәдениетін қалыптастырады.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда математикалық сауаттылықтың да орны ерекше. Математикалық сауаттылық – адамның математикалық білімін күнделікті өмірде қолдана алу қабілеті. Бастауыш сынып оқушылары үшін математикалық сауаттылық есеп шығару дағдыларымен ғана шектелмеуі тиіс. Олар математикалық ұғымдарды өмірлік жағдаяттарда пайдаланып, нақты мәселелерді шешуге үйренуі қажет. Мысалы, дүкенде сатып алу, уақытты жоспарлау, жол ұзындығын есептеу, қарапайым қаржылық операцияларды орындау сияқты тапсырмалар оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыруға көмектеседі.

Математика сабақтарында өмірмен байланысты тапсырмаларды көбірек пайдалану оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады. Мысалы, оқушыларға отбасы бюджетін жоспарлау, саяхат маршрутын есептеу немесе сыныптағы оқушылардың сүйікті пәндері бойынша диаграмма құру сияқты практикалық жұмыстар ұсынылса, олар математиканың өмірдегі маңызын түсіне бастайды. Бұл өз кезегінде функционалдық сауаттылықтың дамуына ықпал етеді.

Бастауыш білім беру кезеңінде коммуникативтік сауаттылықты дамыту да маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Коммуникативтік сауаттылық дегеніміз – адамның өз ойын ауызша және жазбаша түрде тиімді жеткізе алуы, басқа адамдармен қарым-қатынас жасау дағдыларын меңгеруі. Қазіргі қоғамда табысты болу үшін адамның қарым-қатынас мәдениеті жоғары деңгейде болуы қажет. Сондықтан бастауыш сыныптан бастап оқушылардың сөйлеу мәдениетін дамытуға ерекше көңіл бөлінуі тиіс.

Сабақ барысында жұптық және топтық жұмыстарды ұйымдастыру оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Оқушылар бірлескен әрекет барысында өз пікірлерін білдіруге, басқалардың көзқарасын тыңдауға және ортақ шешім қабылдауға үйренеді. Мұндай жұмыстар олардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, өзіне деген сенімділігін арттырады.

Қазіргі цифрлық қоғам жағдайында ақпараттық сауаттылықтың маңызы күннен-күнге артып келеді. Ақпараттық сауаттылық – қажетті ақпаратты іздеу, өңдеу, бағалау және пайдалану қабілеті. Бастауыш сынып оқушылары ақпараттық технологиялармен ерте жастан танысатындықтан, оларды ақпаратты дұрыс пайдалануға үйрету қажет. Мұғалімдер оқушыларға интернеттегі ақпарат көздерін талдауды, жалған ақпаратты ажыратуды және қауіпсіздік ережелерін сақтауды үйретуі тиіс.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда мұғалімнің рөлі ерекше. Мұғалім тек білім беруші емес, оқушының танымдық қызметін ұйымдастырушы, бағыттаушы және кеңесші болуы қажет. Қазіргі заман мұғалімі оқушылардың белсенді әрекетін ұйымдастырып, олардың өздігінен білім алуына жағдай жасай білуі тиіс. Ол үшін сабақта инновациялық педагогикалық технологияларды тиімді пайдалану маңызды.

Қазіргі білім беру тәжірибесінде функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған көптеген педагогикалық технологиялар қолданылады. Солардың ішінде сын тұрғысынан ойлау технологиясы, жобалау

әдісі, проблемалық оқыту, зерттеу жұмыстары және саралап оқыту тәсілдері ерекше орын алады. Бұл технологиялардың барлығы оқушының белсенді әрекетіне негізделген. Оқушы дайын білімді қабылдаушы емес, білімді өз бетімен ізденіп меңгеруші тұлға ретінде қарастырылады. Осындай оқыту ортасында бала өздігінен ойлауға, талдауға, салыстыруға және қорытынды жасауға үйренеді.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың тиімді құралдарының бірі болып табылады. Бұл технология арқылы оқушылар ақпаратты жай қабылдамай, оны саралап, талдап, өз пікірін білдіруге үйренеді. Бастауыш сынып оқушылары үшін «Топтастыру», «Венн диаграммасы», «Болжау», «Түртіп алу», «Еркін жазу» сияқты стратегиялар тиімді нәтиже береді. Осындай тапсырмалар оқушылардың ойлау белсенділігін арттырып, өз ойын дәлелдеуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде оқушылар тек білім алып қана қоймай, сол білімді өмірлік жағдайларда қолдану дағдысын меңгереді.

Жобалау әдісі де функционалдық сауаттылықты дамытудың маңызды тетіктерінің бірі болып табылады. Жоба орындау барысында оқушылар нақты бір мәселені зерттейді, ақпарат жинайды, талдайды және өз шешімдерін ұсынады. Бұл үдеріс олардың зерттеушілік қабілеттерін дамытып қана қоймай, жауапкершілік сезімін қалыптастырады. Бастауыш сыныптарда қарапайым жобалар ұйымдастыру арқылы оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруға болады. Мысалы, «Менің отбасым», «Туған өлкем», «Таза табиғат», «Салауатты өмір салты» сияқты тақырыптарда жүргізілген жобалар оқушылардың қоршаған ортаға деген қызығушылығын арттырады және әлеуметтік тәжірибе жинақтауына ықпал етеді.

Проблемалық оқыту әдісі де функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда маңызды орын алады. Бұл әдіс барысында оқушыларға дайын жауап берілмейді, керісінше белгілі бір мәселені шешу жолдарын өздері іздейді. Мұндай жұмыстар баланың ойлау қабілетін дамытып, логикалық тұжырым жасауға үйретеді. Мысалы, сабақ барысында күнделікті өмірден алынған жағдаяттарды талдау арқылы оқушылардың практикалық ойлау дағдыларын жетілдіруге болады. Проблемалық тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын арттырып, білімді терең меңгеруге мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуда ойын технологияларының да маңызы зор. Бала үшін ойын – табиғи әрекет. Сондықтан сабақ барысында дидактикалық ойындарды пайдалану білімді жеңіл меңгеруге ықпал етеді. Ойын кезінде оқушылар белсенді қатысып, өзара қарым-қатынас жасайды, шешім қабылдайды және түрлі рөлдерді орындайды. Бұл олардың коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларын қалыптастырады. Сонымен қатар ойын арқылы берілген білім оқушының есінде ұзақ сақталады.

Функционалдық сауаттылықты дамытуда ата-анамен бірлескен жұмыстың да рөлі ерекше. Отбасы – баланың алғашқы әлеуметтік ортасы. Сондықтан мектеп пен отбасының ынтымақтастығы оқушының жан-жақты дамуына ықпал етеді. Ата-аналар баланың оқу әрекетіне қолдау көрсетіп, оның күнделікті өмірде алған білімін қолдануына мүмкіндік жасауы қажет. Мысалы, үйде кітап оқу мәдениетін қалыптастыру, тұрмыстық мәселелерді бірлесіп шешу, қаржылық сауаттылық элементтерін үйрету сияқты жұмыстар функционалдық сауаттылықтың дамуына оң әсер етеді.

Қазіргі кезде халықаралық зерттеулер функционалдық сауаттылық деңгейін бағалаудың маңызды көрсеткіші болып отыр. Әлемдік тәжірибеде кеңінен танылған PISA халықаралық зерттеуі оқушылардың алған білімдерін өмірлік жағдайларда қолдану қабілетін анықтауға бағытталған. Бұл зерттеу нәтижелері көптеген елдердің білім беру жүйесін жетілдіруге негіз болып келеді. Қазақстан да осы зерттеуге қатыса отырып, функционалдық сауаттылықты дамыту мәселесіне ерекше көңіл бөлуде. PISA зерттеуі көрсеткендей, оқушылардың табысты болуы тек пәндік білім көлеміне емес, сол білімді өмірде қолдану қабілетіне байланысты.

Бастауыш мектепте функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың нәтижесі оқушылардың күнделікті өмірдегі белсенділігінен көрінеді. Мұндай оқушылар өз ойын еркін жеткізе алады, мәселелерді шешудің түрлі жолдарын қарастырады, ақпаратпен жұмыс істей біледі және қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасайды. Олар жаңа жағдайларға тез бейімделіп, өздігінен шешім қабылдауға қабілетті болады. Бұл қасиеттер олардың болашақта табысты тұлға болып қалыптасуына негіз қалайды.

Функционалдық сауаттылықтың қалыптасуы оқушының оқу мотивациясына да тікелей әсер етеді. Бала алған білімінің өмірде қажет екенін түсінген кезде оның оқуға деген қызығушылығы артады. Сондықтан мұғалім әр сабақтың өмірмен байланысын көрсетіп отыруы қажет. Сабақ мазмұны оқушының жас ерекшелігіне сәйкес келіп, оның қызығушылығын оятатындай болуы тиіс. Практикалық бағыттағы тапсырмалар, зерттеу элементтері мен шығармашылық жұмыстар осы мақсатқа жетуге көмектеседі.

Білім беру үдерісінде қалыптастырушы бағалауды тиімді ұйымдастыру да функционалдық сауаттылықтың дамуына ықпал етеді. Қалыптастырушы бағалау оқушының жетістіктерін анықтап қана қоймай, оның алдағы оқу әрекетін жетілдіруге бағыт береді. Бағалау кезінде оқушының тек нәтижесі емес, мәселені шешу жолдары, ойлау үдерісі және практикалық әрекеттері де ескерілуі қажет. Бұл тәсіл оқушылардың өз оқуына жауапкершілікпен қарауына мүмкіндік береді.

Функционалдық сауаттылықты дамыту барысында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге де көңіл бөлінуі тиіс. Шығармашылық жұмыстар баланың қиялын дамытып, стандартты емес шешімдер табуға үйретеді. Қазіргі қоғамда креативті ойлайтын тұлғаларға сұраныс жоғары. Сондықтан бастауыш мектептен бастап оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға бағытталған жұмыстарды жүйелі ұйымдастыру қажет. Сурет салу, әңгіме құрастыру, сахналық көріністер дайындау, зерттеу жұмыстарын жүргізу сияқты әрекеттер баланың шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Бастауыш сыныптағы әр пән функционалды сауаттылықты қалыптастыруға өз үлесін қосады. Ана тілі мен әдебиеттік оқу сабақтары оқу және коммуникативтік сауаттылықты дамытса, математика пәні логикалық және математикалық сауаттылықты жетілдіреді. Дүниетану пәні оқушылардың қоршаған орта туралы түсініктерін кеңейтіп, зерттеушілік дағдыларын қалыптастырады. Көркем еңбек пен музыка сабақтары шығармашылық қабілеттерді дамытуға мүмкіндік береді. Осылайша барлық пәндердің өзара байланысы функционалды сауаттылықтың кешенді түрде қалыптасуын қамтамасыз етеді.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде құзыреттілік тәсіл кеңінен қолданылуда. Бұл тәсіл оқушының білім көлемін ғана емес, алған білімін қолдану қабілетін де бағалауға негізделген. Құзыреттілік тәсілдің басты мақсаты – өмірлік мәселелерді шешуге қабілетті тұлға қалыптастыру. Сондықтан функционалды сауаттылық құзыреттілік тәсілдің негізгі нәтижесі ретінде қарастырылады. Бастауыш сынып мұғалімі сабақтарды жоспарлау барысында осы ерекшеліктерді ескеріп, оқушының белсенді әрекетін ұйымдастыруға басымдық беруі тиіс.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын дамытуда оқу ортасының қолайлы болуы маңызды шарттардың бірі болып табылады. Қолайлы білім беру ортасы баланың еркін ойлауына, өз пікірін ашық айтуына және қателесуден қорықпауына мүмкіндік береді. Мұндай ортада оқушылар жаңа білімді белсенді меңгеріп, түрлі тәжірибелер жасауға ұмтылады. Сондықтан мұғалім сабақ барысында ынтымақтастық атмосферасын қалыптастырып, әр оқушының пікірін құрметтеуге жағдай жасауы қажет.

Оқушылардың функционалды сауаттылығын дамытуда рефлексия жұмыстарының да маңызы ерекше. Рефлексия арқылы оқушы өз әрекетін бағалауға, жетістіктері мен кемшіліктерін анықтауға үйренеді. Бұл өз кезегінде өзін-өзі дамытуға деген ұмтылысты қалыптастырады. Сабақ соңында ұйымдастырылатын түрлі рефлексиялық тапсырмалар оқушылардың оқу үдерісіне саналы қатысуына мүмкіндік береді. Олар өздерінің нені үйренгенін, қандай қиындықтар кездескенін және болашақта нені жетілдіру қажет екенін анықтай алады.

Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескеру функционалды сауаттылықты қалыптастырудағы маңызды талаптардың бірі болып табылады. Бұл жастағы балалардың танымдық белсенділігі жоғары болғанымен, олардың зейіні тұрақсыз және тәжірибесі шектеулі болады. Сондықтан оқу материалдары қарапайымнан күрделіге қарай құрылып, көрнекілік пен тәжірибелік әрекеттерге негізделуі қажет. Мұғалім оқушылардың қызығушылықтарын ескере отырып, олардың белсенді қатысуын қамтамасыз ететін тапсырмаларды таңдауы тиіс.

Қазіргі заманғы білім беру үрдісі оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруді талап етеді. Әр баланың оқу қарқыны, қызығушылығы және қабілеті әртүрлі болғандықтан, функционалды сауаттылықты дамыту жұмыстары сараланған түрде ұйымдастырылуы қажет. Саралап оқыту арқылы әр оқушы өзінің мүмкіндігіне сәйкес тапсырмалар орындап, табысқа жету сезімін бастан кешіреді. Бұл олардың оқу мотивациясын арттырып, өз күшіне деген сенімділігін қалыптастырады.

Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру мазмұнына да елеулі өзгерістер енгізуде. Бүгінгі таңда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалану функционалды сауаттылықтың маңызды көрсеткіштерінің бірі болып саналады. Бастауыш сынып оқушылары цифрлық құралдарды пайдалану арқылы ақпарат іздеуге, оны өңдеуге және түрлі оқу тапсырмаларын орындауға мүмкіндік алады. Дегенмен технологияларды пайдалану тек техникалық дағдыларды қалыптастырумен шектелмеуі тиіс. Оқушылар ақпаратты сыни тұрғыдан бағалауды, оны дұрыс қолдануды және цифрлық қауіпсіздік ережелерін сақтауды үйренуі қажет.

Функционалды сауаттылықты дамытудағы маңызды бағыттардың бірі – оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру. Зерттеу жұмыстары барысында оқушылар сұрақ қояды, болжам жасайды, ақпарат жинайды және қорытынды шығарады. Бұл әрекеттер олардың логикалық ойлауын дамытып қана қоймай, өздігінен білім алуға деген қызығушылығын арттырады. Бастауыш сыныптарда қарапайым бақылаулар, тәжірибелер және шағын зерттеу жобалары арқылы зерттеушілік қабілеттерді тиімді дамытуға болады.

Оқушылардың әлеуметтік бейімделуі де функционалды сауаттылықтың маңызды нәтижелерінің бірі болып табылады. Әлеуметтік ортада тиімді әрекет ету үшін бала адамдармен қарым-қатынас жасай білуі, өз пікірін мәдениетті түрде жеткізе алуы және түрлі жағдайларда дұрыс шешім қабылдай алуы қажет. Мұндай қасиеттер мектеп қабырғасында қалыптасады. Сондықтан оқу-тәрбие үдерісінде әлеуметтік дағдыларды дамытуға бағытталған жұмыстар тұрақты жүргізілуі тиіс.

Функционалды сауаттылықтың қалыптасуына мектеп кітапханасының да ықпалы зор. Кітапхана оқушылардың оқу мәдениетін дамытуға, ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Кітап оқу арқылы бала дүниетанымын кеңейтеді, сөздік қорын байытады және сыни ойлау қабілетін дамытады. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларын кітап оқуға қызықтыру функционалды сауаттылықты қалыптастырудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

Сонымен қатар тәрбие жұмыстары да функционалды сауаттылықпен тығыз байланысты. Мектептегі түрлі іс-шаралар, байқаулар, пікірталастар және қоғамдық жұмыстар оқушылардың әлеуметтік белсенділігін арттырады. Мұндай іс-әрекеттер барысында балалар жауапкершілікке, ынтымақтастыққа және көшбасшылыққа үйренеді. Бұл қасиеттер олардың болашақ өмірінде маңызды рөл атқарады.

Қазіргі қоғамдағы өзгерістер білім беру жүйесінің алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Экономикалық, әлеуметтік және технологиялық өзгерістерге бейімделе алатын тұлғаны қалыптастыру үшін мектеп оқушыларында функционалды сауаттылықтың жоғары деңгейі болуы қажет. Осыған байланысты бастауыш

мектепте оқытудың мазмұны мен әдістері оқушылардың өмірлік құзыреттіліктерін дамытуға бағытталуы тиіс. Білім беру ұйымдары оқушылардың теориялық білімін ғана емес, практикалық тәжірибесін де қалыптастыруға ерекше көңіл бөлуі қажет.

Функционалдық сауаттылықтың дамуы қоғамның тұрақты дамуына да ықпал етеді. Себебі функционалды сауатты азаматтар қоғамдық өмірге белсенді қатысады, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болады және өздерінің кәсіби қызметінде жоғары нәтижелерге қол жеткізеді. Сондықтан функционалдық сауаттылықты дамыту тек білім беру саласының ғана емес, жалпы қоғамның стратегиялық міндеттерінің бірі болып саналады.

Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда шешуші факторлардың бірі болып табылады. Мұғалім заманауи білім беру технологияларын меңгеріп, оқыту үдерісін тиімді ұйымдастыра білуі қажет. Сонымен қатар ол оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, олардың шығармашылық және интеллектуалдық әлеуетін дамытуға жағдай жасауы тиіс. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен педагогикалық мәдениеті оқушылардың оқу жетістіктеріне тікелей әсер етеді.

Функционалдық сауаттылықты дамыту ұзақ мерзімді және жүйелі жұмысты талап етеді. Бұл бағыттағы жұмыстар тек сабақ барысында ғана емес, сыныптан тыс іс-шараларда, отбасында және қоғамда жалғасуы қажет. Мұғалімдер, ата-аналар және қоғам өкілдері бірлесе әрекет еткен жағдайда ғана жоғары нәтижелерге қол жеткізуге болады. Сондықтан барлық мүдделі тараптардың ынтымақтастығы функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың маңызды шарты болып табылады.

Қорыта айтқанда, функционалдық сауаттылық – қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі. Ол оқушының алған білімін өмірде қолдана алу қабілетін қалыптастырып, оның жеке тұлға ретінде дамуына ықпал етеді. Бастауыш мектеп функционалдық сауаттылықтың негізі қаланатын маңызды кезең болып табылады. Сондықтан осы кезеңде оқушылардың оқу, жазу, математикалық, коммуникативтік және ақпараттық сауаттылығын дамытуға ерекше көңіл бөлінуі қажет. Заманауи педагогикалық технологияларды тиімді пайдалану, қолайлы білім беру ортасын қалыптастыру және мектеп пен отбасының өзара ынтымақтастығын қамтамасыз ету арқылы функционалдық сауаттылығы жоғары, шығармашыл әрі бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелеуге болады.

Функционалдық сауаттылық – оқушылардың білімді меңгеру деңгейін ғана емес, сол білімді күнделікті өмірде тиімді қолдану қабілетін анықтайтын маңызды көрсеткіш. Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – алған білімін өмірлік жағдаяттарда пайдалана алатын, өздігінен шешім қабылдайтын және үздіксіз дамуға ұмтылатын тұлға қалыптастыру. Осы мақсатқа жетуде бастауыш мектептің орны ерекше. Себебі дәл осы кезеңде баланың негізгі құзыреттіліктері қалыптасып, болашақтағы білім алу траекториясының негізі қаланады. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған тиімді әдіс-тәсілдерді жүйелі түрде қолданып, әр оқушының өмірлік дағдыларын жетілдіруге жағдай жасауы қажет. Мұндай жұмыс нәтижесінде қоғам талабына сай, білімді, белсенді және жауапты тұлға қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2025.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. – Астана.
3. Назарбаев Н.Ә. Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты. – Астана.
4. Оқу сауаттылығын дамыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп баспасы.
5. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын.
6. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы.
7. PISA халықаралық зерттеуі: әдіснамасы және нәтижелері. – OECD Publications.
8. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва.
9. Зимняя И.А. Ключевые компетенции как результат образования. – Москва.
10. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана.

БЕЙІМДЕЛГЕН ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ШАҒЫН ФУТБОЛ

Сатқаров Нұржан Найманұлы

Қызылорда қаласы

№7 арнайы мектеп - интернаты

Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі

Аннотация. Бұл мақалада 8-сынып оқушыларына арналған бейімделген дене шынықтыру сабақтарында шағын футболды (футзалды) қолданудың педагогикалық және әдістемелік ерекшеліктері қарастырылады. Футзалдың оқушылардың қозғалыс белсенділігін арттырудағы, дене қасиеттерін дамытудағы, қозғалыс үйлесімділігін жетілдірудегі, кеңістікте бағдарлану қабілетін қалыптастырудағы және командалық қарым-қатынасты нығайтудағы мүмкіндіктері сипатталады. Бейімделген дене шынықтыру жағдайында әр білім алушының дене дайындығын, қозғалыс мүмкіндігін, жұмыс қабілетін және жеке ерекшелігін ескере отырып, футбол элементтерін қолжетімді түрде үйретудің маңыздылығы көрсетіледі. Допты жүргізу, қабылдау, беру, қақпаға соғу, алаңда қозғалу және қарапайым тактикалық әрекеттерді меңгерту жолдары талданады. Сонымен қатар сабақ барысында дене жүктемесін мөлшерлеу, жаттығуларды қарапайымнан күрделіге қарай

ұйымдастыру, сараланған тапсырмалар беру, қауіпсіздік талаптарын сақтау және жағымды психологиялық орта қалыптастыру мәселелеріне назар аударылады. Футзалдың тек спорттық дағдыларды меңгертетін ойын емес, сонымен қатар жауапкершілік, өзара көмек, тәртіп, табандылық, өзін-өзі бақылау және әлеуметтік белсенділік сияқты тұлғалық қасиеттерді қалыптастыратын тиімді педагогикалық құрал екендігі негізделеді. Мақала дене шынықтыру пәні мұғалімдеріне 8-сынып оқушыларымен бейімделген дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастыруда тәжірибелік және әдістемелік бағыт беруге арналған.

Түйін сөздер: бейімделген дене шынықтыру, футбол, шағын футбол, 8-сынып, дене тәрбиесі, қозғалыс белсенділігі, дене қасиеттері, доппен жұмыс, қозғалыс дағдылары, командалық ойын, сараланған оқыту, қауіпсіздік, әлеуметтік бейімделу.

Бейімделген дене шынықтыру қазіргі білім беру жүйесінде оқушының дене мүмкіндігін, жеке ерекшелігін және қозғалыс тәжірибесін ескере отырып ұйымдастырылатын маңызды педагогикалық бағыттардың бірі болып табылады. Дене тәрбиесі сабағы әрбір білім алушының денсаулығын нығайтуға, қозғалыс белсенділігін арттыруға және күнделікті өмірде қажетті дене қасиеттерін қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Сондықтан бейімделген дене шынықтыруда оқушыны белгілі бір спорттық нормативке міндетті түрде сәйкестендіру емес, спорттық және қозғалыс әрекетін оның мүмкіндігіне сәйкес ұйымдастыру негізгі орын алады.

Бейімделген дене шынықтырудың басты қағидаларының бірі – қолжетімділік. Сабақтағы жаттығулар оқушы орындай алатындай деңгейде ұсынылып, оның қозғалыс мүмкіндіктерінің дамуына қарай біртіндеп күрделенуі қажет. Тапсырманың шамадан тыс күрделі болуы оқушының өз мүмкіндігіне сенімін төмендетсе, өте жеңіл тапсырма даму мүмкіндігін шектейді. Сондықтан дене шынықтыру пәнінің мұғалімі әр білім алушы үшін қиындық деңгейінің тиімді шегін анықтай білуі керек.

Осы тұрғыдан қарағанда шағын футбол немесе футбол бейімделген дене тәрбиесінде пайдалануға қолайлы спорттық ойындардың бірі болып саналады. Футзалдың ерекшелігі – салыстырмалы түрде шағын алаңда ойналуы, ойыншылардың доппен жиі әрекеттесуі және ойын жағдайының жылдам өзгеруі. Мұның барлығы оқушылардың қозғалыс белсенділігін қамтамасыз етіп, жылдамдық, ептілік, төзімділік, қозғалыс үйлесімділігі және кеңістікте бағдарлану сияқты қасиеттерді дамытуға мүмкіндік береді.

8-сынып оқушылары жасөспірімдік кезеңнің маңызды сатысында болады. Бұл жаста дене дамуы мен психологиялық өзгерістер қатар жүріп, оқушының құрдастарымен қарым-қатынасы, өзін ұжымның мүшесі ретінде сезінуі және өз қабілетін көрсетуге ұмтылысы күшейеді. Сондықтан дене шынықтыру сабағын тек жаттығулар жиынтығы ретінде емес, оқушының дене және әлеуметтік тәжірибесін кеңейтетін орта ретінде ұйымдастыру қажет.

Футзал жасөспірімдердің қозғалысқа деген табиғи қажеттілігін командалық әрекетпен ұштастырады. Ойын барысында білім алушы допты бақылап қана қоймай, серіктестерінің және қарсылас ойыншылардың қозғалысын да ескеруі керек. Ол бірнеше секунд ішінде допты жүргізу, пас беру немесе қақпаға соғу туралы шешім қабылдайды. Осы әрекеттер қозғалыс реакциясын, зейінді және кеңістіктік бағдарды дамытуға ықпал етеді.

Бейімделген дене шынықтыру жағдайында футболдың ресми ережелерін толық көлемде қолдану міндетті емес. Сабақтың мақсаты кәсіби футболшы даярлау емес. Мұғалім ойын ережесін, алаң көлемін, ойын уақытын, ойыншылар санын, қақпа көлемін және қолданылатын жаттығуларды оқушылардың дайындық деңгейіне қарай өзгерте алады. Бұл өзгерістер ойынның мазмұнын бұзбай, оған әр оқушының белсенді қатысуына мүмкіндік беруі керек.

Футзалды үйретудің алғашқы кезеңінде оқушылардың доппен қарапайым әрекеттерді сенімді орындауына назар аударылады. Допты аяқпен сезіну, орнында тұрып допты алға-артқа қозғалту, аяқтың ішкі және сыртқы жағымен бағыттау сияқты қарапайым тапсырмалар кейінгі техникалық әрекеттердің негізін қалыптастырады. Кейбір оқушы үшін бұл әрекеттер өте жеңіл болуы мүмкін, ал қозғалыс үйлесімділігінде қиындығы бар балаға бірнеше сабақ қажет болуы ықтимал. Сондықтан мұғалім оқу қарқынын оқушылардың нақты әрекетіне сәйкес белгілейді.

Футзалдағы негізгі техникалық әрекеттердің бірі – допты жүргізу. Допты жүргізу кезінде ойыншы қозғалыс жылдамдығын реттеп, допты өз бақылауында ұстауы керек. Жаңадан үйреніп жүрген оқушы көбіне допты аяғынан тым алыс жіберіп, кейін оның соңынан жүгіреді. Мұғалім допты қысқа жаназулар арқылы жүргізудің тиімділігін көрсетеді. Бастапқы кезеңде қозғалыс баяу қарқында орындалғаны дұрыс.

Допты жүргізуге үйретуде қарапайым бағдарларды пайдалану тиімді. Мысалы, оқушы белгілі бір сызық бойымен допты жүргізіп, белгіленген нүктеге жеткеннен кейін кері қайтады. Кейін конустар немесе басқа қауіпсіз белгілер қойылып, олардың арасынан доппен өту тапсырмасы беріледі. Осы кезде кедергілердің арақашықтығы жеткілікті кең болуы қажет. Оқушы әрекетті сенімді меңгерген сайын арақашықтық қысқартылып, қозғалыс бағыты күрделенеді.

Доп жүргізуді үйреткен кезде оқушының тек аяғына қарап қалмауына көңіл бөлу қажет. Футзалда ойыншы алаңды да бақылауы керек. Бірақ бастапқы кезеңде оқушыдан бірден басын көтеріп, допты қарамай жүргізуді талап ету дұрыс емес. Алдымен допты бақылау дағдысы қалыптасып, кейін мұғалім белгілі бір нысанға немесе серіктесіне ара-тұра қарап отыру тапсырмасын енгізеді.

Допты қабылдау және пас беру де футболдың негізгі техникалық элементтеріне жатады. Бұл әрекеттерді жұптық жаттығулар арқылы үйретуге болады. Оқушылар бір-біріне қарама-қарсы тұрып, аяқтың ішкі жағымен

доп береді. Алғашқы кезеңде арақашықтық қысқа болуы керек. Мұғалім допты барынша қатты тебуді емес, оны серіктесіне дәл жеткізуді талап етеді.

Пас беру әрекетін үйретуде тірек аяқтың орналасуы, соққы жасайтын аяқтың қозғалысы және доптың бағыты қарапайым түрде түсіндіріледі. Нұсқаулардың тым көп болуы оқушыны шатастыруы мүмкін. Сондықтан мұғалім бір уақытта бір немесе екі негізгі белгіге ғана назар аударады. Мысалы, алдымен «тірек аяғыңды доптың жанына қой» және «аяқтың ішкі жағымен серіктесіңе бағытта» деген тапсырма жеткілікті.

Допты қабылдау кезінде оқушы келе жатқан допты тоқтатып, келесі әрекетке дайындауы қажет. Кей балалар допты аяқпен қатты қарсы алып, оның кері серпілуіне себеп болады. Мұғалім допты жұмсақ қабылдау қажеттігін іс жүзінде көрсетеді. Алғашқы кезде баяу берілген доппен жаттығу орындалып, кейін оның жылдамдығы біртіндеп артады.

Допты беру мен қабылдау дағдысы қалыптасқаннан кейін қозғалыста орындалатын жаттығулар енгізіледі. Екі оқушы қатар жүріп немесе жеңіл жүгіріп келе жатып бір-біріне пас береді. Мұндай жаттығу қозғалыс пен допты бақылауды үйлестіруді талап етеді. Егер оқушылар үшін тапсырма күрделі болса, қозғалыс қарқыны баяулатылады немесе арақашықтық қысқартылады.

Қақпаға соққы жасау футбол сабақтарының оқушыларға қызықты элементтерінің бірі болып табылады. Гол соғу мүмкіндігі жасөспірімнің ойынға деген эмоционалдық қызығушылығын арттырады. Дегенмен мұғалім соққы күшінен бұрын дәлдікке назар аударуы қажет. Алғашқы кезеңде оқушы қақпаға жақын жерден қозғалыссыз тұрған допты бағыттап соғады. Кейін допты жүргізіп келіп соғу немесе серіктестің пасынан кейін қақпаға бағыттау тапсырмалары қосылады.

Қақпаға соғу кезінде нысананы нақтылау пайдалы. Мысалы, қақпаның оң немесе сол бөлігіне белгі қойылып, оқушы сол аймаққа допты бағыттауға тырысады. Мұндай тапсырма көз мөлшерін, қозғалыс дәлдігін және аяқ қозғалысының үйлесімділігін дамытады. Дайындық деңгейі төмен оқушылар үшін қақпаны үлкейту немесе соққы қашықтығын азайтуға болады.

Футзал сабақтарында доппен орындалатын жаттығуларды допсыз қозғалыс әрекеттерімен үйлестіру маңызды. Ойыншы үнемі доппен жүрмейді. Сондықтан қысқа қашықтыққа жүгіру, бағытты өзгерту, тоқтау, қайта қозғалу, белгі бойынша оңға немесе солға бұрылу сияқты тапсырмалар да орындалуы қажет. Бұл жаттығулар ойын жағдайында жылдам әрекет ету қабілетін қалыптастырады.

Жылдамдықты дамыту үшін өте ұзақ жүгіру міндетті емес. Футзалдың ерекшелігі қысқа арақашықтықтағы жылдам қозғалыстармен байланысты. Сондықтан 5–10 метрге қысқа үдеу, белгі бойынша қозғалыс бағытын өзгерту, допқа жылдам жету тәрізді жаттығулар тиімді. Бейімделген сабақта мұғалім әр оқушының дене мүмкіндігін ескеріп, қайталау санын реттейді.

Ептілікті дамытуға арналған жаттығулар да футболмен табиғи түрде байланысады. Конустар арасынан жүгіру, доппен ирек қозғалу, белгі бойынша тоқтау және қозғалыс бағытын ауыстыру оқушының қимыл әрекетін басқаруын жетілдіреді. Бірақ жаттығудың күрделілігі біртіндеп артуы қажет. Қарапайым қозғалысты дұрыс орындай алмайтын оқушыға бірден бірнеше әрекетті қатар орындауды талап ету тиімсіз.

Тепе-теңдік пен қозғалыс үйлесімділігі де футбол үшін маңызды. Допқа соққы жасағанда ойыншы бір аяққа сүйенеді, қозғалыс бағытын өзгерткенде дене салмағын тез ауыстырады. Сондықтан сабақта тепе-теңдікті сақтауға бағытталған қарапайым жаттығуларды қолдануға болады. Бір аяқта қысқа уақыт тұру, сызық бойымен жүру, допты табанмен тоқтатып қайта қозғалу сияқты тапсырмалар негізгі ойын әрекеттеріне дайындық қызметін атқарады.

Бейімделген дене шынықтыруда жаттығуды көрсету әдісінің маңызы жоғары. Кейбір оқушылар ауызша нұсқауды тыңдағаннан гөрі қозғалыстың орындалуын көргенде жақсы түсінеді. Сондықтан мұғалім алдымен жаттығуды өзі немесе жақсы меңгерген оқушы арқылы көрсетіп, кейін сыныпқа орындата алады. Қажет болса, қозғалыс бірнеше бөлікке бөлініп көрсетіледі.

Мұғалімнің сөйлеуі қысқа және түсінікті болуы тиіс. Спорттық терминдерді бірден көп қолдану оқушылардың тапсырманы қабылдауын қиындатуы мүмкін. Мысалы, «допты бақылауда ұстап, алға қарай қысқа жанасумен жүргіз» деген нұсқау ұзақ теориялық түсіндіруден тиімді болуы ықтимал. Оқушы әрекетті орындағаннан кейін ғана қосымша техникалық түзету беріледі.

Футзал сабағында сараланған оқыту әр оқушыға табыс жағдайын жасауға мүмкіндік береді. Бір тапсырманың бірнеше күрделілік деңгейі ұсынылуы мүмкін. Мысалы, бірінші оқушы допты түзу бағытта жүргізсе, екіншісі конустар арасынан өткізеді, үшіншісі қозғалыс соңында қақпаға соққы жасайды. Осылайша барлық оқушы бір тақырыппен жұмыс істейді, бірақ оның күрделілігі жеке мүмкіндікке сәйкес болады.

Саралау кезінде тек тапсырманың техникалық қиындығы емес, орындау уақытын да өзгертуге болады. Кейбір оқушыға жаттығуды түсініп, орындау үшін қосымша уақыт қажет болуы мүмкін. Мұғалім оны асықтырмай, сапалы орындауына жағдай жасайды. Ал тапсырманы жылдам меңгерген оқушыға қосымша қозғалыс немесе күрделірек бағыт беріледі.

Футзал сабақтарында қауіпсіздік талаптары үнемі бірінші орында тұрады. Спорт залы немесе алаң сабақ басталғанға дейін тексеріліп, қозғалысқа кедергі келтіретін артық заттар алынады. Қақпалар қауіпсіз бекітіліп, еденнің тайғанақ болмауына назар аударылады. Доптардың жағдайы да тексеріледі. Оқушылар қозғалысқа ыңғайлы спорттық киім мен аяқ киімде болуы қажет.

Ойын кезінде қарсыласты итеру, аяқтан қағу, қауіпті сырғанап допқа ұмтылу немесе шамадан тыс күш қолдану сияқты әрекеттерге жол берілмеуі тиіс. Мұғалім қауіпсіз ойынның негізгі ережелерін сабақтың

басында түсіндіріп қана қоймай, жаттығу барысында жүйелі түрде еске салады. Қауіпсіздік бір реттік нұсқаулық емес, тұрақты қалыптастырылатын спорттық мәдениет болуы керек.

Сабақтың негізгі бөліміне дейін ағзаны қыздыру міндетті. Жеңіл жүру, баяу жүгіру, аяқ-қол буындарына арналған айналмалы қозғалыстар, денені бұру, тізе мен тобықты дайындайтын жаттығулар негізгі жүктемеге қауіпсіз өтуге көмектеседі. Футзал аяқ бұлшық еттері мен буындарына белсенді жүктеме түсіретіндіктен, аяққа арналған қыздыру жаттығуларына жеткілікті көңіл бөлінеді.

Қыздыру кезінде де допты пайдалануға болады. Мысалы, баяу жүріп допты жүргізу, жұппен қысқа пас беру немесе допты табанмен оңға-солға қозғалту оқушыларды сабақтың негізгі тақырыбына бірден енгізеді. Бірақ мұндай тапсырмалар төмен қарқынмен орындалуы керек.

Дене жүктемесін мөлшерлеу мұғалімнің кәсіби бақылауын қажет етеді. Оқушының қозғалысы баяулап, тыныс алуы шамадан тыс жиілеп, тапсырманы орындау сапасы күрт төмендесе, демалыс қажет болуы мүмкін. Бейімделген дене тәрбиесінде «барлығы бірдей орындауы керек» қағидасынан гөрі, әр оқушыға қауіпсіз және дамытуға жеткілікті жүктеме беру маңызды.

Футзал сабақтарындағы қысқа демалыс кезеңдері әрекетсіз отырумен ғана шектелмеуі мүмкін. Баяу жүру, тыныс алу жаттығулары немесе келесі тапсырманы тындау арқылы белсенді демалыс ұйымдастырылады. Бұл жүрек соғуы мен тыныс алудың біртіндеп қалпына келуіне көмектеседі.

Командалық әрекетке көшу кезінде оқушыларды бірден толық ойынға енгізудің орнына 2х2 немесе 3х3 форматындағы шағын ойындар тиімді. Мұндай ойында әр қатысушы доппен жиі әрекеттесіп, алаңдағы жағдайды жақсырақ түсінеді. Ойыншылар саны аз болғандықтан, мұғалім де олардың әрекетін бақылап, нақты кері байланыс бере алады.

Шағын ойындар кезінде бастапқыда қарапайым мақсат қойылады. Мысалы, команда қарсыластың қақпасына гол соғуға емес, үш рет қатарынан дәл пас беруге ұмтылуы мүмкін. Бұл оқушыларды допты жеке ұстап қалмай, серіктесімен әрекет етуге үйретеді. Кейін пас пен қақпаға шабуыл біріктіріледі.

Футзалдағы командалық әрекеттің негізгі қағидаларының бірі – допсыз қозғалу. Оқушы серіктесінде доп болған кезде бір орында тұрып қалмауы керек. Ол пас қабылдауға ыңғайлы бос орынға қозғалады. Мұны түсіндіру үшін мұғалім алаңда арнайы аймақтар белгілеп, допсыз ойыншының сол аймаққа шығуын талап ете алады.

Осы арқылы оқушы біртіндеп ойын жағдайын түсіне бастайды. Ол тек допка емес, кеңістікке де назар аударады. Бұл тактикалық ойлаудың бастапқы деңгейін қалыптастырады. 8-сынып оқушыларына күрделі комбинацияларды бірден үйретуден гөрі осындай қарапайым қағидаларды тұрақты қолдану тиімді.

Футзалдың тәрбиелік маңызы да осы командалық әрекеттен көрінеді. Оқушы жақсы нәтиже көрсету үшін серіктесіне сенуге, онымен әрекеттесуге және ортақ ережені орындауға тиіс. Бір ойыншының жеке шеберлігі командалық келісімді толық алмастыра алмайды. Бұл оқушыларға ортақ мақсатқа жетуде ынтымақтастықтың маңызын тәжірибе арқылы түсіндіреді.

Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі осы мүмкіндікті пайдаланып, оқушылар арасында өзара құрмет пен қолдау мәдениетін қалыптастыруы қажет. Дайындығы жоғары балаға әлсіздеу серіктесін кемсітуге немесе ойыннан шеттетуге жол берілмейді. Керісінше, әр ойыншыға доппен әрекет ету мүмкіндігі жасалып, команда мүшелері бір-бірінің жетістігін қолдауға үйретіледі.

Бейімделген футзалдағы педагогикалық нәтиже тек қанша гол соғылғанымен өлшенбейді. Допты бұрын дұрыс басқара алмаған оқушының оны сенімді жүргізе бастауы, пас бермейтін баланың серіктесімен әрекеттесуі, ойынға қатысудан қашатын оқушының белсенді қосылуы немесе қауіпсіздік ережесін өздігінен сақтауы маңызды нәтиже болып саналады. Мұндай жетістіктер оқушының жеке даму динамикасын көрсетеді.

Сондықтан мұғалім әр оқушының бастапқы деңгейін ескеріп, нәтижені сонымен салыстырғаны дұрыс. Бұл бағалаудың әділдігін арттырып, оқушының өз мүмкіндігіне сенуіне көмектеседі. Бейімделген дене шынықтырудағы негізгі ұстаным – әр баланың спорттық қабілетін бір өлшеммен бағалау емес, оның қозғалыс мүмкіндігін жүйелі түрде дамыту.

Осы тұрғыдан алғанда 8-сыныптағы футзал сабақтары дұрыс әдістемелік ұйымдастыру жағдайында оқушылардың қозғалыс белсенділігін, дене дайындығын және әлеуметтік тәжірибесін қатар дамытуға мүмкіндік береді. Мұғалім техникалық әрекеттерді қарапайымнан күрделіге қарай үйретіп, тапсырмаларды саралап, қауіпсіз орта қалыптастырған жағдайда шағын футбол әртүрлі мүмкіндігі бар оқушыларды ортақ қозғалыс әрекетіне біріктіретін тиімді құралға айналады.

Футзалды бейімделген дене шынықтыру сабағында жүйелі қолдану оқушылардың тек жеке қозғалыс дағдыларын емес, ойын жағдайында жылдам шешім қабылдау қабілетін де қалыптастырады. Допты қабылдаған оқушы қысқа уақыт ішінде оны қай бағытта жүргізетінін, қай серіктесіне пас беретінін немесе қақпаға соққы жасау мүмкіндігін анықтауы керек. Мұндай әрекет қозғалыс пен ойлау үдерісінің өзара байланысын күшейтеді. Бастапқы кезеңде шешім қабылдауды жеңілдету үшін мұғалім оқушыға екі ғана нұсқа ұсына алады. Мысалы, допты оң жақтағы немесе сол жақтағы серіктесіне беру ұсынылады. Кейін ойын тәжірибесі артқан сайын оқушы әрекетті өздігінен таңдауға үйренеді.

Футзалдағы тактикалық әрекеттерді үйрету барысында күрделі схемаларды жаттатудан бұрын ойынның негізгі логикасын түсіндіру маңызды. Оқушы доп командасында болған кезде шабуылға көмектесетінін, ал доп қарсыласқа өткен кезде қорғанысқа қатысу қажеттігін білуі керек. Осы қарапайым түсінік командалық ойынның негізін қалыптастырады. Мұғалім «доп бізде болса – бос орын іздейміз, доп қарсыласта болса – қақпамызды қорғаймыз» деген тәрізді қысқа әрі есте сақтауға жеңіл нұсқауларды пайдалана алады.

Шабуыл әрекеттерін меңгертуде алаңның кеңдігін дұрыс пайдалану түсіндіріледі. Оқушылардың барлығы доптың маңына жиналып қалса, пас беруге және еркін қозғалыс жасауға мүмкіндік азаяды. Сондықтан әр ойыншының белгілі бір арақашықтық сақтап, бос кеңістікке шығуы маңызды. Мұны үйрету үшін алаңды шартты аймақтарға бөліп, әр оқушыға белгілі бір кеңістікте қозғалу тапсырмасы берілуі мүмкін. Кейін бұл шектеулер біртіндеп алынып, оқушылар алаңдағы орнын өздері таңдауға көшеді.

Қорғаныс әрекеттерін үйреткен кезде ең алдымен дұрыс позиция таңдауға көңіл бөлінеді. Оқушы қарсыластың алдынан жүгіріп барып допты бірден тартып алуға ұмтылғанда тепе-теңдігін жоғалтуы немесе қауіпті қимыл жасауы мүмкін. Сондықтан қарсылас пен өз қақпасының арасында орналасу, доппен келе жатқан ойыншының бағытын бақылау және қауіпсіз арақашықтықты сақтау дағдылары қалыптастырылады. Допты тартып алу мүмкіндігі пайда болғанда ғана ойыншы әрекет етеді.

Футзалдағы шабуылдан қорғанысқа және қорғаныстан шабуылға ауысу жылдамдығы да біртіндеп үйретіледі. Ойын барысында доп жоғалғаннан кейін кей оқушы бұрынғы орнында тұрып қалуы мүмкін. Мұғалім арнайы белгі арқылы «доп жоғалды – қорғанысқа қайт» әрекетін бірнеше рет жаттықтыра алады. Кейін оқушылар ойын жағдайының өзгеруін өздері байқап, әрекетін ауыстыруға үйренеді.

Қақпашымен жұмыс барысында оның басқа ойыншылардан ерекшеленетін міндеттері қарапайым түрде түсіндіріледі. Қақпашы тек допты тоқтатушы емес, ойынды қайта бастайтын команда мүшесі екенін түсінуі қажет. Допты ұстағаннан кейін оны бос тұрған серіктесіне қауіпсіз бағыттау да маңызды дағды. Бастапқы жаттығуларда қақпашыға жақын арақашықтықтан баяу соққылар жасалып, допты екі қолмен сенімді ұстауға көңіл бөлінеді.

Қақпашы жаттығуларында қауіпсіздікке ерекше назар аударылады. Оқушыға дайындықсыз қатты соққы бағыттау немесе күрделі құлау техникасын орындату дұрыс емес. Қозғалыс қарапайым әрекеттерден басталып, оқушының сенімділігі артқан сайын біртіндеп күрделенеді. Қақпашы позициясына барғысы келмейтін оқушыны мәжбүрлемей, алдымен жеңіл жаттығулар арқылы қызығушылығын қалыптастырған жөн.

Футзал сабақтарында реакция жылдамдығын дамытуға арналған ойын жаттығулары нәтижелі. Мұғалімнің белгісі бойынша допты тоқтату, қозғалыс бағытын өзгерту, белгілі бір түсті конусқа қарай жүгіру немесе серіктесін ауыстыру сияқты тапсырмалар орындалуы мүмкін. Мұндай жаттығуларда оқушы ақпаратты қабылдап, оны қозғалыс әрекетіне жылдам айналдыруға үйренеді.

Зейінді дамыту үшін бірнеше қарапайым белгі қолдануға болады. Мысалы, бір белгі қозғалысты бастау, екінші белгі тоқтау, үшінші белгі бағытты ауыстыру мағынасын береді. Алғашында екі белгі жеткілікті. Оқушылар оларды сенімді меңгергеннен кейін үшінші әрекет қосылады. Бұл тәсіл тапсырманың күрделілігін біртіндеп арттыру қағидасына сәйкес келеді.

Футзалда үйлесімділік қабілетін дамыту үшін доппен және допсыз қозғалысты біріктіретін тапсырмалар пайдалы. Оқушы допты бірнеше метр жүргізіп, оны тоқтатып, белгіленген нүктені айналып өтіп, қайтадан доппен қозғалысын жалғастыра алады. Кейін осы әрекетке пас немесе қақпаға соққы қосылады. Мұндай жаттығулар бірнеше қозғалысты белгілі бір реттілікпен орындауға үйретеді.

Жаттығудың ретін есте сақтау кейбір оқушыларға қиын болуы мүмкін. Сондықтан мұғалім әрекеттерді визуалды белгілер арқылы көрсетеді. Мысалы, бірінші конус – доп жүргізу, екінші белгі – пас беру, үшінші белгі – қақпаға соғу тапсырмасын білдіреді. Тұрақты қайталау нәтижесінде оқушы жаттығу ретін өздігінен орындай бастайды.

Футзал сабақтарындағы станциялық әдіс бейімделген дене тәрбиесі үшін қолайлы. Спорт залы бірнеше жұмыс аймағына бөлініп, бір жерде доп жүргізу, екіншісінде пас беру, үшіншісінде қақпаға соғу, төртіншісінде қозғалыс үйлесімділігіне арналған тапсырма орындалады. Белгілі уақыт өткеннен кейін оқушылар келесі станцияға ауысады. Мұндай ұйымдастыру кезек күту уақытын азайтып, сабақтың қозғалыс белсенділігін арттырады.

Станциялық жұмыста әр тапсырманың қауіпсіз және түсінікті болуы маңызды. Оқушылар бір станциядан екіншісіне ауысқанда қозғалыс бағыттары қиылыспауы тиіс. Мұғалім барлық жұмыс аймағын бақылауға мүмкіндік беретін жерде орналасады. Егер белгілі бір станциядағы жаттығу күрделі болса, сол жерде қосымша нұсқау немесе визуалды үлгі беріледі.

Футзал сабақтарында эстафеталарды пайдалану да оқушылардың белсенділігін арттырады. Допты жүргізіп белгіленген жерге бару, кедергіні айналып қайту және келесі ойыншыға доп беру сияқты қарапайым эстафеталар қозғалыс дағдысын ойын түрінде бекітеді. Бірақ мұғалім эстафетада тек жылдамдықты бағаламауы керек. Техникалық әрекетті дұрыс орындау мен қауіпсіздік талаптарын сақтау да нәтиженің маңызды бөлігі ретінде қарастырылады.

Жарыс элементтерін енгізген кезде командалардың мүмкіндігін теңестіру қажет. Дене дайындығы жоғары оқушылардың барлығын бір командаға біріктіру басқа балалардың мотивациясын төмендетуі мүмкін. Сондықтан мұғалім оқушылардың қозғалыс мүмкіндігі мен ойын тәжірибесін ескеріп, командаларды шамамен тең құрады. Бұл жарыстың қызықты әрі әділ өтуіне ықпал етеді.

Сонымен қатар жеңіске жетуді жалғыз мақсатқа айналдырмау маңызды. Сабақ барысында «ең ұйымшыл команда», «ең дәл пас», «ең жақсы өзара көмек», «қауіпсіз ойнаған команда» сияқты көрсеткіштерді атап өтуге болады. Мұндай тәсіл оқушыларға спорттағы жетістік тек есеппен өлшенбейтінін көрсетеді.

Бейімделген дене шынықтыру сабағында барлық оқушының доппен әрекет етуіне мүмкіндік жасалуы тиіс. Кейде техникалық деңгейі жоғары балалар допты ұзақ ұстап, басқа ойыншылар ойынға аз қатысуы

мүмкін. Мұғалім мұндай жағдайда ережені уақытша өзгерте алады. Мысалы, қақпаға соққы жасамас бұрын команда кемінде үш пас беруі немесе бірнеше ойыншы доппен әрекет етуі қажет деген шарт енгізіледі.

Ойын ережесін осылай өзгерту техникалық деңгейі төмен оқушыларды да белсенді әрекетке қосады. Олар пас қабылдау, допты тоқтату және серіктесіне қайта беру тәжірибесін алады. Бірнеше рет сәтті әрекет жасаған оқушының өзіне деген сенімі артып, кейін ойынға өз еркімен белсендірек қатыса бастайды.

Мұғалімнің мадақтауы осы сенімді қалыптастыруда маңызды. Бірақ мадақтау нақты әрекетке байланысты болуы тиіс. «Жарайсың» деген жалпы сөзден гөрі «допты серіктесіне дәл бердің», «бос кеңістікке дұрыс шықтың», «қарсыласыңды итермей, қауіпсіз қорғадың» деген кері байланыс оқушыға қандай әрекетінің дұрыс болғанын түсіндіреді.

Қателікті түзету де оқушының қадір-қасиетін сақтай отырып жүргізіледі. Егер пас дұрыс шықпаса, «сен пас бере алмайсың» деудің орнына допқа соғу күшін немесе аяқтың орналасуын көрсету қажет. Мұғалім тұлғаны емес, нақты қозғалысты түзетеді. Мұндай педагогикалық қатынас жасөспірімдердің сабаққа сенімді қатысуына ықпал етеді.

8-сынып оқушылары үшін құрдастарының пікірі маңызды болғандықтан, сыныпта бір-бірін келемеждеуге жол бермеу қажет. Допты өткізіп алған, қақпаға дәл соға алмаған немесе қозғалысты баяу орындаған оқушыны күлкі ету сабақтағы психологиялық қауіпсіздікті бұзады. Мұғалім спорттағы қателіктің үйрену үдерісінің табиғи бөлігі екенін жүйелі түрде түсіндіруі тиіс.

Ойын барысында эмоцияны басқару да маңызды тәрбиелік міндет. Футзалдың қарқынды сипаты кейде оқушылар арасында келіспеушілік тудыруы мүмкін. Доптың кімнен шыққаны, ереже бұзылғаны немесе голдың есептелуі туралы пікірталас туындағанда мұғалім оқушыларды сабырлы түрде шешім қабылдауға үйретеді. Мұғалімнің немесе төрешінің шешімін құрметтеу спорттық мәдениеттің бір бөлігі ретінде түсіндіріледі.

Жеңілгеннен кейін өзін ұстай білу де үйретілетін дағды. Оқушының көңілі қалуы табиғи болғанымен, қарсыласқа агрессия көрсетуге немесе командаласын кінәлауға болмайды. Мұғалім ойын аяқталғаннан кейін қысқа талдау жүргізіп, команданың жақсы әрекеттерін және келесі жолы жақсартуға болатын тұстарын атап өтеді.

Футзал арқылы табандылық қасиетін дамытуға болады. Техникалық дағды бірден қалыптаспайды. Допты дәл беру немесе қозғалыста қақпаға соғу үшін бірнеше рет қайталау қажет. Оқушы әрбір сәтсіз әрекеттен кейін қайта орындауға үйренген кезде қиындықты жеңу тәжірибесін жинақтайды. Бұл қасиет дене тәрбиесінен тыс оқу әрекетінде де маңызды.

Бейімделген дене шынықтыруда жетістік жағдайын қалыптастыру осы табандылықты қолдайды. Егер тапсырма оқушы үшін үнемі қолжетімсіз болса, оның әрекет ету ынтасы төмендейді. Сондықтан мұғалім тапсырманы баланың орындай алатын деңгейінен бастап, шағын күрделендіру арқылы алға жылжытады. Оқушы өз жетістігін сезінген кезде келесі тапсырманы орындауға ынтасы артады.

Футзалдың әлеуметтік әсерінің бірі – әртүрлі қабілеті бар оқушыларды ортақ мақсатқа біріктіру. Командада бір оқушы жылдам жүгіруімен ерекшеленсе, екіншісі дәл пас бере алады, үшіншісі қорғаныста тәртіпті әрекет етеді. Мұғалім осы әртүрлі қабілеттерді көрсетіп, әр ойыншының команда үшін маңызды екенін түсіндіреді.

Бұл тәсіл оқушының өзін тек басқа балалармен салыстыруына жол бермейді. Ол өзінің мықты жағын байқап, дамытуға мүмкіндік алады. Бейімделген дене шынықтыруда осындай жеке жетістікті мойындау ерекше маңызға ие.

Футзал сабақтарында көшбасшылық қасиеттерді де дамытуға болады. Команда капитаны рөлін тек спорттық деңгейі жоғары оқушыға емес, әртүрлі балаларға кезекпен беру тиімді. Капитанға команда мүшелерін жинау, жаттығу кезегін еске салу немесе ойын алдында серіктестерін қолдау сияқты қарапайым міндеттер беріледі.

Осы арқылы жауапкершілік пен ұйымдастырушылық қабілет қалыптасады. Мұғалім көшбасшылықтың тек бұйрық беру емес, басқаларды тыңдау және қолдау екенін түсіндіреді. Бұл жасөспірімдердің әлеуметтік құзыреттілігін дамытуға көмектеседі.

Футзал сабақтарында төрешілік элементтерін енгізу де пайдалы болуы мүмкін. Негізгі ережелерді меңгерген оқушыға қысқа жаттығу кезінде доптың алаңнан шыққанын белгілеу немесе ойынды бастау белгісін беру міндеті ұсынылады. Бұл ережені жақсырақ түсінуге және әділдік сезімін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Дегенмен төрешілік тапсырма оқушының мүмкіндігіне сәйкес болуы тиіс. Бірден күрделі шешімдер қабылдауды талап ету қажет емес. Алғашында бір ғана ережені бақылау жеткілікті. Кейін тәжірибесіне қарай жауапкершілік көлемі кеңейтіледі.

Футзал сабақтарының тиімділігі сабақтың моторлық тығыздығына да байланысты. Егер оқушылар уақыттың көп бөлігін кезек күтіп өткізсе, қозғалыс белсенділігі төмендейді. Сондықтан мұғалім бірнеше допты пайдаланып, топтарды шағын құрамдарға бөліп, тапсырмаларды параллель ұйымдастырғаны дұрыс.

Мысалы, бір топ қақпаға соққы жасап жатқан кезде екінші топ пас жаттығуын, үшінші топ доп жүргізуді орындай алады. Кейін топтар ауысады. Бұл тәсіл сабақ уақытын тиімді пайдалануға және әр оқушының белсенді әрекет санын көбейтуге мүмкіндік береді.

Сонымен бірге жоғары моторлық тығыздық шамадан тыс жүктемеге айналмауы керек. Мұғалім белсенді және жеңіл әрекеттерді алмастырып, оқушыларға қысқа қалпына келу кезеңдерін береді. Жаттығу сапасының шаршау әсерінен төмендеп кеткені байқалса, жүктеме азайтылады.

Дене жүктемесін бақылауда оқушының сыртқы белгілеріне назар аудару маңызды. Қимыл дәлдігінің күрт төмендеуі, қозғалыстың баяулауы, шамадан тыс енгізу немесе оқушының жаттығуды жалғастырудан қиналуы демалыс қажеттігін көрсетуі мүмкін. Мұндай жағдайда дене белсенділігін мәжбүрлі түрде жалғастырудың педагогикалық пайдасы болмайды.

Сабақтың соңғы бөлігінде ағзаны біртіндеп тыныш күйге көшіру маңызды. Оқушылар алаң бойымен баяу жүріп, тыныс алу жаттығуларын орындайды. Аяқ пен дененің негізгі бұлшық еттеріне арналған жеңіл созылу қозғалыстары жасалады. Сабақтың негізгі бөлігінен кейін бірден қозғалыссыз отыра қалудан гөрі осындай біртіндеп қалпына келу тиімді.

Осы кезеңде мұғалім оқушылармен қысқа рефлексия жүргізе алады. «Бүгін қандай әрекетті жақсы орындадың?», «қай жаттығу қиын болды?», «командаңа қалай көмектестің?» деген сұрақтар арқылы оқушы өзінің қозғалыс тәжірибесін талдауға үйренеді. Рефлексия бірнеше минуттан аспай, нақты сабақ мазмұнымен байланысты болуы керек.

Өзін-өзі бағалау да бейімделген дене тәрбиесінде маңызды. Оқушы өз жетістігін тек мұғалім бағасынан күтпей, өзінің ілгерілеуін байқауға үйренуі қажет. Мысалы, «бұрын допты конустар арасынан жиі жоғалтатынымын, бүгін жақсы жүргіздім» деген түсінік оның ішкі мотивациясын күшейтеді.

Мұғалім оқушының өзін-өзі бағалауын шынайы бағытта қолдайды. Егер бала нәтижесін төмен бағаласа, нақты жетістігін көрсетеді. Ал өз мүмкіндігін асыра бағалаған жағдайда келесі даму мақсатын ұсынады. Мұндай кері байланыс оқушының өзін тануына ықпал етеді.

Футзал сабақтарында денсаулық туралы қарапайым білімді қозғалыс әрекетімен байланыстыру тиімді. Оқушыларға не себепті қыздыру керектігі, дене жүктемесінен кейін тыныс алудың жиілейтіні, су ішудің және демалыстың маңызы түсіндіріледі. Бұл ақпарат қысқа және тәжірибелік сипатта болуы қажет.

Салауатты өмір салты туралы түсінікті де футбол арқылы дамытуға болады. Оқушы спорттық белсенділіктің жақсы ұйқымен, дұрыс тамақтанумен және күн тәртібімен байланысты екенін түсінеді. Осылайша дене шынықтыру сабағы жеке жаттығумен шектелмей, денсаулық мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Футзал сабақтан тыс дене белсенділігін ынталандыратын спорт түрі ретінде де құнды. Оқушылар қарапайым ережелер мен негізгі техникалық дағдыларды меңгергеннен кейін бос уақытта қауіпсіз жағдайда достарымен ойнай алады. Бұл олардың қозғалыс белсенділігін мектеп сабағынан тыс уақытта да жалғастыруға мүмкіндік береді.

Мектепшілік спорттық іс-шаралар мен шағын жарыстар футболға деген қызығушылықты арттыра алады. Бірақ мұндай жарыстарда бейімделген дене тәрбиесінің қағидалары сақталуы қажет. Командалардың деңгейін теңестіру, ойын уақытын реттеу және барлық қатысушыға әрекет ету мүмкіндігін беру маңызды.

Спорттық іс-шараның нәтижесі тек бірінші орын алған команданы анықтаумен шектелмеуі тиіс. Белсенді қатысу, өзара көмек, әділ ойын және тәртіп те бағаланады. Бұл спорттың тәрбиелік құндылығын күшейтеді.

8-сынып оқушыларымен футбол өткізетін мұғалім үшін сабақтан кейінгі педагогикалық талдау да маңызды. Қандай жаттығу тиімді болды, қай жерде оқушылар көп қиналды, кімге қосымша қолдау қажет, қандай қауіпсіздік мәселесі байқалды деген сұрақтарға жауап беру келесі сабақты жетілдіруге мүмкіндік береді.

Оқушылардың жетістігін қысқаша тіркеп отыру да пайдалы. Мұғалім әр сабақта ұзақ есеп жүргізбеуі мүмкін, бірақ негізгі техникалық дағдылар бойынша динамиканы кезең сайын белгілеп отырса, оқыту нәтижесін нақты бағалауға мүмкіндік туады. Допты жүргізу, пас беру, қабылдау, қақпаға соғу, ойын ережесін сақтау және командалық әрекет тәрізді көрсеткіштер бақылауға алынуы мүмкін.

Бағалау кезінде оқушыларды бір-бірімен тікелей салыстырудан гөрі олардың жеке даму динамикасын қарастырған дұрыс. Бір бала үшін бес дәл пастың төртеуін орындау жоғары нәтиже болса, басқа оқушы үшін алғаш рет серіктесіне екі рет дәл пас беру маңызды жетістік болуы мүмкін. Мұндай бағалау бейімделген дене тәрбиесінің жеке тұлғаға бағытталған сипатына сәйкес келеді.

Футзал арқылы қалыптасатын қозғалыс және әлеуметтік дағдылар өзара тығыз байланысты. Допты дәл беру үшін техникалық шеберлік қажет болса, оны қажетті сәтте серіктесіне беру үшін командалық түсінік пен шешім қабылдау қабілеті керек. Қорғанысқа уақытында оралу үшін жылдамдықпен қатар жауапкершілік те қажет. Сондықтан футбол оқушының дене және тұлғалық дамуын біртұтас қарастыруға мүмкіндік береді.

Мұғалімнің міндеті – осы мүмкіндікті сабақ мақсатына дұрыс бағыттау. Егер футбол тек еркін ойын ретінде ұйымдастырылса, қабілеті жоғары балалар белсенді болып, кей оқушылар шетте қалуы ықтимал. Ал нақты педагогикалық мақсат, бейімделген ереже, сараланған тапсырма және жүйелі кері байланыс болған жағдайда әр оқушының дамуына жағдай жасалады.

Сондықтан бейімделген футбол сабағында мұғалім ұйымдастырушы ғана емес, бақылаушы, бағыттаушы және қолдаушы қызметін де атқарады. Ол оқушыға қажет жерде көмек көрсетіп, дағды қалыптасқан сайын көмекті азайтады. Бұл білім алушының қозғалыс әрекетін біртіндеп өздігінен орындауына мүмкіндік береді.

Осылайша шағын футболды 8-сыныптағы бейімделген дене шынықтыру үдерісінде жүйелі пайдалану қозғалыс белсенділігін арттырумен қатар, оқушылардың дербестігін, өзара қарым-қатынасын, жауапкершілігін және спорттық мәдениетін дамытуға ықпал етеді. Футзалдың мазмұнын оқушы мүмкіндігіне бейімдеу арқылы дене шынықтыру пәнінің мұғалімі әр білім алушыға қолжетімді, қауіпсіз және нәтижелі қозғалыс ортасын қалыптастыра алады.

Футзал сабақтарының мазмұнын жоспарлау кезінде оқу жылы бойындағы бірізділікке ерекше көңіл бөлу қажет. Егер әр сабақта бір-бірімен байланысы жоқ жаттығулар ғана ұсынылса, оқушының қозғалыс дағдысы тұрақты қалыптаспайды. Сондықтан мұғалім алдыңғы сабақта меңгерілген әрекетті келесі сабақтағы жаңа тапсырмамен байланыстырып отыруы тиіс. Мысалы, алғашқы кезеңде допты жүргізу үйретілсе, кейін сол дағды пас берумен, одан кейін қақпаға соғумен, ал соңында шағын ойын әрекетімен біріктіріледі. Осындай сабақтастық оқушыға бұрынғы тәжірибесін жаңа жағдайда қолдануға мүмкіндік береді.

Оқу материалының реттілігі қарапайымнан күрделіге қарай ұйымдастырылғаны дұрыс. Алғашқы кезеңде техникалық әрекеттің негізгі үлгісі меңгеріліп, кейін қозғалыс қарқыны, арақашықтық, қарсылас әрекеті және тактикалық міндеттер қосылады. Мұғалім жаңа күрделілікті енгізер алдында оқушының алдыңғы әрекетті жеткілікті деңгейде меңгергеніне көз жеткізгені жөн. Бұл әсіресе бейімделген дене шынықтыру жағдайында маңызды, себебі қозғалыс дағдысының қалыптасу қарқыны әр оқушыда әртүрлі болуы мүмкін.

Футзал сабақтарындағы функционалдық сауаттылық оқушының үйренген қозғалыс әрекетін нақты ойын жағдайында пайдалана алуынан көрінеді. Допты жай ғана жүргізе білу жеткіліксіз, оны қарсылас жақындағанда, бағыт өзгергенде немесе серіктеске пас беру қажет болғанда қолдана білу маңызды. Сол сияқты қақпаға соққы жасау техникасын меңгеру ғана емес, соққыға қолайлы сәтті таңдай білу де ойын тәжірибесінің бір бөлігі болып табылады. Осы себепті техникалық жаттығулар біртіндеп нақты ойын жағдайына ұқсас тапсырмалармен толықтырылуы қажет.

Оқушылардың футболға деген қызығушылығын тұрақты сақтау үшін сабақтың мазмұнын түрлендіріп отырған тиімді. Бір типті жаттығулардың ұзақ уақыт қайталануы кейбір жасөспірімдердің белсенділігін төмендетуі мүмкін. Сондықтан бір сабақта доп жүргізу мен пасқа, келесі сабақта қақпаға соғу мен шағын ойындарға, одан кейін қорғаныс пен шабуыл әрекеттеріне басымдық беруге болады. Дегенмен түрлендіру негізгі оқу мақсатын жоғалтпауы тиіс.

Мұғалім сабақ барысында ойын элементтерін пайдалану арқылы оқушылардың ынтасын күшейте алады. Мысалы, белгілі бір аймаққа дәл пас бергені үшін ұпай жинау, конустар арасынан допты жоғалтпай өткізу немесе қақпаның белгіленген бөлігіне дәл соғу сияқты тапсырмалар жарыс элементін береді. Бірақ мұнда да нәтиже тек жылдамдықпен емес, сапа, дәлдік және қауіпсіздікпен бағаланғаны дұрыс.

Футзал сабақтарындағы басты педагогикалық міндеттердің бірі – барлық оқушыны әрекетке тарту. Кейде спорттық дайындығы жоғары балалар ойында басым болып, басқа оқушылар доппен сирек әрекеттесуі мүмкін. Мұндай жағдайды болдырмау үшін мұғалім арнайы шарттар қолдана алады. Мысалы, гол алдында командадағы кемінде үш ойыншыға доп тиюі тиіс немесе бір ойыншы допты ұзақ ұстамай, белгілі уақыт ішінде пас беруі керек деген ереже енгізіледі. Бұл командалық әрекетті теңестіреді.

Оқушылардың өзара қарым-қатынасын бақылау да маңызды. Дайындығы төмен оқушыны шетке ысыру, оған пас бермеу немесе қателігін келемеждеу бейімделген дене шынықтырудың мақсатына қайшы келеді. Мұғалім сабақ басынан-ақ өзара құрмет пен қолдау қағидаларын нақты белгілеп, олардың сақталуын талап етуі тиіс. Әр ойыншының командаға үлес қоса алатынын көрсету әлеуметтік сенімділікті арттырады.

Футзал арқылы жауапкершілік дағдысын қалыптастыруға жақсы мүмкіндік бар. Оқушы ойын алдында спорттық құралды дайындауға көмектесуі, командадағы рөлін орындауы, қауіпсіздік ережесін сақтауы және сабақ соңында құралдарды жинауға қатысуы мүмкін. Мұндай қарапайым міндеттер оның сабақтағы белсенді қатысушы ретіндегі рөлін күшейтеді.

Дербестікті дамыту үшін мұғалім көмекті біртіндеп азайтуы қажет. Алғашқы сабақтарда жаттығу кезеңдері толық түсіндіріліп, көрсетілсе, кейін оқушы оларды қысқа нұсқамен орындауға көшеді. Уақыт өте келе ол жаттығу ретін өздігінен есіне түсіріп, қажетті құралды дайындап, тапсырманы орындап, нәтижесін бағалай алады. Бұл бейімделген дене шынықтырудың маңызды нәтижелерінің бірі.

Футзалда тактикалық шешім қабылдауды дамыту кезінде оқушыға ойын жағдайын түсінуге көмектесетін қарапайым сұрақтар қолдануға болады. Мысалы, «серіктесің бос тұр ма?», «алдында қарсылас бар ма?», «қақпаға жол ашық па?» деген сұрақтар баланың назарын маңызды белгілерге бағыттайды. Біртіндеп мұғалімнің сұрағы азайып, оқушы жағдайды өздігінен бағалай бастайды.

Кейбір оқушылар ойын барысында допқа шамадан тыс назар аударып, айналасындағы ойыншыларды байқамай қалуы мүмкін. Мұндай жағдайда аланды бақылау дағдысын арнайы жаттықтыру қажет. Мысалы, допты жүргізіп келе жатып мұғалім көрсеткен түсті атау немесе белгіленген серіктесті табу тапсырмасы берілуі мүмкін. Бұл басын көтеріп, кеңістікті бақылауға үйретеді.

Футзал сабақтарында көру арқылы бағдарлану маңызды болғанымен, ауызша және дыбыстық белгілер де пайдалы болуы мүмкін. Мұғалімнің қысқа командасы, ысқырық немесе қол белгісі оқушының әрекетін уақытында өзгертуге көмектеседі. Бірақ белгілер саны тым көп болмауы тиіс. Әр белгі тұрақты мағынамен қолданылғанда ғана оқушы оны жылдам қабылдайды.

Футзалдың тәрбиелік мүмкіндігінің бірі – әділдік сезімін қалыптастыру. Оқушылар ережені барлық қатысушыға бірдей қолдануды, қарсыластың құқығын құрметтеуді және даулы жағдайда сабыр сақтауды үйренеді. Мұғалім өз шешімінде бірізді және әділ болса, бұл оқушыларға нақты мінез-құлық үлгісін береді.

Спорттық әдепті қалыптастыру да маңызды. Ойын алдында және соңында амандасу, қарсыласқа құрмет көрсету, серіктестің жақсы әрекетін мойындау, жарақат алған ойыншыға көмектесу сияқты қарапайым әрекеттер сабақта тұрақты қолданылса, біртіндеп әдетке айналады. Бұл жалпы мектеп мәдениетіне де оң әсер етуі мүмкін.

Футзал оқушылардың эмоциялық тұрақтылығын дамытуға да ықпал етеді. Ойын барысында әрдайым сәттілік бола бермейді. Доп жоғалту, қақпаға дәл соға алмау немесе қарсыласқа гол жіберу сияқты жағдайлар оқушыдан өзін-өзі бақылауды талап етеді. Мұғалім осындай сәттерді эмоцияны басқаруды үйретудің табиғи мүмкіндігі ретінде қолдана алады.

Оқушыға қателіктен кейін бірден келесі әрекетке көшу керектігін түсіндіру пайдалы. Мысалы, пас дұрыс шықпаса, ұзақ уақыт өкініп тұрудың орнына қорғанысқа қайта оралу қажет. Мұндай дағды ойынның өзінде де, күнделікті өмірде де маңызды: сәтсіздіктен кейін әрекетті жалғастыру табандылықты қалыптастырады.

Футзал арқылы оқушының өзіндік бағасын қолдауға болады. Белгілі бір қозғалысты меңгеру, командаға пайдалы пас беру немесе жеке нәтижесін жақсарту жасөспірімге өз мүмкіндігін сезінуге көмектеседі. Мұғалім осы жетістіктерді нақты атап көрсеткенде, оқушы дене шынықтыру сабағына жағымды көзқарас қалыптастырады.

Өзіндік бағаны қалыптастыруда салыстырудан сақ болған жөн. «Сен одан баяусың» деген бағалау оқушыны ынталандырудың орнына кері әсер етуі мүмкін. Оның орнына «өткен жолы үш конусты айналдың, бүгін бесеуін сенімді өттің» деген салыстыру жеке прогресті көрсетеді.

Футзал сабақтарында бағалау критерийлерін де оқушыға түсінікті ету маңызды. Ол мұғалімнің нені бағалайтынын білуі керек. Мысалы, дәл пас, допты бақылау, қауіпсіз қозғалыс, командамен әрекет ету және белсенді қатысу тәрізді өлшемдер алдын ала айтылуы мүмкін. Бұл сабақтағы күтілетін нәтижені айқын етеді.

Бағалаудың практикалық формаларын қолдануға болады. Мұғалім бақылау парағында негізгі дағдылар бойынша оқушының ілгерілеуін белгілейді немесе қысқа ауызша кері байланыс береді. Кей жағдайда оқушы өзі де белгілі бір дағдыны «меңгердім», «әлі жаттығу керек» деп бағалай алады.

Футзалдың денсаулық сақтау бағытындағы әсерін күшейту үшін жүктеме мен қалпына келу арасындағы тепе-теңдікті сақтау қажет. Қозғалыс белсенділігі жеткіліксіз болса, дамыту әсері төмендейді, ал шамадан тыс жүктеме шаршауға және жарақат қаупінің артуына әкелуі мүмкін. Сондықтан мұғалім сабақтың қарқындылығын үнемі реттеп отырады.

8-сынып оқушылары жасөспірім болғандықтан, кей кезде өз мүмкіндігін асыра бағалап, шамадан тыс жылдам ойнауға тырысуы мүмкін. Мұғалім спорттық нәтижеден бұрын қауіпсіздік пен қозғалыс сапасын талап етуі тиіс. Әсіресе қарсыласпен физикалық байланыс кезінде ережені қатаң сақтау маңызды.

Жарақаттың алдын алу үшін қозғалыс техникасына да көңіл бөлінеді. Бағытты күрт өзгерткенде денені дұрыс ұстамау, тайғанақ аяқ киім немесе қыздырылмаған бұлшық ет қауіп факторына айналуы мүмкін. Сондықтан сабақ басындағы қыздыру, қозғалыс кезінде бақылау және сабақ соңындағы босаңсыту жаттығулары біртұтас жүйе ретінде ұйымдастырылады.

Оқушыларға дене белсенділігі кезіндегі өз жағдайын бағалауды үйрету де пайдалы. Егер қатты шаршау, ауырсыну немесе жайсыздық сезілсе, оны мұғалімге хабарлау қажет екені түсіндіріледі. Бұл денсаулыққа жауапкершілікпен қараудың маңызды бөлігі.

Футзал сабақтары оқушының уақытты сезінуін де дамытады. Қысқа ойын кезеңдері, жаттығуды белгіленген уақытта аяқтау және демалыс уақытын сақтау күн тәртібін түсінуге көмектеседі. Мұғалім секундомер немесе визуалды уақыт белгісін қолдана алады.

Сабақтың ұйымдастыру тәртібі тұрақты болған жағдайда оқушылардың сенімділігі артады. Мысалы, әр сабақ қыздырудан басталып, кейін техникалық жаттығу, шағын ойын және қалпына келтірумен аяқталса, оқушы не күтілетінін біледі. Бұл әсіресе құрылым мен болжамдылықты қажет ететін балалар үшін маңызды.

Сонымен қатар сабақ құрылымы тұрақты болғанымен, оның мазмұны икемді болуы керек. Оқушының сол күнгі жағдайына қарай мұғалім жаттығуды жеңілдетіп немесе күрделендіре алады. Егер топ шаршаған болса, ойын қарқыны төмендетіледі, ал белсенділігі жоғары болса, қосымша қозғалыс тапсырмасы енгізіледі.

Футзал сабақтарына ата-аналармен немесе мектептің басқа мамандарымен ақпарат алмасу да қосымша қолдау бере алады. Егер оқушының физикалық жүктемеге байланысты ерекшелігі немесе қауіпсіздікке қатысты маңызды жағдайы болса, мұғалім оны ескеріп жұмыс істеуі қажет. Дегенмен мұндай ақпарат тек оқу үдерісіне қажетті көлемде және кәсіби әдеп аясында қолданылады.

Мектепішілік спорттық іс-шараларда бейімделген футбол элементтерін пайдалану оқушылардың әлеуметтік белсенділігін арттыра алады. Мысалы, шағын достық ойындар, аралас командалық эстафеталар немесе техникалық шеберлік байқаулары ұйымдастырылуы мүмкін. Мұнда басты мақсат жарыс емес, қатысу мен жағымды тәжірибе болуы тиіс.

Турнир форматын да бейімдеуге болады. Ойын уақыты қысқартылып, ауыстыру саны көбейтіледі, командалар теңестіріледі, ал кейбір ережелер қарапайымдандырылады. Бұл әртүрлі дайындық деңгейіндегі оқушылардың қауіпсіз және белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

Футзалға қызығушылық танытқан оқушыларды сабақтан тыс уақытта да қозғалыс белсенділігін жалғастыруға ынталандыруға болады. Бірақ мұғалім оларға қауіпсіз ортада ойнау, қорғаныс құралдары мен аяқ киімге назар аудару, ересек бақылауы қажет жағдайларды ескертуі тиіс. Спортқа қызығушылық денсаулыққа қауіпсіз әдетпен ұштасуы керек.

Мұғалім үшін кәсіби рефлексия да маңызды. Әр сабақтан кейін қандай әдіс тиімді болғанын, қай тапсырма оқушыларға қиындық туғызғанын, қандай бейімдеу қажет болғанын қысқаша талдап отырған дұрыс. Бұл келесі сабақтың сапасын арттырады.

Педагогикалық рефлексия барысында тек оқушының қателігін емес, мұғалімнің түсіндіру тәсілін де бағалау керек. Егер бірнеше оқушы бір тапсырманы түсінбесе, мәселе олардың қабілетінде ғана емес,

нұсқаудың күрделілігінде немесе көрсетудің жеткіліксіздігінде болуы мүмкін. Сондықтан әдісті өзгерту де кәсіби шеберліктің белгісі.

Футзалдағы жетістік оқушының тек физикалық мүмкіндігіне емес, сабақтағы психологиялық ахуалға да байланысты. Қателесуге қорықпайтын, сұрақ қоюға және қайта орындауға мүмкіндік бар ортада білім алушы белсендірек болады. Сондықтан мұғалімнің сабырлы және қолдаушы қарым-қатынасы маңызды.

Мадақтау мен талаптың тепе-теңдігі сақталуы тиіс. Тек мадақтау да, тек сын айту да тиімді емес. Оқушы нақты жетістігін естіп, сонымен бірге келесі даму қадамын түсінгені дұрыс. Мысалы, «допты жақсы бақыладың, енді пас алдында серіктесіңе қарауға тырыс» деген кері байланыс осы екі міндетті біріктіреді.

Футзал сабақтарында оқушының таңдау құқығын да шектеулі түрде қолдануға болады. Мысалы, екі жаттығудың бірін таңдау немесе қай позицияда ойнап көруге қызығатынын айту оған сабаққа қатысу жауапкершілігін арттырады. Бірақ таңдау қауіпсіздік пен оқу мақсатына сәйкес болуы тиіс.

Қозғалыс әрекетін бейімдеуде мұғалімнің негізгі қағидасы – оқушыға қолжетімді, бірақ дамытушы міндет ұсыну. Егер жаттығу тым оңай болса, ол ілгерілеуді тежейді. Егер тым күрделі болса, сәтсіздік сезімін тудырады. Сондықтан тапсырманың қиындығын үнемі бақылап, нақты оқушыға қарай реттеу қажет.

Бейімделген футзалдың мәні спортты қарапайым түрде жеңілдету ғана емес. Оның мәні – әр оқушыға қауіпсіз, мағыналы және дамытушы қозғалыс тәжірибесін қамтамасыз ету. Сол себепті бейімдеу ойын уақытына, құралға, кеңістікке, ережеге, қарқынға және педагогикалық қолдауға қатысты жүргізілуі мүмкін.

Футзал арқылы қалыптасқан дағдылар оқушының жалпы дене мәдениетіне ықпал етеді. Ол қыздырудың маңызын түсінеді, қозғалыс кезінде қауіпсіздікті сақтайды, шаршауды сезінеді, серіктеспен әрекет етеді және спорттық тәртіпке бағынады. Бұл тәжірибе болашақта басқа спорттық әрекеттерге қатысуына да негіз болады.

8-сыныпта дене шынықтыру сабағын ұйымдастырғанда оқушыны тек бүгінгі нәтижеге емес, ұзақ мерзімді белсенді өмір салтына дайындау маңызды. Егер жасөспірім футзал арқылы қозғалыстан жағымды эмоция алып, өз мүмкіндігіне сенсе, оның кейін де дене белсенділігін жалғастыру ықтималдығы жоғары болады.

Сондықтан мұғалімнің мақсаты әр оқушыны жоғары спорттық көрсеткішке жеткізу емес, қозғалыстың денсаулық пен өмір сапасы үшін құндылығын түсіндіру. Футзал осы мақсатқа қол жеткізуге қолайлы орта қалыптастырады, себебі ол белсенді қозғалысты, ойындық қызығушылықты және әлеуметтік қарым-қатынасты біріктіреді.

Қорытынды. Бейімделген дене шынықтыру жүйесіндегі шағын футбол, яғни футзал, 8-сынып оқушыларының дене дайындығын, қозғалыс дағдыларын және әлеуметтік құзыреттерін қатар дамытуға мүмкіндік беретін тиімді педагогикалық құрал болып табылады. Оның ерекшелігі – шағын алаңда жоғары қозғалыс белсенділігін қамтамасыз етуі, әр ойыншының доппен жиі әрекеттесуіне жағдай жасауы және командалық шешім қабылдауды талап етуі.

Футзал сабақтарында допты жүргізу, қабылдау, пас беру, қақпаға соғу, бағытты өзгерту және қарапайым тактикалық әрекеттерді меңгерту арқылы оқушылардың жылдамдығы, ептілігі, төзімділігі, үйлесімділігі және кеңістікте бағдарлануы дамиды. Сонымен бірге ойын жағдайында зейін, шешім қабылдау, реакция жылдамдығы және қозғалысты бақылау қабілеттері жетіледі.

Бейімделген дене шынықтыру жағдайында барлық оқушыдан бірдей нәтиже талап ету тиімсіз. Әр білім алушының дене мүмкіндігі, дайындық деңгейі және қозғалыс тәжірибесі әртүрлі болғандықтан, мұғалім тапсырманы, алаң көлемін, арақашықтықты, ойын уақытын, ойыншылар санын және жүктеменің қарқындылығын бейімдеуі тиіс. Сараланған тәсіл арқылы әр оқушыға қолжетімді жетістік жағдайы жасалады.

Қауіпсіздік футзал сабағының ажырамас бөлігі болып табылады. Спорт алаңын алдын ала тексеру, дұрыс қыздыру, қауіпті қимылдарға жол бермеу, дене жүктемесін мөлшерлеу және сабақ соңындағы қалпына келу жаттығулары жарақат қаупін азайтады. Оқушылардың өз жағдайын сезініп, шамадан тыс шаршау немесе жайсыздық кезінде мұғалімге хабарлау дағдысын қалыптастыру да денсаулық сақтау мәдениетінің маңызды бөлігі.

Футзалдың тәрбиелік мүмкіндігі де кең. Командалық ойын арқылы оқушылар жауапкершілік, өзара көмек, тәртіп, әділдік, табандылық, серіктесіне құрмет және эмоцияны басқару дағдыларын меңгереді. Жеңіс пен жеңілісті дұрыс қабылдау, қателіктен кейін әрекетті жалғастыру және ортақ мақсат үшін жұмыс істеу жасөспірімнің тұлғалық дамуына оң ықпал етеді.

Мұғалімнің кәсіби рөлі тек жаттығуды көрсетумен шектелмейді. Ол оқушылардың мүмкіндігін бағалап, жаттығуды бейімдейді, қауіпсіздікке жауап береді, психологиялық қолдау көрсетеді, жеке прогресті бақылайды және сабақтың мазмұнын үнемі жетілдіреді. Осы тұрғыдан алғанда бейімделген футзал сабағы дене шынықтыру мұғалімінен әдістемелік икемділікті, бақылауды және оқушыға бағытталған педагогикалық көзқарасты талап етеді.

Қорыта айтқанда, 8-сынып оқушыларына арналған бейімделген дене шынықтыру сабақтарында футзалды жүйелі және дұрыс ұйымдастыру олардың қозғалыс белсенділігін арттырып қана қоймай, денсаулыққа жауапкершілікпен қарауын, спорттық мәдениетін, командалық әрекетін және өз мүмкіндігіне сенімін қалыптастырады. Қолжетімділік, қауіпсіздік, саралау, бірізділік және жеке даму қағидалары сақталған жағдайда шағын футбол әр білім алушының белсенді қатысуына мүмкіндік беретін нәтижелі дене тәрбиесі құралына айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана: Қазақстан Республикасы, қолданыстағы редакция.
2. Қазақстан Республикасының «Дене шынықтыру және спорт туралы» Заңы. – Астана: Қазақстан Республикасы, қолданыстағы редакция.
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Жалпы орта білім беру деңгейінің дене шынықтыру пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламалары. – Астана.
4. Евсеев С.П. Теория и организация адаптивной физической культуры. – Москва: Спорт, 2016.
5. Евсеев С.П. Адаптивная физическая культура. – Москва: Советский спорт, 2012.
6. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. – Москва: Спорт, 2021.
7. Холодов Ж.К., Кузнецов В.С. Теория и методика физической культуры и спорта. – Москва: Академия, 2018.
8. Лях В.И. Физическая культура. Методика преподавания в общеобразовательной школе. – Москва: Просвещение, 2019.
9. Железняк Ю.Д., Портнов Ю.М. Спортивные игры: техника, тактика, методика обучения. – Москва: Академия, 2014.
10. Андреев С.Н. Мини-футбол в школе. – Москва: Физкультура и спорт.
11. FIFA. Futsal Laws of the Game. – Fédération Internationale de Football Association.
12. UEFA. Futsal Coaching Manual. – Union of European Football Associations.
13. World Health Organization. Guidelines on Physical Activity and Sedentary Behaviour. – Geneva: WHO, 2020.
14. Дене шынықтыру сабақтарындағы қауіпсіздік және оқушылардың қозғалыс белсенділігін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана.
15. Жалпы білім беретін мектептердегі спорттық ойындарды оқыту әдістемесі бойынша оқу-әдістемелік құралдар. – Алматы.

Мазмұны

<i>Бахитова Динара Колканатовна</i> МАТЕМАТИКА БЕЗ ФОРМУЛ: ЛОГИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ	3
<i>Журатбек Жанишуақ Әлімбекқызы</i> ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ	7
<i>Станбекова Гульнафис Берлибековна</i> МЕКТЕПШІЛІК БАҚЫЛАУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ - БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ	10
<i>Абилкариева Эльмира Бердиханов</i> ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМУДА МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ	13
<i>Жалғасбаева Жайдары Комекбаевна</i> ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ	16
<i>Кенжетаева Ақбота Оразханқызы</i> ОҚУШЫЛАРДЫҢ КАРТОГРАФИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТАПСЫРМАЛАР ЖҮЙЕСІН ӘЗІРЛЕУ	18
<i>Еркебаева Меруерт Каппаровна</i> ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ТӘУЕЛСІЗДІК ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІК	21
<i>Джаппарова Кундыз Шаяхметовна</i> ОРЫС СЫНЫПТАРЫНДА ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	24
<i>Қуралбаева Катира Шегентаевна</i> ҚОЙДЫҢ ЖҮНІНЕН ЖАСАЛАТЫН ҰЛТТЫҚ ҚОЛӨНЕР БҰЙЫМДАРЫ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУ	27
<i>Камбаровна Айгерим Хакимовна</i> ЖАН ЖАРАСЫ ЖӘНЕ ОНЫ ЕМДЕУ ЖОЛДАРЫ	29
<i>Низамова Феруза Сайдуллаевна</i> GRAMMATICAL STRUCTURES AND RULES IN ENGLISH	33
<i>Таскеева Галия Бахытжановна</i> 1-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӨРКЕМ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	35
<i>Исмаилов Абдурахман Ирисматович</i> ВОЛЕЙБОЛ	37
<i>Адахамова Нилуфар Камилжановна</i> ҚЫЗЫҚТЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІ	39
<i>Иманова Халида Рахманкуловна</i> АРИФМЕТИКАЛЫҚ ПРОГРЕССИЯ ЖӘНЕ ГЕОМЕТРИЯЛЫҚ ПРОГРЕССИЯ	42
<i>Алимулова Динара Елтановна</i> ЖАСАНДЫ САНА МЕН ТІРІ ЖҮЙЕЛЕР ДИАЛОГЫ	44
<i>Тойшибекова Багила Батырбековна</i> THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MODERN EDUCATION	47
<i>Султанова Зада Шаубалаевна</i> БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТІСІН ДАМУ	49
<i>Адамбек Абзалбек Айдарбекұлы</i> ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАРИХИ САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	52
<i>Қадырова Мөлдір Өмірбекқызы</i> PERSONALIZED LEARNING IN ENGLISH EDUCATION THROUGH AI TECHNOLOGIES	55
<i>Шеримбетова Жамиля Турдыбаевна</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБУЧЕНИЮ ГРАММАТИКЕ С ПРИМЕНЕНИЕМ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА	60
<i>Аратай Ляйля Байтемирқызы</i> ФОРМИРОВАНИЕ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕКТИВА	64
<i>Туякова Нурсулу Болатовна</i> МЕКТЕПТЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ҒЫПАЛЫ	68
<i>Есенова Мендыгуль Амангельдиновна</i> ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН АРТТЫРУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫҢ ӘСЕРІ	71
<i>Аманжол Тамирис Аманжолқызы</i> THE USE OF TASK-BASED LEARNING IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING	74
<i>Абилядаева Жанаргуль Магадановна</i> PLSA ФОРМАТЫНДАҒЫ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ- ҒЫЛЫМИ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУ	79
<i>Мырзаева Гульсара Аскеровна</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ КАК УСЛОВИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ	81
<i>Нургазы Аяулым Өмірғазықызы</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ	83
<i>Шуманова Айсулу Хайдаровна</i> ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ – ҰРПАҚ БОЛАШАҒЫ	83
<i>Жолаева Айнура Калбаевна</i> БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМУ ЖӘНЕ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	90

<i>Кабдуалиева Айнагуль Какимовна</i>	ЦИФРЛЫҚ ДӘУІРДЕГІ ОҚУШЫ ТӘРБИЕСІ:	65
	МҮМКІНДІК ПЕН ҚАУІП	
<i>Ислямова Гульнур Кадылбековна</i>	ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ	99
	САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫНА БАҒЫТТАЛҒАН ШЕБЕРХАНА	
<i>Орозова Майраш Каримовна</i>	ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ПОМОЩНИК	103
	УЧИТЕЛЯ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ	
<i>Жандарбеков Нұрбек Темирбаевич</i>	ЦИФРЛЫҚ ОРТАДАҒЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ:	108
	ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӨРКЕМДІК ТАЛҒАМЫН ЖЕТІЛДІРУ	
<i>Оралбаева Рая Орынбасаровна</i>	БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ	111
	БЕЛСЕНДІЛІГІ МЕН ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН АРТТЫРУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ	
	ҚҰРАЛДАРЫН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ	
<i>Шоканов Алибек Токенович</i>	ҚЫЛҚАЛАМ МЕН КӨШБАСШЫЛЫҚ ҮНДЕСТІГІ: ӘЛБЕК	115
	ШОҚАНОВТЫҢ ЕҢБЕК ЖОЛЫ	
<i>Филипенко Валентин Николаевич</i>	ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПОДГОТОВКИ	120
	УЧАЩИХСЯ К ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ ПО МАТЕМАТИКЕ	
<i>Диханбаева Замзагуль Алдибаевна</i>	АБАЙ, ШӘКӘРІМ, АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ	124
	МҰРАЛАРЫН ЗАМАНАУИ ОҚЫТУ	
<i>Ергеибаева Дана Тобажановна</i>	ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІНДЕ САРАЛАП	128
	ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ	
<i>Каусылан Назира</i>	ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ	133
	ДӘРІШТЕУ	
<i>Жайлханова Рухия Айбек қызы</i>	ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДА ЖАСАНДЫ	137
	ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ	
<i>Чехиева Айткул Темирбайкизи</i>	THE ROLE OF ENGLISH LANGUAGE LEARNING IN	141
	MODERN EDUCATION	
<i>Жөнаит Назкен Үсенқызы</i>	ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ	142
<i>Сатқаров Нұржан Найманұлы</i>	БЕЙІМДЕЛГЕН ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ШАҒЫН ФУТБОЛ	146